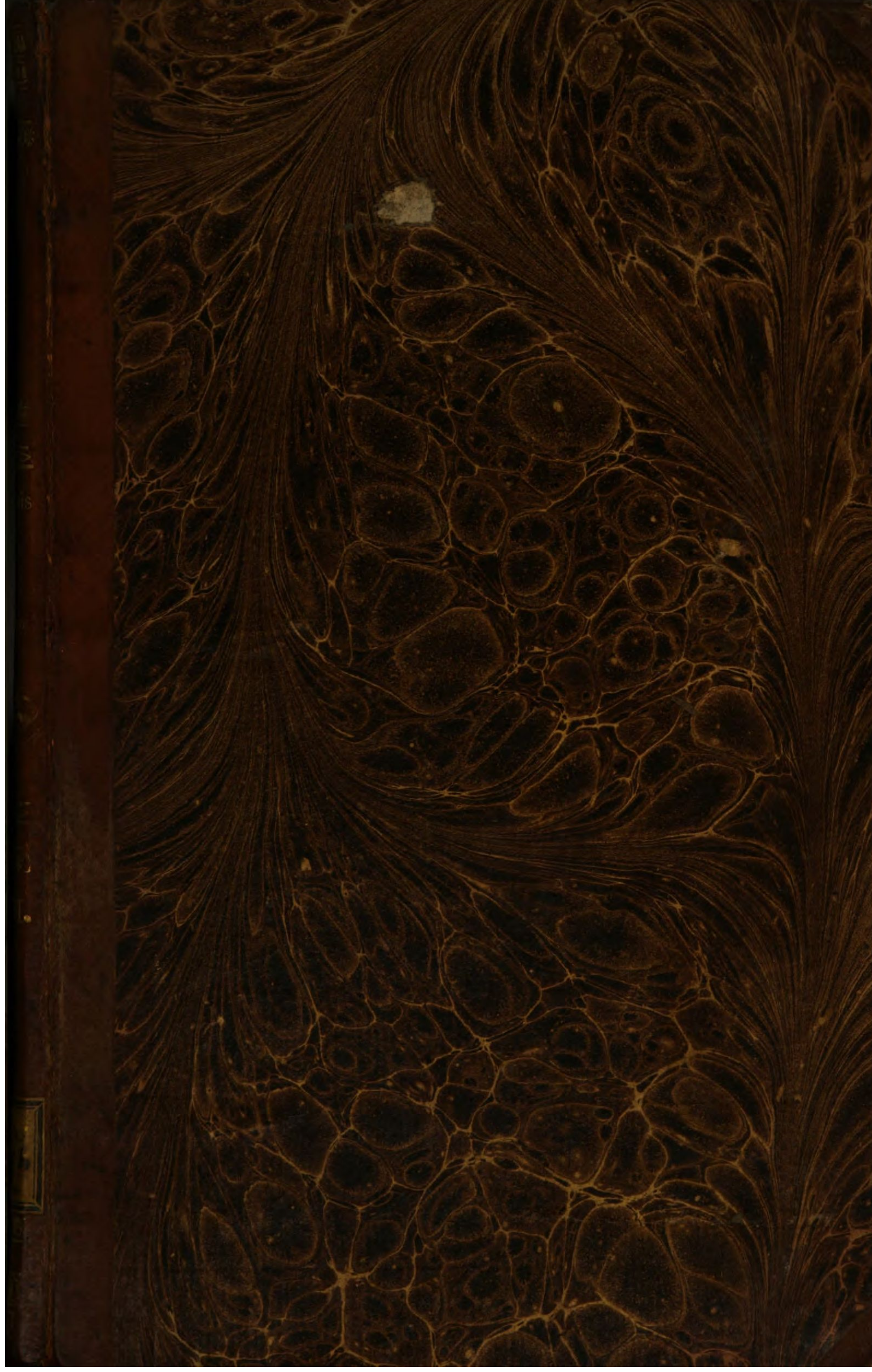
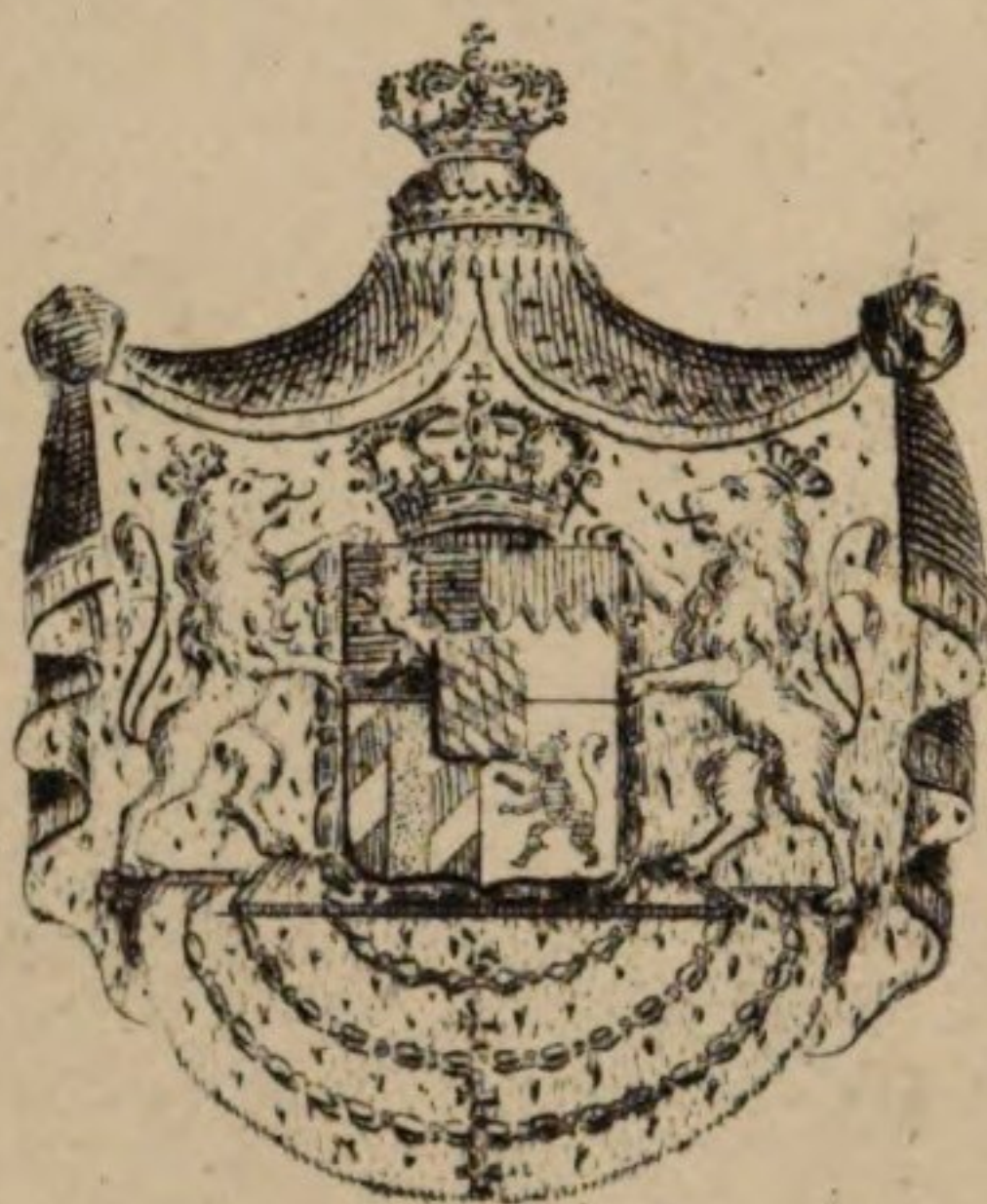

a. Lat. v.

348 h

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

M. TULLII CICERONIS

ORATIO

PRO

Q. LIGARIO.

**AD FIDEM CODICUM GUELFERBYTANORUM, MONA-
CENSIIUM, VINDOBONENSIIUM NUPER COLLATORUM,
ADIECTA LIBRORUM MANU SCRIPTORUM ALIUNDE
NOTORUM VARIETATE,**

RECENSUIT

**ATQUE INTERPRETATIONIBUS ET ALIORUM ET SUIS
EXPLANAVIT.**

AUGUST. FERDINAND. SOLDAN,

**PH. DR., PRAECEPTOR GYMNASII HANOVIENSIS ORDINARIUS,
BIBLIOTHECAE PRAEFECTUS.**

HANOVIAE,

SUMPTIBUS FRIEDER. KOENIGII.

MDCCCXXXIX.

26. D.

HANOVIAE, typis orphanotrophi.

PRAEFATIO.

Quoniam mihi, absoluto hoc opere, praefandi necessitas obvenit, eique serviendum esse intelligo; non inutile arbitror, lectoribus exponere, qua re impulsus huius orationis emendandae partes susceperim, quas copias et quomodo mihi eas paraverim, quid secutus sim in iis utendis, qua ratione totum interpretandi negotium mihi agendum esse putaverim.

Erunt fortasse, quibus mirabile esse videatur, quod non in alia potius Ciceronis oratione, quam in hac Ligariana, non sine magna diligentia a criticis tam saepe adornata, operam studiumque posuerim. Quis est enim, qui latinarum litterarum paulo peritior ignoret, tot tantaque exstare in illam doctissimorum hominum merita, ut non tantum in ea, quantum in ceteris orationibus, emendandum relictum sit. Quare equidem aperte profiteor, quo erat tempore edita a me oratio, pro rege Deiotaro scripta, eo me non satis certum fuisse, num prius ad hanc orationem, an ad eam, quae est pro Murena, recensendam illustrandamque accederem. Sed

reputanti mihi, quam multa tamen in illa restarent partim codd. ope corrigenda, partim explicando confirmanda, casus quidam intervenit, quo est omnis sublata dubitatio. Eduardus enim Wunderus, vir clarissimus, de Cicerone optime meritus, simulac litteris meis cognovit, me de alterutra illarum orationum edenda cogitare, quae habebat subsidia ad hanc nostram perpoliendam, perhumaniter mihi obtulit, oblataque, ubi epistolae eius rescripsi, eximia eum liberalitate ad me misit. Cui viro pro tanto hoc in me officio etsi tantam, quantam debeo, gratiam referre non possum, habeo tamen, quantam maximam capere animus meus potest. Cum vero illa satis magna praesidia haberem, facile sum eo adductus, ut prius curam meam in hanc orationem conferrem.

Erant autem illa ipsa ad me missa adiumenta scripturae varietates, ex tribus libris scr. Monacensibus, quibus additae erant Copiae Victorianae, a Krabingero, viro eruditissimo, et ex duobus Guelferbytanis, Gudiano II et Helmstadiensi, a Schneidewino exscriptae. Quae vero ex his duobus erant excerptae, eas iam aliquot ante annis Hessius, qui praeest gymnasio Helmstadiensi, mihi comparaverat; ex quibus eas, quae sunt in Gudiano secundo, integras in Quaestionibus criticis in hanc orationem scriptis 1832 litterarum formis exarandas curaveram. Aliquanto tamen post, quam ad me perlata erat illorum codd. mscr. collatio,

cum perutile ducerem, praesidia quam possem plurima ad huius orationis emendationem conquire, Schubertum, qui est bibliothecae Cassellanae praefectus secundarius, etiam atque etiam rogavi, ut in iis me subsidiis, quae adservarentur in bibliotheca Caesarea Vindobonensi, ad rem meam parandis iuvaret. Neque petenti ille mihi defuit, causamque meam quum iis, qui sunt bibliothecae illi praefecti, commendasset, quod oraveram, impetravi. Goldhannus enim quidam, qui ab illis rogatus septem libros conferendi negotium susceperat, magna cum diligentia scripturae ex iis varietatem excerpsit excerptamque ego aliquot mensibus post, quam scripseram ad eum, accepi.

Duodecim hos libros, Guelferbytanos, Monacenses, Vindobonenses, diligentissime comparatos, infra descriptos invenies. De utrisque, et Guelferbytanis et Monacensibus, meum hic iudicium idem est atque illud, quod iam feci in Praefatione ad orationem, quae est pro rege Deiotaro, de Vindobonensibus autem licet in hunc omnino modum existimari. Nullus eorum (omnes enim sunt praeter Vind. 6, saec. XIV exaratum, saec. XV scripti), potest unius alicuius de optimis, ut Erfurt., Gud. II, Leidens., Par. 11, Monac. *a* sive Archiepiscop., auctoritatem exaequare, quamquam video quinque ex illis crebro praestantissimorum fidei accedere. Qui autem insignitus est numero 6, is talis est, ut, exceptis iis verbis, quae sunt librariorum vel

negligentia vel festinatione manifesto depravata, saepius, quam ceteri Vindobonenses, in difficillimis scripturis atque exquisitis Erfurtensis testimonium confirmet. In his tamen septem libris Vindobonensibus minimi faciendi sunt ii, qui notati sunt numm. 4 et 5, quippe qui inepte interpolati multis ac foedis mendis contaminati sint. Verum tamen hi libri omnes eam habebant utilitatem, ut, ubi alii iidemque optimi codd. inter sese distarent, valdeque fluctuaret eorum auctoritas, quam in partem inclinarent, ibi plerumque, cum neque sermonis neque loci ratione statui quidquam posset, partim, ut meliores, facerent ad momentum rei adferendum, partim, ut duo isti valde corrupti, vel ipsis mendis suis veram interdum viam monstrarent, vel quid vitandum esset indicarent.

Sed vix comparata erant inter se nova illa praesidia, cum eram muneris, quo ego fungor, scholastici occupationibus et aliquot bibliothecis digerendis ita distentus, ut, cum nullum umquam tempus mihi vacaret, amplius annum intermitteretur opus a me susceptum. Ubi vero in ea via, quam eram ingressus, progrediendi data mihi est facultas, nihil antiquius habui, quam ut codicum varias scripturas, quae reperiuntur in exemplaribus Lambini, Gruteri, Graevii, Steinmetzii, Orellii (sell. Oratt.) quaeque sunt ex editt. Oxoniensi et Neapolitana, atque ex Erfurtensi a Wundero et Freundio collato typis descriptae, omni cura colli-

gerem et collectas cum novis copiis, quae supra commemoratae sunt, unum in locum congererem. Neque vero dubitavi in hac scripturae varietate, quae est in adparatu critico orationi supposito, etiam manifesta singulorum codd. menda ac librariorum errores recipere. Ita hoc quidem proficitur, ut, quanta sit omnium, quos ego testes adhibui, codd. et similitudo et dissimilitudo, verius possit distinguui, ipsaque uniuscuiusque libri scr. natura cognosci facilius.

Illis autem adiumentis in rem meam quaesitis quomodo usus sim et utendum esse existinem, non incommodum videtur exponere. Priusquam ad emendandum ullum locum aggrederer, ante omnia id faciendum putabam, ut, quanta esset singulorum codd. auctoritas, investigarem, quo posset certius, illorum ope quid efficeretur, constitui. In hoc vero negotio apte gerendo id nos praecipue spectare decet, ut, quos libros scr. praestantissimos esse cognorimus, iis pro fundamento, in quo possimus firme consistere, utamur. Quod fundamentum qui non posuerit, is valde verendum erit ne, cum librorum scr. discrepantia in contrarias sententias distrahatur in deliberando, in promptu non habeat, quid probet, quid reiiciat, neve plurima in medio relinquat, aut iudicio plane fallatur, aut prout lubeat et demat et adiiciat, ut ad extremum exhibeatur sui dissimillimus scriptor. Quocirca in arte critica magnopere nobis caven-

dum est, ne eos agamus, qui ex quibuscumque libris scr. quod visum sit deligant. Hoc potius consilio patet utendum esse, ut, qui optimi habeantur codices, eos duces et auctores etiam tum constanter sequamur, cum quid, dumne idem sit vel ad loci naturam vel ad sermonis consuetudinem magis necessarium, in minus bonis elegantius dictum esse videatur. Aliter reperitur sensisse Beneckeus, qui in emendando optimis plerumque libris obsecutus, tamen, quia non satis sibi constitit, eos non raro, ut in commentario mihi videor passim demonstrasse, sine ulla idonea causa deseruit. Ex quo factum est, ut, quantumcumque ei debent complures Ciceronis orationes, certe haud pauca Ligarianae verba, re non postulante, ut adulterina in suspicionem vocaret aut, si quid exquisitius scriptum opinaretur, praetermissa iusto saepius optimorum codd. auctoritate, conaretur libri cuiuscumque deterioris testimonio probare.

Ne tamen quis falsa ductus opinione putet, habuisse me satis solis codicum auctoritatibus pugnare, non alienum mihi videtur, quomodo hoc libro criticam artem tractaverim, ostendere. Explorata uniuscuiusque libri scr. auctoritate, id potissimum agebam, ut in scriptura aliqua aut damnanda aut probanda vel tuenda usque quaque rationem meae sententiae redderem. Quam tamen antequam exponerem, necesse ducebam, alienas sententias, si nimio plus iis haberetur fidei, non modo

diligenter in utramque partem ponderare atque existimare, verum etiam quae essent in iisdem commentitia, quantum possem, refutare ac tollere. Ita cum via ad emendandum erat aperta, tum optimum mihi videbatur, optimorum codd. scripturam modo ad loci naturam, modo ad Tullianum sermonem revocare, quo certius utrimque quam maximam illis ipsis fidem adferrem. Haec erat autem praecipue servanda ratio, cum optimi libri discrepabant inter sese, cumque quorum ex iis gravissimum esset testimonium, iudicium erat dicendum. In hac eorum causa cognoscenda non sum veritus levioris fidei libris locum concedere, quamquam ausus non sum eam istis auctoritatem, cui soli parerem, tribuere. Qua in re quae intellexi vel ad grammaticam rationem, vel ad Tullianam loquendi consuetudinem spectare, omninoque valere ad suum cuique loco restituendum, ea diligenter considerata ita explicare conatus sum, ut, quantum adsequi meo iudicio possem, certum aliquid aut, si id videretur fieri non posse, probabile saltem statuerem. Hoc autem modo quid ad recensendam hanc orationem profecerim, aliorum non meum esse volo iudicium.

Restat vero, ut breviter exponam, qua ego ratione interpretandi provinciam administraverim. Ex aliorum interpretum, et antiquiorum et recentiorum, explanationibus eas, quarum fructus aliquis percipi potest ad hanc orationem illustran-

dam, recepi integras et, quod commode aut recte aut certe tolerabiliter in medium prolatum putabam, id studui argumentis et rationibus probabilibus firmare. Quod dum facere institui, hoc perpetuo servavi, ut, si quid ab alio aliquo explicatum esset, quod quidem mentione dignum censerem, eius auctorem, ne quis videretur sua laude spoliari, nominatim adpellarem; contra si quid minus apte minusve probabiliter excogitatum vel etiam titubatum esset, id sine ulla acerba auctoris reprehensione corrigerem. Ita satis multas Manutii, cui constat primas concedi in interpretando, explanationes opportunis locis attuli, quarum primas facere non potui quin comprobarem, nonnullas tamen, quae viderentur improbandae esse, difficilibus in locis veterum testimoniis convincerem. At vero cum is minime putandus sit interpretis officio satisfecisse, qui nulla in re tantum versetur, quantum in aliorum erroribus redarguendis, meum esse existimavi, in iis quos tractarem locis meam rationem, quam possem diligentissime, explanare. In hisce vero partibus sustinendis animum maxime intendi ad illustranda ea, quae ad propria quaedam rerum Romanarum instituta pertinent quaeque, quia in magna editorum dissensione difficilem habent explicatum, remorari lectorem vel non tardissimum possunt. Quapropter omni cura elaborandum putavi, ut, quod de illius modi rebus disputarem, in eo firmam aliquam senten-

tiam explicarem, quo quidem caverem, ne quis incertis aliorum opinionibus in errores raperetur, qui ab aliis in alios transmissi novas radices agerent.

Iam vero significare attinet, eas scripturas, quas verbis orationis subieci, exemplaris esse Orelliani operum omnium.

Quantum praeterea ad commodum operis usum per confectum indicem satis copiosum contulerim, ipsi videbunt lectores. — In corrigendis operum mendis non ego solum magnam diligentiam adhibui, sed etiam Feusnerus, collega meus, singulas plagulas tanta cura recognovit, ut nullum, quod possit multam lectori moram iniicere, erratum animadverterim.

Quod reliquum est, huncce libellum, in quo conscribendo satis magnam industriam posui, multis ego votis prosequor. Quare opto magnopere, ut, quae illo exposui, aequae eorum, qui legant, rationibus conducant, atque intelligentium iudicio probentur. Hoc tamen ne quis in aliam partem accipiat ac dictum est, haud moleste me ferre profiteor, si qui a me dissentiant malintque, dummodo quid verum sit exquiratur, suam rationem, quocumque huius operis loco lubet, studiose defendere, quam se ad meam adiungere; neque indignari, nisi quis in iudicando ostendat animum inanis arrogantiae plenum aut malevolentia suffusum, vel adeo evomat virus acerbitalis suae. Qui vero iudices id

fecerint, ut, quem ad modum ego meam sententiam simpliciter seduloque aperui, ita in refellenda ea suam sincero ac subtili iudicio certoque testimonio comprobent, iis ut benevolis studiorum a me susceptorum adiutoribus, quoad potero, gratum me praebebo re ipsa animoque gratissimum.

Praefationis autem finem facere non possum, quin praecipuam huius opusculi redemptori, viro honesto, laudem tribuam, quod impensae non perperit, ut illud magnificentioribus litterarum formis excuteretur.

Enumerantur hi libri scripti, quorum varietate scripturae in adornanda hac oratione usus sum.

I. PRAESTANTISSIMI.

- 1) *Erfurtensis* (E), a Wundero in Varr. Lectt. Librorum aliquot M. T. Ciceronis ex Cod. Erf. enotatis pag. XXII — XXIV descriptus et pag. 38 — 40 collatus. Praeterea conferatur de eo Freundii liber, quo is orationem pro Milone ad codicis olim Erfurtensis nunc Berolinensis exemplar describendam curavit. Vratislav. 1838. Vid. ibidem pag. 39, Additamentum.
- 2) *Gudianus* secundus (Gud. II). Cf. Soldani Quaestt. critt. in orat. p. Ligario scriptae p. 3 et 4, Hanov. 1832 et Praefat. ad orat., quae est pro Deiotaro., pag. XV.
- 3) *Leidensis* (Leid.), cuius ea scripturae varietate usus sum, quae est in Orelliano exemplari selectt. orationum, Turici 1836. pag. 302 sqq.
- 4) *Monacensis* primus (Ma), sive Salisburgen-sis. Membranaceus est, nro. 35 a, in fol. mai., constans fol. 368, cum correctt. marginalibus et interlinearibus saec. XV scriptus. Vid. Praef. mea ad orat. pro Deiot. pag. XIII; Steinmetzii Praef. XIII. Continet ille liber scr. 32 orationes et collatus est a Krabingero cum edit. Ernestii.
- 5) *Parisiensis* undecimus (Par. 11). Adservatur in bibliotheca regia Parisin., est membranaceus, Nro. 1778, saec. XIV antiquior,

continens orationes Caesarianas. Recepi in adparatu critico eam scripturae varietatem, quae reperitur in exemplari Steinmetzii. Cf. eiusdem Praefat. pag. XIII et Praefat. mea ad orat. pro Deiotaro pag. XIV.

Horum codd. scr., qui sunt melioris quae dicitur familiae, eadem est in Ligarianam auctoritas, quae in orationem pro rege Deiotaro scriptam, idemque de iis iudicium meum.

II. Ii libri scripti, qui quidem sunt minoris auctoritatis, quam optimi illi, sed eorum fidei saepe accedunt. Nominandi sunt in primis

1) *Coloniensis* a Graevio comparatus (Col.). De eo conf., quae pag. XVI Praefat. ad orat. pro Deiot. dixi.

2) *Monacensis* secundus (Mb). Chartaceus est, V. 94 insignitus, fol. 300 constans et saec. XV scriptus. Continet T. Livii Histor. libros decem priores, Baptistae Guarini et has Ciceronis orationes: 1) pro Mil., 2) pro magni Pompeii imperio, 3) pro Archia poeta contra Gracchum, 4) pro M. Marcello, 5) pro Ligar., 6) Sallust. in Cic. 7) Cic. in Crisp. Sall. 8) pro Cn. Plancio. Hic quoque codex collatus est a Krabingero cum edit. Ernestiana. Quamquam passim inepte interpolatus est, tamen saepissime conspirat cum optimo Salisburgensi (Ma). Cf. Wunderi Prolegg. p. III ad Plancian., ubi insignitus est litteris *Mc*.

3) *Vindobonensis* 1 (V 1), qui membranaceus est, saec. XV scriptus, foll. 365, in fol., praepositis foliis 4, non sign., litteris initialibus picturisque ornatus, sumptibus Ferdi-

nandi I. Aragonii Siciliae regis exaratus. Continet Ciceronis orationes, in Catalogo Endlicheri pag. 6, Nro. XV enumeratas, in quo Catal. est apta eius descriptio.

- 4) *Vindobonensis* 2 (V2). Membranaceus est, saec. XV, litteris initialibus pictis et auro distinctis scriptus, foll. 316, in fol., continens Ciceronis orationes. Cf. Catal. Endlicheri pag. 8. Nro. XVI.
- 5) *Vindobonensis* 3 (V3). Membranaceus est, saec. XV. foll. 268, in fol., continens Cic. orationes. Cf. Endlicheri. Catal. p. 9. Nro. XVII.
- 6) *Vindobonensis* 6 (V6). Membranaceus est saec. XIV, foll. 227, in fol., continens Ciceronis libros philosophicos, praeter eos, qui sunt de Finn. bonn. et mall. ac de Acadd. Quaestt., et orationes, quae sunt 1) pro Marc., 2) pro Ligar., 3) pro Deiotaro, 4) Sallust. in Ciceronem Invect., 5) Ciceronis in Sallust. Respons., 6) oratt. in Catil. et praeterea poetarum scholasticorum in tumulum Ciceronis epigrammata, Alberti Magni de Meteoris Libros IV, eiusdem de Mineralibus libros V. Cf. Catal. Endlicheri Nro. LVI, pag. 27 sqq. Hic liber mss. saepius quam alius aliquis ex Vindobonensibus, quibus ego usus sum, optimis adstipulatur.
- 7) *Vindobonensis* 7 (V7). Est membranaceus saec. XV. foll. 101, in quarto. Inest in eo 1) C. Sallustii Crispi Bellum Catilinarium, 2) M. T. Ciceronis in Catilinam orationes IV. 3) Sallustii orat. in Ciceronem, 4) Cicero-

nis in Sallustium responsio, 5) oratio pro M. Marcell., 6) pro Ligar. 7) pro rege Deiotaro. 8) Sall. Crispi Bell. Iugurthinum. — Hic liber etsi passim interpolatus est, tamen satis frequenter suffragatur optimis.

8 et 9) *Oxonienses*.

a) S

b) ψ.

Hi ex septem Oxoniensibus meliores sunt et saepius quam ceteri quinq. Oxx. accedunt Erfurtensi. De Oxx. libris quid omnino statuendum sit, intelligi potest exemplari Oxon. T. 1, pag. 7 — 19 et Wunderi Proleg. ad Plancian. pag. V sqq.

10) *Helmstadiensis* (H). Adservatur in bibliotheca Guelferbytana, est membranaceus, Nro. 304, form. fol. min., saec. XV exaratus. Nonnumquam is quidem interpolatus est, sed maxime depravata est in eo verborum collocatio, non minus a Vulgata, quam ab optimis libris scr. discrepans.

III. Ex iis libris scr., qui multifariam corrupti et parvi omnino faciendi sunt, hi possunt nominari.

1) *Vindobonensis* 4 (V4), qui chartaceus est, foll. 234, in fol., saec. XV scriptus.

2) *Vindobonensis* 5 (V5), chartaceus est, foll. 113, in fol. saec. XV scriptus. In utroque cod. nulli alii Ciceronis libri sunt, nisi orationes. Cf. Catalog. Endlicheri pag. 10, No. XVIII. et XIX. Uterque liber scr. 4 et 5 reperitur usque quaque interpolatus ineptissimisque mendis foedatus.

- 3) *Monacensis tertius* (Mc). Est membranaeus, no. 68, fol. min., litteris initialibus auro et picturis ornatis, elegantissime scriptus, constans 436 fol., saec. XV exoratus. Continet 32 orationes, a Wundero in Prolegg. ad Plancian. pag. II enumeratas. Quod idem ille dicit, et ego dixi in Praefat. ad orat. p. Deiot. pag. X et XIII, insignem esse hunc cod. ineptissima vocum scribendarum ratione et magna omnino negligentia, qua valde corruptus sit a librario, id plane ac proprie valet in nostram orationem.
- 4) *Copiae Victorianae*, quae insunt in libro Bononiae edito 1499. Has a Krabingero collatas video valde interpolatas esse a librario quodam nec magis in nostra oratione aestimandas, quam in Planciana. Cf. Wunderi Prolegg. pag. III.
- 5) *Oxonienses* quinque (Oxx).
C, H, T, σ, ζ1, qui omnes sunt saec. XV scripti, mireque corrupti a stultis librariis. Vide, quae de singulis exposita sunt in exempl. Oxoniens. pag. 7 — 19 et a Wundero p. V sqq. Prolegg. ad Plancian. Quaecumque ibi dicta sunt, huc pertinere putanda sunt.
- 10) *Graeviani*. Ita eos adpello, quorum integram scripturae varietatem dedit Graevius in exemplari suo T. VI, pag. 135 — 141. Sunt autem hi:
- a) *Dresdensis* (D), 2) *Pithoeanus* (Pith.),
3) *Francianus* primus (Fr.I), *Francianus* secundus (Fr.II).

Ex his Dresdensis a Wundero ipso collatus est et descriptus reperitur in Prolegg. ad Plan-
cian. pag. IV. Istis tamen omnibus negligen-
ter a Graevio comparatis non multum omnino
in hac certe orationetribuendum esse iudico,
etsi Graevius laudat Francianum I, eumque
quidem non veterrimum, sed magni tamen
faciendum esse dicit in Praefat. T. I, pag. 2.
Quod Graevii iudicium eo minus videtur pro-
bandum esse, quo rarius idem liber familiae
meliori et quo crebrius deteriori accedit. Ali-
ter iudicandum est de Pithoeano, in quo qui-
dem haud pauca sunt et omissa et interpolata,
sed multo plura quam in ceteris Graevianis,
quae cum optimorum codd. scriptura conveniunt.

14) *Parisini* (Parr.). Undecim Parr. sunt col-
lati a Steinmetzio, non allatis omnibus scrip-
turae varietatibus. Praeter Par. 11 ceteri de-
cem videntur parvi esse, ex quibus tamen
Parr. 1, 2, 4, 5 meliores, quam ceteros, esse
arbitratur Steinmetzius in Praefat. pag. XIII.
Sed mihi quidem, quantum ex Steinmetzii non
integra collatione iudicio non certo adsequi
possum, Parr. 4 et 5 iis, qui notati sunt
num. 9 et 10, videntur multo esse inferiores.

15) *Lambiniani* (Lambb.). Quot et quibus libris
scr. ad emendandam hanc orationem Dionys.
Lambinus usus fuerit, certum non habemus.
Nactus est ille quidem ex Memmii bibliotheca
per Clericum magnam partem eodicum, qui
non sunt pari auctoritate; quorum tamen non-
nulli in hac quidem oratione interdum adsen-
tiuntur melioribus libris scr. Vide Wunderum,

qui in Prolegg. ad Plancian. pag. VII de iis diligenter disseruit.

16) *Gruteriani* (Grutt.). Eos hic intelligo, qui in exemplari Gruteriano 1618 nominantur Palatini et denotati sunt litteris *Pall.* Hi octo sunt, his numeris designati 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10; qui omnes parvi faciendi sunt, ne nono quidem excepto, cui a quibusdam viris doctis immerito multum tribuitur. Neque maioris fidei est Puteanus (Put.), quo usus est Gruterus.

Scrib. HANOV. Idib. Februar.

SUMMARIUM SCHUETZII.

A. U. C. 703. C. Considius Longus ex lege Pompeia et Scto Africam provinciam pro praetore obtinuit, ex qua quum decederet, Q. Ligarium legatum suum ei praefecit. Anno sequente quum subito bellum civile inter Caesarem et Pompeium exarsisset, Ligarius domum spectans, et ad suos redire cupiens, etsi eum cives et reliqui provinciales, qui Pompeii partibus favebant, ducem habere volebant, nullo se negotio implicari passus est. Interim Atilius Varus, qui praetor A. U. 702 Africam obtinuerat, Uticam venit; is delatum ad se imperium cupide arripuit. Quae quum geruntur, L. Aelius Tubero ex S. C. in provinciam venit, a Varo iam occupatam. (Caes. de B. C. I, 30). Exclusus igitur una cum filio Q. se in Macedoniam ad Pompeium contulit. Ligarius in Africa permansit; pompeianis autem in Africa devictis, quum Caesar, iratior iis, qui bellum illud pertinacius continuassent, vitam tamen, Adrumeto capto, Ligario concessisset (de bell. Afr. c. 89) exsul ibi vixit, nec ausus est in Italiam redire. Attamen pro eius salute fratres et propinqui Caesari sup-

plicare non desistebant. Exeunte autem A. U. 707. Q. Aelius Tubero, Caesaris clementia una cum patre restitutus, Ligarium absentem apud Caesarem accusavit, quod in Africa fuisset. Eum hac oratione in foro habita Cicero defendit.

In exordio fatetur Ligarium belli illius tempore in Africa fuisse, sed si hoc delictum sit, id esse ei cum Tuberone eiusque patre commune. Duo autem tempora carere crimine, unum, quum sit legatus in Africam profectus, alterum, quum efflagitatus a provincia praepositus sit Africae; tertium autem, quo post adventum Vari in Africa restiterit, necessitatis crimen esse non voluntatis. c. 1 — 3. In quo Cicero suam ipsius et Tuberonis rationem cum Ligarii conditione comparat; quibus quum Caesar multo maiores causas irascendi habuerit, et tamen ignoverit, mirum esse eum a Tuberone accusari, qui multo meliorem causam quam accusator habeat. c. 4. Praeterea quum Ligarius iam in exilio sit, hanc accusationem eam vim habere videri, non ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. Quam crudelitatem graviter reprehendit, ac si hanc Tubero a se alienam dicat, satis durum esse, si postulet ne Ligario ignoscatur. c. 5. Et quod Tubero dixerat se velle de Ligarii scelere dicere, negat Cicero causam eorum, qui cum Pompeio contra Caesarem steterint, scelus appellandam esse. c. 6. Deinde Ligarii causam cum Tuberonis comparat, et hanc illa multo graviolem fuisse ostendit. c. 7 — 9. Postremo se in hac causa apud Caesarem non ut ad iudicem agere, sed ut ad parentem loqui, ad clementiam eius confugere, et ut Ligario ignoscat orare. c. 10. In quo simul illud confirmat, Caesarem in Q. Ligario conservando, omnibus Sabinis, T. Broccho Ligarii avunculo eiusque filio, in primis autem duobus Ligarii fratribus, denique multis equitibus Romanis gratissimum esse facturum. c. 11. Postremo rogat, ut in Ligario restituendo eadem

bonitate et misericordia utatur, quam nuper in Marcello senatus precibus concedendo ostenderit.

Nihil enim nec fortunam eius habere maius, quam ut possit, nec naturam melius, quam ut velit quam plurimos conservare, c. 12.

Hac oratione Caesar victus Q. Ligario ignovit, qui tamen huius beneficii immemor postea cum ceteris in eum coniuravit. Appian. de. B. C. lib. II, c. 113. deinde vero (ibid. IV, 22.) proscriptus una cum altero fratre periit.

M. TULLII CICERONIS

O R A T I O

P R O

Q. L I G A R I O.

THE NEW YORK

LIBRARY

OF THE CITY OF NEW YORK

M. TULLII CICERONIS

O R A T I O

PRO

Q. LIGARIO.

C. I. §. 1. **N**ovum crimen, C. Caesar, et ante hunc diem non auditum, propinquus meus ad te, Q. Tubero, detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa, praestanti vir ingenio, fretus fortasse familiaritate ea, quae est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque, quo me vertam, nescio. Paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad homi-

§. 1. non auditum) *inauditum*. — familiaritate ea) *ea familiaritate*. —

C. I. §. 1. C.) H. *gai*; Gn *ergo* idque constanter; V 4 *Cay*; V 5 G. — Caesar) Gn, Mc *Cesar*, sic semper. — non auditum) Sic Gn, Ma, Mb, Col., Leid., duo Lambini, D, V 3, V 6; ceteri *inauditum*. — propinquus) Mb *propinquus*. — propinquus meus ad te) H *ad te propinquus meus*; V 1, Mc *propinquus meus*. — Q.) E *que*; V 3, Mb om; D *quae*. — Tubero) D *vero*. — Africa) Gn, H, Ma, Mb, Mc, V 4 *Affrica* idque constanter; Ed. Bon. *Aphrica*. — praestanti) Ox. C, T *praestantissimo*. — vir ingenio) V 6 *ubi ingenio*; V 7 *ingenio vis*. — familiaritate ea) Sic E, Gn, H, Leid., Bern., V 7, Mc; Ox. *στ familiaritate et*; V 4 *familiaritate*; D, Col. *eadem familiaritate*. — quae) Ox. C, V 7 *qua*. — est) Ox. *στ* om. — ausus est) V 6, Mc *ausus*.

Tu) Ox. H, *χ* om. — scires) V 5, 7, Col., D, Ox. *στ, ψ, Mc scire*. — audire aliunde) H, V 6 *aliunde audire*.

nis miseri salutem abuterer: sed, quoniam diligentia inimici investigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor, praesertim cum meus necessarius, C. Pansa, fecerit, ut id integrum iam non esset: omissaque controversia, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est; qua plurimi sunt conservati, cum a te non liberationem culpae, sed errati veniam impetravissent. §. 2. Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum, sed tamen hoc confitentem, se in ea parte fuisse, qua te, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quam Ligarii ullam culpam reprehendatis.

investigatum est) *investigatum est id.* — integrum iam) *iam integrum.* — §. 2. qua te, qua) *qua te, Tubero, qua.*

— hominis) D, Col. *homines.* — investigatum est) Sic Leid., E, (in quo quidem suprascriptum *id*) Ma, Par. 11, V1, 2, 6, 7, Ox. C, H, S, χ , ψ ; sed Ox. $\sigma\tau$, V3, 4, 5, H, Pal. nonus, Par. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, Col., Mb, Mc. Ed. Bon., *investigatum est id.* — quod) Ox. T *quid.* — ut opinor) Sic E, GII, H, V1, 2, 3, 4, 6, Ma, Mb, Mc; sed Col., D, V5, 7 *opinor.* — meus) V6 om. — C.) E, V6, 7, D, Ox. H om.; Col. G; V5 C. S. — omissaque) Mc *omissa itaque.* — integrum iam) Sic E, GII, Ma, D, V2, 5, 6, 7; Mb *integrum tamen*; V3 *integrum tum*; H, Col., Pith., Mc, Oxx. omnes, V1, 4 *iam integrum.* — oratio) V3 *ratio.* — sunt conservati) V5 *conservati sunt.* — liberationem) Ox. C, T, V4, 5 *solum liberationem*; Mc Ox. $\sigma\tau$ *liberatione.* —

§. 2. accusatori maxime) H *maxime accusatori.* — est) Ox. $\sigma\tau$ om. — reum) GII *rerum.* — hoc confitentem) Sic E, GII, Col., Leid. (in quo *ita* suprascriptum est) Ma, Mb, V3, 7; sed H, Ox. C, H, S, T, χ , ψ , V4 *hoc ita confitentem*; Ox. $\sigma\tau$, V5 *haec ita confitentem*; Pith. *hunc confitentem*; Mc *confitentem.* — te) Sic E, Col., D, GII, Ma, Mb, Ed. Bon., V2, 3, 6, 7, Ox. H, S, χ ; Ox. C, V5 *tu Tubero*; Mc, H *te Tubero.* — qua) Ox. C *qua etiam.* — dignum) Ox. χ , ψ *dignissimum.* —

prius de vestro delicto) V4 *de vestro delicto prius.* — reprehendatis) Mc *deprehendatis.* —

Q. enim Ligarius, cum esset nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Considio profectus est: qua in legatione et civibus et sociis ita se probavit, ut decedens Considius provincia satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium provincia prae-fecisset. Itaque Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, provinciam accepit invitus: cui sic prae-fuit in pace, ut et civibus et sociis gratissima esset eius integritas ac fides. §. 3. Bellum subito exarsit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri quam parari. Quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim coeco quodam timore, primo salutis, post

Q. enim) Q. igitur. — Ligarius) Q. Ligarius. — ac fides) et fides.

Q.) E *Quintus*. — enim) Sic E, Col., Leid., Pal. non., Gⁿ, H, quinque Guilielmii, Ma, Mb, Par. 2, 4, 11, V 2, 3, 5, 6, 7, Ox. C, S, T, στ, ψ; sed V 1, 4, Ox. H, χ, Mc, Ed. Bon., ceteri Parr. *igitur*. — esset) Sic E, Col., D, Par. 11, Ox. C, H, S, T, στ, ψ, V 6, 7; sed Gⁿ, H, Ma, b, c, decem Parr., Ox. χ, V 1, 2, 4, 5 *esset adhuc*. — belli suspicio) Gⁿ *suspicio belli*. — C.) Gⁿ, Ma, b, V 1, 2, 3, 5, Ox. S, Col., Pal. non., Pith. *consule*; H, Ox. T *consule gayo*; Ed. Bon., V 4 *Consule C.*; V 7 *consilio*; Mss. Viet. *Proconsule C. Considio*. — civibus) H *civibus suis*; V 4 *hominibus*; V 6 om. — Considius) Ox. στ *confidius*. — posset) V 2, Ox. H, χ, Mc *potuisset*. — Quemquam) Mb, Mss. Viet. 44., V 1, 2, 3 *Quenquam* id-que constanter; Ox. T *quem*. — prae-fecisset) Ox. C *prae-fuisset*. —

Itaque) H *Ita*. — Ligarius) Ita Leid., Gⁿ, E, qui habet Q. supra *Ligarius* scriptum, V 2, 6, Ox. H; sed ceteri omnes Q. *Ligarius*. — profecisset) Ox. στ om.; Mb *pro-fecisse*. — accepit) Sic E, Gⁿ, H, Ma, b, c, Leid., Parr. omnes, Pall., V 3, 4, 6, 7; sed ceteri *accipit*. — cui) E *cum*. — prae-fuit) Ox. στ *prae-fecit*. — et civibus) V 6; D *civibus*. — ac) Sic E, Gⁿ, Ma, V 3; sed Parr., Mc, V 1, 2, 4, 5, 6, 7, Leid., Oxx. omnes ^{ac} *et*; — eius integritas) H, V 6 *integritas*. —

§. 3. audito) Ox. C *adito*. — coeco) Ox. στ *aequo*. —

etiam studii sui quaerebant aliquem ducem: cum Ligarius domum spectans, ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim P. Atius Varus, qui praetor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eum statim concursus est. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod a privato clamore multitudinis imperitae, nullo publico consilio deferabatur. §. 4. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit.

§. 3. spectans, ad suos) *spectans et ad suos.* — a privato clamore) *ad privatum clamore.*

primo) V2, Ox. S, στ, ψ, Ed. Bon. *primum*; Mc *p.^o*; V6 om.; Ox. C, H *patrio primum.* — salutis) Ox. S, στ, Ed. Bon. *salutis causa*; H *causa salutis.* — post etiam) Ox. C, T *postea*; V3 *plus etiam.* — studii sui) V1, Ox. T *studii*; Ox. στ *sui.* — quaerebant aliquem) V7 *aliquem quaerebant.* — cum) Ox. C, T, V3, Mb. Ed. Bon. *tum*; V4 *tunc.* — ad) Sic E, GII, Leid., Ma, b, V1, 2, 6, 7, Ox. H., Col. D; sed H, Ox. C, S, T, στ, χ, ψ, V3, 4, 5, Mc *et ad.* — ad suos) Leid. *ad suam.* — implicari) Mc *implicari*; Leid. Ox. H, S, χ *implicare.* —

Interim) Ox. ψ, V6 *Iterum.* — Atius) E, Leid., V2, H, Mc *accius*, idque semper; GII, Ma, b, V1, 3, 4, 6 *Actius*; Ox. C, χ, V3 *Acticus*; V7 *eatius.* — qui) Ox. ψ, V7 *qui tum.* — obtinuerat) H *tenuerat* (sed correctum *obtinuerat*); E *optinuerat.* — statim) V6 om. —

ille) V6 om. — non mediocri cupiditate) Ox. C, T *cupiditate non mediocriter*; Ed. Bon. *cupiditate non mediocri.* — arripuit) Ox. T *mansus.* — si illud imperium) in GII bis legitur. — si illud) Col., D *si illud tamen*; Mc *si tamen*; Ox. C *Sed tamen illud*; Ox. στ *et si illud.* — imperium esse) H *esse imperium.* — a privato) Sic E, GII, Par. 10, 11, V1, 2, 3, 5, 6, Ox. H, S, χ; Leid. *in privato*; Ma *privato*; Ox. C, T, στ, ψ, Mc, H, V4, 7, Col., D, Par. 1, 2 *ad privatum.* — deferabatur) V6 *differabatur.* —

§. 4. Ligarius) H *Quintus Ligarius.* — cuperet effugere) Col., V7 *effugeret.* — paulum) Mb, Ed. Bon., V3,

II. Adhuc, C. Caesar, Q. Ligarius omni culpa vacat. Domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. Profectio certe animum tuum non debet offendere. Num igitur remansio? multo minus. Nam profectio voluntatem habuit non turpem, remansio necessitatem etiam honestam. Ergo haec duo tempora carent crimine: unum, cum est legatus profectus; alterum, cum efflagitatus a provincia, praepositus Africae est. §. 5. Tertium tempus est, quod post adventum Vari in Africa restitit: quod si est criminis, necessitatis crimen est, non voluntatis. An ille, si potuisset ullo

§. 5. tempus est, quod) *est tempus, quo.* — potuisset ullo) *potuisset illinc ullo.* —

4, 5 paululum. — adventu Vari) Ma *Vari adventu.* — conquievit) Col. *conquiebit.* —

C. II. §. 4. Adhuc) Mc *Aduc.* — Q. Ligarius omni culpa vacat) V 2 *omni culpa vacat Q. Ligarius.* — vacat) Col., Ox. C, T, ψ, V 4 *caret.* —

est egressus) E *egressus.* — nullum) Ox. C, S, ψ *ul-*
lum. — suspicionem) Ma, Mc *suspitionem* idque constanter; Mb *suspicionem.* — profectus) Ma, b, c, Ed. Bon., V 2, 3, Ox. H, ψ *profectus est.* — se gessit) H *gessit se.* — ei) H *sibi.*

non debet) V 3 *debet.* — animum tuum non debet offendere) H *animum non debet offendere.* —

necessitatem etiam) Sic E, Col., Ma, c, Ed. Bon., Parr. omnes, V 2, 4, 6, 7; sed D, Oxx. omnes, Gu, H, Leid., V 1 *etiam necessitatem;* Mb, V 3, 5 *necessitatem.* —

tempora) Mb *ipsa.* — alterum) Mc *aliud.* — cum) Ox. T om. — efflagitatus) Col., Ox. H, V 7 *et flagitatus;* Ma *eflagitatus.* — est) Ma om. —

§. 5. tempus est) Sic E, Gu, Leid., Ma, b, Ed. Bon., Par. 11, V 2, 3, 7; sed Oxx. omnes, plurim. Parr., H, V 1, 4, 5, 6 *est tempus.* — tempus est, quod) Col. *tempus quidem.* — quod) Sic E, Gu, Par. 11, Leid., Ox. T, χ, V 4, 7 *quod;* ceteri *quo.* — Africa) Ox. χ, V 6 *Africum.* — Quod) Col., V 7 om. —

modo evadere, Uticae quam Romae, cum P. Atio quam cum concordissimis fratribus, cum alienis esse quam cum suis maluisset? Cum ipsa legatio plena desiderii ac sollicitudinis fuisset propter incredibilem quemdam fratrum amorem, hic aequo animo esse potuit belli discidio distractus a fratribus?

§. 6. Nullum igitur habes, Caesar, adhuc in Q. Ligario signum alienae a te voluntatis: cuius ego causam, animadverte, quaeso, qua fide defendam: prodo meam. O clementiam admirabilem, atque omnium laude, praedicatione, litteris monumentisque

Uticae quam) *Uticae potius quam.* §. 6. omnium laude) *omni laude.* — decorandam, cum M.) *decorandam! M.* —

ullo) Sic E, Gn, Ma, b, V 2, 3; sed Col., D, Pith., H, Mc, V 1, 4, 5, 7, Oxx. septem *illinc ullo*; Ox. χ *hinc ullo*; V 6 *nullo.* — evadere) Ma om. — Uticae) Sic Col., Leid., E in quo utroque suprascriptum est *potius*, tres Pall., Put., Modiani, D, Ox. χ , V 6; sed Gn, H, Mb, c, V 1, 2, 3, 4, 5, 7, Ox. C, H, S, T, $\sigma\tau$, ψ *Uticae potius*; Ma, V 2 *Uticae vivere.* — cum) V 4 om. — Atio) de hoc vocabulo eadem est codd. msc. varietas, quae supra. — cum suis) Ma *suis.* — maluisset) V 5 *maluisse.* —

desiderii ac sollicitudinis) Ox. C *desideriis ac sollicitudinibus*; Ma, b, Copp. Vict. *solicitudinis.* — quemdam) Gn, Ma, b, V 5 om. — fratrum) Ox. C *fratris*; Ox. $\sigma\tau$ om. — esse potuit) Ma om; H *quonam esse potuit*; V 5 *esse potuit equo animo.* — belli) V 5 *bello.* — discidio) V 1, 3, 4, 6, Ox. C, H *dissidio*; Ox. $\sigma\tau$ *diffidio*; Mb *desidio.* — distractus) V 6 *districtus.* —

§. 6. adhuc) E habet suprascriptum *crimen.* — signum) Ox. $\sigma\tau$, ψ *crimen*; Pith. om. — alienae) Ox. T *alienatae.* — a te) V 4 om. — ego) Gn, V 4 *ergo*; V 5 om. — animadverte) Mb, Ox. χ *animadvertere.* — qua) Ox. T *quam.* defendam) Ox. S *defensam.* — prodo) Sic E, Gn, Mb, c, V 2, 3, 5, 7, Col., D, Pith., Ox. H, S, $\sigma\tau$; sed Ox. T, χ , Ma, V 1, 4, *cum prodo*; Ox. C *eam prodo*; V 6 *perdo*; H, Leid. *dum probo*; Copp. Vict. *qui prodo.* —

clementiam) Ma, V 5 *clemenciam.* — omnium) Sic E, Gn, Ma, c, Ed. Bon., Ox. C, H, χ , V 1, 2, 7; sed Col., D, Pith., Ox. S, T, $\sigma\tau$, ψ , Mb, V 5, 4, 5, 6 *omni.* —

decorandam! cum M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua se ipsum confite-
tur fuisse, nec tuas tacitas cogitationes extimescit
nec, quid tibi de alio audienti de se ipso occurrat,
reformidat.

III. Vide, quam non reformidem: vide, quanta
lux liberalitatis et sapientiae tuae mihi apud te di-
centi oboriatur. Quantum potero, voce contendam,
ut hoc populus Romanus exaudiat. §. 7. Suscepto
bello, Caesar, gesto etiam ex parte magna, nulla
vi coactus, iudicio ac voluntate ad ea arma profectus

hoc populus Romanus) *populus hoc Romanus.* — §. 7. ex parte
magna) *ex magna parte.* —

laude) Ox. C *laudum.* — praedicatione) V6 *predictione.* —
litteris) Ox. H om. — monumentisque) V3 *monumentis.* —
eum M.) Sic Gn, Ma, b, V1, 3, Ox. H, S, χ , ψ ; E,
V2 *cum m.*; Leid. *cum et M.*; sed Ox. C, T, Mc, V4,
5, 6, 7 *M.*; Ox. $\sigma\tau$ *M. Cato.* — nec) Mc *ne*; Ox. χ om.
— quid) Ma *quin*; Mb *quod.* — ipso) V4, 7 om. — oc-
currat) V5 *occurret.* —

C. III. Vide) Ox. C *Videren*'. — quam) Ox. S *quam*
tum; Ox. $\sigma\tau$ *quam rem*; V2 *quoniam.* — quam non) Gn
quantum; V1 om. — reformidem) V4, 5, Ox. C, S, T,
 $\sigma\tau$, ψ *formidem.* — vide — oboriatur) Ox. S om. — lux)
V7 om. — liberalitatis et sapientiae tuae) H *sapientiae et*
liberalitatis tuae. — liberalitatis) V4 *liberalitatis tuae.* —
sapientiae tuae) Mc *ex sapientia tua.* — apud te) Mb, V3
om. — dicenti) Col., V4, 5, Ox. C *dicendi*; V6 om. —
oboriatur) Ma, Col., V4, Ox. C *aboriatur*; V7 *aboriat*;
Mc *opponatur.*

Quantum) Mb *Quanto*; Ox. S *si.* — voce) E habet su-
prascriptum *formidinem.* — hoc populus) Sic E, Gn, Leid.,
Ma, Ed. Bon. V1, 2, 6, 7, Ox. H, S, T, $\sigma\tau$, χ , ψ ;
Mb, V3 *is populus*; Ox. C *populus haec*; Col. *populus*
hic; Pith., V4, 5, H *populus hoc*; Mc *populus.* — ex-
audiat) Mc *exaudiat hec.* —

§. 7. Caesar) Gn *ergo Caesar*; H *gay Caesar*; Ma, b,
Ed. Bon., V5 C. *Caesar.* — parte magna) Sic E, Gn,
Parr. omnes, Ma, b, V5, 6, 7; sed Oxx. omnes, Mc,
Col., D, Pith., V1, 2, 3, 4 *magna parte*; H *maxima parte.*

sum, quae erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? Nempe apud eum, qui, cum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, rei publicae reddidit; qui ad me ex Aegypto litteras misit, ut essem idem, qui fuisset; qui cum ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse me alterum passus est; a quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuntium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putavi; qui mihi tum denique se salutem putavit reddere, si eam nullis spoliata ornamentis dedisset. §. 8. Vide, quaeso, Tubero, ut, qui de

reddere) *dare*. — §. 8. *audeam confiteri*) *non audeam confiteri*.

— vi coactus) H *coactus vi*. — coactus) Ox. C *coartante*; V 4 *cohartante*. — iudicio) Gn, Ma, b, Copp. Viet. 44, Ed. Bon., Ox. H, S, ψ , V 1, 2, 5, Col. *iudicio meo*. — ac) H, Col. *et*. — ad ea arma profectus sum) H *ad ea sum arma profectus*. — profectus sum, quae erant) V 6 *professum quae erant*. — sumpta contra te) V 6, Ox. H *contra te sumpta*. —

igitur hoc) Mc *igitur hec*; Ox. C *haec*. — qui, cum) Mc, V 4, 7, H, Ox. H *qui me, cum*. — Aegypto) Gn, H *egypto*; Ma *egipto*. — essem) V 6 om. — ipse) Col., D, Pith. *ipse me*. — imperator in toto imperio) Mc *in toto orbe imperator*. — imperio) Col., Pith., Ox. $\sigma\tau$, H *orbe*. — populi) Mc *ppti*. — populi Romani) Ox. C *populo Romano*. — esse me) Col., V 7, Ox. H *esse*; Ox. T *me*. — a quo) Mb *etiam*; H, V 7 *quo*. — mihi nuntium) H, V 1, 2 *nuntium mihi*; V 6 *ibi nuntium*. — nuntium) Ma *nuntium*; Col., Ox. C, $\sigma\tau$, ψ , V 4, 5 *hunc nuntium*; V 7 *interitum*. — perferente) H *afferente*; V 7 *preferente*; Ox. C, $\sigma\tau$, ψ *proferente*. — fasces) Ma *fasses*; V 6 *fases*. — laureatos) Ox. C *laureatus*. — se salutem) Col., V 7, H *salutem se*; Mc *salutem*. — salutem) Gn *salute*. — reddere) Sic E, Gn, Ma, Leid., Mb, c, Copp. Viet. 44, Parr. plerique, V 1, 2, 3, 4, 6, Ox. H, S, $\sigma\tau$, χ , ψ , unus Lambini; sed Col., Ox. C, D, Pith., V 5, 7, H *dare*. — spoliata ornamentis) V 3 *ornamentis spoliata*. — spoliata) Mc *exspoliata*; V 5 *spoliatis*. — dedisset) V 1 *redderet*. —

§. 8. quaeso) V 4, 5, Ox. C, $\sigma\tau$, ψ *quaeso me*. — facto) V 6 om. — dubitem) V 6 *dubitare*. — dicere) Leid.

meo facto non dubitem dicere, de Ligarii audeam confiteri! Atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum de se eadem dicerem, ignosceret; cuius ego industriae gloriaeque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod eius ingenio studiisque delector, vel quod laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. §. 9. Sed hoc quaero: quis putat esse crimen fuisse in Africa? Nempe is, qui et ipse in eadem Africa esse voluit, et prohibitum se a Ligario queritur et certe contra ipsum Caesarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille destructus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius la-

§. 8. audeam confiteri) *non audeam confiteri.* — §. 9. putat) *putet.* — in Africa) *in Africa Ligarium.* —

et E habent suprascriptum; V6 om.; sed est in Pal. non., Gn., Monacc., decem Parr., sex Vindd., Oxx. omn. — Ligarii) Ox. H, Col., Par. 8, 9 *Ligario.* — audeam) Sic Par. 1, 3, 5, 9, 10, 11, Leid., Gn., Ma, b, Ed. Bon., Ox. S, γ, Pal. non., V1, 2, 3, 5, 6, 7, Col.; sed E, H, Ox. C, H, T, στ, ψ, Copp. Vict. 44, V4, Par. 2, 4, 6, 7, 8, *non audeam;* Mc *audeam confiteri.* — confiteri) Col., Quint. 5, 10, 95 *dicere.* —

haec propterea) Mb *propterea hoc;* Ed. Bon., D *hoc propterea;* V1 *hic propterea;* V3, 6 *propterea haec.* — vel propter) Mc *sed propter.* — studiisque) Mc *studioque.* quod) V7 *qui;* Ox. C *quod ego.* — eius) V6 om. — meum aliquem) Mb *aliquem meum.*

§. 9. Putat) Sic E, Leid., Ma, Copp. Vict., Col., Ox. C, H, T, γ, V7; sed Gn, H, Mb, c, D, Pith., Ox. S, στ, ψ, V1, 2, 3, 4, 5, 6 *Putet.* — esse) V4 *hoc esse.* fuisse in Africa) H *Ligarium fuisse in Africa;* Mc *fuisse in Africa.* — fuisse) Ox. H. om.; V1, Copp. Vict. *esse.* — Africa) V6 *Africam;* vox *Ligarium,* quae in Leid. et E suprascripta est, omittitur in Col., Ox. H, V7, Mc. —

Nempe) Ox. C, S *et nempe.* — is) V7 *his.* — et ipse) Ma, c, Col., D, V2, 3, 7, Ox. C om.; H habet suprascriptum. — voluit) H *noluit.* — prohibitum) V4 *prohibitum esse.* — a) E *ex.* — Ligario) Ox. ψ *ipso Ligario.* — congressus) Ox. C *egressus.*

tus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur adolescens: ad me revertar; iisdem in armis fui.

IV. §. 10. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Caesar, tuae clementiae laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuit oratio? Atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui prudentiam desidero: quod homo cum ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc causae quod esset, non viderit. Nam si vidisset, quovis profecto quam isto modo a te agi maluisset. — Arguis fatentem. Non est satis.

§. 10. acuit) *acuet*.

destrictus) E, G^{II}, Leid. Ma, b, Mss. Vict., omnes Parr., V 1, 2, 3, 4, 5, Ox. C *districtus*; V 4 *districtus ille*; Mc *descriptus*. — Pharsalica) Ma, G^{II} *farsalica*; V 6 *farsilica*. — qui) Ox. C, ψ *quis*. — armorum) Pith., Ox. $\sigma\tau$ *animorum*. —

commoveri videtur adolescens) Mb *commoveri adolescens videtur*. — adolescens) Col. *adulescens*. — revertar) Ox. ψ *revertar qui iisdem*. — iisdem in armis fui) Mc *hisdem fui in armis*. — fui) V 6 *eram*. —

C. IV. §. 10. autem) Ox. ψ *enim*. — ut) Ed. Bon. om. — hic) V 5 om. — nos) V 5 *hic nos*. — possemus) V 7 *possumus*. —

igitur) in H est suprascriptum. — Caesar) G^{II} *ergo Caesar*; Ma, b, C. *Caesar*. — laus est) Ox. C *est et laudis*. — eorum) V 7 om. — ipsorum) V 7, Ox. C, T, $\sigma\tau$ om. — te) V 6 om. — acuit) Sic E, G^{II}, Ma, b, Ed. Bon., V 1, 2, 3, 6, 7, Ox. H, S, T, ψ ; sed Col., D, Pith., Ox. C, $\sigma\tau$, χ *acuet*; V 4 *accuit*; V 5 *exacuet*; Mc *cavet*. —

etiam) Ma, H om. — cum) Pith., Ox. C, T *tum*. — desidero) Ox. C *desiderio*. — quod) Mc *qui*. — doctrina) Ox. C, T *doctrinis*; Mc *doctrinam*. — hoc) Ox. H, χ om. — viderit) Ox. $\sigma\tau$ *videret*. —

quovis) Ox. C *non est*; D om.; H *quovis alio*; V 4 *alio*; V 5 *equo*. — quam) Ox. C *qui*. —

Accusas eum, qui causam habet aut, ut ego dico, meliorem, quam tu: aut, ut tu vis, parem. §. 11. Haec admirabilia: sed prodigii simile est, quod dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnatur, sed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Externi isti mores usque ad sanguinem incitari solent odio, aut levium Graecorum aut immanium barbarorum. Nam quid agis aliud? Romae ne sit? ut domo careat? ne cum opti-

§. 11. admirabilia) non modo admirabilia sunt. — mores usque ad sanguinem incitari solent odio) sunt mores. Usque ad sanguinem incitari solet odium. — agis aliud) aliud agis.

dico) E dicam. — aut, ut tu vis, parem) Ox στ aut cuius parem; Mc aut tuus par est. —

§. 11. admirabilia) omissum est ad hanc vocem sunt in E, Gⁿ, H, Col., Leid., Ma, b, V1, 2, 3, 6, 7, Ox. H, χ; V1 meliora. — prodigii) V1, 3, H, Ed. Bon., Copp. Vict., Ox. S prodigiis. — simile, quod) Sic Col., Erf., Par. 11, pleriq. Pall., nonnulli Lamb., V6, 7; sed Gⁿ, H, Leid., Ma, b, c, Vict. 44, Ed. Bon., dec. Parr., V1, 2, 3, 4, 5, Ox. C, S, T, στ, χ, ψ similia, quae. — sunt) V1 om. — sed prodigii simile est, quod dicam) H quod dicam, sed prodigiis similia sunt. — eam vim ista accusatio) Gⁿ, V3, Ma, b ista accusatio eam vim. — ista accusatio) Mc accusatio ista; E ista accusatio tua; V4 ista accusatio. — condemnatur) Mc condemnatur. — ut necetur) Col., D, Pith., V6, Ox. στ nocetur; Mc, Ed. Bon. nisi ut occidatur. — egit) Pith., Ox. χ exigit; Ox. C arguit. —

mores) Sic E, Gⁿ, Ma, b, c, Ed. Bon., Copp. Vict., Par. 4, 10, 11, V1, 2, 3, 4, 5, 6, Ox. H, S, στ, χ; Leid. sunt suprascript. post isti et qui post mores; sed Col., D, V7, H, Ox. C, T, ψ sunt mores, qui. — incitari) V1, 2, 3, D, H, Copp. Vict., Ed. Bon., Ox. ψ incitare; Mb concitari. — solent odio) Sic E, Gⁿ, H, Ma, Vindobb. 3, 4, 5, 6, 7; sed D, H, Copp. Vict., V1, 2, Ox. H, S, T, στ, χ, ψ solent odium. —

agis aliud) Sic E, Gⁿ, Ma, b, Ed. Bon., Par. 11, V2, 6, 7; sed ceteri aliud agis; Col. aliud ais. — Romae) Ita E, Gⁿ, Leid., Ma, b, c (rome), V2, 3, 5, 6, Parr. omnes, Ox. H, S, στ, Pith.; sed Col., D, V1, 4, 7, H,

mis fratribus, ne cum hoc T. Brocho, avunculo suo, ne cum eius filio, consobrino suo, ne nobiscum vivat? ne sit in patria? Num est? num potest magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. Non tu ergo hunc patria privare, qua caret, sed vita vis. §. 12. At istud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. Ipse iubebat occidi, nullo postulante; praemiis etiam invitabat.

Romae ne) ut Romae ne.

Ox. C, T, χ , ψ ut Romae. — ne sit) Ox. C nescit. — domo) Gr hunc. — ut domo) Mc domo ut. — Brocho) Mc Tito brocco; V2, 6, Ed. Bon., brocco; Ox. B Titubracio; V3, 5, 7 broco; Pith. Broceo. — avunculo suo) Col., D, Pith., V4, 5, 7, Ox. C avunculo. — ne cum eius filio) Mc ne cum. Q. eius filio; Ox. $\sigma\tau$ Ne. filio. — filio) Mb, V3, Ed. Bon. Consilio. — suo) V1 om. — ne nobiscum) Mc ne multum nobiscum.

Num est? num) Ox. T, ψ , Ed. Bon., H Num ita est? unde; D, Mb, c, Ox. $\sigma\tau$, χ non est? num?; Col. nunc est? num?; V2 nun est? nun;. — magis carere his omnibus) H, D his omnibus magis carere; V6 magis omnibus hiis carere; V2 magis his omnibus carere; Mc his hominibus carere; V6 magis carere. — carere) V3 currere. — quam) D qui; Mc, Ox. χ quam qui. — caret? Italia) Col. caret Italia; Mc caret ytaliam; V1 Italia. — prohibetur, exulat) Mc Prohibetur exulat. —

tu ergo hunc) Ma habet hunc a m. sec. superscriptum; Mc tu ergo; H ergo tu eum; Col. tu hunc ergo. — hunc) Ma, b domo; V2 hunc ergo domo; V3 hunc ergo domo propria. — privare) E supra exaratum. — qua) V7 quam. — sed) V7 om. — vis) Ox. C om. —

§. 12. istud) H illud; Ox. H, χ ita. — ne) Ox. T om. — quidem dictatorem) Ox. H qui dictator erat. — multabat) Mc, Ed. Bon. mulctabat.

iubebat) Mc, Pall. Non. Ox. C, S videbat. — premiis) H et premiis. — etiam) Gr, Ma om. — quisquam invitabat) E om., sed habet in margine; Mb om.; Ma incitabat. — tamen) Gr, Ox. $\sigma\tau$ tantum; Ox. χ tanta; V7 om. — hoc eodem) Sic Leid., E, Gr, Ma, b, Ed. Bon., Copp. Vict., V1, 2, 3, 4, 6, Parr. om., Ox. C,

Quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est.

V. Ego vero istud non postulo, inquires. Ita mehercule existimo. Novi enim te, novi patrem, novi domum nomenque vestrum, studia generis ac familiae vestrae, virtutis, humanitatis, doctrinae plurimarum artium atque optimarum: nota mihi sunt omnia. §. 13. Itaque certo scio, vos non petere sanguinem, sed parum attenditis. Res enim eo spectat,

§. 12. existimo) *existimo*, *Tubero*. — studia) *studia denique*. — mihi sunt) *sunt mihi*.

H, S, T, χ , ψ ; Ox. $\sigma\tau$, Col., Pith., V5, 7 *hoc etiam*. — tu nunc) Sic E, GII, H, Ma, b, Ed. Bon., Copp. Vict. 44, V1, 2, 3, 6, 7; Leid. *nunc tu*; sed ceteri *nunc*. — crudelem) Col., D, Me, Ed. Bon., V1, 4, Ox. C, S, *crudelis*. — esse) V7 om. — vindicata) V5, Ox. $\sigma\tau$ *vindicta*; Ox. C *vindicanda*; Ox. S, χ , Mss. Vict. *retenta vindicata*; Col., D *iudicata*. —

C. V. istud) E *id.* —

Ita

Ita) H *Ista*. — mehereule) Sic E, Ma, GII, H, Ed. Bon., Copp. Vict. 44, V1, 2, 3, Col. *mehercules*; Mb *me hercle*. — existimo) V5, Ox. C *extimo*; Col. *existimo tu vero*; Me, V1, 2, 4, 5, 6, 7, Oxx. omnes *existimo Tubero*; ab optimis abest *Tubero*. —

novi patrem) D om.; Copp. Vict. *novi patrem tuum*. — domum) Ox. C *deinde*. — studia) Sic Leid., E, GII, H, Ma, b, Col., duo Lamb., V2, 3, 6, 7, Ox. H, χ ; sed V1, 4, 5, H, Me, Pith., Ox. C, S, T, $\sigma\tau$, ψ *studia denique*; D *studia novi deinde*. — ac) Ox. H, χ om. — artium) H *arcium*. — artium atque optimarum) Col. om.; V6 *artium optimarum*. — mihi sunt) Sic E, Leid., GII, Ma, c, V3, 6, 7, Parr. omnes; sed ceteri, ut Oxx. omnes, Col., Pith., D, H, Ed. Bon., V1, 2, 4, 5, *sunt mihi*; Mb *hec sunt mihi*. — omnia) Sic E, Leid., GII, Ma, b, c, V2, D, Ox. H, χ , ψ ; sed Col., H, Pith., Ed. Bon., V1, 3, 6, 7, Ox. C, S, T, $\sigma\tau$ om.; V4 *omnia sunt mihi*; V5 *mihi omnia sunt*.

§. 15. Itaque) V1 *Idque*. — certo) Me, D, V5, Ox. C, H, T, *certe*.

enim) V5 om. — eo) E suprascriptum habet *mortem*. —

ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. Quae est igitur alia praeter mortem? Si enim est in exilio, sicuti est, quid amplius postulatis? An, ne ignoscatur? Hoc vero multo acerbius, multoque durius. Quod nos domi petimus precibus, lacrimis, strati ad pedes, non tam nostrae causae fidentes, quam huius humanitati, id ne impetremus, oppugnabis? et in nostrum fletum irrumpes? et nos iacentes ad pedes supplicum voce

§. 15. est in exilio) *in exilio est.* — multoque durius) *multoque est durius.* — petimus) *petiimus.* — lacrimis) *et lacrimis.* — oppugnabis) *pugnabis.*

spectat) Col., C, Ox. *στ mortem exspectat;* Ox. C *mortem exspectant.* — adhuc) Mc *aduc;* V5 om. — Q. Ligarius) V4, D, Ox. C *Ligarius.* — sit, non) Ox. C *sit nunc;* Ox. *χ* om. — esse) V4 om. — praeter) V7 om. — contenti) Ox. C *attenti.*

est) Ox. *χ* om. — praeter) V7 *post.*

est in exilio) Sic E, Gii, Ma, b, V3, 5, 6, 7; sed Oxx. omnes. Col., D, Pith., Mc, Ed. Bon., Copp. Vict., V1, 2, 4, H *in exilio est.*

An, ne ignoscatur) Gii om. — ignoscatur) Sic Leid., V1, 3, 5, 6, 7, Ma, b, H, Par. 7, 8, 9, Lamb. duo; sed E, Mc, V2, 4, D, Col., Par. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, Pith., Gruteriani, Egm., Schol. vet. Oxx. omnes *ignoscat.* — hoc vero) Mc *hoc verum.* — multoque durius) Sic E, Gii, Leid., Ma, Par. 11, V1, V6; sed plurimi *multoque est durius;* Ox. C, Mb, Ed. Bon., Mss. Vict. *multoque est durius multoque gravius, quam;* Ox. T *multo est durius, multo est gravius;* Ox. *στ multo durius. Si quid;* Mc *multo durius;* V2 *durius esset;* V5 *multoque gravius;* V4 *multo acrius est multoque gravius. Nam quod.*

domi) Put. om. — petimus) Sic E, Col., Leid., Gii, H, Oxx. omnes, Ma, b, c, Vindobb. omnes. — lacrimis) Ita E, Gii, Leid., Ma, b, V7, Ox. H; sed H, Col., D, Pith., Mc, V1, 2, 3, 4, 5, 6, Ox. C, S, T, *στ, ψ et lacrimis.* — strati) Mc, Ed. Bon., Mss. Vict., V1, 4, 5, 6, Ox. H, *χ prostrati.* — nostrae causae) Col. *nostra causa.* — humanitati) M b, V6, D, Ox. C, H, *στ, χ humanitatis.* — oppugnabis) Sic Leid., E, Gii, Ma, b, c, V1, 2, 3, 5, Ox. H, S, *χ, ψ;* V7 *opugnabis.* — irrumpes) Ma, b, V2, 3, 7, Ox. *ψ erumpes;* Col. *inrumpes;* D, Ox. C *in-*

prohibebis? §. 14. Si, cum hoc domi faceremus, quod et fecimus, et, ut spero, non frustra fecimus, tu repente irruisses et clamare coepisses: C. Caesar, cave ignoscas, cave te fratrum pro fratribus salute obsecrantium misereatur: nonne omnem humanitatem exuisses? Quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? et in tali miseria multorum perfugium misericordiae tollere? Dicam plane, Caesar, quod sentio. §. 15. Si in hac tanta

§. 14. repente) *derepente*. — petimus) *petiimus*. — a te — oppugnari) *te* — *oppugnare*. — Caesar) *C. Caesar*.

rumpens. — iacentes ad pedes) V 6 om.; V 7 *ad pedes*. — supplicum) Ox. ψ *suppliciter*; V 4 *supplici*. — voce) V 6 *vocem*. — prohibebis) Ox. T *prohibebitis*.

§. 14. Si) Mc *sic*; Col. *sicut*; Gr, Mb, Ed. Bon., V 3, Ox. $\sigma\tau$, ψ *Sed*. — cum) Col. om; H *si*. — hoc) H *id*; V 6, Mc om. — quod) Mc. *quidem*. — tu) D *tum*. — repente) Sic E, Leid., Col., D, Gr, H, Ma, b, Ed. Bon., V 1, 2, 3, 4, 6, Ox. C, H, S, T, χ , ψ ; V 7 *repentem*; ceteri *derepente*. — irruisses) Sic E, (in quo distincte *irruisses*, ut demonstravit Freund. in Additam. varr. Lectt. ad Cod. Erf. p. 59.) Ma, b, Col., Ed. Bon., V 1, 2, 5, 6, 7, Ox. χ , ψ ; Leid. *irrueres*; sed Gr, V 3, 4, Mc, H, D, Ox. C, H, S, T, $\sigma\tau$ *irrupisses*. — clamare) Ox. $\sigma\tau$, χ *clamore*. — cave, ignoscas) Mb, c, Ed. Bon., D, V 1, 3, 4, 5, Ox. H, S, $\sigma\tau$ *cave credas, cave ignoscas*; Ox. C, ψ *cave, ne credas, cave, ne ignoscas*. — cave te) Pith., V 7 *cave ne te*. — fratrum) Ox. C, S *fratrem*. — misereatur) E, H, omnes Parr. praeter 3 et 9, Ma, c, Ed. Bon., Copp. Vict., V 1, 2, 3, Ox. C, S, χ *misereat*; sed Gr, Leid., Mb, V 4, 5, 6, Ox. T, $\sigma\tau$, ψ libri Lamb. et Priscianus lib. VIII, p. 797 *misereatur*; Par. 3 et 9, Ox. H *miserescat*. — humanitatem) V 7 *mansuetudinem*. — exuisses) Pith., Mc. *exivisses*. —

quos) Mc *quod*. — petimus) Sic E, Gr, H, Ma, b, c, Col., Pith., D, Vindob. omnes, Oxx. omnes. — a te) Sic E, Gr, H, Ma, b, c, Col., Oxx. omnes, Vindob. omnes. — oppugnari) Sic iidem libri. — perfugium) Mc, Ed. Bon., V 4, 5, Ox. C, $\sigma\tau$ *profugium*; Copp. Vict. *pfgium*. — misericordiae) Pith. *misericordia*; Ox. C *miseriordes*.

Caesar) Sic E, Col., Gr, Ma, b, V 2, 6, 7, Ox. H;

tua fortuna lenitas tanta non esset, quam tu per te, per te, inquam, obtines (intelligo, quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista victoria. — Quam multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiantur? quam multi, qui cum a te ignosci nemini vellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ii, quibus ipse ignovisti, nolint te esse in alios misericordem? §. 16. Quod si probare Caesari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse; si honesto ac misericordi

§. 15. quam) *quantam*. — ignosci nemini) *nemini ignosci*. — esse in alios) *in alios esse*.

sed H, Pith., Ox. C, S, T, στ, χ, ψ, V1, 3, 4, 5 C. Caesar. —

§. 15. hac) Col., D, H om. — lenitas tanta) H *tanta lenitas*; Ox. στ, V6 *levitas tanta*. — quam) Sic E, Col., Leid. D, GII, Ma, b, c, V3, 4, 6, 7, Ox. C, H, στ, χ, ψ; sed H, V1, 2, 5, Ox. S, T, Pith. *quantum*. — tu per te, per te, inquam, obtines) Mc *quam tu parte inquam optines*. — tu per te, per te) Sic E, Leid., V2, 6, 7, *tu per te*; sed recte iteratur in GII, H, Ma, c, V1, 4, 5, Oxx. omnib., D, Pith., Col.; Mb, V3 *tu pro te*. — obtines) Col. *otines*. — intelligo) V1, 3, Ed. Bon. *intellige*. — ista) Ox. C *in ista*. —

Quam multi — reperiantur) GII, V1, 2 om. — Quam multi) Ox. C *quod multi*; Ox. S *quia*; Ox. T, χ *quia multi*; Ox. στ *quanti essent*; V3 *quam essent*; Mb, Ed. Bon. *qua essent*. — enim) V7 om. — essent de victoribus) Mc *victoria qui essent de victoribus*. — reperiantur) V7 *reperiatur*. — qui) E habet suprascriptum; Ox. C *igitur*; GII, Ma om. — ignosci vellent) Ox. T om. — cum) V3 om. — ignosci nemini) Sic E, GII, H, Leid., Ma, b, c, Copp. Vict. V3, 5, 6; sed Pith., Col., D, Oxx. omnes, V1, 2, 4, *nemini ignosci*. — nemini) V7 om. — vellent) V7 *nolunt*; Copp. Vict. *velint*. — clementiam tuam) GII, Ma, b, Ed. Bon. *etiam hi*. — ipse) D, Ox. C, T om. — nolint) Ox. στ, χ, ψ *nolunt*. — impedirent — nolint) V7 om. — esse in alios) Sic Col., E, Leid., Bern., Ma, b, c, Ed. Bon., V3, 6; sed D, Pith., GII, H, Oxx. omnes, V1, 2, 5, 7 *in alios esse*; V4 *esse in alium*. —

§. 16. probare) H *probari*; — Caesari) Mc *Caesar*. —

mendacio saluti civi calamitoso esse vellemus: tamen hominis non esset, in tanto discrimine et periculo civis refellere et redarguere nostrum mendacium; et, si esset alicuius, eius certe non esset, qui in eadem causa et fortuna fuisset. Sed tamen aliud est errare Caesarem nolle, aliud est nolle misereri. Tunc dices: Caesar, cave, credas, fuit in Africa: tulit arma contra te. „Nunc quid dicis?“ „Cave ignoscas.“ Haec nec hominis nec ad hominem vox est: qua qui apud te, C. Caesar, utitur, suam citius abiiciet humanitatem, quam extorquebit tuam.

§. 16. redarguere) *coarguere*. — est nolle) *nolle*. — Tunc) *Tum*. — Caesar, cave) *cave*, *Caesar*. — in Africa) *in Africa Ligarius*. — utitur) *utetur*.

omnino non fuisse) V 4, H *non fuisse omnino*. — si) D, Ox. C, T *et si*. — saluti) Ox. H om. — civi calamitoso) H *civis calamitosi*. — calamitoso esse) Sic E, G^{II}, H, Leid., duo Memm., Cleric., D, Egmont., Ma, b, Ed. Bon., V 1, 2, 3, 4, 5, 6, Par. 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, Oxx. C, S, T, στ, χ, ψ, Col.; sed Par. 2, 4 *calamitoso consultum esse*; Pith. *calamitoso auxilio esse*; Ox. H *calamitoso adesse*; Mc, V 7 *calamitoso prodesse*. — redarguere) Sic E, G^{II}, Ma, b, Leid., Bern., V 2, 3, 4, 7; sed ceteri *coarguere*. — nostrum mendacium) Ox. T om. — si) G^{II}, H, V 4, 7 *Et si*. — alicuius, eius) V 7 *alius eius*; Ox. χ *alicuius*; H habet suprascriptum *eius*. — certe) Pith. om. — eadem) Ox. C om.

aliud est) Sic E, G^{II}, Leid., Ma, b, V 3, 7, Ox. ψ; sed Col., H, Ox. H, T, V 2, 4, 5 *aliud*; Mc *est aliud*. — nolle misereri) Mc, D, Pith., V 1, Ox. S, στ *non misereri*; Ox. C *et aliud non*; Ed. Bon. *et aliud*.

Tunc) Sic E, G^{II}, Leid., Pith., Ma, b, Ox. C, στ, χ, ψ, V 2, 3; sed Col., Mc, V 1, 4, 5, 6, 7, H *Tum*; Ox. *Scum*; Ox. H, T *Tu*. — Caesar, cave) Sic E, G^{II}, Leid., Ma, b, c, V 1, 2, 3, 6, Pith., Col., tres Lamb.; sed H, Oxx. omnes, V 4, 5, 7 *cave*, *Caesar*. — Africa) Sic Col., E, G^{II}, Leid., Ma, b, V 2, 3, 6, 7, Ox. χ; sed H, Mc, D, Pith., Ox. C, H, S, T, στ, ψ *Africa Ligarius*. —

Nunc) V 4, 5, 6, Col. *Num*. — dicis) Pith. *dicit*. — Haec — vox est) H *Haec vox* — *est*. — Haec nec) Ox. S, T, στ, ψ *Haec non*; Ox. H, Mc, duo mss. Pall. *Haec*

VI. §. 17. Ac primus aditus et postulatio Tuberonis haec, ut opinor, fuit, velle se de Q. Ligarii scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis, vel quod de nullo alio quisquam vel quod is, qui in eadem causa fuisset, vel quidnam novi sceleris adferret. Scelus tu illud vocas, Tubero? cur? Isto enim nomine illa adhuc causa caruit. Alii errorem adpellant; alii timorem; qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam; qui gravissime, temeritatem; scelus praeter te adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium ac verum nomen nostri mali quae-

§. 17. novi sceleris) novi [*facinoris*].

ne. — qua) G^{II} *quia*. — C. Caesar) Pith. C. — utitur) Sic E, Mb, c, V⁵, Par. 1, 5, 10, Pith., Ox. 2; sed G^{II}, H, Ma, Leid., Col., Par. 11, V¹, 2, 4, 5, 6, 7, Ox. C. H, S, T, χ *utetur*. — citius) G^{II}, *cicius*; Mc *tutius*. — abiciet) Ox. C *abiiciat*; Ma, b, V⁶ *abiciet*; Mb, V⁵ *abiicit*. — humanitatem) G^{II} *humanitatem tuam*. — extorquebit) V⁷ *extorqueat*.

C. VI. §. 17. Ac) V⁷, Mc, Ox. T, Rob. Steph. At; Ox. C, χ *hic*. — primus) V⁶ *primo*; Ox. T, ψ *primum*. — aditus) V⁷ *additus*. — opinor) V⁵ *oppinor*. — scelere) G^{II}, Leid. om. —

admiratus sis) Mb *admiratus sit*. — de nullo) V⁶ *nullo de*. — quisquam) Ox. $\sigma\tau$ *quicquam*. — is, qui) V⁵ *qui is*. — sceleris) Sic E, G^{II}, H, Col., Ma, b, c, Leid., Bern., Egm., V², 3, 4, 5, 6, 7, decem Parr., Ox. H, S, T, $\sigma\tau$, ψ ; sed Pith., V¹, Ox. C, S, χ *facinoris*.

illud) Ox. C *id.* — vocas) E, Ox. C, Ed. Bon. *vocasti*; Ma *voca*.

Isto enim) Col., H *enim isto*; V⁵ *isto etiam enim*; V⁶ *Isto enim adhuc*. — illa) G *ista*.

errorem) Pith. *erronem*. — adpellant) Ox. C, T, Ed. Bon. *adpellabant*. — qui) Ox. χ *quid*. — cupiditatem, odium, pertinaciam) Mb, V⁵ *cupiditatem deinde pertinaciam*; Ox. C, T *et pertinaciam*. — adhuc) V⁵, 7 Mb om.

Ac) H, V⁵ At. — mihi) V⁵ *nichil*. — quidem) V⁶ *quidam*. — si) V⁷ *et*. — proprium ac verum) Col. *proprium ac veri*; Mb, c, V⁵ *verum et proprium*. — nomen nostri mali) H *nostri mali nomen*; Col. *nomen nostri mali*

ratur, fatalis quaedam calamitas incidisse videtur et improvidas hominum mentes occupavisse, ut nemo mirari debeat, humana consilia divina necessitate esse superata. §. 18. Liceat esse miseros: quamquam hoc victore esse non possumus. Sed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: scele-
ris vero crimine, furoris, parricidii liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quisquam ex te, Caesar, audivit, aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi a te contumeliam propulsare? quid egit tuus invictus exercitus, nisi ut suum ius tueretur et dignitatem tuam? Quid? tu, cum pacem

occupavisse) occupasse. — §. 18. tuus invictus) tuus ille invictus.

nomen; Mc nomen mali nostri. — quaeratur) Ox. C, στ, Mb, c, Copp. Vict., V5 *quaeritur*; V6 *queritur*. — incidisse) Ox. C *madisse*; V7 *incedisse*. — hominum mentes) V2 *mentes hominum*; Ox. C *merces hominum*. — divina necessitate esse superata) H *necessitate divina superata esse*; V1 *divina necessitate superata*.

§. 18. quamquam) Pith., Ox. στ *nunquam*; Ma *quam*; Mss. Vict., V2 *quamquam*. — hoc victore) Ox. C *haec victoriae*; Ox. στ, χ *victores*; Pith. *victore*. — esse) V3 om.

loquor) Mc *loquar de nobis, de illis de illis loquor*. — occiderunt) Ox. C *occiderint*; Ox. χ *ceciderunt*. — fuerint) Mc, H, V6, 7, Ox. S, στ, ψ *fuerunt* — *fuerunt* — *fuerunt*. — vero crimine) Ox. στ *criminis*. — furoris) Ox. H om. — parricidii) Ox. H om.; Mb, c *paricidii*; Ox. C, T, Copp. Vict., V1 *parricidii immunes sint*. — liceat) Gr, Mb, V7 om. — Cn. Pompeio — liceat) E om. — alias) E om.

Quando) Ox. στ, Mc *Quamquam quando*. — quisquam ex te, Caesar) H *ex te gai Caesar quisquam*; Mc D, V6 *ex te quisquam, C. Caesar*; V5 *ex te quisquam, Cesar, ex te*. — Caesar) Ox. χ om. — arma) V7 om. — nisi) Ox. H *quam*. — propulsare) Ox. στ *propulsari*. — tuus) Sic E, Col., Gr, Leid. Ma, b, V1, 2, 3, 6, 7; Mc, H, V4, 5 *ille tuus*; Oxx. omnes *tuus ille*. — suum ius) H *ius suum*; V7 *tuum ius*. — dignitatem tuam) V6 *tuam dignitatem*.

esse cupiebas, idne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? §. 19. Mihi vero, Caesar, tua in me maxima merita tanta certe non viderentur, si me ut sceleratum a te conservatum putarem. Quomodo autem tu de re publica bene meritus esses, cum tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Caesar, initio non bellum, nec hostile odium, sed civile discidium, utrisque cupientibus rem publicam salvam, sed partim consiliis, partim studiis a communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat paene par; non par fortasse eorum, qui sequebantur; causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte,

cum) si. — §. 19. existimavisti) existimasti. — nec hostile) non hostile. — discidium) dissidium.

Quid? tu) V 3 *Quid tu*; Ox. στ *Quid?* — pacem) Ox. C, ψ *pace*. — cum) Ox. C om. — ut cum) Col., D, H, Mb. V 3 *cum*. — cupiebas) V 7 *cupias*.

§. 19. tibi cum) Mc *tibi vel cum*. — civibus) V 6 om. — conveniret) V 5 *conveniretur*. — Caesar) Col., Pith., Ox. H, S, στ om. — tua in) Gn *tuam*. — tanta) Pith., Col. om.; Ox. C, V 5 *tanta esse*. — non) V 7 om. — viderentur) V 7 *videtur*. — a te) Ox. χ om.

tu) H om. — bene) Ma om. — esses) Col. om. — cum) Sic E, Col., Ma, b, Leid., Gn, V 3; sed Oxx. omnes, H, D, Pith., Mc, V 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 *si*.

tu) V 6 om.; H habet superscriptum. — existimavisti) Sic E, Gn, Mb, V 1, 2, 3, 5, 6; Ma *extimavisti*; Mc *extimasti*. — initio) Col., Ox. C, T *in initio*; Ma *in ocio*; H *initio existimasti Caesar*. — neque hostile) Sic E, Leid., Gn, Ma, b, V 3, 6, 7; Ox. χ; Col., H, S, στ *nec hostile*; H, D, Pith., Mc, V 1, 2, 4, 5 *non hostile*. — discidium) Sic Leid., E, Col., Gn, H, Ma, V 2, 6, Ox. ψ; sed D, Pith., Mb, c, Ox. C, H, S, T, στ χ, V 1, 3, 4, 5, 7 *dissidium*. — utrisque) Ed. Bon., V 7 *utriusque*. — salvam) Mc, Col., Ox. C, H, T, στ *salvam esse*; V 7 *solvam*. — sed partim) V 1 *sed part...* — a) Ox. C *aut*. — aberrantibus) V 6 *oberrantibus*.

Principum) Gn, V 3, 5, 6, 7, Ox. στ *Principium*. — dignitas) V 5, Mc *dignitatis*. — fortasse eorum) V 6 *eorum*

quod probari posset; nunc melior ea iudicanda est, quam etiam dii adiuverunt. Cognita verò clementia tua, quis non eam victoriam probat, in qua occiderit nemo, nisi armatus?

VII. §. 20. Sed ut omittam communem causam, veniamus ad nostram. Utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an vos in Africam non venire? Poteramusne, inquires,

melior ea) *melior certe ea.* — §. 20. tunc) *tum.*

fortasse. — causa) V3 *causam.* — tum dubia) V3 *tantum dubiam*; V4 *quidem tunc dubia*; Ox. C *tunc quidem dubia*; Mc *tamen dubia*; H, V2 *dubia*, omisso *tum.* — parte) V6 om. — probari) V7 *probare.* — posset) Ox. C *possit*; V7 *possent.* — nunc) V1, 3 *Nunc.* — melior) Sic E, Leid., Col., Gn, Ma, b, V2, 3, 6, 7, Ox. χ ; sed Pith., H, V1, 4, 5, Mc, Ox. C, H, S, T, $\sigma\tau$, ψ *melior certe.* — ea iudicanda) Gn *iudicanda ea*; Ox. H *ea.* — etiam) Ma, Ox. T om.; V6 *et.* — dii) Mb, V3 *dii immortales.* — adiuverunt) Col., D *adiuverunt autem*; V6 *audiverunt*; Ox. $\sigma\tau$ *audierunt*; Ox. C *adiuverunt*; V7 *adinvicem.*

probet) Ox. $\sigma\tau$ om. — occiderit) Ox. $\sigma\tau$ *occiderat.* — armatus) Ma *armatus.*

C. VII. §. 20. omittam) Mb *omittamus.* — communem) Mc *comunem.* — veniamus) Lambb. codd. *veniam*; Mb *nemo modo.* — nostrum) Mb *vestram.*

Utrum) Gn, Mc, Ox. ψ *verum.* — tandem) Mb *tantum*; V7 *eandem.* — existimas facilius fuisse) V4 *facilius existimas.* — existimas) D, Ox. C *existimas tu.* — facilius) V6 *utilius.* — Ligarium ex Africa exire) Pith., Bern. om. — Ligarium) Sic E, Gn, Leid., Parr. omnes, Ma, b, c, Ed. Bon., Copp. Vict., V1, 2, 3, 4, 5, 7, Oxx. omnes; sed V6, D *Ligario.* — exire) V3, Ox. C *non venire*; Mc *non venire*; V4 *venisse*; Ox. $\sigma\tau$ *venire.* — an) E *vel*; V1, Ox. C, S, ψ *quam.* — vos) Sic E, Gn, Parr. omnes, Leid., Ma, b, Copp. Vict., Ox. H, S, χ , V1, 2, 3, 4; V7, D *nos*; Ox. C, ψ *te*; V3, 6 *vobis*; Col. *nobis.* — an vos) Ox. $\sigma\tau$ om. — venire) Mc, Ox. C *ire*; Ox. $\sigma\tau$ om.; Mc *ire.* inquires) Sic E, Parr. omnes, Leid., Gn, Ma, b, c, Ed. Bon., Copp. Vict., V1, 2, 3, 5, 6, 7; sed Col., D, V4, Oxx. omnes *inquis.* — censuisset) Col. *censuisset*; Ox. χ *censuerit.*

cum senatus censuisset? Si me consulis, nullo modo. Sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat; vos tunc paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? Minime vero. Neque vero licuit aliter vestro generi, nomini, familiae, disciplinae. Sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis.

§. 21. Tuberoni sors coniecta est ex senatus consulto, cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat excusare. Haec ego novi propter omnes necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tuberone. Domi una eruditi, militiae contubernales, post

§. 21. Tuberoni) *Tuberonis*.

Si me consulis) Ox. C om.

tamen) Ox. C om.; Ox. H, ψ *tamen* Q.; V1, 5, D *tamen quia*. — Ligarium) H, Pith. Q. *Ligarium*. — senatus) Col. *seniorem*. — senatus idem) H, V6 *idem senatus*; Mc *senatus*. — legaverat) Mb, c, V3 *delegaverat*; V6 *legaverat se*; Ox. C *delegavit*; Ox. $\sigma\tau$ *legavit*.

ille) Gii *idem*; Ox. $\sigma\tau$ om.; Ox. ψ *illo*. — eo) D *eadem*. — cum — cum paruit) Ox. T om. — senatui) V6 om. — tunc) Sic Leid., E, Gii, Ma, b, Copp. Vict., V1, 2, 3, 5, 6, 7; sed Col., D, Pith., Mc, Oxx. *tum*. — cum) Ox. S, χ *tunc*; Ox. $\sigma\tau$ *tamen*; Ox. ψ *autem*. — paruit) V7 *comparuit*. — qui) Mb, Copp. Vict. *nisi qui*. — noluit) Mb, c, Copp. Vict. *voluit*.

minime) Mc *maxime*. — vestro) Ox. $\sigma\tau$ *nostro*. — familiae) D om.

§. 21. Tuberoni) Sic E, Gii, Ma, Leid., Bern., V7, Ox. χ ; sed ceteri omnes *Tuberonis*. — impediretur) V7 *impe-*
t

dientur. — statuerat) V2 *statueram*; V3 *statuerat etiam*. — excusare) Mb, Ed. Bon., Ox. C, H, T, $\sigma\tau$, χ , ψ , Col., V3, D, Pith. *excusare se*; V1, 5 *se excusare*.

Haec) Mc *hoc*. — ego) V3 *ergo*; V6 om. — omnes) Ox. H, $\sigma\tau$, ψ , Par. 1, 2, 3, 6 *hominis*; Copp. Vict. *communes*. — necessitudines) Ox. C, T *necessitates*. — quae) V7 *qui*. — L) Ox. $\sigma\tau$ Q. — Tuberone) V7 *Tuberoni*; Mc *lutio tuberoni*.

adfines, in omni denique vita familiares: magnum etiam vinculum, quod iisdem studiis semper usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse; sed ita quidam agebat, ita rei publicae sanctissimum nomen opponebat, ut, etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. §. 22. Cessit auctoritati amplissimi viri vel potius paruit. Una est profectus cum iis, quorum erat una causa; tardius iter fecit. Itaque in Africam venit iam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur vel ira potius. Nam si crimen est illum voluisse, non minus

§. 22. illum voluisse) *prohibere illum voluisse.*

Domi una) GII *Domum.* — militiae) Mc, Ox, C, T *militiaeque*; Pith. *militia.* — denique) V6 om. — vita) Mc om. — magnum) V7 om. — vinculum) Ox. *ψ esse vinculum.* — studiis semper) Col., V1, 3, *semper studiis*; Ox. H, *στ studiis.* — usi) V7 *nisi.* — usi sumus) Ed. Bon. *usi fuimus.*

Scio igitur) Ox. H, *ψ His rebus scio*; V6 *scio.* — manere) Ox. *στ remanere.* — quidam) Ox. *qui*; V7 *quod.* — agebat) Sic E, Leid., Par. 11; sed GII, H, V1, 5, 6, 7, Ox. C, H, S, *στ, χ*, Me, Copp. Vict., Par. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, Pall. *agebant*; Col., Ma, Par. 9, V2, 3, 4 *aiebant.* — sanctissimum nomen) H *nomen sanctissimum.* — opponebat) Sic E, Leid., Par. 11; sed GII, H, Ma, b, Copp. Vict., Ox. *στ*, V2, 3, 5, 6, 7, Col., Par. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 *opponabant*; Ox. T *habebant*; Ox. C, Ed. Bon. *opponebatur*; Ox. S *praeponebant*; Mc *obtinebant.* — sentiret) V7 *sentire.* — verborum) V6, Ox. *ψ virorum.* — pondus) Ox. H *pondera.* — sustinere) V5, 7 *substinere.* — posset) V7 *posse.*

§. 22. viri) H *viri Pompeii.*

iis) GII, Ma, c, Ed. Bon., V2, 3, Ox. *χ his.* — erat una) Ma, Ed. Bon., V3 *una erat*; Mc *una erant.* — iter) GII *tunc.* — Itaque) Mc om. — in) Mb, V7 om. post *Hinc.*

illum) Sic E, GII, Ma, Leid., V2, Pall., praeter sext. et non., in quibus est *ullum*, Parr. praeter 2, 4 et 8 omnes, V5; sed Col., Mc, D, H, V1 *prohibere illum*; Par. 4 *prohibere illam*; V6, Par. 2 *prohibere illa*; V3, 5, Ox. S, *στ, χ*, Par. 8, Pal. 8, 10, Mb, c *illud*; Ox. H, V7, Pal. sext. et non. *ullum.* — voluisse) Ma, V2, Ox. T, *χ*,

magnum est, vos Africam, arcem omnium provinciarum, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluisse, quam aliquem se maluisse. Atque is tamen aliquis Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat; fasces certe habebat. §. 23. Sed quoquo modo illud se habet, haec querela vestra, Tubero, quid valet? Recepti in provin-

§. 23. illud se) sese illud.

Mss. Vict. *noluisse*; Mc *obtinerere voluisse*. — non) V 4, Ox. C, ψ *tamen non*; Ox. T *tamen nimis*. — magnum est) Mc *malum est*. — vos) H *nos* corr. *n* in *v*; V 5 om.; Mc *vos voluisse, quam aliquem se maluisse*. — arcem) V 7 *ac rem*; V 2, Ox. C, S om.; V 4 *primam arcem*. — omnium provinciarum) H, Mc *provinciarum omnium*. — omnium) Ox. C *aratione omnium*. — natam) Ox. C *notam*. — gerendum) Col. *gerundum*. — obtinere) Col., H *optinere*. — voluisse) V 7 *valuisse*. — aliquem se maluisse) Ox. C, T. $\sigma\tau$ om.; V 2 *se maluisse*. — se) V 7, Ox. H, Par. 3, 7, 8, Copp. Vict. *se imperatorem esse*; V 4 *imperatorem se esse*; V 5 *imperatorem esse se*. — maluisse) Ox. H, Par. 1, 5, 8, V 4, 5, Ma, b, Copp. Vict. *voluisse*; Ox. S *noluisse*.

is) Ox. H om.; Ox. ψ , Mc *his*. — is tamen) Copp. Vict., *tamen is*; V 4 *is*. — aliquis) V 2, 5, 7, Ox. C, T, ψ , Ma, b, Ed. Bon. om. — fuit) V 4 *est*. — habere dicebat) Mc *dicebat habere*.

fasces) V 6 *faces*. — certe non) V 4, Pith. *non certe*. habebat) Ox. H, S, T, $\sigma\tau$ *non habebat*; Ox. χ *illud habebat*.

§. 23. illud se) Sic E, Gn, H, Leid., V 6, Ox. C, H, S, T, Ed. Bon.; Ma, novem Parr., V 1, 2, 5, 7 *se illud*; Mb

^{se}
se illud; Mc *se*. — habet) Ma, Gn, Leid., E, teste Freundio (in additamento, quod continet varias Cod. Erf. lectiones. p. 39), V 2 Ox. ψ *habeat*; Mb, V 7 *habebat*; V 4 *habent*. — querela) Mb *querella*; V 5 *querela illa*. — vestra, Tubero) Ma, V 2, 5, 7 *Tubero, vestra*; E habet *Tubero* suprascriptum; Gn *nostra Tubero*; Leid. *Tubero, nostra*; sed Oxx. omnes, V 1, 4, 5, 6, Mc, Col., D, Pith. *vestra Tubero*; Mb *Tubero est vestra*. — quid) H *qui*. — valet) V 5 *valetur*; V 7 *valeat*.

ciam non sumus. Quid si essetis? Caesarine eam tradituri fuissetis, an contra Caesarem retenturi?

VIII. Vide, quid licentiae, Caesar, nobis tua liberalitas det vel potius audaciae. Si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum sorsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit, gravissimis verbis eius consilium reprehendere. Non enim si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. §. 24. Sed iam hoc totum omitto: non tam propter id, ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne

§. 24. non tam propter id, ne) non tam ut ne.

Recepti) V7 *Recipi.* — provinciarum) Ma, V3, 4, Ox. στ *provincia.*

Quid) Ox. C, T *Quod.*

Caesarine) V1, 2, 3, 4, 6, 7 *Caesari ne.* — eam) V1 *ea.* — contra Caesarem) V1, 2, 4, Ox. S, χ *contra eum.* — retenturi) Ox. ψ *tentaturi.*

C. VIII. Caesar) Mb, V3 *C. Caesar.* — nobis tua) H *tua nobis;* Mc, Ox. C *nova tua nobis.* — liberalitas) Pith. *libertas.* — det) Leid. *debet,* sed supraser. *dat.*

Si) Ox. C, T *Sed si.* — responderit) Ox. στ *respondit.* — Africam, quo) Mb, V3 *africam q.;* V7 *Africam quod.* — senatus eum sorsque) H *eum sors et senatus;* Mb, V3 *senatus consorsque;* Mc *senatus eam, cum sorsq.* — miserat, tibi) Mb, V3 *miserat tibi;* Ox. στ *miserit.* — patrem suum) Pith., Ox. στ om.; V7 *patrem tuum;* E *pa-*

² *tre suu.* — dubitabo) V3, Ox. H, S, στ, ψ *dubito;* D *dubitato.* — apud) Mb, V3 om. — ipsum te) Ox. S *ipsum;* H, Ed. Bon. *te ipsum;* V1 *eum te.* — id) Ox. χ *idem;* V3 *tum.* — eum) Ox. C, T, Ed. Bon., D *ipsum;* Mb, Copp. Vict. om. — eius) Pith. om.

si) V7 *sit.* — ea) H, V4, Mc, D, Ox. C, H, *haec.* — etiam) Col. *etiam eodem;* V4 *tamen.* — probata) H, V6 *approbata.*

§. 24. iam) Ox. C, H, ψ *tamen;* Ox. στ *tantum iam;* V6 *etiam;* Mc, Ed. Bon. *tn.* — omitto) Ed. Bon. *omitto.* — tam) Ox. C, T *tamen.* — tam propter id, ne) Sic Col., Leid., Par. 11, E, D, Ox. S, χ, ψ, V1, 7; sed Gii, H, Ma, b, c, V2, 3, 4, 5, Ox. C, H, S, Parr. oct. *ne;* Par. 1, 3

Tubero, quod numquam cogitavit, facturum fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriae maxime infestam, in qua erat rex potentissimus, inimicus huic causae, aliena voluntas, conventus firmi atque magni. Quaero: quid facturi fuistis? Quamquam quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis. Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere, et prohibiti summa cum iniuria. §. 25. Quomodo id tulistis? Acceptae iniuriae querelam ad quem detulistis? Nempe ad eum, cuius auctoritatem secuti in societatem belli veneratis. Quodsi Caesaris causa in pro-

prohibiti) *prohibiti*, ut *perhibetis*.

ut *n̄*; Par. 2 *ne non*. — offendam) Col. *ultra offendam*. — patientissimas) Pith. *patentissimas*. — quam) Gr *qua*. — fuisse) E *esse*. — videatur) V 3 *videbatur*.

Veniebatis) V 6 *veniebat*. — igitur) V 2 *enim*. — provinciam) V 7 om. — unam) Cōpp. Vict. *una*. — maxime) Gr om. — qua) Mc om. — erat) V 6, Ox. H om. — rex) Ma *Iuba rex*; Gr, V 2, 3 *rex iuba*; V 7 om. — inimicus) Ox. *χ* om. — inimicus huic) H *huic inimicus*. — voluntas) V 3 om. — conventus) Mb bis habet. — conventus firmi) Gr *firmi conventus*. — firmi atque magni) V 6 *firmaque magni*.

fuistis) Ma, V 3 *fueritis*; Ed. Bon., Mss. Vict., H, V 1, 4, 5, 6 *fuissetis*.

Quamquam quid facturi fueritis) Pith., Ox. C om. — quid) Mc *quicquid*. — fueritis) Mb om.; Gr, V 6, Ox. *χ* *fuistis*. — non dubitem) Col. et duo Lamb. *dubitem*. — videam) V 7 *confideam*. — feceritis) Mb *faceretis*.

provincia vestra) Mc, H, Col., D, V 4, Ox. C, T *provinciam vestram*; V 3 *provinciam vestrum*. — ponere) Col. *componere*. — prohibiti) Sic E, Gr, H, Ma, b, c, Leid., duo Lamb., Col., D, V 2, 3, 5, 6, 7, Ox. C, T, *χ*, *ψ*; V 4 om.; V 1, Ox. H, S, *στ*, Pith. *prohibiti, ut perhibetis*. — summa cum iniuria) Pith. *cum iniuria summa*.

§. 25. Quomodo — iniuriae) Ox. *στ* om. — acceptae iniuriae) Pith., D, Col., Mc, V 4, 5, Ox. C, M, T *accepta iniuria*. — querela ad quem) H *ad quem querela*.

vinciam veniebatis, ad eum profecto exclusi provincia venissetis. Venistis ad Pompeium. Quae est haec ergo apud Caesarem querela, cum eum accusetis, a quo queramini prohibitos esse vos contra Caesarem gerere bellum? Atque in hoc quidem vel cum mendacio, si velitis, gloriari per me licet, vos provinciam fuisse Caesari tradituros, etiamsi a Varo et a quibusdam aliis prohibiti essetis. Ego tamen

§. 25. accusetis) *accusatis*. — prohibitos esse vos) *vos prohibitos*. — gerere bellum) *bellum gerere*. — si velitis, gloriari) *si vultis, gloriemini*. — a quibusdam) *quibusdam*.

Nempe) V7 *Nempe si*. — auctoritatem) Ox. χ *auctoritati*. — secuti) Mb *seguti*. — veneratis) V7 *veneraris*.

provinciam) Pith., Mc., Ox. χ *provincia*. — veniebatis) V2 *veneratis*; Ed. Bon. *veniebatis in provinciam*. — provincia) V1 om. — venissetis) V6 *venistis*.

Venistis ad Pompeium) Col. om.

est) V4 om. — haec ergo) Sic Ox. C, H, S, T, $\sigma\tau$, ψ , D, Mc, GII, V7 *igitur*; Leid. *enim*; Pith. *ergo haec*; Col. *haec*; V4 δ *igitur haec*. — eum) GII, Ox. $\sigma\tau$ om. — accusetis) Sic E, GII, H, Leid., Ma, b, c, Ed. Bon., Copp. Vict., Vindobb. omnes, Oxx. omnes; Col., Pith., D *accusatis*. — queramini) H, Ox. C, Mc *querimini*; Ox. T om.; Ox. χ , ψ *queramini esse*. — prohibitos esse vos) Sic E, Leid., GII, Ma, V3; Col. V6 *prohibitos vos*; D, V2, 7 *esse prohibitos vos*; Mb *prohibitos esse*; Ed. Bon. *vos queramini prohibitos*. — Contra Caesarem) Ox. ψ *cum Caesare*. — gerere bellum) Sic E, GII, H, Ma, b, Leid., V3, 4, 5, 6, 7; sed Oxx. omnes, Col., D, Pith., V2 *bellum gerere*; V1 *agere*.

quidem) V7 *quod*. — vel) V1, D, Ox. S, Ed. Bon. om.; V3 *si vel*. — cum) Pith. om.; Ox. C *tu*. — mendacio) Pith. *commendatio*. — velitis) Sic E, GII, H, Ma, b, Ed. Bon., Leid., Par. 11, V1, 2, 3, 5, 7, Ox. S, χ , ψ , D; sed Pith., V6, Col., duo vett. Lamb. *vultis*; sex Parr., V4, Ox. C, H, T, $\sigma\tau$ *vis*. — gloriari) Sic Leid., E, GII, Ma, b, Oxx. omnes, V1, 2, 3, 4, 5, 7; sed Col., duo Lamb., V6 *gloriemini*; Mc *gloriam*. — fuisse Caesari tradituros) Mb, Ed. Bon. *Caesari tradituros fuisse*; H, V3 *Caesari fuisse tradituros*; V3 *Caesari tradituri fuisse*. — Varo) Ox. C *Varrone*; V4 *Varro*. — et a) Sic E, GII, Ma, b, D; sed

confiteor culpam esse Ligarii, qui vos tantae laudis occasione privaverit.

IX. §. 26. Sed vide, quaeso, Caesar, constantiam ornatissimi viri, Tuberonis; quam ego quamvis ipse probarim, ut probo, tamen non commemorarem, nisi a te cognovissem in primis eam virtutem solere laudari. Quae fuit igitur umquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio, an melius patientiam possim dicere. Quotus enim quisque istud fecisset, ut, a quibus partibus in dissen-

Ego tamen) *Ego autem.* — confiteor) *confitebor.* — §. 26. Caesar) *C. Caesar.* — Tuberonis) *L. Tuberonis.* — probarim) *probarem.* — quisque istud) *istud quisque.*

Oxx. omnes, Vindobb. omnes, Col., Pith. *a.* — quibusdam) H om. — essetis) V7, Ox. *στ fuissetis*; H *non fuissetis*; V3 *estis.*

Ego tamen) Sic E, Gⁿ, Leid., Ma, b, Parr. novem, V1, 3, 5, 6, 7, D, Ox. H, S, *στ, χ, ψ*; sed H, Mc, V2, 4, Ox. C, T *Ego autem*; Pith. *Ego tum.* — confiteor) Sic Leid., Gⁿ, Ma, b, Copp. Vict., Ox. C, S, T, *χ, ψ, V4*; sed V1, 2, 3, 5, 6, 7, Ox. H, *χ*, Pith., E *confitebor.* — culpam) Mc *culpam etiam*; Ox. *στ* om. — vos) V6 om.

C. IX. §. 26. quaeso) Mc *quaero nunc.* — Caesar) Sic E, Gⁿ, H, Ma, b, Ed. Bon., Leid., V1, 2, 3, 5, 6, Ox. C, H, S, T; sed Col., D, Pith., Mc, V4, Ox. *στ, χ, ψ C. Caesar.* — viri, Tuberonis) Sic Leid., Gⁿ, Ma, b, V2, 3, 5, 7; sed Col., Pith., D, V1, 4, 6, Oxx. omnes, Mc *viri, Lutii Tuberonis*; E habet *viri, L.* suprascriptum. — ornatissimi viri, Tuberonis) H *l. tuberonis ornatissimi viri.* — quam ego) Mc *quem ego.* — quamvis) Ma, V1 *quanvis.* — probarim) Sic E, Col., D, Pith., Parr. omnes, Ma, b, V2, 3, 4, Ox. *χ, ψ*; sed Gⁿ, Mc, V1, 3, 6, Ox. C, H, S, T, *στ probarem*; V7 *probari.* — ut) V7 *aut.* — commemorarem) H *commemorem*; V2, D *commemorarim.*

umquam in ullo homine) V4 *umquam in ullo*; H *in ullo homine umquam.* — ullo) V1 *illo*; Pith. *nullo.* — constantiam) Ox. *χ constantia dico*; Mc om. — constantia) V1 om. — nescio) V3 om. — an melius constantiam) Col. *an constantiam.* — possim) Mc, V7 *possem.*

Quotus) Ox. S, *χ, V3, Mc quotiens.* — enim istud) Mc *illum*; Ox. C *illud.* — quisque istud) Sic E, H, V6 *istuc*

sione civili non esset receptus, esset etiam cum crudelitate reiectus, ad eos ipsos rediret? Magni cuiusdam animi atque eius viri, quem de suscepta causa propositaque sententia nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum possit depellere. §. 27. Ut enim cetera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenium, quae nequaquam fuerunt: hoc certe praecipuum Tuberonis, quod iusto

esset etiam) *essetque etiam.* — eos ipsos) *eas ipsas.* — eius viri) *eius viri est.* — possit) *posset.* — §. 27. Tuberonis) *Tuberonis fuit.*

quisquam. — quibus partibus) Sic E, Gⁿ, H, Leid., Bern., Ma, b, c, Ed. Bon., Copp. Vict., V1, 2, 4, 5, 6, 7, Col., D, Pith., Ox. C, H; sed Parr. omnes, Pall. Grut., V3, Ox. S, T, στ, χ, ψ *quibus.* — dissensione) Ox. στ *discessione*; V5 *discensione*; V7 *defensione.* — esset) Sic E, Gⁿ, Ma, b, Ed. Bon., V1, 3, 5, 7; sed Leid., Bern., Col., Pith., D, Oxx. omnes, Mc, H, V2, 4, 6 *essetque.* — cum) V2, 7 om. — crudelitate reiectus) V2 *reiectus crudelitate.* — crudelitate) Ox. C *credulitate.* — reiectus) Mc, V1, 4, Ox. στ, ψ *eiectus.* — eos ipsos) Sic E, in quo quidem est duplex *a* superscriptum, Gⁿ, Ma, Par. 9, 11, Leid., V2, 4, 7, D, Pith., Ox. C, H, S, T ψ; sed Col., H, Ox. στ, V6 *eas ipsas partes*; V1 *eas*; V3, Ox. χ *eas ipsas*: V5 *causas ipsas.*

Magni) V1 *Magni etiam.* — cuiusdam animi) V4, 5, Ox. στ *cuiusquam*; Mc, Ox. C, χ *cuiusque*; Pith. *cuius animi.* — viri) Sic E, Gⁿ, H, Col., Ma, Leid., Bern., nov. Parr., Pith., V1, 2, 4, 6, 7; sed Oxx. omnes, Mb, c, D, V3, 5, duo Parr. *viri est.* — quem) Mc *quam.* — nulla) Mc *multa.* — vis) V5 *vix.* — possit) Sic E, Col., Gⁿ, Ma, b, c, V7, D, Ox. C, χ, ψ, Parr. 4, 6, 7, 9, 10, 11; sed Leid., Bern., H, V1, 2, 3, 4, 5, 6, Pith., Ox. H, S, T, στ *posset.* — depellere) V5 *deperdere.*

§. 27. Ut) V1 *Et.* — enim) Pith. om. — cetera) Ox. T, ψ *cuncta*, sed al. m. suprascriptum *caetera*; V6 *certa.* — paria) V7 *patria.* — Varo) Mc *Varro.* — honos) Mc *honor*; H, Pith., Ox. H om. — ingenium) Ox. C, T, ψ, V6, Ed. Bon. *imperium ingeniumque*; V3, 4, 5, D, Ed. Bon., *imperium, ingenium.* — quae nequaquam) Mc, Ox. C, T, ψ *nunquam.* — praecipuum) V7 *erat principium.*

cum imperio ex senatus consulto in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus, non ad Caesarem, ne iratus; non domum, ne iners; non in aliquam regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus erat, videretur: in Macedoniam ad Cn. Pompeii castra venit, in eam ipsam causam, a qua erat reiectus iniuria. §. 28. Quid? cum ista res nihil commovisset eius animum, ad quem veneratis; languidiore, credo, studio in causa fuistis: tantummodo in praesidiis eratis, animi vero a causa abhorrebant: an, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam

secutus erat) *secutus esset.* — iniuria) *cum iniuria.* — §. 28. omnes enim) *omnes.*

— Tuberonis) Col., V3, H, Mb *Tuberoni*; in Leid. et E *fuit* supra exaratum; V6, 7 om. *fuit*, quod est in ceteris libris omnibus. — iusto cum) V6 *cum iusto.* — senatus consulto) V7 *confulso.* — suam) Mb om.

Hinc) D, V3 *Hic.* — prohibitus) Mc, Ox. T *prohibetur.*

iratus) Ox. C *iratum.* — in aliquam regionem) Sic E, V2, 7; sed V3 *aliquam regionem*; Ox. C, T *aliquamve*; Ox. ψ *ad aliquam regionem*; V7 *non in aliquam regionem.* — condemnare) Col., H *condempnare*; Mc *condepnare.* — erat) Sic E, Gn, Ma, b, Leid., Par. 7, 9, 10, 11, V3, 7, D, Ox. ψ ; sed Col., Mc, Pith., V1, 2, 4, 5, 6, H, Ox. H, S, T, $\sigma\tau$, χ *esset*; Ox. C *est.* — videretur) Ox. C *videatur.* — in Macedoniam) H *Sed in Macedoniam.* — ad) Ox. χ , ψ om.; Par. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, Mc, V3, 6, Ox. T *in.* — eam ipsam) Ox. C, T om.; H, Mc *eam.* — reiectus) Col., Mc., Ed. Bon., V1, 4, Ox. C, S, T, χ *eiectus.* — iniuria) Sic Ma, b, Leid., V2, 6, 7, Col., Par. 9, 10, 11; in Erf. supra additum *cum*; in Gn *in iniuria.*

§. 28. Quid) Mb, D, Pith., V4 Ox. ψ *Quod*; Ma, Q, d. — cum) Ox. χ *tum.* — nihil) V1, 5, Ox. C *nisi*; V1 om.; D *non.* — commovisset) Pith. om.; Mc *commovisset.* — eius) D *ipsius.* — veneratis) H *venissetis.* — credo, studio in) V4 om. — tantummodo) V3 *tamen modo.* — in) V7 om. — praesidiis) Mb, V3 *prediis.* — animi) V6 *Animi.* — abhorrebant) Gn *aborrebant*; V6 *aberrabant.* — an) V6 *Aut.* — fit) Gn *sit.* — fit in civilibus bellis) V6 *in civi-*

in reliquis? omnes enim vincendi studio tenebamur. Pacis equidem semper auctor fui, sed tum sero. Erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus: tu certe praecipue, qui in eum locum veneras, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses. Quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriae.

X. 29. Haec ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiae vestrae, aut Caesarem beneficii sui poeniteret. Nunc quaero, utrum vestras iniurias, an rei publicae persequamini. Si rei publicae: quid de

omnes) omnes, omnes. — locum veneras) locum venisses.

libus bellis. — nec) Col. neque. — omnes enim) Sic E, GII, H, Leid., Bern., decem Parr., Ma, b, c, V1, 2, 3, 6, 7, D, Ox. χ , ψ ; sed Col., D, Pith., V4, 5, Ox. C, T, $\sigma\tau$ omnes, omisso enim, — tenebamur) Col., Pith., Mc, Ox. C, T, $\sigma\tau$ tenebantur.

semper auctor) H auctor semper. — auctor) Ox. χ actor. — tum) V4 tunc; V7, Col., D, H, Ox. C, T, χ , ψ tamen. — sero) Mb scio.

videres) H, Ox. ψ viderem; Mb videret. — pacem) Ox. ψ de pace. — cogitare) V7 rogare.

Omnes) Sic E, GII, H, Ma, b, c, V1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, Col., D, Pith., Oxx. omnes Omnes, omnes. — praecipue) Col., V6 om. — veneras) Sic E, GII, Leid., Ma, b, Copp. Vict., V1, 2, 3, 7, Ox. S, χ , ψ ; sed Col., D, Pith., H, Mc, V4, 5, 6, Ox. C, H, T, $\sigma\tau$ venisses. — ubi) Ox. C, T ut; Col. uti. — tibi) V6 om. — esset pereundum) H pereundum esset. — vicisses) GII vinceret vel vicisses.

ut) E enim ut. — se res) V5, Mc, Ox. C res sese; H res se; D res. — habet) GII, Ma, b, V3, 5 habent; Mc, Ox. ψ habeat. — non) V7 ut. — quin) Ox. C quin etiam. illi) Mc, Ox. $\sigma\tau$, χ illius.

C. X. §. 29. Haec) V4 hoc. — dicerem) GII dicere. — Tubero) Ox. C, T om. — aut) Col. om. — si aut) GII fiant; V6 aut si. — sui) V7 om.

quaero) Ox. $\sigma\tau$ om.; Mc quaero nunc. — vestras) Ox. C nostras. — persequamini) Ox. $\sigma\tau$ prosequamini; Mc persequimini.

vestra in illa causa perseverantia respondebitis? Si vestras: videte, ne erretis, qui Caesarem vestris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit suis.

Itaque num tibi videor in causa Ligarii esse occupatus? num de eius facto dicere? Quidquid dixi, ad unam summam referri volo vel humanitatis, vel clementiae, vel misericordiae. §. 30. Causas, Caesar, egi multas, et quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum! certe numquam hoc modo: *Ignoscite, iudices, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac.* — Ad parentem

§. 29. in illa causa) *in ea causa.* — videor, Caesar. — esse occupatus) *occupatus esse.* — misericordiae) *misericordiae tuae.* — et quidem) *equidem.*

in illa) Sic E, Col., GII, Ma, b, V6, 7, Par. 7, 9, 10, 11; sed Oxx. omnes, Mc, Copp. Vict., H, Pith., D, V1, 2, 3, 4, 5 *in ea*; Leid. *nulla.* — perseverantia) V5 *perseveranter.* — respondebitis) Ma, V4 *respondetis.*

vestras) V5 *vestram*; V5 *vestras iniurias*; Mb *vestra.* — inimicis) GII *inimis*; Mc *inimicis vestris.* — cum) H, V1 *qui.* — ignoverit) V7 *ignotaverit.*

num) D, Mb, V3 om.; Mc *nunc.* — tibi videor) H, V4 *videor tibi.* — videor) Sic E, Col., Leid., Pith., D, Ma, b, c, Ed. Bon., V1, 4, 6, Ox. C, H, S, T, χ , ψ ; sed GII, H, V2, 5, 7, Ox. $\sigma\tau$ *videor, Caesar*; V3 *videar.* — esse occupatus) Sic E, GII, H, Ma, b, c, Leid., Bern., Ed. Bon., V3, 7; sed Col., D, Pith., Oxx. omnes, V2, 4, 5 *occupatus esse*; V1, 6 *occupatus.* — num) Mb, V3 *non.* — dicere) Mc, V7 *dicere quicquid.* — summam) Mc *sumam.* — vel) Mc om. — referri volo) H *refero.* — misericordiae) Sic E, Leid., GII, Ma, b, Ed. Bon., Ox. S, V2, 3, 7; H habet *tuae* supra exaratum; Col., D, Pith., Mc, V1, 4, 5, 6, Ox. C, H, T, $\sigma\tau$, χ , ψ *misericordiae tuae.*

§. 30. Causas egi, Caesar, multas) V7 *causas multas egi, Caesar.* — Caesar) V4 om. — et quidem) Sic E, Leid., Col., H, D, Oxx. omn., Mc, V1, 2, 3, 5, 6, 7; sed Ma, b, GII, Bern., V4, Pith. *equidem.* — in foro tenuit) H *tenuit in foro*; V7 *tenuit.* — ratio) V7 *oracio.* — honorum) D, Ox. χ *honorum.* — honorum tuorum) H *tuorum honorum.* — iudices, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac) Pith., V7, Ox. H om, — erravit) Ox. T om.

sic agi solet; ad iudices: *non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen*. Dic te, Caesar, de facto Ligarii iudicem esse: quibus in praesidiis fuerit, quaere. Taceo. Ne haec quidem colligo, quae fortasse valerent etiam apud iudicem: „Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo ipso non acerbus fuit, tametsi totus animo ac studio tuus.“ Ad iudicem sic agi solet, sed ego apud

acerbus fuit) *acerbus*. — tametsi totus) *totus*. — ac) *et*. — apud parentem) *ad parentem*.

— non putavit) H habet margini adscriptum. — umquam) GII, V7 *numquam*; V4 *sive quam*. — post hac) V4, 7 *post hanc*; Ma *potest hac*. — sic agi solet; ad iudices) Pith. *sic agi solet ad iudices*; Col. *sic agi solet, aliud non fecit*. — fictum — quaere) V4 om. — fictum) H *falsum*; V7 *dictum*. — agi solet) Mc om.

te) Col., D, Ox. ψ *te oro*; V5 *oro te*. — de facto) Col., D *de factis*. — Ligarii) V5, Ox. ψ *Ligarii te*. —

iudicem) V5 *iudicem*. — quaero. Taceo) Col. *quaerere taceo*; V6 *taceo quaerere*.

haec) Ox. C, ψ , Pith. *hoc*. — quidem) V7 om. — iudicem) Ma *iudices*. — colligo) Mb, V5 *collectio*. — etiam) V7 om. — valerent) Mc *valerunt*. — dum te in foro tenuit) Mc *dum te tenuit in foro*. — certe) Mc om. — unquam) Mc om.

Legatus) Ox ψ *Legarius*. — profectus) D *profectus est*. — oppressus) Ox. T *pressus*; ψ *oppresso*. — in eo ipso) Sic E, GII, H, Leid., Ma, b, Col., Par. 2, 7, 9, 10, 11, Ox. S, χ , ψ , Vindobb. omnes; sed Mc, D, Pith., V5, Ox. C, H, T, $\sigma\tau$ *in eo*. — non) H *non tamen*. — acerbus fuit) Sic GII, Ma, b, Ed. Bon., Mss. Vict., V5, 5, Ox. C, H, T, $\sigma\tau$, χ , ψ Par. 2, 7, 9, 10, 11; sed Leid., Col., H, D, Ox. S, Mc, V1 *acerbus*; V2, 4 *fuit*; V7 *acerbus tacet*; in E *fuit* suprascriptum. — tametsi totus) Sic Ma, b, c, Ed. Bon., Leid., E, V1, 2, 3, 4, 5, Oxx. omnes, Pith., Par. 2, 7, 9, 10, 11; sed GII, D, V6, H *totus*; V7 *si totus*. — animo ac studio) Sic E, V2, 3, Leid., in quo supra additum *et animo*; H *studio et animo*; V6 *etiam*. — tuus) Ox. C *durus*; Ox. T *dirus*.

Ad) Ox. χ , GII *Apud*. — iudicem) Ma, V6 *iudices*. —

parentem loquor. „Erravi, temere feci, poenitet; ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto; ut ignoscatur, oro.“ Si nemo impetravit, arroganter; si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. §. 31. An sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud te locus sit etiam pro altero deprecandi? Quamquam nec in hac oratione spes est posita causae, nec in eorum studiis, qui a te pro Ligario petunt, tui necessarii.

XI. Vidi enim et cognovi, quid maxime spectares, cum pro alicuius salute multi laborarent, causas apud te rogantium gratiosiores esse quam preces;

ignoscatur) *ignoscas*. — §. 31. nec in hac) *neque in hac*. — preces) *vultus*.

agi solet) Mc, Pith., V 4, 6, Ox. H, στ om. — ego) V 4 *ego sic*; Ox. C, T om. — apud parentem) Sic E, Col., Leid., GII, Ma, b, Ed. Bon., V1, 2; sed H, Mc, V3, 4, 5, 6, 7, Oxx. omnes *ad parentem*. — loquor) Ox. στ *loquar*.

Erravi) D, Pith., Ox. C, H, T, στ, χ, ψ, Mc, H, V 4, 5, 7 *Erravit*. — feci) Mc, D, Pith., V 4, 5, 7, Ox. C, στ, χ, ψ *fecit*. — delicti) Ox. στ, V 6 *delicto*. — ignoscatur) Sic GII, Leid., Erf., ut Freund. demonstrat in Additam. sup. l. p. 59, Ma, b, V 3, 6, 7, D, Ox. χ, duo Lamb.

arroganter) Col., Mc, D, V 1, 2, 5 *arroganter peto*; V 7 *arroganter pete*. — si) Ox. στ *Sed*. — plurimi) H, Ox. στ *plurimi suppliciter*; V 7 *plurimum tu*.

§. 31. Ligario) Col., D om. — causa) Col. *de causa*. — locus sit) Sic E, GII, H, Ma, b, c, V 2, 3, 4, 6, 7, Parr. omn., Quint. V, 10, 93; sed Col., D, Pith., V 1, 5, 7, Oxx. omnes *sit locus*. — deprecandi) Mb, V 2, 3 *deprecanti*; Mc *deprecari*.

nec) Sic E, GII, Ma, V 2; sed Col., D, Pith., Mc, H, V 1, 3, 4, 5, 6, 7, Oxx. omnes *neque*; Mb, V 3 om. — in hac) GII *in altero hac*. — oratione) E *ratione*. — spes) Mb *nec spes*. — posita) Ox. C *proposita*; Ma, b, GII, Ox. ψ *posita huic*. — qui) V 6 om. — a te) *apud te*.

C. XI. Vidi enim) Pith. *Vidi*; V 6 *Vidi eum*. — salute) Pith. om. — multi) V 6 *non nulli*. — laborarent) V 7 *laborant*. — gratiosiores) Sic E, Col., GII, Ma, b, D, Par. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 10, 11, Ox. C, χ, ψ; sed H, V 1, 2, 3, Ox.

neque te spectare, quam tuus esset necessarius, qui te oraret, sed quam illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedas. Sed video tamen apud te causas, ut dixi, valere

necessarius) *necessarius is.* — tribuis quidem) *tribuis tu quidem.* — concedas) *concedis.* — valere plus) *rogantium valere plus.*

H, S, T *gratiores*; Ox. C *gloriosiores vel gratiosiores.* — esse) Mb, V3 *solent esse.* — preces) Sic Gn, Par. 2, 7, 9, 11, Ma, b, V1, 2, 3, 5, 7, Ox. S, χ ; in E et Leid. superscriptum est *vultus*; sed Col., Mc, H, D, V4, 6, Ox. C, H, S, T, $\sigma\tau$, χ , ψ *vultus.* — te) Ox. H, $\sigma\tau$, ψ , Mc, V1, 5 om. — spectare) Ma, b, Gn, V7 *expectare*; Leid. *id expectare.* — quam) Ox. T *quantum*; V5 *quam si*; V6 *quamvis*; V7 *quatinus*; E *qua* a man. sec. mut. in *quae.*

necessarius) Sic E, Gn, Leid., Ma, b, V2, 3, 7; sed V6 *is necessarius*; Col. D, H, Oxx. omnes, Mc, V1, 4 *necessarius is.* — te) Gn om. — sed quam) Par. 1, E, *sed qua*, a recent. manu in *quae* mutatum, quod est in Par. 7. — illius) in E, Par. 9 et 11 eadem manu superscriptum *causa*; in Gn, H, Monacc., Vindobb., Col., Pith., Leid., D omisum; sed Par. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, Ox. C, H, S, T, χ , ψ , Pall. *illius causa.* — qua) V7 *quo.* — laboraret) Ox. χ *elaboraret.*

tribuis) H, Ox. C, T, $\sigma\tau$, χ , ψ *tribuisti.* — quidem) Sic E, Ma, c, Ed. Bon., H, D, Pith., V1, 5, 7, Ox. C, T, $\sigma\tau$, χ , ψ , Leid., in quo supra additum *tribuisti*; sed Col., V2, 3, 4, 6, Ox. H, S *tu quidem*; Gn, Mb *tuis quidem*; V4 *ipsis.* — ita) E om. — multa) Col. *multum*; Pith. *multis.* — mihi beatiores illi esse videantur interdum) Sic Leid., Gn, Ma, b, D, Pith., V1, 2, 3, 4, 6, Oxx. quinque; H *ii esse beatiores interdum videantur.* — beatiores illi esse) Mc, V5, Ed. Bon., Bern. *esse beatiores illi*; E *beatiores esse illi.* — beatiores) Ox. T *deteriores.* — esse) Col., V7, Ox. $\sigma\tau$ om. — interdum) Mb *nedum.* — liberalitate) V5 *libertate.* — fruuntur) Col., H (corr.) *fruantur.* — illis) V4, Ox. C, T *ipsis.* — tam multa) V1 *multa.* — concedas) Sic E, Gn, Ma, b, c, Ed. Bon., Leid., V1, 2, 3, 4, 5, 7, Col., Pith., Ox. $\sigma\tau$, χ , ψ , Parr. omnes; sed H, D, V6, Ox. H, S, T *concedis*; Ox. C *credas.*

plus, quam preces; ab iisque te moveri maxime, quorum iustissimum videas dolorem in petendo.

§. 32. In Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis: sed hoc, quaeso, considera, quod soles. Possum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiae ac robur rei publicae proponere. Nosti optimos homines. Animadvertite horum omnium moestitiam et dolorem: huius T. Brocchi, de quo non dubito quid existimes, lacrimas squaloremque

videas dolorem) *dolorem videas*. — §. 32. optimos homines) *optime homines*.

Sed) V 6 om. — tamen) Ox. *στ tum*; V 6 om. — apud te causas, ut dixi) H *ut dixi, apud te causas*; Mb *apud te causas rogantium, ut dixi*; V 4 *apud iustas causas rogantium*. — te) Ed. Bon. om. — valere) Sic E, Gn, Ma, Leid., Col., V 2, 6, 7; sed Mc, Ed. Bon., V 1, 3, 4, 5, Pith., D, Oxx. *omnes rogantium valere*. — ab iisque) Col. *ab isque*; Mb, Pith. *ab iis, qui*; Ox. *στ ab iis*; E, Gn, Ma, c, Ed. Bon., V 3, 6 *ab his*; Ox. *ab his qui; ab hiis qui*; V 4 *ipsisque*. — videas dolorem) Sic E, Gn, Leid., Bern., H, Ma, b, c, Ed. Bon., V 3, 4, 6, 7, Par. 10, 11; sed Oxx. *omnes, Col., Pith., D, V 1, 2, 5 dolorem videas*. — petendo) Ox. *petendo mihi*.

§. 32. In) Mb om. — tu quidem) Ox. C, T, *στ om.*; H *quidem tu*. — Ligario) Mc *Ligarium*. — tu) V 5 om. — gratum) Mc om. — tuis) V 4, Ox. *στ om.* — hoc) V 7 om.

Possum) D, Ox. *ψ Possum tibi*; V 5 *possumus tibi*. — Sabinos) V 5 om.; V 7, Ox. *ψ Fabios*. — ac robur) H *roburque*; Ox. C, H, T, *στ, ψ*, Ed. Bon. *robur*. — proponere) Pith., Ox. *στ ponere*; V 5 om.

Nosti) V 3 *Nostri*. — optimos) Sic E, Gn, H, Leid., Par. 10, 11, Ma, b, Ox. *χ*; V 6 *oblime*; sed V 1, 2, 3, 4, 5, 7, Col., D, Pith., Ox. C, H, S, *στ, ψ optime*; Par. 5 *optimo*; Par. 9 *istos optime*; Ox. T om.

animadvertite) V 5 *attamen adverte*; V 4 *adverte*; Mb *animadvertere*. — moestitiam) Ox. C om.; Ox. *χ modestiam*; Gn, V 5 *mestitiam*. — T. Brocchi) V 5, Ox. H, T, Ed. Bon., Copp. Vict. *Brocchi*; V 7 *brocci*. — quid) Mb, V 3 *quin*; E *quod*. — lacrimas) V 6 om. — squaloremque) V 6

ipsius et filii vides. §. 33. Quid de fratribus dicam? Noli, Caesar, putare, de unius capite nos agere. Aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate sunt, aut tres e civitate exterminandi. Nam quodvis exsilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam dii penates, uno illo exsulante. Si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt, moveant te horum lacrimae, moveat pietas, moveat germanitas; valeat tua vox illa, quae vicit. Te enim dicere audiebamus, nos omnes adversarios putare, nisi qui nobiscum essent: te omnes, qui contra te non essent, tuos? Videsne igitur hunc splendorem omnium, hanc Brocchorum

§. 33. tres e civitate) *tres ex civitate*. — Nam quodvis) *Quodvis omnium, hanc) omnem hanc*.

scaloremque. — ipsius) V6 om. — existimes) V7 *extimes*; V5 *existimas*.

§. 33. putare) Mb om. — nos agere) V4 *putare*. — tres tibi) GII *tibi tres*; V1 *tres*. — tibi Ligarii) H, V4, 6 *Ligarii tibi*; Ox. C *tibi*. — in civitate sunt) GII *sunt in civitate*. — retinendi in civitate) H, V5 *in civitate retinendi*. — tres) V1, D, Ox. C, H, στ, χ om. — e civitate) Sic E, GII, H, Ma, b, V3, 6; Mc *ex civitate*; V5 *extra civitatem*.

Nam quodvis) Sic E, GII, H, Leid., Ma, b, Ed. Bon., D, V1, 2, 3, 4, Ox. χ, Par. 2, 7, 10, 11; sed Col. Mc, Pith., V5 *quodvis*; V6 *Quidvis*; Ox. C *quid vis*; Ox. S *Nam quidvis*; Ox. στ *quovis*; Ox. ψ *Nam ius*; V7 *Nam quod*. — exsilium his est) D *est exsilium his*; V5 *exsilium his*. — optatius) V4 *optamus que*. — quam domus) Lamb. codd. om. — dii) Ox. H om. — uno illo) H, V6 *illo uno*; V6 *ullo illo*; Ma *illo*; Ox. H *uno*. — exsulante) Ox. C *exsultante*.

fraterne) V7 *superne*. — si pie) V6 *sed pie*. — moveant) V4 *moverent*. — te) Ox. στ, Col., D om. — moveat pietas) V1 om.; V7 *moveat te pietas*. — germanitas) Ox. ψ *gravitas*. — tua vox illa) H *tua illa vox*; Mc *vox illa tua*; Ed. Bon. *illa vox tua*.

enim) Pith. om. — nobiscum) V5 *vobiscum*. — contra te) V5 *contra*. — essent) Mb, V3 *esse*.

Videsne) V1 *Vides ne*; V4 *Vides*. — omnium, hanc)

domum, hunc L. Marcium, C. Caesetium, L. Corfidium, hos omnes equites Romanos, qui adsunt veste mutata; non solum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt. Atque his irascebamur, hos requirebamus, his nonnulli etiam minabantur. Conserva igitur tuis suos: ut, quem ad modum cetera, quae dicta sunt a te, sic hoc verissimum reperiatur.

hos) *hosce*. — viros, qui tecum fuerunt) *viros? Tecum fuerunt*.

Sic Leid., E, GII, Ma, b, V2, 3, Ox. χ ; sed Col., Pith., Mc, H, V1, V4, 5, 6, 7, Ox. C, H, S, T, $\sigma\tau$, ψ *omnem hanc*. — Brocchorum) Ox. C, V3 *Brocorum*; V7 *Bracorum*; Ox. S, V1, Mb, Copp. Vict. *Brochorum*; Pith., V6 *Broccorum*; Ox. ψ *Bochorum*. — hunc) Ox. χ om. — Marcium) Ox. C, T *Varum*; V1, 3, 5, Ma, b, Ed. Bon., Copp. Vict., Ox. C, T, Pith., E *Marcum*; GII, V2, Ox. χ *marcrum*; V4 *Murcum*; V7 *vel in agerum*. — Caesetium) Ox. C *Caesorium*; Ox. H, Copp. Vict. *Caesenium*; Ox. S *Cesenum*; Ox. T *Caesarium*; Ox. χ *Cestum*; Ma *Gestium*; Mb, V3 *Sestium*; V5 *cesecium*; V6 *Cesetium*. — Corfidium) Ox. C *Conificium*; Mc *cornificium*; V1, 4, 5, Ed. Bon., Copp. Vict., Ox. H, S, T, $\sigma\tau$, ψ *Cornificium*; Mc *cornifitium*; Mb *Considium*; V6 *Corfidium*; V7 *g. gesta vel corfidium*. — hos) Sic E, GII, Ma, b, c, V2, 3, 6, 7; sed Col., H, D, Pith., V1, 4, 5, Ox. C, H, S, T, $\sigma\tau$, ψ *hosce*; Ox. χ *hos ut*. — adsunt) GII, V7 *assunt*. — qui adsunt) Ma habet suprascripta. — Romanos) Ox. $\sigma\tau$ *Romani*. — non solum notos) V7 *ut solum natos*. — tibi) GII om. — probatos) Ma *brobatos*; V7 *paratos*. — qui tecum fuerunt) Sic E, GII, H, Ma, b, Ed. Bon., Copp. Vict., Par. 2, 7, 10, 11, Leid., V1, 2, 3, 7, Ox. C, H, T, $\sigma\tau$; sed Col., Pith., D, V4, 5, *tecum fuerunt*; aliq. Pall., V6, nonnulli Parr., Ox. T, χ , ψ , Bern. *tecum fuisse*; V5 *tecum defuisse*.

Atque) Copp. Vict. *Atqui*. — his) H *hiscé*; V4 *hiis*; Ox. C, T, $\sigma\tau$, χ , Ed. Bon. *his maxime*. — his) Ox. T, χ om.; Ox. C, H, S, $\sigma\tau$, ψ , *et his*. — etiam) V1, H *nonnulli*; V4 *etiam nonnulli*; V5 *nonnulli et*. — minabantur) Sic GII, H, Leid., Mc, V1, 2, 3, 4, 5, 6, Ox. H, χ , ψ , Parr. octo; sed Ox. C, S, T, $\sigma\tau$, E, Ma, b, Par. 11, Col., D *minabamur*; V7 *minabimur*.

XII. §. 34. Quod si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum, omnes fratres tecum iudicares fuisse. An potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia fuerit futurus, in qua fratres fuerunt? Quis est, qui horum consensum conspirantem et paene conflatum in hac prope aequalitate fraterna non noverit? qui hoc non sentiat, quidvis prius futurum fuisse, quam ut hi fratres diversas sententias fortunasque sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempestate abreptus est unus; qui, si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti. §. 35. Sed ierit ad bellum; dissenserit

§. 35. dissenserit) *discesserit*. — qualis) *qualis tum*.

suos) D *tuos*. — ut) V7 om. — cetera) Ox. *cuncta*. — dicta sunt a te) H, V4 *a te dicta sunt*; V7 *dicta sunt*. — sic) Ox. H *sic etiam*; Ox. *στ a te sic*. — reperiatur) V7 *reperiebatur*.

C. XII. §. 34. penitus) D om. — perspicere) Mb, Ox. *ψ prospicere*; V7 *respicere*. — concordiam) V7 *concordia*. — potest) V5 *potes*; Mc *post*. — dubitare) D *iudicare*. — an) V7 *Quin*. — Italia) Mc *ytalia*. — sententia) Mc *causa*. — futurus fuerit) E, Gii, H, Leid., Ma, b, Par. 2, 9, 10, 11, duo Lamb., V4, 2, Ox. *χ, ψ fuisset futurus*; sed V7 *resistit futurus*; V7 *resistit futurus*; V5 *fuerit futurus*; V4, 5, 6, Col., D, Pith., Ox. C, H, S, T, *στ futurus fuerit*.

in qua fratres fuerunt) Mc om. — paene) V5 *plene*. — prope) Col. *proprie*; Ma, b, Ed. Bon., V4, 2, 3, 7, Ox. *χ propria*. — aequalitate) Ox. H *aequabilitate*. — fraterna) V7 *superna*. — non) V4 om. — qui hoc non) H, V6, Ox. *χ quis hoc non*; Mb *qui hec non*; Mc *quis non hoc*. — non sentiat) V4 *non sentiant*; Ox. *στ non sentit*; H *consentiat* (corr. *con* in *n*). — quidvis) V5 *quid vis*. — futurum fuisse) Ox. *χ futurum esse*. — hi) Mb *hij*; V7 *hinc*. — sequerentur) Mc *sequentur*.

Voluntate) V7 *Voluntates*. — omnes tecum) H *tecum omnes*; Mc *tecum omne*; V4 *omnes*. — fuerunt) Mb, V5 *fuere*. — abreptus) H, Ox. C, *ψ arreptus*; V7 *abreptus*. — abreptus est unus) V5 *unus abreptus est*. — fecisset) Gii *fecissent*. — esset) Mc om. — tu) V6 om. — salvos esse voluisti) Mc *esse voluisti salvos*.

Sed) V7 *Si*. — ierit) H *tamen ierit*. — dissenserit) Sic

non a te solum, verum etiam a fratribus: hi te orant tui. Equidem, cum tuis omnibus negotiis interesssem, memoria teneo, qualis T. Ligarius quaestor urbanus fuerit erga te et dignitatem tuam. Sed parum est, me hoc meminisse: spero etiam te, qui oblivisci nihil soles nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de huius illo quaestorio officio, etiam de aliis quibusdam quaestoribus reminscentem, recordari. §. 36. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim haec divina- bat) nisi ut tu eum studiosum et bonum virum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit. Quam

quaestorio officio) *quaestorio officio cogitantem.* — §. 36. cum studiosum) *eum tui studiosum.*

E, G^{II}, Ma, b, Ed. Bon., Copp. Vict., Par. 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, V1, 2, 3, 5, 6, Ox. C, S, T, χ , ψ ; sed H, Pith., Col., V7, Ox. $\sigma\tau$ *discesserit*; Ox. H, Par. 4 *dissederit*; V4 *discessit*. — non a te) V7 *non ante*. — hi) Mc *hij*; V1 *ii*. — tuis omnibus negotiis) V2 *omnibus negotiis tuis*. — negotiis) Ox. C *necessariis*. *ad haec*; Ed. Bon. *necessariis*. *Ac et memoria*. — interesssem) Mc, V1, 2, 4, D, Ox. $\sigma\tau$, χ *interessent*. — qualis) E habet supra *qualis* additam tum, quod omissum est in Col., D, G^{II}, Ox. χ ; Ox. S *tum*; Ox. T *tum fuerit*.

me) V1, Ox. $\sigma\tau$ om. — me hoc) Mb, V4 *hoc me*; V5 *me*. — oblivisci nihil) H *nihil oblivisci*. — aliud) Ox. T *aliquid*. — nisi) E om.; H *praeter*. — quoniam) E, H, Egmont. *quam*; Ma $\bar{q}$. — hoc est) V1, H, Mb, Copp. Vict. *est hoc*. — quoniam etiam) E, V6 *quam etiam*. — illo quaestorio officio) in Leid., E supra exaratum est *cogitantem*; G^{II}, Ox. χ , Mb, V3 om.; Ox. C, T *quaestoris officio cogitantem*; Ox. S *quaestionis officio cogitantem*; Ma, D, *illo quaestorio officio cogitantem*. — etiam) D om. — aliis) V5 *hiis aliis*. — quibusdam quaestoribus) Ox. C *quaestionibus*; V4 *quaestoribus*. — reminiscentem) V7 *reminiscente*.

§. 36. Hic) Mb *et hic*. — T. Ligarius) Mb, c, Ox. C. *Ligarius*. — tum) Ox. $\sigma\tau$ om. — egit) Ox. χ *legit*. — haec) D, V5, Ox. C, H, T, ψ *hoc*; V6 *hinc*; V7 om. — divina- bat) V7 *divinebat*. — tu) V4, 6 om. — eum) Sic E, Leid., Bern., G^{II}, H, Ma, b, c, Ed. Bon., D, Pith. V1, 2, 3, 4, 5, Oxx. omnes; sed V6, 7 *eum tui*; Col. *eum*

huius admonitus officio cum utrisque his dederis, tres fratres optimos et integerrimos non solum sibi ipsis neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis tuis, sed etiam rei publicae condonaveris. §. 37. Fac igitur, quod de homine nobilissimo et clarissimo fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis et huic omni frequentiae probatissimis fratribus. Ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo, cuius voluntatem carissimam semper habuisti: et, si ille dies tibi gloriosissimus, populo Romano gratissimus fuit, noli, obsecro, dubitare, C. Caesar, similem illi gloriae laudem quam saepissime quaerere. Nihil est tam popolare, quam bonitas; nulla de virtutibus

necessariis tuis) *necessariis*. — §. 37. clarissimo) *clarissimo*, M. Marcello. — Nihil est) *Nihil est enim*.

studiosum tuis. — eum) V7 *eum tui et*; V1 *studiosum te*. — petit) Mc, Ox. C *tibi petit*.

Quam) V7 *Quod*; Ox. C *quamquam*; Col. *qua*. — admonitus) Pith. *monitus*. — cum) D, Ox. C *tum*. — dederis) V7 *dederit*. — sibi) Ox. C *si*. — sibi ipsis) Col. om.; H *sibi ipsos*. — his) Ox. C *hic*; Ox. στ *ipsis*. — tot ac) Col., V6, 7 *tot*. — tuis) Sic E, Gn, H, Ma, b, Par. 9, 10, Leid., V1, 2, 3, 7; sed Mc, Pith., Ox. S, χ *suis*; Col., D, duo Lamb., Ox. C, H, T, στ, ψ, V4, 5, 6 om. — condonaveris) Gn, Leid., Parr. quinq., Ma, b, V2, 3, 7, Ox. χ *condonabis*; sed E, Col., D, Pith., H, V1, 4, 5, 6, Ox. C, H, S, T, στ, ψ, Parr. sex, *condonaveris*.

§. 37. Fac) V7 om. — et clarissimo) Ox. χ om.; V4 *ac clarissimo*. — fecisti) Sic Col., Gn, E, Ma, Leid., (in his tribus posterioribus a sec. man. in margine scriptum est *Marcello*), V2, 6, 7; sed H, Mb, c, V1, 3, 4, 5, Ox. C, H, T, στ, ψ *M. Marcello restituto fecisti*. — idem) V5 *iddem*. — optimis) V7 *oppimis*. — omni) Ox. H om. — probatissimis) Ox. ψ *probatissimo*.

da hunc) H *hunc da*. — carissimam) Col., D, Gn, H, Ma, b, c, V3, 5, *clarissimam*; V6, 7 om. — habuisti) V7 *probavisti*. — ille dies) V6, Mc *dies ille*. — dies) Mb om. — tibi) Col. om. — populo) H, V2, 4, Ma, b, c, Ed. Bon., Ox. C, H, στ *et populo*. — Romano) V6 *Rei p.*; Ox. T, ψ *et rei p.* — obsecro, dubitare) V4 *dubitare obsecro*.

Nihil est) Sic E, in quo *enim supra est scriptum*, Col.,

tuis plurimis nec admirabilior, nec gratior misericordia est. §. 38. Homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. Nihil habet fortuna tua maius, quam ut possis, nec natura melius, quam ut velis servare quam plurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certe natura brevior. Quare cum utilius esse arbitrer, te ipsum quam me aut quemquam loqui tecum, finem iam faciam: tantum te admonebo, si illi absenti salutem dederis, praesentibus his omnibus te daturum.

§. 38. natura) *natura tua*. — quam me) *quam aut me*. — te admonebo) *te ipsum admonebo*.

D, Gn, Leid., mell. Parr., Ma, b, V 2, 6; sed Oxx. omnes, Mc, V 1, 5, 4, 7 *Nihil est enim*; H, V 5 *Nihil enim est*. — nulla) Ox. ψ *nullis*. — nec admirabilior, nec gratior) Copp. Vict. *nec gratior, nec admirabilior*. — gratior) Ox. $\sigma\tau$ *gratiosior*; V 5 *gravior*. — misericordia est) Col. *miseri-*
cordia; Mb, V 5 *est misericordia*; V 4 *miseri-*
cordia fuit.

§. 38. enim) Gn om. — ad deos) V 7 *addetis*. — propius) V 7 *prius*. — accedunt) V 7 om. — salutem) Egmont. et Lamb. aliq. libri *salute*; V 6 om. — dando) Ox. $\sigma\tau$ *danda*.

Nihil) Mc, D, Ox. C, $\sigma\tau$ *nihil enim*. — nec fortuna tua maius) H *maius nec fortuna tua*. — fortuna tua) Ox. C *fortuna*. — natura) Sic Col., Gn, Leid., Bern., nov. Parr., Ma, b, c, V 6, 7, Ox. C, ψ ; sed E, H, D, Pith., V 1, 2, 3, 4, 5, Ox. H, S, T, $\sigma\tau$, χ *natura tua*. — servare) H, Mb, c, Copp. Vict., Ox. H, χ , V 1, 5 *conservare*.

forsitan) V 6 *forsitam*; E, V 5 *forsan*; Mb *fortasse*. — postulat) Mb, V 1, 3 *postulabat*.

eum) Mc *quom*. — esse) E om. — arbitrer) V 2, Ox.

C, S, χ *arbiter*. — ipsum) V 6 om. — me) Sic E, Gn, Ma, Leid., Par. 9, 10, 11, V 1, 2, 7; sed V 3, 4, 5, Pith., D, Mb, c, Oxx. omnes, Bern. *aut me*; Col., V 6 *ut me*. — quemquam) V 5 *quem*. — iam) Ox. $\sigma\tau$ om. — te) Sic E, Gn, H, in quo suprascriptum est *ipsum*, Leid., Par. 7, 9, 10, 11, Ma, b, D, V 2, 5, 6, 7; sed Col., Mc, Ed. Bon., V 1, 4, 5, Oxx. omnes, Bern. *te ipsum*. — admonebo) V 2, 7, D, Ox. C, ψ *admoneo*. — absenti) Ox. $\sigma\tau$ *habenti*. — dederis) E marg. adsc. — his) V 7 om. — omnibus) Ox. $\sigma\tau$, Mb, V 2, 5, 6 om. — te) Ma, Ox. χ om.

SCHOLIASTA GRONOVIANUS

IN

ORATIONEM PRO Q. LIGARIO.

Q. Ligarius legatus *quum* cum ¹⁾ Considio fuisset profectus Africam ²⁾, hanc ita administravit, ut, quum Considius ad consulatus petitionem vellet venire Romam, pro se Ligarium faceret. Coepit Ligarius Africam tenere legati iure, discedente Considio. Interea evenere bella civilia inter Pompeium et Caesarem. Fratres Ligarii cum Caesare senserant. Senatus iussit in sortem mitti nomina senatorum; ut imperatores novi mitterentur ad tenendas provincias. Africa evenit Tuberoni. Rumor pervenit ad Africam iam bella geri Pompeiana. Africa studio ferebatur in Pompeium; quaerebat ducem. Quodam tempore Varus in Africa praetor fuerat. Sic placuerat ³⁾ Afris, ut, quum se obtulisset, statim fieret imperator in Africa contra Caesarem. Navigavit Tubero cum Pansa patre. Quum venisset ⁴⁾ ad Africam pro Pompeio, mandavit illis Varus: «Decedite; iam ego teneo Africam. Pompeianis commissa est.» Interea, sicut dixit Livius ⁵⁾, oppressus est Tubero et Pansa; fugerunt ad Pompeium, quum quaererentur ⁶⁾. Inter has moras

1) *legatus quum cum*] Sic scripsi. — *legatus cum* G. Gr. — *quum leg. cum* Sch. 2) *Africam*] G. Gr. ~ *in Africam* Sch. Excidit potius *ad*, ut infra est. Or. 3) *placuerat*] Sch. — *placuerit* G. Gr. 4) *An venissent?* 5) Nota hoc Livii fragmentum, eorum collectionibus nondum insertum. 6) *F. quocum quaererentur.* Or.

supervenit Curio ad Africam. Victus est a Iuba rege Curio. Mandavit Varus ad Pompeium: «Scias Curionem occisum esse in Africa, tua est provincia.» Gratulatus Pompeius vocavit Tuberonem et Pansam. «Quid querimini? inquit, et illi nostri sunt; pro nobis dimicarunt; non possum vos vindicare.» Occisus postea Pompeius. Perseveravit in armis sola Africa. Ibi periclitatus usque ad extremum Caesar. Unde oderat eos vel maxime, qui in Africam fuerant ¹⁾, quia iam non pro Caesare pugnabat ²⁾, sed pertinacia. Unde inexorabilis vel maxime fuerat his, qui in Africa ³⁾ contra Caesarem susceperant. Victus est in Africa postea Iuba rex; occisus est Petreius; occisus Cato, occisus Scipio, occisis patribus ⁴⁾ in Africa. Ligarius latuit semper; quaerebat illum ad interitum Caesar eo tempore, quo dedit indulgentiam ⁵⁾ Marcello vel maxime inimico. Spem coeperunt fratres Ligarii posse habere, collecta multitudine populi. Postquam ignovit Marcello in senatu, coepit quasi populus Romanus pro Ligario petere. Stetit Caesar dubius. Quum vellet paene ignoscere, surrexit Tubero, cui iam indulgentiam dederat, et dixit: «in Africam ⁶⁾ fuit.» Scit ⁷⁾ enim, quia eos maxime execrabatur, qui in Africa fuerunt ⁸⁾. Accusat modo Tubero vel Pansa pater eius. Accusant Ligarium, quod in Africa fuit. Adest illi ⁹⁾ Cicero. Status venialis per casum, per imprudentiam et per necessitatem. Omni igitur parte consistit. Narrationem probamus. Genus causae admirabile; quod iste odit reum; quod odiosa persona est Caesari. In ista oratione per ironiam esse principia intellegamus.

Cap. I. 1. *Novum crimen*] Per irrisionem. Lapsa est admirabilitas. Magnum crimen affero, quia in Africa Li-

1) *fuerant*] G. Gr. ~ *ierant* de Graevii sententia Sch. 2) *Caesare pugnabat*] G. Gr. ~ *Pompeio pugnabant* de Graevii sententia Sch. 3) *F. in Africa arma. Or.* 4) *occisis patribus*] «Fort. partibus, aut occisus Labienus.» GRAEV. Hoc recepit Sch. 5) *indulgentiam*] De Graevii coni. Sch. — *intelligentiam* G. Gr. 6) *Africam*] G. Gr. — *Africa* Sch. 7) *scit*] G. Gr. ~ *sciebat* Sch. 8) *fuerunt*] G. Gr. ~ *fuerant* Sch. 9) *illi*] de Graevii correct. Sch. — *ille* G. Gr.

garius fuit; quia oderat locum Caesar. Ideo ergo ille locum obiecit Caesari Africae.

Propinquus meus] Dicebatur enim Tubero sororem Ciceronis duxisse uxorem.

Idque C. Pansa] Irridet patrem etiam.

Ingenio praestanti fretus] Fortasse quia ipse ¹⁾ Pansa voluerat Africam tenere; C. Pansa non ausus esset hoc dicere, nisi fretus familiaritate. Nam si crimen esset tenere Africam, ipse crimen de se intellegeret. Pansa enim ad Africam obtinendam cum filio venerat.

Quo me vertam] Totum irridet.

Quum meus necessarius] Consilium habuimus negandi. Fecit Tubero, ut non habeamus integrum consilium; id quod cogitamus ²⁾, fecit, ne iam sit integrum. Totum irridet.

Omissaque controversia] Ecce venialis oratio.

Qua plurimi sunt conservati] Tangit ipsum Tuberonem et patrem ipsius, qui indulgentiam meruerunt ³⁾.

2. *Quintus enim Ligarius*] Dixit principia. Narratio ⁴⁾ incipit per imprudentiam. Nam partibus imprudentiae utitur ad venialem.

Decedens Considius] Ad consulatus petitionem.

3. *Bellum subito exarsit*] Pompeii et Caesaris. Quare non hoc pacto statim venit et iunxit se fratribus.

Quod qui erant in Africa antea audierunt geri quam parari] Ergo iam non poterant ⁵⁾.

Cap. II. 4. *Non modo nullum ad bellum*] Pacis enim tempore profectus est.

Nam profectio voluntatem habuit] Venialis per casum et necessitatem.

5. *An ille si potuisset* 6. *cuius ego causam animadvertes, qua fide*] Omne leve peccatum vel magnum paene innocentiae personam sumit comparatione peioris.

¹⁾ ipse] Sch. — ipsi G. Gr. ²⁾ cogitamus] G. Gr. ∞ cogitabamus de Graevii coni. Sch. ³⁾ meruerunt] G. Gr. ∞ meruerant Sch. ⁴⁾ principia. Narratio] »Fort. principium narrationis.« GRAEV. (Minime vero. Graevium deceptus defectus distinctionis in Cod.: principia narratio. Or.) ⁵⁾ »Excidit discedere, vel simile aliquid.« SCHUETZ.

Putat¹⁾, homicida est, compara illi parricidam et innocens invenitur. Voluntate ipse²⁾ Cicero arma suscepit et voluntate pugnavit: et defendendo Ligarium non voluntate pugnasce, quum illum sic defendit³⁾, se prodidit⁴⁾. Damnat enim eos, qui voluntate sumpserunt arma⁵⁾. Ergo si hi, qui voluntate sumpserunt arma, absoluti sunt, ille, qui necessitate oppressus est, damnari non⁶⁾ debet.

Cap. III. 7. *Suscepto bello*] Ista confessio Ciceronis defensio est Ligarii.

Qui, quum hoc sciret] Quia voluntate ad arma venissem.

Ut essem idem, qui fuisset] Iussit enim illum etiam imperatorio iure tenere Italiam, dictatorio⁷⁾ iure.

Hunc nuntium] Inter *nuntia* et *nuntium* multum interest. *Nuntius* est, qui nuntiat. *Nuntia* sunt, quae nuntiantur, neutro genere. Sed hic pro neutro masculinum posuit. Nam si de re dicit, quae nuntiata est, non de persona, quae nuntiavit, *hunc nuntium*, inquit, *audivi*; non *hunc nuntium*, sed *hoc nuntium* dicere debuit, quia de re dicit.

8. *De Ligario*⁸⁾ *autem audeo*] Quia non voluntate suscepit arma.

9. *Quid enim, Tubero, tuus ille*] Quemadmodum arguit pudorem illius.

Commoveri videtur] Erubuit Tubero.

Cap. IV. 10. *Atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero*] Quod non intellexit non stare controversiam.

Nam, si vidisset] Id est, si intellexisset genus causae.

Arguis fatentem] Ecce monomeres.

Aut, ut tu vis, parem] Ecce a pari.

11. *Haec non modo mirabilia*] Hoc incredibile est contra naturam, quia sanguinem petit.

Externi isti mores sunt aut Graecorum aut barbarorum]

1) An ut puta? 2) ipse] G. Gr. — ipsa Sch. 3) «Fort. defendit tamen.» I. F. GRONOV. Curnam? 4) prodidit] G. Gr. — perdidit Sch. 5) arma inseruit Sch. 6) «Particulam non addidi male vulgo omis- sam.» SCHUETZ. 7) Videtur excidisse id est ante v. dictatorio. 8) de Ligario cet.] Corrupta haec ita restituit Sch.: de Ligarii] sc. facto autem, non audeam] — — — arma.

Gallos quosdam et Graecos secum habebat, qui illum ad inimicitias inellebant. Hos tangit.

12. *Ne apud eum quidem dictatorem]* Apud Sullam dicit. Constat enim Caesarem contra Sullam fuisse. Nam paene occisus est. Denique post occisum ¹⁾ Sullam multos accusavit et damnavit Sullanos.

Cap. V. 13. *Aliquot annis, quodne nos domi petimus]* Peius est, inquit: petis, ne ignoscat. Nam iam non unius, sed omnium excludis petitionem.

14. *Et in tali miseria]* Ecce quare dicit in publico.

15. *Per te, inquam, obtines]* Qua tum dedit clementiam soli ipsi ²⁾, ne videatur suasionem aliorum ignoscere.

16. *Quod si probare Caesari possimus]* Si vellemus dicere, quia Ligarius in Africa non fuit. Nam semper honestum est pro salute mendacium.

Cap. VI. 17. *Ac primus aditus et postulatio]* Sic coepit oratio Tuberonis: «Volo de scelere Ligarii dicere.» De verbo hoc modo contendit: «Quare dixisti partem Pompeianam, in qua etiam tu fuisti? Caesar dicit errorem fuisse reips ³⁾, tu scelus.»

Ac mihi quidem si proprium] Per necessitatem veniam tangit.

18. *Quando hoc ex te quisquam]* Hoc scelus partem Pompeii fuisse contendit.

Contumeliam propulsare] Quia tibi negabatur triumphus.

19. *Non par fortasse eorum]* Quia senatus cum Pompeio fuit.

Cap. VII. 20. *Sed ut omittam communem causam]* Coepit de civili bello tractare et omisit causam. Modo redit ad negotium et causae contentionem. Dicit enim, quod facilius potuit Tubero non ire ad Africam, quam Ligarius reverteretur ex Africa. «Facilius erat, ut tu non ires, (nam liberum erat arbitrium) quam ⁴⁾ illum exire.» — Sed obiecit Tubero dicens: «Senatus me misit; non potui nisi

1) *occisum]* G. Gr. — *mortuum* Sch. 2) «Fort quam tum edidit clementiam solus ipse.» GRAEV. 3) *reips]* — de I. F. Gronovii coni.: *rei publicae* Sch. Malim: *fuisse rei accusati potius*. Or. 4) *quam]* G. Gr. — *quum* Sch.

obsequi senatui.« Sed et Cicero dicit: «Ligarium senatus miserat; et miserat in pace: tu in bello isti.»

21. *Post adfines*] Quia sororem Ciceronis habuit.

Verborum pondus] Pondus verborum est, quia dicebatur illi: «Solut tu pro Pompeio non sentis.»

22. *Amplissimi viri*] Pompeii.

Una est profectus] Quia ad ⁵⁾ diversas provincias miserant obtinendas.

Vos Africam arcem] Verba ipsius repetit. Tubero enim hoc obiebat Ligario: «Africam tenuit provinciam, natam semper contra imperium populi Romani.» Unde modo Cicero verba ipsius refert. Nam si crimen est aliquem voluisse Africam tenere, quod dico aliquem, non fuit Ligarius, sed Varus.

Cap. VIII. 23. *Vide, quid licentiae nobis*] Hoc vult dicere: si volebas prodere Pompeium, merito pulsus es.

Non enim si tibi ea res grata fuisset] Prodidisti amicum tuum inimicum ⁶⁾ meum mihi; quamquam res est grata, tamen tibi non probata.

24. *Unam ex omnibus*] Iterum verbis illius repetit, quemadmodum obiecit ⁷⁾ Ligario.

Rex potentissimus] Iuba, rex Maurorum.

Quum videam quid feceritis] Quia ad Pompeium profecti sunt expulsi e provincia, quam dederat senatus.

FINIT PRO LIGARIO.

(Ceterum iam ex ἀρχετύπω Codicis Vossiani hic excidisse videntur, quae annotata erant ad reliquam orationis partem.)

1) *ad* de Gronovii corr. inseruit Sch. 2) *inimicum*] de I. F. Gronovii corr. Sch. — *inicum* G. Gr. 3) *obiecit*] G. Gr. — *obierit* Sch.

COMMENTARIUS.

C. I. §. 1. *Novum crimen, C. Caesar, et ante hunc diem non auditum.* Multi interpretes, Quintiliani auctoritatem secuti, ab hisce verbis: *Novum crimen*, quibus explicatio-
nis causa additum est *non auditum*, ordiri ironiam, qua
toto hoc prooemio utitur Tullius, tam dilucide iam docue-
runt, ut alienum esse videatur, singula verba, in quibus
est illa ironia, et quid consequi iisdem orator voluerit,
ostendere.

§. 1. *non auditum.* Huic scripturae, quam Beneckeus
omnium editorum solus recepit pro vulgata *inauditum*, non
dubitavi locum concedere, quamquam hoc feci aliis atque
illius rationibus impulsus. Nam quod idem B. opinatur, in
non auditum vim negationis, quae sit ad dissimulationis
naturam aptior, maiorem esse, quam in vocabulo *inauditum*,
id iudicio non probari, cum hic non dissimilis sit eius sen-
tentiae, quae utrique scripturae subiecta est, ratio. Plerum-
que enim illud *non* adiectivis antepositum, nisi aliud quid
subsit nostro loco non accommodatum, idem valere video,
quod *in* cum illis in unum coactum, ut apud Cic. de Off. 3,
25, ubi verba *fiunt non honesta* posita sunt pro *inhonesta*.
Top. c. 26 ext.: *ornamenta — non debita accedere*. Neque
magis probatur opinio eorum, qui statuunt, praestantius esse
inauditum, quod saepe cum vocabulo *novum* consociatum
legatur, ut pro Caecin. c. 13: *novum est, — verum om-
nino inauditum*. de Orat. 1, 51, 137: *Nihil dicam recondi-
tum, — nihil aut inauditum vobis aut cuiquam novum*.
pro Rosc. Amer. 29, 82. in Verr. V, 44. in Pis. 21. Qui-
bus in locis quis non intelligit, non propter vocabulum no-

vum, quod accedit, sed alias ob causas verius dici *inauditum*; neque nostro certe loco in ipsa utriusque vocis natura quidquam esse, propter quod alterutra scriptura abii-cienda sit. Quare nihil reliquum videtur, nisi ut, utra verior sit, decernatur maiore optimorum codd. mscr. auctoritate, qua singularis nostrae scripturae fides tribuitur. Quae scriptura cum egregiorum codd. Gⁿ, Leid., Ma, Col., quibus suffragantur duo Lamb., Mb, D, V³, 6, tum etiam Quintiliani testimonio, quod est in lib. III, 3, 108, munitur. Hoc autem eo gravius debet iudicari, quod totius loci verba non universae tantum sententiae convenienter adferuntur, sed etiam ex percussionibus et certis quibusdam pedibus et motus ordine quadrifariam in certa membra dispertuntur. Ceterum illud omittendum non est, quod multo est verisimilius, e compendio scripturae *non* facilius potuisse *in*, quam contra ex hoc illud existere.

§. 1. *propinquus meus*. Mire errat Scholiasta Gronovianus, qui arbitratur, Quintum Tuberone in matrimonium duxisse Ciceronis sororem. Ita enim dissidet a se ipso, ut idem dicat de L. Ael. Tuberone, qui commemoratur infra c. 7, 21: *haec ego novi propter omnes necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tuberone; domi una eruditi, militiae contubernales, post adfines, in omni denique vita familiares*. Hoc igitur loco perspicitur, confusa esse ab eodem illo Quinti et Lucii nomina, recteque suspicatur Abramius, L. Aelium Tuberone, Quinti patrem, coniugem e gente Tullia duxisse, et ita Q. Tuberone propinquum Ciceronis fuisse. Cum vero non constet neque constare possit, num ipse L. Aelius Tuberone, quod idem Scholiasta adfirmat, Ciceronis sororem, an aliam Tulliae gentis mulierem in matrimonio habuerit, ille ita lapsus est, ut adfinitatis notionem nimis exiguis circumscripserit finibus. Neque enim idem ille videtur cogitasse, socerum et socrum, generum et nurum, privignum et privignam adfinium nomine contineri. — Propinquitatem autem adpellat, ne, ut vere ait Manutius, cum inimico homine disputare videatur, et ut eo maior orationi fides accedat, quod Ligarii innocentiam et causae bonitatem propinquitati Tuberone anteponendam censuerit.

§. 1. *in Africa fuisse*. Haud difficile intellectu est, ora-

torem atrocissimam rem, quam Tubero ante omnia in causa protulerat, id dico, quod Ligarius contra Caesarem dimicaverat pro Pompeio, consulto praetermisisse tectaque significasse, quam iniuste de Ligario poenas expeteret Caesar, qui aliis multis, quibus idem crimini daretur, omnem praeter exsilium poenam remisisset.

§. 1. *C. Pansa.* Erat Vibiae gentis, plebei generis, Caesaris familiarissimus, ac mirifice, id quod liquet ex ep. data ad Fam. lib. VI, 12, ab eo diligebatur. Is tribunus plebis an. 703 (ad Fam. VIII, 8) cum Caelio collega ei senatusconsulto obstitit, quo qui in Gallia succederet Caesari decretum est. Is vero ipse cum an. 709 praetor Galliae cisalpiniae provinciae praefuisset, an. 711, Caesare interfecto, cum A. Hirtio consul factus, e vulneribus in priore proelio Mutinensi acceptis Bononiae mortuus est.

§. 1. *praestanti vir ingenio.* Haec verba ironice intelligi oportere quam perperam Moebius statuatur, patet ex ep. script. ad Fam. 6, 12, ubi est: "*Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma.*" Quid? quod orator eum ironia persequatur, quo deprecatore usus est apud Caesarem? quod maxime ex aliis eiusdem epistolae et decimae quartae lib. XIII verbis cognoscitur.

§. 1. *ausus est confiteri.* *Ausus*, ironice plane loquitur quasi de re magna, si diis placet. *Ausus* autem *confiteri* non pro testimonio, ab accusatore productus adversus Ligarium, ut aliquis existimet, sed dum, una cum Ligarii fratribus, Caesari pro Ligario hoc nostro supplicaret; alioqui non dixisset *confiteri* de teste adversus reum producto; sed dixisset *dicere in eum* vel iam *profiteri* potius quam *confiteri*. *Patric.* Id quidem recte. Miror autem, quod illa verba tam male intellexit Matthiaeus, ut scriberet: "*confessus erat, se quoque cum Ligario in Africa fuisse.*" Dubitari enim nequit, quin *confiteri* debeat ad idque sive ad novum istud crimen a Tuberone delatum referri. — Ceterum hoc breviter attinet significare, verba *ausus est* et non *dubito* vel *dubitavi* debere infinitivo praeponi.

§. 1. *paratus enim veneram.* Qui nescire te putarem, in Africa Ligarium fuisse, defensionis meae spem in tua ignorance collocabam: nunc quando crimen hoc Ligarii accusator ad te detulit, idque C. Pansae testimonio probavit; quo me vertam, nescio. *Manut.*

§. 1. *cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses.* Ad haec verba expellenda, quorum accessione ironia facetior fit et elegantior, inepte ac titubanter inclinatur Patricius, propterea quod ea non sint hunc in modum collocata: "*Paratus enim veneram, ut ignorance tua, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses*" etc. Quae quam sit falsa opinio, non opus videtur explicari iis, qui totius rationis, quam scriptores sequuntur in verborum collocatione membrorumque dispositione, non plane sunt ignari. Neque vero minus temere idem ille suspicatur, pro *scires* scribendum esse *scire*, quod tamen in paucis tantum levioris fidei libris scr. legitur, neque dubium est quin a librariorum manu profectum sit, qui, quod loci naturam non perspicerent, ad ironiae vim augendam *potuisses* verius referri ad duos infinitivos putarent. Orator autem ita utitur dissimulantia, ut dicere hoc velle existimandus sit: "Ligarium in Africa fuisse, tu neque per te prius sciebas, quam Tubero id ad te deferret, neque ante hoc audire ab alio homine potueras." Ita facile adparet, cum utrumque verbum non eadem temporis ratione comprehendatur, *potuisses* ad solum infinitivum *audire* pertinere.

§. 1. *investigatum est, quod latebat.* Pronomen *id*, in Gruteri et Graevii libris emendatis ante *quod* positum, omisi, non minus optimorum ac plurimorum codd. auctoritate, quam latini sermonis natura adductus. Illud enim ante pronomen relativum sedem habet suam, ubi notionis cuiusdam proprietates definitione declaratur, vel duae res pluresve distinguuntur; nostro autem loco, in quo verba *quod latebat* quasi in unum collecta, substantivi instar ponuntur, neque ulla definitionis vis exprimitur, melius abesse censendum est. Idem vero pronomen nemo non videt cur ex illo praeepto vindicetur his locis: Orat. c. 2, 6: *In praestantibus rebus magna sunt ea, quae sunt optimis proxima.* de Off.

1, 8, 27: *Leviora sunt ea, quae repentino aliquo modo accidunt, quam ea, quae meditata et praeparata inferuntur.* Ubi post *leviora* male omissum est *ea* a nonnullis editoribus. Dissimilis vero est horum locorum ratio: Sall. Cat. 58, 17: *Semper in proelio maximum est periculum, qui maxime timent.* Falso *iis* post *proelio* vulgo additum, a Cortio autem, Gerlachio et Kritzio optimorum codd. auctoritate commotis deletum est. Cic. de Off. 1, 17: *Beneficia et mutua et grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma devinciuntur societate.* de Orat. 2, 60, 245: *Haec quae cadere possunt, in quos nolis.* Conferatur hac de re adnotatio critica pag. 108 et 185 sqq., qua orationem pro Deiotaro scriptam instruxi, totamque rationem diligenter explanavi.

§. 1. *confitendum est, ut opinor.* Mirum videri debet, quod Weiskeus verbis *ut opinor* tanquam argumento eam sententiam, qua hanc orationem Ciceronis esse negat, confirmare ita conatur, ut (Append. orat. p. Ligar. p. 265) dicat: „sunt (verba) secum deliberantis, aut cum amico conferentis consilia: hic vero sunt alienissima.” Sunt verba si non vere secum deliberantis, certe tamen eius, qui secum se deliberare dissimulat, eamque ob causam non alienissima, sed aptissima. Haec enim ipsa patet esse ad illa, quae modo praecesserunt: *quo me vertam nescio*: referenda, ut haec sit sententiae conformatio: „dubius sum, quid agam i. e. num confitear, nec ne. Sed quoniam res, quae ante occulta erat, nunc investigata est, rationes meae ita conturbantur, ut non multum absit, quin credam, nihil restare, nisi ut confitear; tamquam aliquis deliberationi locus supersit. Cum igitur orator eum dissimulet, qui suspensus dubitatione teneatur, num apertam rem confiteatur, quantum illa verba ad ironiae vim conferant, apertum est ac perspicuum. Quare nulla certe causa fuit, cur Weiskeus Manutium vituperaret, et in illis quoque verbis quaereret, propter quod de totius orationis fide suspicionem moveret. — In retinendo aut abiiciendo *ut ante opinor* inter se discrepant recentiores libri emendati. Sed quod utrumque, et *opinor* et *ut opinor*, orationi interpositum pariter latinitatis rationi convenit, facile intelligitur, sola optimorum ac plurimorum

codd. auctoritate, qua nostra scriptura confirmatur mirifice, rei momentum adferri.

§. 1. *qua plurimi.* Adversarii, Pompeiani, quorum magnus numerus fuit. *Fabrit.*

§. 1. *non liberationem culpae, sed errati veniam.* Verissimam hanc codd. fere omnium scripturam primus restituit Gruterus in locum antiquae istius et vulgatae: *non solum liberationem culpae, sed errati veniam*; in qua explicanda inanem sumserunt laborem Fabritius et Patricius; quippe qui non viderent, admissa vocula *solum*, neque linguae legibus neque loci sententiae satisfieri posse. Illae enim leges quis dubitat quin postulent, ut, praecedente *non solum*, post *errati* ponatur *etiam*, cum quae verba in utroque membro leguntur, eorum variae sint ac dissimiles notiones, quae ita separantur, ut alteram altera non complectatur. Cf. Adnot. crit. p. 194, qua ego orat. p. Deiot. instruxi. At vero ne addendo quidem *etiam*, neque transponendis verbis: *non solum errati v., s. et. lib. culp.* quidquam ad sententiae integritatem profici, nemo non sentiet. Namque ubi omnis oratio ad misericordiam confertur, soli veniae errati, non liberationi culpae locus relinquitur; qua culpa num quis careat, iudicari ex sola controversia potest, quae tamen omissa est ab oratore. Ita igitur sequitur, nihil esse nostra scriptura verius, nihil vulgata *non solum* perversius.

§. 2. *Habēs igitur — reum confitentem.* Quintil. IX, 2: *Non procul autem, inquit, absunt ab hac simulatione tres inter se similes: Confessio nihil nocitura, qualis est: Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum: Et concessio, cum aliquid etiam iniquum videmur causae fiducia pati etc. Tertia, consensio etc.* — Sed docet idem IV, 2, 67, vehementiorem fieri ad Tuberonem ipsum conversum sermonem: *nam oratio erat multo futura languidior, si esset aliter figurata; quod facilius cognoscet, si quis totam illam partem vehementissimam, cuius haec forma est; Habes igitur — optandum: convertat ad iudicem; tum enim vere aversa videatur oratio, et languescat vis omnis, dicentibus nobis: Habet igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum. Illo*

enim modo pressit atque institit, hoc tantum indicasset.
cf. Quint. VIII, 5, III, 1.

§. 2. *Sed tamen hoc confitentem.* Haec scriptura quin sola vera sit, nihil habet dubitationis, quamquam improbant illam aliquot critici recentiores, qui partim pro *hoc* scripserunt *ita*, ut Ernest., Schuetz. 2, Matthiaeus, Beckius, Beneckeus, partim vel utrumque deletum volunt, ut Steinmetzius. Illi viri iniuria mihi videntur damnare *hoc*, *ita* autem comprobare. *Ita* quidem constat nec a sententiae, nec a latinitatis ratione abhorrere, quod mihi videor in Quaestt. critt. ad hanc orat. scr. pag. 8 satis docuisse his exemplis: "Cic. ad Fam. lib. VI, ep. 2: " *ita statutum habeas, me tui memoriam tenere.* XIII, ep. 10: *Cum ita sibi persuasisset, meas litteras — habituras.* ibid. 24: " *ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento fuisse:* ibid. 42. pro Cluent. 19, 51: *Collegi me aliquando et ita constitui, fortiter esse agendum.* De Nat. D. II, 52, 82.; Brut. c. 58, 143; Liv. II, 52; Sall. Cat. 14, 7. — At nulla tamen videtur causa esse, quare *ita* pronominis *hoc* loco ponendum sit, quia nullo egregii cuiusdam libri scr. praesidio, sed sola illorum virorum coniectura nititur. Praeterea neque Ernestius, neque Beneckeus rationes adfert, quibus *ita* ut germana scriptura confirmetur, et *hoc* glossae deberi convincatur. Ad *hoc* autem tuendum conspirant optimi libri scr., ut E, GII, Ma, Mb, Leid. (in quo est *ita* supra *hoc* scriptum), V3, 7; in levioris vero fidei libris pro *hoc* exstat *hunc*, *hoc ita*, *haec ita*. — Nec vero ex hac scripturae varietate probabile fit, pronomen *hoc* superscriptum a quopiam esse, cum nihil frequentius reperiatur, quam litterarum *a*, *ae*, *u*, *o* a librariis facta commutatio. Non minus etiam probatur *hoc*, quod loci naturae maxime consentaneum est, ac significat idem, quod nostrum: *soviel*:, quo vocabulo in confessione criminis nominatim excipere aliquid existimandus est orator. — Quae cum ita sint, magis mirum debet videri, quod Steinmetzius, nulla sententiae suae ratione reddita, utramque voculam adulterinam esse suspicatur.

§. 2. *in ea parte fuisse, qua te, qua.* Singulari optimorum codd. mss. multorumque, qui sunt deterioris fami-

liae, consensu post *te* omisi *Tubero*, quod abesse facile potest, cum iam paulo ante eodem loco dictum sit. — Praepositionem *in* ante relativum non requiri, si eadem iam ante pronomen *is* posita sit, et utrique membro unum verbum adiunctum sit, satis exploratum est. Cf. Beneckeus, qui hanc rem exemplis plane probavit, eosque, qui disputaverunt de eadem, commemoravit.

§. 2. *Q. enim Ligarius*. Recte Graevius et fere omnes praeter Matthiaeum critici recentiores *enim* receperunt pro *igitur*, quod in paucissimis tantum iisdemque infimae notae codicibus legitur. Ut autem *igitur* a Matthiaeo iniuria defenditur, *enim* vero ineptius etiam damnatur a Wernsdorfio, quamquam summa optimorum codd. mss. auctoritate firmatur; ita hoc nostrum *enim* ad loci rationem accommodatum esse planum feci in Quaestt. critt. p. 9. Ex quibus cognoscitur, particulae *enim* locum dari posse in prima parte cuiuscumque expositionis sive narrationis sive argumentationis, in qua quod paulo ante dictum sit, vel illustretur vel constituatur, ut, cum ad rem ipsam declarandam accedatur, nos dicamus: *nun, nämlich*; transitum igitur hac vocula fieri posse ad ea subsequente aliqua argumentatione probanda, quae praegressis verbis expressa sint. Hic particulae *enim* usus his Tullii testimoniis communitur. cf. Divin. I, 16, 11: *Nihil, inquit, equidem novi, nec quod praeter caeteros ipse sentiam. Nam cum antiquissimam sententiam, tum omnium populorum et gentium consensu comprobata sequor. Duo sunt enim divinandi genera. Pro Imper. Pomp. 2, 6: primum videtur de genere belli; deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim belli eiusmodi, quod maxime vestros animos excitare atque inflammare ad studium persequendi debeat. Tusc. V, 24, 68; IV, 17, 49. Nat. D. II, 12, 31; Liv. IV, 3.*

§. 2. *esset nulla belli suspicio*. Delevi adhuc tribus optimis libris volentibus. *Adhuc* est ad hoc usque tempus, ut apud C. Nep.: *qua pugna nihil adhuc est nobilius*, quod est, ad hunc usque diem nullum est celebrius(?) proelium. *Graev.* Mox *adhuc* post *esset* delevi cum eodem (Graevio), cum absit bonis libris; ortum est a librario germanizante(?).

Si hoc voluisset dicere, quod ille librarius voluit, dixisset *nondum ulla b. s.* Habet tamen utrumque Quint. XI, 5, 162 in vulgatis; at Ms. meus et ed. Iensoni plane ut hic edimus. *Ernest.* In novissimis exemplaribus *adhuc* recte omissum video, quod ut omittatur postulat magis optimorum librorum auctoritas, quam notissima Tulliani sermonis consuetudo. Nam quod vulgo tradunt critici atque interpretes, *adhuc* semper a Tullio ad praesentis temporis terminum referri, quo quis loquatur, vel quousque res aliqua pertinuerit, ab eo, etsi hoc illi usitatissimum est, tamen non unum tantum, ut opinatur Matthiaeus, locum, sed plures discrepare videas. Cf. ad Att. VII, 12: "*unam adhuc a te epistolam acceperam*": de Finn. V, 6, 16: *ille igitur vidit, non modo quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiae*: Ibid. V, 17, 46: "*Et adhuc quidem ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturae. Nunc autem aliud iam argumentandi sequamur genus.*" Non ex eodem genere est, quod legitur in ep. ad Fam. XVI, 11: *Caesar — minaces ad senatum et acerbis litteras miserat; et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret.* Ubi *adhuc* nihil aliud significat, nisi *etiam*, *adeo*. Taceo de poetis, qui non raro ab illa lege recedunt.

§. 2. *legatus in Africam cum C. Considio profectus est.* *Proconsule* et *Consule* ante C. Considio primus iure abiecit Gruterus, quem secuti sunt posteriores critici ad unum omnes. Qui quidem ita falluntur, ut, neglectis rationibus, velint sola aliquot codd. auctoritate efficere, utramque istam vocem esse adulterinam. Sed etiamsi *Proconsule* in nullis exstat libris, nisi in Victorianis, nec satis confirmatur, tamen reperitur non maior esse eorum codd., a quibus abest *Consule*, quam eorum, in quibus legitur, auctoritas, ut Col., Gr., Pal. non., Ma, b, V1, 2, 3, 3, Pith., Ox. S. Quamobrem autem *Consule* in his libris, quorum complures egregii sunt, a glossa ortum esse dicant interpretes, ex eo videtur adparere, quod forsitan iidem opinentur, Considium ex praetura in Africam provinciam non *pro Consule* et minus etiam nomine *Consulis* adpellatum

abire potuisse. At vero quando et quare factum fuerit, ut qui ex praetura in provincias mitterentur, vel Proconsules vel Consules adpellarentur, perspicui potest ex Quaestt. de Proconsulibus et Propraetoribus capp. sex, a me Hanov. 1851 conscriptis pag. 59 — 83. Cogitanti autem, qualis fuerit id aetatis Africae provinciae status et condicio, videbitur *Consule* hoc loco omittendum esse. Nam cum toto illo tempore, quo Varus pro Praetore provinciae erat praefectus a. 703, et Considius eam administrabat a. 704, pacata illa terra esset, nec ullus esset in ea belli timor: nulla erat idonea causa, cur senatus necesse duceret a vulgari consuetudine ita recedere, ut Considio ex praetura illuc abeunti consulare imperium mandaret. Quocirca facile colligitur, Considium cum praetorio imperio profectum esse in Africam; quae posthac demum a Caesare devicta perpetuo consularis provincia fuit. Sed falsam adtulit causam Gruterus his verbis: "*quod Africa tunc nondum esset provincia proconsularis*: tanquam eadem non iam antea consularis provincia fuisset, cum Bestiae Calpurnio, Albino, Metello Proconsulibus bellum cum Iugurtha esset gerendum cf. Sall. Iug. 27, 3 et 4; 43, 1; 44, 1. Ita dubium non videtur, quin Erf., Par. 11, V6, Pall., Oxx. quinque, Mc, a quibus abest *Consule*, veram scripturam servaverint.

§. 2. *et civibus*. Civibus Romanis, qui in Africa negotiabantur. *Sylvius*.

§. 2. *et sociis*. Illud male, quod scribit (Sylvius), Ciceronem consuevisse socios adpellare eos, qui aliquando victi sub imperio sunt: quos alii provinciales adpellant. Imo vero socii suis legibus vivunt, provinciales alienis. Hi vectigales et stipendiarii erant. *Fabrit*. Provinciales tamen etiam molliore vocabulo dictos esse a Romanis socios, quamvis improprie, verum est, ut dudum notarunt (?) viri docti, et sic hoc etiam loco accipitur. *Graev*. Dubitari non potest, quin, ut loci natura fert, socii hic nihil aliud valere existimandi sint, nisi provinciales, quamquam varium utrorumque nomen constat, ius varium, variam conditionem fuisse. Tamen certum est, universam quidem provinciae

rationem fuisse, ut vectigalis esset et legibus suis ac magistratibus ius dicentibus spoliata, sed non eodem esse pacto tractatas provincias omnes. Nam ex iis provincialibus, quorum iniquiores leges erant, quam sociorum, excipiendi sunt, qui propter merita sua aut libertate aut immunitate donati sunt, aut in amicorum et sociorum formulam ac numerum relati. Quorum duplex erat genus, unum, cui (ἐλευθερία) libertas cum immunitate tributorum ac vectigalium data erat; alterum, cui concessa erat αὐτονομία, solus usus propriarum legum iudiciumque: illa erat paucarum, haec plurimarum civitatum. Cf. *Vaillant* Numism. graec. p. 214; *Maffei* Veron. illust. P. I. L. III, p. 46; *Belleyus*, qui urbes vel αὐτονομίας vel ἐλευθερίας honore ornatas iusto ordine enumeravit, edita commentatione: *Observations sur le titre d'Eleuthere, donné à des peuples et à des villes sous la domination romaine*, in *Mem. de Litterature* T. 37, p. 419 sqq.; *Bachii* hist. iurisp. rom. ed. Stockmann pag. 117. Sed fuisse illam libertatis, immunitatis atque amicitiae formulam, licet ex vetere senatusconsulto an. 673 facto perspicere; quod senatusconsultum est apud Sigonium in lib. I. de ant. iure Provv. pag. 231, fol. Frankf. 1593. Et in illarum numero terrarum habitam fuisse Africam provinciam, ex eo colligi potest, quod invenitur apud Sallustium in eo libro, qui est de bell. Iug. c. 77, 2: *Nam Lepitani iam inde a principio belli Iugurthini ad Bestiam consulem et postea Romam miserant amicitiam societatemque rogatum; deinde, ubi ea impetrata, semper boni fidelesque mansere, et cuncta a Bestia, Albino Metelloque imperata nave fecerant.* Quaecumque gentes, (quamquam iis nomen erat provincialibus), commodis Romanorum aequae serviebant, ac voluntati eorum morem gerebant omnibus in rebus, non minus quam Afri sociorum nomine insigniebantur, velut Asiani. Quod ita fuisse testatur similis, ac noster, locus lib. I, ep. 1, 3, quae data est ad Quintum Fratrem: *Iam te usus ipse profecto erudit, — esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui, sociis et civibus et rei publicae praestare videare.* Haec omnia qui diligenter consideraverit, plane intelliget, in quod pro-

vincialium genus valeat nomen sociorum, qui quin hoc loco iidem iudicandi sint, ac provinciales, dubium non habeo.

§. 2. *si quemquam alium provinciae praefecisset.* Quaestor enim relinqui solebat, qui honore legatis praestabat; propterea, cum Q. Thermus praeficere legatos potius, quam quaestorem, provinciae vellet, consilium improbens ad eum Cicero lib. II, ep. 19 scripsit. *Manut.* cf. ep. 15; ad Att. VI, 6. — Cum sine ignominia non soleret quaestori legatus anteferri, ac proinde videri posset Ligarius legatus ambitiose provinciam Africam impetrasse, quaestore reiecto, huic suspicioni prudenter occurrit, aiens Ligarium integritate et innocentia ita sibi provincialium amorem conciliasse, ut decedens e provincia Considius satisfacere non posset, si quemquam alium provinciae praefecisset. *Abram.*

§. 2. *esset eius integritas ac fides.* Sola optimorum codd., Erf., Gn, Ma, V 3 auctoritate impulsus, *ac* pro *et* non dubitavi reponere, etsi in plurimis eorum librorum, qui illis quidem posthabendi sunt, suppeditatur *et*. Ratio autem copulae ipsa si respiciatur, *ac*, licet *et* proprietate sua non adversetur loci naturae, tamen distinctius dici adparebit. Nam *et* locum quidem habet in duabus rebus vel notionibus, quae tamquam variae partes unius rationis adponuntur, simpliciter coniungendis, nec raro propter universam sententiarum conformationem, in qua aliquid cogitando addendum est, tam late patet, ut non modo cum *ac* videatur confundi, sed in quaecumque res coniungendi rationem valere. Contra *ac* vocis ope similes notiones, quae ad unam rationem revocantur, sua vi ac natura arctius connecti video, ut illa copula formulae *ut — ita* respondeat. Cum vero in *integritas ac fides* cognatae unius generis notiones sint, quare *ac* significantius quam *et* hic ponatur, aperta causa est.

§. 3. *Ligarius domum spectans, ad suos redire cupiens.* *Et post spectans* in praestantissimis ac plurimis libris iure omissum esse, docet loci ipsius ratio. Nam utrumque membrum: *domum spectans* et *ad suos — cupiens*: natura sua ita comparatum est, ut uno quidem genere comprehendatur, sed notionum suarum proprietate distinguatur; ut hoc tamquam per gradationem ascendens illi maiore vi

addatur. Quod cum fit, ut nostro loco, copula *et* solet a Tullio repudiari. Hoc autem dissolutionis genus qui volet diligentius cognoscere, is conferat, quae ego in orat. p. Deiot. p. 99 disputavi, ubi totam causam copiose exposui atque exemplis explanavi. — Sed ut expellere *et* satius duxi, ita verba: *ad suos* — *cupiens*: quae glossae nomine suspecta videntur Patricio, Beneckeo, Orellio, vindicanda esse Tullio censeo. Orator enim cum hisce verbis: *domum spectans*: significarit, Ligarium voluisse in patria apud suos remanere, eodemque animo fuisse, quo fratres, qui civilibus armis abstinuissent, liquido adparet, quare ad aucupandam Caesaris gratiam illud *domum spectans* cognata quidem, sed graviore sententia adiuncta magis extulerit. Praeterea ignarus aliquis librarius, si rem voluisset interpretari, dixisset: i. e. in patriam etc. Huc accedit, quod nullo non libro scr. verba illa firmantur.

§. 3. *P. Atius Varus*. Varus hic cum Sex. Pompeio et Labieno ex Africana pugna, devictis Scipione, Pompeii socero, et Juba, Mauritaniae rege, in Hispaniam profugit: ubi, renovato simul cum Pompeii liberis bello, Mundensi proelio a Caesare victus interiit. *Manut.* Vide hac de re auctorem de Bell. Hisp. c. 51: "*In quo proelio (Mundensi) ceciderunt milia hominum circiter triginta, et si quid amplius: praeterea Labienus, Attius Varus, quibus occisis utrisque funus est factum.* Sed principio belli civilis quid gesserit Varus, narrat Caesar in lib. I de B. Civ. c. 51 his verbis: "*Tubero cum in Africam venisset, invenit in provincia cum imperio Attium Varum, qui ad Auximum —, amissis cohortibus, protinus ex fuga in Africam venerat, delectuque habito duas legiones effecerat, hominum et locorum notitia et usu eius provinciae nactus aditus ad ea conanda, quod paucis ante annis ex praetura eam provinciam obtinuerat. Hic venientem Uticam navibus Tuberonem portu atque oppido prohibet, neque adfectum valetudine filium exponere in terram patitur, sed sublati ancoris excedere eo loco cogit.*"

§. 5. *P. Atius varus*. Editio Manutii scribit *P. Accius Varus*. Sed nescivit Varos aequae esse familiae Atiae ac Balbos, id quod dudum ostendit Steph. Pighius in An-

nalibus Pop. Romani, in Tom. III. Sane Attii Vari saepe fit mentio in (?) Jul. Caesare; vide VIII de Bell. Gall. 28 et in pluribus (?) aliis locis: in nonnullis legitur *Atius*, in editionibus minus emendatis *Accius*. Sed *Atius* recte scribitur, ut ex Virgilio docuit Torrentius ad c. 4 Octav. in (?) Suetonio. *Graev.* Errare hac in re mihi videtur uterque, et Manutius et Graevius. Ille, quod recepit *Accius*, quae scriptura omnibus, quotquot sunt, veterum scriptorum testimoniis refellitur. Exstat istud quidem in aliquot libris scr., qui sunt ex optimis, ut Erf., Leid., quibus suffragantur V 2, H, Mc. At tantum abest, ut vel optimi libri scr. hac de causa audiendi sint, quorum plerumque falsissima reperiatur vocum scribendarum ratio, ut maxima sit in iis huius nominis confusio. Ita in egregiis libris, Gn et Ma, quibuscum consentiunt Mb, V 1, 3, 4, 6, est *Actius*, in aliis *Acticus*, in aliis, ut V 7, *eatius*. Hic vero (Graevius) ita labitur, ut *Atius* solum verum arbitretur, geminationem autem litterarum in *Attius* adulterinam esse adfirmet. Nam cum veteres scriptores non minus boni utriusque scripturae auctores sint, neutra videtur esse spernenda. Ita habet Dio Cass. 41, 41 *Ἀττιος*, Auctor de Bell. Hisp. c. 31, Caes. Bell. civ. I, c. 31; Bell. Gall. VIII, 28 *Attius*, sed Suet. in Oct. 4, (ibid. Torrent. ex Virgil.), et Pighius in Annall. T. III. *Atius*. Nihil igitur restat, nisi ut tanta testium controversia tollatur ex pari aliarum vocum ratione, qua neutrum liquet improbari. Neque enim minus utrumque in usu erat: *Jupiter* et *Juppiter*, *rettulit* et *retulit*, *causa* et *caussa*, quae suo quisque arbitrio scribebat. Nec dubium esse potest, quin *Attius* idem fuerit, qui *Atius*.

§. 5. *qui praetor Africam obtinuerat.* Non in Praetura, sed ex Praetura, ut ait Caesar, Varus Africam obtinuerat: estque valde usitatum, ut is, qui praetura functus in provinciam missus est, non solum pro praetore, sed et Praetor nominetur. *Fabrit.* Praetoris nomen non Propraetoribus modo imponebatur, sed commune erat omnibus, qui provinciis praeerant. Non raro igitur idem illud habuisse reperiuntur, vel qui ex praetura pro consulibus eas administrabant, vel qui privati fuerant, vel gesto consulatu cum imperio consulari aut praetorio in easdem mittebantur. Sed

ne longus sim hac de re, satis est adferre Quaestt. de Proconsulibus et Propraetoribus cap. V, pag. 65 sqq., ubi causas adiunxi, quibus moti Romani in dandis illis nominibus atque imperiis a vulgari ordine discedendum esse duxissent. Totam autem rem ut argumentis probarem, veterum scriptorum locos inter se discrepantes excussi, nec omisi interpretum errores persequi rerumque antiquarum investigatores refellere.

§. 3. *a privato clamore multitudinis imperitae.* A privato pro ad privatum optimorum plurimorumque librorum ser., ut Erf., GII, Par. 11, 10, quinque Vindd., et in his meliorr., Oxx. trium, Ma, consensu comprobatum Tullioque iure redditum est. Scriptura: *ad privatum*: quam sit aliena a loci sententia, facile intelliget, quicumque meminerit, mirum videri non posse, quod imperium ad privatum, cum privatos persaepe, re cogente, cum imperio fuisse notum sit, sed quod a privato clamore translatum fuerit multitudinis, penes quam potestas non erat imperii militaris deferendi. Cf. similis locus, qui est in orat. p. Sest. c. 12, §. 27. *Quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quam pro uno cive et bonos omnes privato consensu et universum senatum publico consensu mutasse vestem?* Praepositio autem *a*, quae in Ma omissa est, mirabile est quod quibusdam offensioni fuit. Quis enim latinitatis mediocriter peritus ignoret, *a* iis nominibus, in quibus contineatur rei notio, addi posse, ubi eorum vi et ope sive rei origo sive aliquid, quod personae loco fictum sit, significetur? Cf. ad Fam. XI, ep. 13, 11: *ut quam paratissimi et ab exercitu reliquisque rebus — configamus.* XIII, 10: *„Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum.* Liv. XXXII, 24 extr. *ab eodem consilio et plerique — voluntarii inter auxilia accepti.* X, 39, 19. Sall. Iug. c. 31: *ut vobis animus ab ignavia et socordia corruptus sit.*

§. 4. *paulum adventu Vari conquievit.* Non omnino conquievit, mutata sententia, sed paulum; nec sua sponte, sed *adventu Vari*, qui et imperium et fascēs arripuerat. *Manut.* Notione verbi *conquievit* significatur otium, ad-

ventu Vari Ligario datum a negotiis provincialibus et imperatoriis, quae eo magis ei operosa erant, quo plus ei exhibebant molestiae vehementiores Pompeianorum perturbationes.

C. II. §. 4. *non modo nullum ad bellum.* Pro *nullum* in deterioribus aliquot libris scr. reperitur *ullum*, e scripturae compendio *ullum*, quod est in egregio Leidensi, exortum. Illud cur postulet loci ratio, hoc respuat, nunc ne tirones quidem fugit, quamquam Fabritius propter sequens *ne* — *quidem* vituperat *nullum*, *ullum* autem studet exemplis tueri.

§. 4. *ut ei pacem esse expediret.* Male enim qui se gesserunt, iis bellum expedit esse potius, quam pacem. *Manut.*

§. 4. *profectio voluntatem habuit non turpem.* Quia non turpe est velle legatum in provinciam proficisci. *Abram.*

§. 4. *remansio necessitatem etiam honestam.* Remanserat — Ligarius non sua voluntate, sed invitus, cum recusans nihil profecisset: honestum tamen erat parere voluntati non solum Considii, verum etiam provinciae, a qua efflagitabatur. *Fabrit.* Recentiores editores fere omnes *etiam* post *necessitatem* recte collocarunt; quod a plurimis optimorum codd. msc., ut Erf., Ma, Par. 11, Col., a quibus discrepant egregii GII et Leid. cum inferioris notae libris H, V1 et Oxx. omnibus, probatur. Illa enim particula vulgo eam occupat sedem, quam distinctior eius significatio constituit. Nam cum transitus fit ad rem graviolem, quae putatur praeter expectationem evenire, *etiam* congruit cum particula *adeo*, et solet vocabulis, in quibus maior aliqua vis est, anteponi, inter adiectiva autem et genitivos nomini substantivo adpositos collocari, nisi alia utriusque membri verba ex similium ratione vocatione notata sibi opponuntur. Ita in Verr. IV, 55, 128: *quum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam deorum monumenta — sustulerit.* Iniuria igitur *etiam* nostro loco ante *necessitatem* positum est a Graevio, Ernestio, Schuetzio, Orellio (in sell. oratt.). E priore autem genere, ex quo anteponendum est *etiam*, sunt: Acad. 2, 47, 144: *nos enim defendimus, etiam insipientem multa comprehendere.* de Finn. 5, 21, 58: *actionum autem ge-*

nera plura, ut obscurentur etiam minora maioribus. p. Deiot. 13, 37: quae omnes docti atque sapientes summa, quidam etiam sola bona esse dixerunt. Ex altero genere sunt de Senect. 16, 58: copia omnium rerum, quae ad victum hominum, ad cultum etiam deorum pertinent. de Finn. 1, 21, 71: si infantes pueri, mutae etiam bestiae pene loquuntur.

§. 5. *tertium tempus est, quod.* Verbum substantivum est, quod in antiquioribus libris editis exstat ante *tempus*, praestantissimorum codd. auctoritate a recentissimis criticis recte postpositum est. — Neque minorem optimi illi praeter *Ma* libri scr. cum aliquot Vindd. et Oxx. auctoritatem adiungunt scripturae *quod*, pro quo a Klotzio et Beneckeo iure restitutae. Haec enim, licet imperito alicui interpreti, qui eius vim non perspiceret, spernenda esse videretur, tamen loci sermonisque naturae maxime consentanea est. Nam sexti casus et quarti in designando temporis intervallo haec universa est ratio, ut illo una pars temporis sive plura tempora indicentur, quae quidem cum intermissione aliqua saepius incidere possint; hoc vero (quarto casu) totum temporis spatium continuum nec umquam a prima parte usque ad extremam intermissum. Quod ubi fit, praepositio *per* vel poni vel intelligi potest. Orator igitur si dixisset: *quo* — *restitit*: vel tertii temporis primam partem vel singula eius variaque momenta significasset; quo alia quidem ratione idem ac vocula *quod* hic esset effectum. *Quod* autem valet: «tamdiu remansit, quam Varus post adventum suum in Africa fuit, uno quodam temporis, ut ita dicam, tractu et tenore. Ita in epistola scripta ad Quintum Frat. 3, 6, 7: *Quatuor tragoedias sexdecim diebus absolvisti: sexdecim dies* inepte diceretur, cum Quintus per totum hoc tempus in conficienda extrema tragoediarum parte ita sudasset, ut eam ad exitum perducere vix posset. Sed quis ferat sextum casum his locis: de Orat. 3, 34: *Pericles quadraginta annos praefuit Athenis.* de Finn. 1, 16: *Improbiorum animi sollicitudinibus noctes atque dies exeduntur.* Tusc. 1, 16: *Multa saecula sic vixit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur.* Ibid. 3, 38: *Appius caecus multos annos fuit.* Interdum etiam

uterque casus, quia variis ex causis eandem fere vim habet, admitti potest, ut Nat. D. 2, 52, 150: *Aegyptum Nilus tota aestate obrutam oppletamque tenet*. Ubi auferendi casus nos admonet Aegypti quocumque aestivi temporis momento obrutae; accusandi casus Aegypti sine ulla eiusdem temporis intermissione oppletae. Ab universis illis, quae supra dedi, praeceptis passim primo conspectu videntur quidam veterum loci recedere. Cf. de Off. 3, 2, 8: *scriptum est a Posidonio, triginta annis vixisse Panaetium, posteaquam illos libros edidisset*. Caes. Civ. B. 1, 47: *quinque horis proelium sustinuerunt*.

§. 5. *necessitatis crimen est*. Quia sic bello deprehensus est, ut non potuerit a partibus discedere. *Abram*.

§. 5. *si potuisset ullo modo evadere*. Mallem *isthinc* etiam euphoniae causa. Favet editio M., quae habet *hinc*. *Ernest*. Adverbium *illinc*, quod a Klotzio et Orellio (in oratt. sel.) iure ante *ullo* deletum est, in nullis aliis, nisi in deterioris familiae libris ser. exstat, abest autem ab optimis. Neque quidquam magis credibile est, quam utrumque ab interpretis manu, qui has sordes propter *evadere* necesse putaret, fluxisse. Illud cur non postulet loci ratio, in promptu est.

§. 5. *Uticae quam Romae*. Sine ulla mora post *Uticae* omisi *potius*, quamquam id scriptum legitur in egregio GH, sex Vindd., totidemque Oxx., duobus Monacc. et H. Ac multi quidem loci a Patricio, Garatonio ad orat. in Pis. c. 7, Matthiae, Beneckeo collecti, testes sunt, *potius* apud Tullium non raro cum *malle* coniunctum, posse ex latinitatis consuetudine admitti. At vero praestantissimorum ac plurimorum codd. auctoritate adiutus, concinnitate loci flagitante, vocem istam non dubitavi expellere. In aliis enim illorum *potius* supra additum est, ut in Erf. et Leid., in aliis omissum est, ut in Col., tribus Pall., Modian., V6, D, in aliis eius loco positum *vivere*. Ceterum constat istud, ubicumque est, divelli a verbo et poni ante *quam*. Ad hoc accedit, quod idem adverbium, ut recte docet Zumptius ad Verr. 3, 63, 146, suo nomini aut praeponitur aut subiicitur, nec ab eo interiecta voce distrahendum est, velut:

qui a scurris semper potius gladiator pro potius semper gladiator.

§. 5. *belli discidio distractus a fratribus.* Quoniam nihil frequentius invenitur in libris scr. confusum, quam ut *omnes et homines, ratio et oratio, ita dissidium et discidium*; mirum esse non potest, quod in nonnullis levioris fidei libris scr. pro *discidio* offertur *dissidio*. Utriusque autem vocabuli cum hoc sit discrimen, ut illud dicatur de corporum disiunctione, hoc de animorum dissensione; obscurum non est, utrum hic verius ponatur. De harum vocum discrepantia vid. Fr. Gronovius ad Liv. 25, 18; Broekhus ad Propert. 2, 19, 16 et Tibull. 1, 5, 1; Gifan. Collect. in Lucret. v. *Discidium*; Lamb. in emendatt. Tull. ad orat. p. Caelio 15, §. 31; Benth. ad Terent. Andr. IV, 2, 14; Klotzius ad Cic. Lael. c. 10, qui *discidia* contra I. Gronovium argumentis admodum tuetur; Garat. ad Cic. p. Balb. 15, 30; p. Sull. 21, 60; Oudend. ad Suet. Tiber. c. 7; Moser. ad Tusc. 5, 4, 27 et 5, 29, 178; Beneckeus ad nostr. loc.

§. 6. *alienae a te voluntatis.* Nedum odii et inimici animi, ut obiicit accusator. *Manut.*

§. 6. *prodo meam.* Cum ego, qui Ligarium excuso, fateor me in culpa fuisse. *Abram.* Planum illud fit his Tullii verbis: *M. Cicero defendit alium in ea voluntate non fuisse, in qua se ipsum confitetur fuisse.* Coniunctio *cum*, quae ante *prodo* abest ab Erf., Gll, Col., quatt. Vindd., duobus Monacc., tribus Oxx., D, Pith., ut omitatur postulat totius sententiae ratio, qua liquet abiecto *cum* orationis vim fore maiorem. Sed adde *cum*, et in oppositorum ratione, quae inest in verbis *Ligarii causam et meam*, in *defendam* et *prodo*, et quae apta est ad breve et concitatum dicendi genus, vim illam debilitabis. Quin etiam satis manifestum adparet glossae vestigium in scripturae varietate, qua reperitur in aliis libris *cum*, in aliis *dum*, in aliis *eam*, in Copp. Viett. *qui*. Neque vero magis ferendum esse patet, quod verbum *prodo* in Leid. et H librarii vitio in *probo* depravatum est. Quo verbo constat nihil cogitari hoc loco posse ineptius, cum orator se con-

fitetur in ea voluntate fuisse, in qua Ligarium fuisse negat, hunc excusans, se ipsum accusans.

§. 6. *omnium laude, praedicatione, litteris monumentisque.* Quod hoc loco a Klotzio, Orellio, Beneckeo pro *omni* receptum est *omnium*, id optimorum codd. ad unum omnium auctoritate nititur, meritoque putandum est vocabulo *omni* praestare. Etenim voce *omnium* maius quid ad loci sententiam accedit, quam ablativo *omni*, cum probabile sit magis Caesaris interfuisse, omnium bonorum virorum laudem, quam, id quod vult Manutius, omne laudis genus, quo haec tria continentur, praedicatio, litterae, monumenta, sibi colligere. Quid? quod etiam *omni* plane potest abesse. Sola enim laude, tamquam notione universa, illae res singulae iam comprehenduntur; cui laudi etiam illa additur, quae est a bonis omnibus. Ad varia igitur genera laudis, quae hic adferuntur, accedit magna aliqua res, multitudo ac bonitas eorum, qui tribuunt. Quare valde errat Wolffius (Adnott. p. 449), qui ut Abramii interpretationem damnat, ita Manutii ut solam veram comprobat, neque cogitat, quoties sit compendium *omni*, quod est pro *omnium*, in *omni* mutatum ab ignaris librariis. Vide Drakenboreh. ad Liv. 6, 22, 6, ubi aliam quidem ob causam *ad omnem* melius habetur, quam *ad omnium laudem*. Similia sunt apud Liv. 22, 23, 4; 27, 15, 5; 45, 19, 15. De Imperio Cn. Pomp. 21, 61: *sed omnium etiam studio visendam et concelebrandam putavit.*

§. 6. *decorandam, cum M. Cicero apud te defendit.* Nihil est huius loci naturae convenientius, quam coniunctio *cum* ante *M. Cicero* in optimis ac plurimis libris ser. oblata, oratori autem a recentissimis demum criticis reddita. Nam facile cognoscitur, totius loci membra arctiore inter se vinculo devinciri, si ita ad sese referuntur, ut alterum alteri subiiciatur, eorumque verba germanice ita reddantur: *Indem M. Cicero in seiner Vertheidigungsrede behauptet, dass etc. — so fürchtet er weder deine schweigenden Gedanken, noch etc.* Haec membrorum dispositio quanto melius, quam altera ista, qua partes aequali ordine componuntur, nostro loco conveniat, cum Cicero non fervidiore imaginis exprimendae genere utatur, sed temperato illo ac

placido, quo quid sentiat post exclamationem declarat, non opus videtur pluribus persequi. — Praeterea recte Bennekeus dicit, verbum defendendi, ubi accusativus cum infinitivo sequatur, idem valere, quod *in defendendo dicere*, et hos adfert locos: in Verr. 3, 90. Finn. 3, 21, 71. Acadd. II, 47, 144.

§. 6. *quid tibi de alio audienti de se ipso occurrat.* Potest enim tibi in mentem venire, dum Ligarium defendo, me quoque unum ex iis fuisse, qui tuam causam improba-verint. *Manut.*

C. III. §. 6. *Vide, quanta lux liberalitatis et sapientiae tuae mihi apud te dicenti oboriatur.* Vide, quanta claritas tuae erga me lenitatis ac sapientiae nunc, cum apud te dico, quasi ante oculos versetur; sive ut lenitatis erga me tuae ac sapientiae splendorem tamquam praesentem nunc, cum apud te dico, animo contuear.

§. 6. *voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat.* Miror Lambinum temere pro *voce* scriptum velle *vocem*, quod nullo librorum scr. testimonio firmatur. Raro enim huius vocabuli quartus casus cum verbo contendendi consociatur; cuius coniunctionis nullus alius locus testis est, nisi qui reperitur in Orat. c. 17: *in voce contenta*. Sed tametsi ex analogiae ratione scribi illo modo potest, cum aequae dicatur *vires* et *nervos*, ac *viribus* et *nervis contendere*, tamen non est, cur quod est magis usitatum, ut alienum hoc loco damnandum sit. — In pronomine *hoc* ante *populus* collocando nonnulli ex novissimis editoribus optimos ac plurimos libros scr., quorum ope incommodo verborum *populus Rom.* male divulsorum occurrerent, secuti sunt. Et recte hoc. Varia enim pronominis sedes quam sit infirmum argumentum adulterinae scripturae, certe non opus est demonstrari.

§. 7. *gesto ex parte magna.* Pulso ex Italia Pompeio, inclinata iam re. *Fabrit.* Cf. Fam. 16, ep. 12: *Ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis.* Nullum maius negotium suscipere volui, quo plus ad illum meae litterae cohortationesque ad pacem valerent. 6, 6: *Susceptum bellum est, quiescente me: depulsum ex Italia, manente me, quoad potui.*

§. 7. *nulla vi coactus, iudicio ac voluntate.* Facile est ad intelligendum, oratorem illis verbis maiorem suam, quam Ligarii culpam ideo ingenue fateri, ut multo maiorem Caesaris clementiam esse significet, hac autem re ad Ligarii utilitatem respiciens, illius sibi benevolentiam conciliet. — A Grutero usque ad recentissimos criticos post *iudicio* omissum est *meo*, non quod, ut hoc omittatur, postulet loci ratio, sed quod idem quasi respuat optimorum librorum scr. auctoritas. Verumtamen haec utraque in parte aequae bona ac magna est. Ratio autem loci nos admonet, ut pronomen hoc loco expellamus. Nam cum *iudicio* idem sit, quod *considerate, consulto, ac voluntate* non differat a *libere, libenter*, et nominis substantivi notio iam ipsa per se spectetur, nec pronomen ad sententiae integritatem necessario requiratur; liquido adparet, *meo* hoc loco alienissimum esse. Si autem *iudicio* idem, quod *sententia, consilium*, valeret et verbis *nulla vi coactus* opponeretur, tum *meo*, quod est in multis libris et bonis, oporteret ante *iudicio*, non post hoc sedem occupare. Perspicuum est enim, quantum pronomen, post *iudicio* collocatum, loci naturae repugnet, cum hoc efficiatur: *iudicio, quod meum est.*

§. 7. *ut essem idem.* Eodem loco et ordine. *Fabrit.* Cf. ad Att. 11, 6: *Sic recipiunt (Oppius et Balbus) Caesari non modo de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curae fore.*

§. 7. *in toto imperio — unus esset.* Quod critici traderunt ac grammatici, *in* ante sextum casum vocabuli *totus* omitti solere, interdum tamen eidem adponi, id tam incertum esse patet, ut non incommodum videatur totam causam ad hanc rationem revocari. Illius vocis notione cum latius patens spatium significetur, mirabile non potest videri, quod ante eam poni non solet praepositio; quippe quae alia ex ratione videatur in eandem fere sententiam, in quam *passim* vel *disperse*, interdum usurpari. Ita *totus* vulgo cum iis verbis iunctum reperitur, in quibus vis inest vel motus cuiusdam vel actionis. Ut Phil. 11, 2: *tota Asia vagatur.* In Verr. 5, 55: *concursabat tota urbe maxima multitudo.* Pro Rosc. Amer. c. 9: *urbe tota gemitus fit.* in Verr. 4, 9: *conquiri hominem tota provincia*

iubet. Liv. 29, 52, 7: *toto campo dispersus.* Caes. Gall. B. 7, 66: *equites, qui tota Gallia erant imperati.* Contra in additur plerumque a Cicerone, cum aliquid eodem illo spatio latius extenso continetur, ut in ad ea verba pertineat, quibus status designetur, in quo quis putetur consistere vel esse vel manere, vel agitatione et motu vacuus cogitetur, ut in omittendo et relinquendo. Laudat Beneckeus hos locos: in Verr. IV, 4: *Nego in Sicilia tota fuisse.* §. 2: *dico nihil istum eiusmodi rerum in tota provincia reliquisse.* II, 33, 87: *sed et est et fuit tota in Graecia.* IV, 32, 72: *nihil postea tota in Sicilia neque sacri neque religiosi duxit esse.* Quibus locis hos addo: de Orat. II, 3, 10: *unum putasti satis esse non modo in una familia rhetorem, sed paene in tota civitate.* II, 20, 81: *ea (praecepta) in totis orationibus sunt conservanda.* III, 23, 96: *non est singulorum articulorum, in toto spectantur haec corpore.* Ubi spectantur convenit cum reperiuntur, sunt, adparent. Ita res ipsa loquitur, quanto in errore sit Stallbaumius, qui ad Ruddimanni Institutt. II, p. 284, Not. 40 adfirmat, omissam fere semper esse praepositionem.

§. 7. *esse me alterum passus est.* Concessis fascibus laureatis, insignibus imperii. *Manut.* Illa verba oratoris quid sibi velint, ex his facile perspicitur. Cicero M. Marcello, Serv. Sulpicio ess. cum proconsul in Ciliciam venisset, ante diem III Idus Octobr., magno numero hostium occiso captisque multis castellis munitissimis, imperator a militibus adpellatus est. Cf. Plut. Cic. c. 33; ad Att. 5, 20; ad Fam. 2, 10; 13, 4. Qui quum L. Paulo et C. Marcello ess. de provincia decessisset, Athenis aliquantum moratus, concessis iam ei a Caesare insignibus, pridie non. Januar. bello civili Lentulo et Marcello ess. conflato, ad urbem accessit. Cf. ad Fam. 16, 10. Decreta a senatu supplicatione ac facta spe triumphi, imperium retinere constituit, quod proconsuli lege Cornelia tamdiu habere licuit, quoad in urbem introierat. Cf. ad Fam. 1, 9; 3, 6, 10; Sigon. de antiq. Jur. Provv. III, 11, p. 338. ed. Frankof. 1593. fol.; Bach. Hist. Jur. lib. II, c. 1, §. 37, p. 118 et 179. Quamquam vel post pugnam Pharsalicam triumphum sperans lictores nondum dimiserat, tamen, ut

coniici licet ex epistolis, quae sunt ad Fam. 14, 20 et ad Att. 11, 24, omnem spem triumphi abiecit: ad mensem Octob. an. 707 imperium quatuor annorum deposuit.

§. 7. *se salutem putavit reddere.* Verbum *reddere*, quod Gruterus Col. et Pall. auctoritate adductus prae altera scriptura *dare* spernendum putavit, aequae praestantissimorum et plurimorum codd. testimonio ac sententiae natura firmatur. Satis enim apertum est, *reddere* hic ad illud, quod paulo ante scriptum legitur: *me — reipublicae reddidit*, referri et de iis agi, quae amissa cogitantur, eamque ob causam nostram scripturam multo esse altera ista aptiorem. Nihil autem verisimilius est, quam *dare* esse ignari alicuius interpretis, cui subsequens *dedisset* fraudem fecerit; cuius fraudis vestigium exstat in V 1, ubi *redderet* pro *dedisset* adfertur.

§. 8. *Vide, quaeso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii audeam confiteri.* Hunc locum ab editoribus varie scriptum et tractatum ita constitui, ut maior codd. msc. auctoritas et sententiae natura flagitat. In Erfurtensi quidem et Leidensi *dicere* supra *dubitem* additum invenitur, ac plane abest a Col. et Vind. 6, sed scriptum legitur in egregio Gll, Monacc. omnibus, Parr. decem, in quibus utrisque duo sunt praestantiores Ma et Par. 11, in sex Vindd., quorum in numero sunt duo melioris fidei, in Oxx. omnibus. Praeterea omissum est *non* ante *audeam* in undeviginti libris scr., in quibus sunt, qui praeter Erfurtensem optimi iure habentur, *confiteri* autem in nullo libro scr. desideratur, nisi in Col., in quo pro eo est *dicere*. Nec vero minus illi scripturae a me receptae favet sententiae Latinitatisque ratio. Dicere enim cum cadat in eum, qui sua sponte aliquid proferat oratione, confiteri autem in eum, qui quod quaesitum sit non infitietur, ut sup. c. 1, 2: *habes reum confitentem*; illud (dicere) iudicandum est ad praecedens membrum, hoc ad alterum, quod sequitur, pertinere, neque posse alterutrum verbum ad utrumque membrum referri. Quare intelligi facile potest, plus hic valere optimorum codd. auctoritatem, quam Quintiliani, qui 5, 10, 93 extremo loco praebet *dicere* pro *confiteri*. Eundem enim licet suspicari, cum non raro aliorum scrip-

torum locos e memoria adferret magisque universam eorum sententiam, quam singula verba spectaret, verbum *dicere* de loco suo post *audeam* transposuisse. — Contra voculam *non* credibile est a librariis ante *audeam* esse illatam. Etenim quam sit aliena hic lenis quaedam irrisio, cui locum esse volunt, qui ibidem probant *non*, ut Heum., Wernsdorf., Matthiaeus, Steinmetz., Moebius, Beneckeus, verba orationis paulo acrius dispicientibus constabit. Haec est enim loci sententia: «Intelligas velim, non esse, quod, cum de meo facto, tanta re, sine timore loquar coram Caesare, verear Ligarii factum, rem multo minorem, fateri. Sed si admittitur *non*, illa verba admirantis et sententiam suam confirmantis, non per ironiam aliud dicentis atque sentientis iudicari oportet et in nostrum ita converti: «*Siehe doch, T., wie sollte ich mich scheuen die Handlungsweise des Ligarius einzugestehen, da ich von meiner eignen zu reden kein Bedenken trage.*» Ab hac autem interpretandi ratione, qua posito *non* idem efficitur, atque illud est, quod ego tueor, a me defensa in Quaestt. critt. p. 12 ideo discedo, quod optimi libri scr., qui antea mihi defuerunt, nunc omittendi *non* auctores sunt. Horum in numero est Gr., in quo et ex ea collatione, quam ad me misit Wunderus, et ex ea, quam habet Krebsius, non agnoscitur *non*, sed ex ea agnoscitur, quam in illis Quaestt. litterarum formis excudendam curavi.

§. 8. *cum de se eadem dicerem.* Debebat esse de *ipso*, nam opponitur *de me*. Sed dixit exquisitius pro *de se eadem* dicentem audiret. Ernest. Nihil est in illo opposito *de me*, propter quod necessarium sit *ipso*. Nam cum verba illa ex iudicio Tuberonis dici putanda sint, pronomini *se* num suus ibi locus sit, incertum esse non potest. Sed quare opus non sit explicatione Ernestii, ex iis perspicui potest, quae docet Handius in eo libro, qui est de arte lat. scribendi pag. 189.

§. 8. *propinquam cognationem.* Miror, *cognationem* adpellari. Solet enim aliis in locis adfinitas a cognatione distingui. Manut. Sola quidem vox cognationis discernitur ab adfinitate, sed utroque vocabulo: *propinquam cognationem*

tionem: consociato, ut latius patente notione, adfinitatem contineri clarum est. Tubero, qui infra c. 7. adpellatur adfinis, supra §. 1 et nostro capite, paucis verbis interiectis, propinquus dicitur.

§. 9. *quaero*: quis putat esse crimen fuisse in Africa? Putat scriptura est praestantissimorum praeter Gii librorum scr., putet autem plurimorum, in quibus sunt deteriores fere omnes. Hoc indefinitum interrogandi genus quam hoc loco languidum sit ac frigidum et a re alienum, illud autem definitum quanto fortius et ad loci naturam aptius, manifestum est. Interrogativa autem omnia haud infrequenter ita posita inveniri apud Ciceronem, ut verbis inprimis *quaero* et *vide*, ubi sententiae natura fert, non subiiciantur, paucis his locis cognoscitur: infra c. 8, 24: "*Quaero*: quid facturi fuistis. p. Rosc. Amer. c. 30: *quaeramus*: ubi maleficio et est et inveniri potest. c. 41: *Quaero abs te*: iine, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent. 43, 123. p. Mil. c. 19, 47: *Videte*, iudices, quanta res sunt his testimoniis confectae. — Ceterum major pars optimorum codd. iure postulat, ut *Ligarium* post *Africa* eiiciatur, cum, si hic generatim loquitur orator, maiorem locus vim habeat.

§. 9. *tuus ille destriatus*. Ante Lambinum pro *destriatus* in libris emendatis erat *districtus*, quod reperitur in scriptis fere omnibus. Hos tamen nostrae scripturae non posse obstare, nemini mirum videbitur, qui meminerit, in optimis libris scr. similia quaedam scriptionis vitia complura per secula pervagata fuisse, ut *definitio* pro *definitio*, nec ullam esse causam, quod illorum hac in re auctoritatem sequamur. Vide, quae ego generatim docui in Adnott. ad orat. pro reg. Deiot. pag. 129 sqq., et quae Moseus de illis verbis dixit in Annall. Heidelb. 1836 Fasc. VI, pag. 582. Cf. Heusing. ad Cic. de Off. III, 51, 9. Gronov. ad Liv. 27, 43. Nostra autem verborum collocatio cur verior sit, quam altera: *destriatus ille tuus*: sine ulla codd. auctoritate et sine ulla causa perperam a Grutero, Graevio, Ernestio, Moebio recepta, commode demonstrat Beneckeus.

C. IV, §. 10. *te acuit oratio?* Pro *acuet*, quod iure spernit Klotzius, ceteri tamen tuentur critici omnes, non dubitavi in ordinem recipere praesens *acuit*, cuius temporis testes sunt tres libri optimi, quibuscum consentiunt Mb, Oxx. quatuor et quinque Vindobb., qui e septem meliores censentur. Quintiliano vero, apud quem 8, 5, 10 legitur *acuet*, opponi potest Diomedes, qui p. 467 praebet *acuit*. Negat autem Beneckeus, admitti hic posse praesens tempus, cum non de certa re agatur ac praesenti, sed de ea, quae fieri posse fingatur, et ad probandam hanc opinionem exempla adfert Ciceronis. At his quidem futurum dici posse ostenditur, sed praesens num perperam scribatur, demonstrari non potest. Accedit, quod iam dudum exploratum est, ex more latino per praesens id posse exprimi, quod quidem praesenti tempore facere constituimus, et quod tam certo evenitutum esse opinamur, ut idem iam nunc evenire animo cogitemus; ut possit ad utrumque tempus, partim ad praesens partim ad futurum, referri. Ita quamquam Tuberonum oratio id spectabat, ut ad crudelitatem incitaretur Caesaris animus, tamen verba, quibus hoc efficeretur, iam exstabant, et id, quod futurum est, cum praesenti dicentis tempore apte cohaerere putandum est. Similiter praesens ponitur in Verr. II, 1. *Antequam de incommotis Siciliae dico, pauca mihi videntur esse de provinciae dignitate — dicenda.* Caes. de Bell. G. II, 52. *Nervii, quae imperarentur, facere dixerunt.* Sall. C. c. 58, 9. *Si vincimus, omnia nobis tuta, commeatus abunde, coloniae atque municipia patebunt.* Liv. 5, 4: *Perficietur bellum, si non urgemus obsessos; si non ante abscedimus, quam spei nostrae finem imposuerimus.* Ut hisce locis adparet, praesens tempus etiam ibi poni posse, ubi futurum e vulgari ratione expectetur, ita dubitari nequit, quin idem illud nostro loco reddendum sit, cum certe non adversetur ei Latinitas, ac mire faveat librorum auctoritas.

§. 10. *doctrina excellens.* Doctrinam Georg. Merula scientiam iuris interpretatur, eaque Tuberoni patri tribuit, quae Pomponius scripta reliquit. L. Tuberonem doctum fuisse, et historiam scripsisse, ex epist. 1 ad Q. fratrem cognoscitur. *Fabrit.* Videtur orator magis respexisse uni-

versam Tuberonis doctrinam, quam eam partem, quae scientia iuris comprehenditur. Haec enim illius epistolae verba sunt: *Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae, de quibus honore et dignitate et aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit et possit imitari.*

§. 10. *genus hoc causae quod esset, non viderit.* Non enim vidit, id a se agi hac in causa, ut civis Romanus, nullo suo crimine, morte multetur. *Manut.*

§. 11. *Haec admirabilia: sed prodigii simile est, quod dicam.* A solo Coloniensi abest *non modo*, quod quamquam est in optimis libris scr. ante *admirabilia*, tamen, quia male cohaeret cum subsequente membro ac valde abhorret a sententiae integritate, ab imperito aliquo interprete in verba orationis illatum esse probabile est. A nullo autem melioris notae libro post *admirabilia* agnoscitur *sunt*, quod est in omnibus libris Memmianis, Cleric., quinque Oxx., Mc, D, Pith., aliquot Grut., in exemplis Graevii et Ernestii. Nec male omissum est in libris optimis. Satis enim constat, verbum *esse* desiderari non solere, ubi brevitatis studio locus sit, ut in proverbiiis, dictis, sententiis, in quibus aliquid est vel admirationis vel gravitatis. Cf. de Off. I, 10: *Summum ius, summa iniuria.* p. Planc. 35, 86: *Sed haec leviora; illa vero gravia atque magna.* Cui loco hos addit Wunderus: Phil. II, 11, 25: *Sed haec vetera; illud vero recens.* III, 9, 25: *Sed haec leviora fortasse; illud quaero.* In altera loci parte fluctuat codd. auctoritas inter *prodigii simile*, quod et *prodigii similia*, quae, quod mendose scribi patet, cum numerus multitudinis propter id, ad quod illud pertinet, *sed ut necetur*: admittendus non esse videatur.

§. 11. *Sed ut necetur.* Hoc prodigii simile; quis enim ante te contendit, ut civis Romanus necaretur. *Manut.* Ex tribus legibus Valeriis, Porcia et Sempronia, ne civis Romanus verberaretur neve necaretur, sanctum fuisse constat; populumque universum potestatem habuisse, civem Roma-

VOV 8 VOV
 A 8 AOA 8 AOA
 I I I
 VOV 8 VOV 8 VOV 8
 AOA 8 AOA 8 AOA 8
 I I I

num in comitiis centuriatis capite damnandi, numquam vero, quod legibus illis concessum erat, fecisse. Huc pertinet, quod subsequitur: *Hoc egit civis Romanus ante te nemo.*

§. 11. *Externi isti mores usque ad sanguinem incitari solent odio, aut levium Graecorum aut immanium barbarorum.* De hoc tamquam de depravato loco complures criticos desperasse, nonnullosque eorum coniecturas substituisse invenio. Ad quas confugere necesse non videtur. Ille enim ut hic constitutus est, ita optimorum ac plurimorum codd. testimonio munitur, et ad sententiam aptissimus est. In paucis tantum minoris fidei libris *sunt* et post hoc *qui* inculcatum est ante *mores*, praestantissimis ac plurimis de utraque voce omittenda consentientibus. Pariter pro *incitari solent odio*, quae est scriptura omnium melioris fidei librorum scr., quibus suffragantur plurimi deterioris familiae, in minore numero inferioris notae codicum scriptum est: *incitare solent odium*: ut prius ita locus legeretur: *Externi isti sunt mores, qui usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Graecorum aut immanium barbarorum*: Aliae ignavae voces, ut *sunt* et *qui*, librariorum ignorantia in ordinem illatae sunt, aliae, ut *incitari* et *odio*, eorumdem arbitrio mutatae in *incitare* et *odium*. Magis etiam temere locum Gruterus hunc in modum immutavit: *Externi isti sunt mores; usque ad sanguinem incitari solet odium aut levium Graecorum aut immanium barbarorum.* Multo tamen maiorem a sententia commendationem habet ea loci conformatio, quae est a Modio: *Externi isti sunt mores, usque ad sanguinem incitari odio, aut levium Graecorum aut immanium barbarorum.* Ad quam scripturam propius accedit ea, quam Wunderus fecit in Varr. Lectt. p. 125, coniectura, in qua *sunt* ante *mores* bene omissum est. Haec vero quamvis egregia sit, tamen necessaria non videtur, nec consentaneum est optimorum codd. auctoritatem relinqui. Illius enim, quam nos amplectimur, scripturae haec vera est et incorrupta a Lambino iam explicata sententia: "*Externi isti mores, hoc est, non Romani, qui graves sunt, sed exterorum populorum, ut aut levium Graecorum aut immanium barbarorum*

rum, solent odio aliquo suscepto ac penitus insito ad sanguinem petendum incitari. Ita *levium Graec. aut imman. barbarorum* additur, ut, quod prima loci parte generatim indicatum est *externi mores*, per partes et disiuncte apertius explanetur. Hoc vix attinet commemorare, cum, qui in Varr. Lectt. p. 52 illa verba delendi auctor fuit, Wunderus, p. 123 ingenue errorem suum professus sit. Similis est locus Ciceronis de Off. I, 19, §. 64: *ut enim apud Platonem est, omnem morem Lacedaemoniorum inflammatum esse cupiditate vincendi etc.* In notanda barbarorum crudelitate respexit orator, ut vult Abramius, ad Carthaginenses, qui imperatores suos cruci adfixissent, si malo eventu res gessissent; in Graecorum autem levitate ad necem Socratis et Phocionis. De hac levitate conferatur locus, qui est de Rep. I, 3: *Nec vero levitatis Atheniensium crudelitatisque in amplissimos cives exempla deficiunt.* p. Flacco c. 11: *Deprecarer, ne hominibus levitate Graecis, crudelitate barbaris civem ac supplicem vestrum dederetis:* de Prov. Cons. c. 7, 13: *Constabat, Graecum hominem ac levem in ipsa provincia quasi triumphasse.* ad Q. Frat. I, 2, 4: *pertaesum est levitatis (Graecorum), adsentationis, animorum non officiis, sed temporibus servientium.*

§. 11. *Romae ne sit?* In paucis tantum, nec iis optimis libris ante *Romae* reperitur *ut*, quod abest a praestantissimis ac plurimis. Cur autem Beneckeus ex recentissimis criticis solus *ne* ut encliticam voci *Romae* adiunxerit, ego non adsequor. Apud Prisc. quoque scriptum legitur p. 1006: *Romae ne sit?* De partic. *ut ne* vid. Wagner. in Seebod. N. Archiv. III, 4, p. 79.

§. 11. *cum hoc T. Broccho, avunculo suo, ne cum eius filio, consobrino suo.* *Brocchus* Turiae familiae cognomen est in argenteo denario, in quo *L. Furius Cn. F. Brocchus* descriptus est. *Ursinus*. Qui cum fratribus Ligarii privatim apud Caesarem interposuit partes suas. *Patric.* Consobrinum Ligarii vocat, qui ex matris eius fratre natus erat. Natos autem ex fratre et sorore Iurisconsulti amitinos adpellant: sed Trebatius hos quoque consobrinos vocavit, ut scribit Paulus. *Fabrit.* Locus Paul. est in fr. 10, §. 13. D. 38, 10: *Eos, qui ex sororibus nati sunt, con-*

sobrinos: sed plerique hos omnes consobrinos vocant, qui ex fratribus et sororibus nascantur. Nonius Marcellus 19, 9: *Consobrini ex duabus editi sororibus, quasi consororini.* Quod ait Paulus omnes hos consobrinos vocari, id fieri per abusionem ex Theophilo notat Brissonius *Κυρίως γὰρ κονσόβρινοι λέγονται οἱ ἐκ θηλειῶν δύο ἀδελφῶν τεχθέντες.* Iam *avunculus*, ut ibidem Paulus adfirmat et Festus Pompeius, *est matris frater.* Unde colligas Ligarii matrem fuisse Brocchi sororem, eiusque filium non fuisse proprie Ligarii consobrinum, sed amitinum. *Abram.*

§. 11. *sed vita, vis.* Mira vis in numero. Solet enim Cicero, quae sunt acerbiora, breviter concludere: ut illud quoque proximum: *Italia prohibetur, exsulat. Manut.*

§. 12. *apud eum quidem dictatorem.* Facile hic cuique succurret L. Sulla.

§. 12. *Ipse iubebat occidi.* Satis mirum est, cur Guilielmus Hittorp. et Pall. noni, quocum faciunt aliquot libri deteriores, auctoritate ductus scribi maluerit *videbat*, tamquam Sulla paverit oculos tam horrendo spectaculo. Quam scripturam, quomodocumque distinguuntur verba, vix dictu opus est, loci naturae non tam consentaneam esse, quam nostram.

§. 12. *praemiis etiam invitabat.* Non ignotum est, duorum talentorum praemium a Sulla propositum fuisse iis, qui proscriptum interfecissent. Huius praemii spe quarentibus multis, pauci effugere potuerunt. Cf. Plut. in Sull. c. 31: *Προέγραψε δὲ, τῷ μὲν ὑποδεξαμένῳ καὶ διασώσαντι τὸν προγεγραμμένον, ζημίαν τῆς φιλανθρωπίας ὀρίζων θάνατον, οὐκ ἀδελφόν, οὐχ υἱόν, οὐ γονεῖς ὑπεξελόμενος· τῷ δὲ ἀποκτείναντι γέρας δύο τάλαντα τῆς ἀνδρογονίας, καὶ δοῦλος δεσπότην, καὶ πατέρα υἱὸς ἀνέλη.* App. de B. Civ. I, 93; Vellei. Patere. II, 28 tradit, *iugulati civis auctoramentum, plurimumque habuisse, qui plurimos interemisset, neque occisi hostis, quam civis, uberior fuisse praemium.*

§. 12. *ab hoc eodem.* Hoc, quod ante eodem a Grutero, Graevio, Ernestio, Schuetzio (2) sine ulla codd. auctoritate eiectum erat, ab Orellio librorum omnium consen-

su iure revocatum est. In paucis deterioris familiae libris falso scriptum est *hoc etiam*.

§. 12. *aliquot annis post*. Annis XVII; nam Sulla dictator fuit anno ab U. C. DCLXXII. Caesar quaestionem inter sicarios exercuit anno DCXC, L. Iul. Caesare et C. Figulo Coss. *Fabrit.* Cf. Suet. in Iul. 11: *in exercenda de sicariis quaestione* (anno post aedilitatem 691) *eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata civium capita pecunias ex aerario acceperant, quamquam exceptos Corneliis legibus.* Dio Cass. XXXVII, 10 verius, quam Suetonius, narrat, Caesarem quidem hoc iudicium instruxisse, non autem habuisse eam quaestionem.

§. 12. *Quae tamen — vindicata est.* Admodum mirum videtur, quod Beneckeus cum Patricio totum hunc locum a manu secunda ortum esse opinatur. Namque hic idem locus, nisi summo sententiae detrimento, abesse non potest, cum toti argumentationi optime ita respondeat: «Singularis est crudelitatis, Caesarem incitare velle, ut civem Romanum, qui patria caret, vita quoque privet; quod nemo Romanus ne apud Sullam quidem, vel crudelissimum hominem, fecit. Sed quanto crudelius est postulare, ut idem Caesar, qui istius summam crudelitatem ultus est, eandem nunc ipse adhibeat! Non igitur est, quod Beneckeus vocula *tamen* et ea ratione, qua verba: *aliquot annis post*: disposita sunt, offendatur. Is enim statuit cum Patricio, hunc verborum ordinem esse oportere: *ab hoc eodem, quem tu nunc crudelem esse vis, aliquot annis post vindicata est.* Cur non tandem sexcenti similes Cicero- nis loci, qui sunt codd. auctoritate firmati, damnandi sunt? velut ad Fam. 16, 14: *Andricus postridie ad me venit, quam exspectaram* pro vulgato ordine: *And. postr., quam expect., ad me venit*: de Orat. 2, 5: *Saeculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his philosophi garrere coeperunt.*

§. 12. *quem tu nunc.* Hoc loco Grut., Graev., Ern., Schuetz. nonnullos minoris fidei libros auctores secuti ante *nunc* exturbarunt *tu*, quod aequae singulari optimorum et plurimorum codd. consensu ac sententiae natura probatur.

C. V, §. 12. *studia generis ac familiae vestrae.* — Post

studia in aliquot recentioribus demum exemplis omissum est *denique*, quod pariter optimorum et plurimorum codd. testimonio, ac latinitatis ratione expellendum est. Satis enim exploratum est, *denique* poni solere, si quis singulas et peculiares res enumeratas ascendens universa notione complectatur, ut de Legg. II, 17, 42: *iudicia senatus, Italiae, gentium denique omnium conservatae patriae consecuti sumus*: sup. c. 4, 10: *militiae contubernales, post adfines, in omni denique vita familiares*. Sed cum hic contra sit, voci *denique* locum esse non posse, manifestum est.

§. 12. *generis et familiae*. Generis sive gentis Aeliae multae erant familiae, ut Tuberonum, Paetorum, Ligurum, Catorum, Lamiarum, ex quibus maxime insignis fuit Sext. ille Aelius Paetus, cui cognomen erat Catus, et frater eius Publ. Aelius Paetus Catus. Quos maximam in profitendo scientiam habuisse, auctor est Pomponius §. 38. Sexti Aelii continentia laudatur a Val. Maximo IV, 3, 7 et iuris scientia a Cic. de Orat. I, 43, 198, ubi est: *iuris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus*. Idem adfirmatur in Bruto c. 20. Ibidem c. 56, 203 Cicero dicit *L. Aelium, qui eques Romanus fuit, eruditissimum et graecis litteris et latinis, antiquitatisque nostrae — scriptorumque veterum literate peritum, eundemque Stoicum esse voluisse, oratorem autem nec studuisse unquam, nec fuisse*. Eadem ex gente fuit etiam L. Aelius Lamia, de quo est post red. in sen. c. 3, ibiq. Schol. Maii p. 271; p. Plane. c. 33; p. Sest. c. 12, §. 29; ibiq. Schol. Bob. pag. 296; in Pison. c. 27, ibiq. Ascon. p. 10; ad Fam. XI, 16 et 17; XII, 29; XIII, 62; ad Att. XI, 7, 2; XIII, 4, 3, 1.

§. 12. *familiae*. Tuberonum, in quibus in primis commemorandus est avus accusatoris, Q. Aelius Tubero Stoicus, *vir eruditus et honestus homo et nobilis*; p. Murena c. 56, 73. Vid. de eo Brut. c. 31, 117 et 118; Lael. c. 11, §. 58; 27, §. 101; de Orat. II, 84, 341, ibid. III, 28, 87; Academ. II, 44, 153. Loquens inducitur in libris, qui sunt de Rep. I, 9, §. 14 et 19, §. 31. — De eius persona, quae est in libris de republ., ad Att. IV, 16, 2. — De L. Tuberone Academico confer. Cic. ad Quint. frat. 1, §. 3:

Legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae; de quibus honore et dignitate et aetate praestat (L. Aelius) *Tubero, quem ego arbitror, praesertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit et possit imitari.* Fragmenta ex historiis illius adferuntur a Gell. N. Att. VI, 3 et 4; X, 28, a Charisio et Nonio. Praeterea conf. infra c. 7, 21 et 8, 23; p. Planc. c. 41, 100. Eidem Aenesidemus *Πυρρόωντιος λόγους* inscripsit: Photii Bibl. 212, Vol. I, p. 169; Ruperti Tabb. gen. pag. 16.

§. 12. *studia generis ac familiae vestrae virtutis.* De tota ratione, qua duplex genitivus variae rectionis collocatur, diligenter disseruit Beneckeus. Praeter hunc conf. Burmann. ad Lucan. 9, 8; Cort. ad Sall. Cat. c. 24, 4; Oudendorp. ad Caes. B. G. I, 50, 2; Cort. ad Cic. epp. VI, 20, 3; Goerenz. ad Cic. de Legg. II, 17; p. 169; de Finn. III, 15, 51 ext.; Beier. ad Cic. de Off. II, 8, 28; Matt. ad Cic. in Cat. I, 5, 12; Kritz. ad Sall. Jug. c. 50, 3; c. 65, 3; c. 103, 5; Drakenborch. ad Liv. 25, 15, 11; Wopkens. Lectt. Tull. p. 122; Perizon. ad Sanct. Min. 2, 3, 15; Madvig. Emendatt. in Cic. Libb. phil. p. 198; Ramshorn. Gramm. lat. §. 106, 1 et 2. Livius adeo triplicem genitivum posuit in Praefat.: *iuvabit rerum gestarum memoriae principis terrarum populi — me ipsum consuluisse.*

§. 12. *plurimarum artium atque optimarum.* Haec verba, cum hoc loco idem significant, quod vocabulum *humanitatis*, mire suspicatur Beneckeus ab ignaro aliquo interprete esse inculcata. Quae suspicio quam sit falsa, eo planum est, quod utraque studia, etsi saepe idem valent, hic tamen ita a se discrepant, ut humanitas animi, artium autem optimarum doctrina ingenii sit. Quod genitivus *optimarum artium*, ut recte ait Ernestius, voci *doctrinae* subnectendus, non, ut plurimi editores volunt, subiiciendus est, nemo non intelligit, non optimas artes, sed doctrinam opponi humanitati. Quocirca locus ita germanice convertendus est: *„Ich kenne — das eifrige Bestreben eures Geschlechts und eurer Familie für Tugend, menschliche Veredlung, gelehrte Bildung in den meisten und vorzüglichsten Wissenschaften.“* Nec vero minus, quam loci natura, plurimorum

et optimorum codd. msc. auctoritate confirmantur verba *plurim. art. atque optimarum*, neque probandus hac re est Coloniensis, cui tantum tribuit Beneckeus, cuique aliquot minoris fidei libri adsentiuntur. Abest enim ab illo *artium atque optimarum*, exstat *plurimarum*; quod satis certum est loci per scribae negligentiam corrupti indicium.

§. 12. *nota mihi sunt omnia*. Non minus improbanda mihi videtur Beneckeï sententia, qua is *omnia* adulterinum esse arbitratur, quod *denique* optimorum codd. testimonio omittendum sit, et *nota sunt* ut attributum cum *studia* iungendum, propter genitivos autem voci *studia* adiectos *omnia* aptum non sit. At haec tria concidunt, si colon ante *nota* ponatur, ut verba: *nota — omnia*: seiuncte ipsa per se spectentur, et quae singula ante enumerata sunt, universa re concludantur, quasi dicat orator: «paucis ut expediam, nota sunt mihi omnia, i. e. quae scire opus sunt ad totum animum tuum vere iudicandum. Praeterea *omnia* apte ponitur, quod ad id subsequens: *certo scio*: respicit.

§. 13. *certo scio*. In nonnullis tantum deterioris familiae libris pro *certo*, quae est scriptura praestantissimorum codd., perperam scriptum est *certe*. Quarum vocum quae discrepantia sit, Klotzius in Adnott. ad Cat. mai. p. 73 sqq. his verbis demonstrat: «Utraque formula declaratur, scientiam meam certam esse. Potest igitur scientia certa esse aut ad id quod scio aut ad ipsam cognitionem meam. Illud Latinis erat *certo scio*, hoc *cerle scio*. Quapropter cum dico: *certo scio*: ei potissimum respondeo qui quaerit discrepetne scientia mea a veritate eius quod scio, itaque hoc fere dico: *scio eaque scientia ab eius quod scientia comprehendendo veritate non discrepat*: contra cum dico: *certe scio* ei occurro qui dubitat num quam ego habeam scientiam re vera sit scientia itaque dicitur: *scio aliquid eaque scientia a veritate scientiae non recedit*. Si dico: *certo scio*: contendo id certum esse quod sciam, si dico *certe scio* contendo scire me certum esse.» — Quae de tota ratione uberius disputavit Klotz., exemplis plane confirmat. — Totius rei naturam ac formulae utriusque discrimen subtiliter exposuit Hand. Turs. II, 11, 14. Contra Herzog. ad Caes. de B. Gall. VI, 31, rei modo speciem indicavit, sed

quae eius vis sit ac natura, non explicavit. *Certo scio* autem cadere in nostrum locum, non necesse est demonstrari.

§. 13. *An, ne ignoscatur?* Libri quidem scripti, etiam ed. W. *ignoscat*, quod et Graevius praetulit; nil interest; quia Caesaris mentio in propinquo non est, et genus tantum poenae memoratur, melius puto vulgatum. *Ernest.* Apertum est, ad sententiam nil interesse, num dicatur *ignoscatur* an *ignoscat*. Sed *ignoscatur*, quamquam non nititur maiore librorum scr. auctoritate, cum legatur in egregiis tantummodo Leid. et Ma, quibuscum consentiunt V1, V3, V5, V6, V7; tamen pro Latinitatis ratione praeferendum videtur scripturae *ignoscat*. Nam subiectum nominis omitti potest, si facile ex praegressis verbis, ut ex obliquis nominibus, nominativus intelligitur, aut per secundam personam numeri singularis et tertiam pluralis significatur. Huc accedit, quod bene docet Handius ad Wopkens. Lectt. p. 5, in sententia, quae non ad unum aliquem, sed ad omnes pertineat, qualis sit definitio, sive infinitivo sive substantivo posito, intelligi debere *aliquem*, ad quem altera sententiae pars referatur. Quocirca ad probandum *ignoscat*, cui scripturae non subiicitur universa sententia, sed quae pertinet ad certum aliquem, Caesarem, iniuria adfertur a Beneckeo locus ille, qui est in Brut. c. 57, §. 209: *cum autem difficile sit, in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conveniat* etc. Ubi certe non opus est Ernestii emendatione: *tibi ipse non convenias*. Satis est similes aliquot locos adferre, quos commemorat Heusinger. ad Cic. de Off. Praef. p. 45, ut Tusc. IV, 8, 17 extr.; de Off. I, 7, 10; de Orat. I, 8, 22; III, 26. In quibus omnibus sine ulla causa varie tentatis cum universa sit sententia, et subiectum *aliquis* intelligendum sit, perspicuum est, quantum ab illis noster locus differat; nec mihi cognitum esse fateor exemplum apud Ciceronem, in quo certum aliquod substantivum, ut in *ignoscat*, cogitando addatur.

§. 13. *multoque durius.* Omissum est in optimis libris *est* ante *durius*, et iure omissum est propter eam causam, quam supra §. 11 ad: *haec admirabilia*: explanavi. Praeterea in paucis deterioribus libris pro *durius* scriptum est

gravius. Illud Schelleum (lib. I, p. 148) et Wolffium (lib. I. vol. II, p. 454) Heumanni errore captos, idonea causa non adlata, ut glossam damnare, hoc autem ut solum verum laudare, admodum mirum debet videri. *Durius* enim non magis optimorum et plurimorum codd. scr. auctoritate, quam verborum perpetuitate probatur. Ex qua cum non de fortunae acerbitate agatur, ad quam accomodate dicitur *gravius*, sed indicetur Tuberonis inhumanitas, nihil ad hanc est scriptura nostra aptius. Ceterum parum illi sibi constant, qui etsi plane profitentur, ut *durius* de hominibus, sic *gravius* de rebus dici, tamen idem illud infra §. 14: *quanto hoc durius*: ubi haud alia est eius ratio, non repudiant.

§. 15. *nos domi petimus.* Ita hunc locum omnium, praeter Putea., (in quo non invenitur *domi*), librorum scr. consensu scribendum esse censeo, quomodocumque verba eius mutata sunt a criticis et interpretibus, qui partim, ut Fabritius, Lambinus, Madvig., Orellius, Beneckeus *domi* suspectum habent, partim, ut Wolffius, id omittunt, partim, ut Fabritius, Lambinus, Patricius, Beneckeus, volunt praesens cum perfecto commutari. At neutrum patet necessarium esse, si locus ita percipiatur, ut eum percepit Manutius, qui mihi videtur recte docere, praesenti *petimus* pro *petivimus* usum esse Ciceronem, ut rem ante oculos poneret. Qua sola interpretatione is nodus expeditur, in quem incidunt, quicumque prout libet temere hoc loco partim delent partim mutant. His vero obstant §. 15 verba: *durius, quod nos domi petimus*: in quibus qui istud faciunt contra omnem librorum scr. auctoritatem idem facere coguntur, vel adeo, ut Beneckeus, illa verba exturbare omnia; quod est corrumpere locum, non emendare. Nec vero magis probanda est Wolffii ratio, qui secum pugnans priore loco *petimus* ut proprium praesens tuctur, sed in altero: *durius, quod nos domi petimus*: perfectum *petiimus*: aptius esse arbitratur, quamquam haec quoque verba explicari eodem modo possunt, quo fecit Manutius. Cuius explicationi neque verba: *si, cum hoc faceremus, quod et facimus*: neque: *durius, quod nos domi petimus*: contraria esse apertum est, dumne praesens proprie intelliga-

tur. Forma *petimus* num, quod vult Patricius, in prosae certe orationis scriptoribus perfecti temporis sit, plane non constat. Neque maior est formae *petimus* commendatio, quod in praeteritis in *ivi* exeuntibus littera *v*, cum in verbo nativo non insita reperitur, inter duo *ii* poni solet a Cicerone, ut declinetur: *petivi*, *petivit*, *petivimus*: nec ullo idoneo in libro maser. facile legitur: *petimus*: Et sane mirum est, quod uni Puteano, tantulae fidei libro, tantum tribuitur a quibusdam, ut ex eo, in quo nil est, nisi librarii signum sive negligentiae sive ignorantiae, verae scripturae argumentum ducatur.

§. 13. *precibus, lacrimis*. In recentissimis libris emendatis, quibuscum concordant optimi scripti, iure omissa est copula *et*. Omittenda est enim, propterea quod a minore, ut dicunt, ad maius hoc loco ascendit oratio. Similiter hoc fit in Verr. Act. I, 15, 43: *itaque a populo romano contemnimur, despiciuntur*. de Finn. V, 22, 62: *quis est, qui non oderit libidinosam, protervam adolescentiam*. d. Rep. I, 31, 47: *mandant imperia, magistratus*. Liv. 43, 22, 1: *poenas, ignominias omnes nos patimur*. Vide de variis asyndetorum generibus Hand. ad Wopkens. Lectt. p. 281; ad Turs. II, p. 472; in eo libro, qui est de arte lat. scribendi p. 301 et 302; Beier. ad Cic. p. Scauro. p. 193; Drakenb. ad Liv. I, 59; V, 10, 9; Kritz. ad Sall. Cat. c. 48, 2; Adnott. mea ad orat. p. Deiot. p. 99 et 100.

§. 13. *huius humanitati*. Misericordiae. Nam humanitas homines ad misericordiam tribuendam alteri commovet. *Fabrit.* Maioribus in culpis cognitae atque perspectae. *Manut.*

§. 13. *oppugnabis*. Omnibus viribus impedies. *Fabrit.* Cur tu, cuius ad humanitatem nos confugimus, eum crudelem esse vis? captat eodem tempore benevolentiam Caesaris, et in odium Tiberonem adducit. *Manut.* Quid hoc verbo exprimere velit orator, in promptu est. Sed num illa in eo vis, quam declarat Fabritius, apud Ciceronem reperiatur, omnes praeter Klotzium, Steinmetzium, Beneckeum editores, qui vulgatum *pugnabis* tuentur, valde

dubitant. Similis autem locus, quem Beneckeus adfert, exstat in oratione, quae est pro Rosc. Am. c. 41, §. 120: *quod a vobis oppugnari video, ne in quaestionem dentur, suspiciosum est.* Hic quoque ab aliquot tantum criticis recentioribus pro vulgato *pugnari*, quod est a Näugerio falso illatum, *oppugnari* omnium codd. consensu recte revocatum est. Sed nostrum verbum *oppugnabis* patet ideo praeferendum esse, quod non modo significantius, quam *pugnabis*, ponitur, cum quanto studio adversetur Tubero, apertius indicetur, sed optimi etiam libri scr. et plurimi eius testes sunt. Multo est verisimilius, ex *oppugnabis* vitio librarii natum esse *pugnabis*, quam contra ex hoc illud.

§. 13. *in nostrum fletum irrumpes.* Omni ratione impedit, ne quid noster fletus proficiat. *Manut.*

§. 14. *quod et fecimus.* Factum hoc fuit ante diem V K. intercalares priores; cf. ad Fam. VI, 14 med.

§. 14. *repente.* *Derepente* vetus adverbium est pro *repente*, quod in antiqui poetae carmine legitur libro primo de Divinatione (c. 31, ubi tamen in Cod. Reg. scriptum est: *rapere repente ardentibus visa est.*). Idem ab Ennio, Turpilio, Afranio, Attio et Varrone usurpatum docet Nonius Marcellus: 12, 2. Terent. Hecyra act. IV, scr. 1. *Fabrit.* — Optimi ac plurimi libri scr. uno consensu postulant, ut *repente* pro *derepente* scribatur, et cum nullus alius apud Ciceronem locus exstet, in quo *derepente* inveniatur, dubitationis nihil relinquitur, quin id a secunda manu illatum sit.

§. 14. *irruisses.* Praestantius Beneckeo videtur *irruisses* quam *irrupisses*, propterea quod in hoc insit eius, quod cum vi quadam et impetu perrumpatur, notio huic loco minus conveniens, in illo autem verior celeritatis et festinationis. Quod ita esse cum Ben. existimaret, certe locum concessisset nostrae scripturae, si scire potuisset, Erfurtensem, ut Freund. demonstravit, in ea ipsa confirmanda optimis et plurimis libris scr. accedere. Et irrumpendi quidem verbum per translationem valet quocumque modo conari fletum prohibere, neque ipsum minus verum iudicandum est, quam quod paulo ante in eandem fere sententiam dictum est: *in — fletum irrumpes.* Sed

tamen, cum verbum irruendi (in quo festinationis vis, aucta etiam adiecto adverbio *repente*, aequae respondet sententiae huic loco subiectae) maiore codd. auctoritate iuветur, nihil probabilius est, quam unum et alterum librarium scriptura illa: *in — flet. irrumpes*: adductum, idem verbum huc transponendum putasse.

§. 14. *misereatur*. Utraque hoc loco scriptura, et *misereat*, quod receperunt Klotzius et Beneckeus, et *misereatur*, pari librorum scr. auctoritate nititur. Illa enim forma exstat in egregiis Erf., Ma, Par. 11, quibus adstipulantur sexdecim inferioris notae libri, haec in aequae bonis Gn et Leid., quibus accedunt decem libri deteriores. Hanc eandem testatur Priscianus in lib. VIII, p. 797, ubi est: *Cave te fratrum, pro fratris salute observantium, misereatur*: cf. Priscianus, col. 824: ex L. Crassi Serviliae legis suasionem: *Neque me minus vestri quam mei miserebitur*. Cf. Non. Marcell. 17, 80; Macrob. II, 10. Non autem nostrae scripturae, ut quidam volunt, testis potest is locus adhiberi, qui est in libro I de Invent. c. 30: *Ut maioribus natu adsurgatur, ut supplicium misereatur*. Ubi *misereatur* passive, non active positum esse manifestum est. Nostrum autem verbum, quod quidem quarto cum casu iunctum minus usitatum est Ciceroni, Manutius conatur nostro loco vindicare ex eorum librorum auctoritate, quos Priscianus ante mille annos habuerit, quibus similes non habeamus. Ceterum magis est credibile, *misereat* e *misereatur* profectum esse, quam contra *misereatur* e *misereat*; quae forma cum quarto casu sociata, quia frequentior est apud Tullium, librariis facile videri potuit anteponenda esse.

§. 14. *id a te in foro oppugnari et in tali miseria multorum perfugium — tollere*. Certe mirum videri debet, quod Lambinus et Ernestius hac activi et passivi enallage adeo offensi sunt, ut ille e Cod. Memmiano: *te — oppugnare* et *tollere* scriberet, hic vero legendum censeret aut: *id te in foro oppugnare*, aut *tolli*, vel etiam: *multorum te perfugium mis. tollere*. Illud magis placet Ernestio, quia melius respondeat antecedenti, Steinmetzio autem praestare videtur *tolli*. Hae nostri loci mutationes quam

sint supervacaneae, facile intelliget, quicumque libros scriptos, quorum consensu illa comprobatur, diligenter contulerit memineritque, non deesse apud Tullium aliosque id aetatis scriptores nostri similes locos. Ut de Fato c. 11: *id fuit defendi melius, quam introducere declinationem*: c. 20, 46: *hoc modo hanc causam disceptari oportet, non ab atomis errantibus praesidium petere*; de Legg. c. 21: *Quamnam sententiam dicemus? M. Requiri placere terminos, quos pepigerit, iisque parere?* de Divin. I, c. 33; de Finn. II, 7, 21, ibique Goerent. — Philipp. V, 14, 39; in Pis. 37, 90. — Caesar de B. Civ. I, 32: *quod — omnia permisceri mallent, quam imperium exercitusque dimittere*. Sall. Jug. 33, 3; Catil. 31, 43, ibique Kritzius. — Liv. III, 31, 2: *placere decem creari, militarique honore tribunos militum adpellare*. 21, 43, 3: *Gallis parci quam maxime iubet, principumque animos sollicitare ad defectionem*. Ibi Gronovius non magnae fidei Puteanum secutus primus dedit *sollicitari*, sed ex aliorum omnium codd. auctoritate restituendum est *sollicitare*. Nulla vero causa est, cur, quod Orellius fecit, pro *et scribatur te*, cum satis constet, pronomina subiecti loco non raro ante infinitivum omitti, si ex praegresso sive subiecto sive obiecto intelligi facile possint. Vitiosa est autem Steinmetzii opinio, cum in Par. 2 et 3 *tolle* scriptum sit, legendum esse *tolli*. Istud enim quid aliud est, nisi e deteriorum codd. mser. mendis quod lubet, re non exigente, eruere?

§. 13. *Si in hac tanta*. Quint. VIII, 3, 83. *Altior virtus est ἑυφρασις, altiore praebens intellectum, quam quem verba per se ipsa declarant. Eius duae sunt species: altera, quae plus significat, quam dicit: altera, quae etiam id, quod non dicit.* — Sequens posita est in voce aut omnino suppressa aut etiam abscissa. Supprimatur vox, ut fecit pro Ligario Cicero: Quodsi — intelligo, quid loquar: tacuit enim illud, quod nihilo minus accipimus, non deesse homines, qui ad crudelitatem eum impellerent. Aliquot tamen Quintiliani libri de voce lenitas suffragantur optimis libris nostris. Cf. ad Quint. loc. Spalding.

§. 13. *tanta non esset, quam tu.* Duo tantum ex recentioribus criticis, Klotzius et Beneckeus, pro vulgato *quantam* Ciceroni recte reddiderunt *quam*, cui septemdecim libri ser., in quibus sunt praestantissimi, magnam fidem adferunt. In explicanda autem scriptura nostra Beneckeus mihi videtur valde errare, cum dicat, verba: *lenitas tanta*: ad ea, quae praecedente loco dicta sint, non ad subsequens membrum pertinere et, quod hic non de magnitudinis comparatione, sed de explicatione vocis *lenitas* agatur, ita interpretanda esse: *si lenitas, quam tu per te obtines, tanta non esset.* «Et si Cicero, addit idem, scripsisset *quantum*, hanc fore ineptam loci sententiam: *Wenn Deine Milde nicht so gross wäre, als die ist, welche Du von der Natur besitzest:*» Quid vero? Num *quam* ad solam vocem *lenitas* potest revocari? Perspicuum est enim, desiderari tum certam aliquam vel similem notionem, ad quam *tanta* respiceret. Ad hoc accedit, quod ordinem verborum, si vera esset Beneckeï interpretatio, alium esse oportet et, atque est, ut: *si — tanta non esset lenitas.* Iniuria autem in germanica interpretatione sua praetermittit Beneck. verba: *in hac tanta tua fortuna*:, quae praetermittenda eo minus sunt, quod magnitudo eius lenitatis, qua erat Caesar in tanta fortuna, in qua multi eum ad severitatem incitabant, cum ea, quam a natura obtinebat, comparatur. Quare merito ibi expectatur *quantam*, cuius loco insolens hic istud *quam* scriptum est, quod etiamsi nullo alio apud Ciceronem loco ita positum reperiretur, tamen retinendum esset. Refertur vero *quam* ad *tantum* in Verr. III, c. 43, §. 102: *quae* (pactiones) *factae sunt cum decumano Cn. Sergio, sexiens tantum, quam quantum satum sit, ablatum esse ab aratoribus.* Magis usitatum est hoc loquendi genus apud Livium. Vid. 6, 9, 9: *Camillus collegam — moenia adgredi iubet, non tanta spe scalis capi urbem posse, quam ut — ipse spatium intrandi sine certaminibus moenia haberet.* 26, 1, 3: *non ab ira tantum, quam quod urbs — recepta videbatur.* 37, 51, 9: *quae non tantum gaudium — adtulerunt, quam averterunt famam.* Haec structura, etsi infrequens est apud Ciceronem, tamen ex librorum ser.

auctoritate nostro loco vindicanda est. Quamquam *quantam* non abhorret a loci sententia, nec, tanto optimorum ac plurimorum codd. consensu, *quam ex quantam* scribendi compendio ortum esse probabile est.

§. 15. *tu per te, per te.* Recte iudicat Wunderus, errore omissum esse unum *per te* in Erf., cui Leid. cum tribus Vindobb. adsentitur. Obstant iis egregii libri Gu, Ma, Col. cum duodecim aliis minoris auctoritatis. *Per te* cur iterandum sit, causa non obscura est.

§. 15. *intelligo, quid loquar.* Tacite significat, socios eius victoriae non aequae lenes esse, ipsum autem sua sponte, nullo adhortante, lenem esse.

§. 15. *quam multi enim essent, qui — misericordem.* Haec verba omnia temere suspicatur Beneckeus ab interpretis manu in orationem esse illata, cum salva sententia abesse possint, nec prior eorum pars: *quam multi enim — reperiantur*: in nonnullis codd. mscr. inveniatur. At vero corrumpetur tota sententia, si omitterentur verba illa omnia, quae patet necessaria esse ad praecedentis loci verba: *acerbissimo luctu redundaret ista victoria*: ut delect, illustranda. Ad orationis enim perpetuitatem animum advertenti maxime perspicuum erit, eadem illa: *acerbissimo luctu red. ista victoria*: expulsis illis: *quam multi — reperiantur*: cum iis, quae sunt in §. 16: *Quod si probare* etc. male cohaerere, orationemque esse incisam. Sed eadem verba, etiamsi in deteriore Dresd. non reperiuntur, cuius est infirmum testimonium, eique libro accedit egregius Gu cum duobus Vindobb., tamen non minus maior codd. auctoritas, quam ipsa loci natura flagitat. Namque illa ut confirmantur ab optimis codd. Erf., Leid., Ma et quatuordecim minoris fidei libris, ita necessario requiruntur ex tota sententiae conformatione. Ad acerbissimi enim luctus rationem reddendam duo adversariorum genera liquet distinguere; unum eorum, qui victores crudelitatem a Caesare exerceri cupiant; alterum eorum, qui conentur (tanquam a voluntate transitus sit ad actionem) eum adeo a lenitate abducere. — Nec vero magis nostro loco obstare potest nonnullorum inferioris notae librorum variis in verbis discrepantia, cui tantum tribuit Beneckeus, qua tamen nil

adparet, nisi manifestum aliquod indicium vel negligentiae vel ignorantiae huius illius librarii. Consentientibus enim de nostra scriptura libris optimis, nullo in numero haberi possunt turbae codd. deteriorum, quorum in aliis, ut in Puteano, *quam multi* omissum est, in aliis, ut in Oxx. et Vindob. 3, pro eo exstat *quod multi, quia, quia multi, quanti, quam*. — Quod more suo halucinatur Patricius, quem testem Beneckeus profert, id dubium non est quin parum dignum sit refutatione.

§. 15. *qui cum a te ignosci nemini vellent*. De abiicienda vocula *qui* conspirant tres ex optimis libris, Gu, Ma et Erf., in quo quidem illa superscripta est. Eorum hac in re auctoritate maius duci debet non modo trium egregiorum, Leid., Par. 11, Col. et duodeviginti minoris fidei codd. ser. testimonium, verum etiam concinnitatis leges, quae propter praecedens: *multi, qui*: illud, quod subsequitur, iubent iterari. Nostrum autem *qui* librariorum errore omitti facile potuisse ideo verisimile est, quod *qui* et *cum* non raro a scribis confundebatur, quum ab antiquioris aetatis librariis *cum* compendio *qm* scriberetur, quod quoties in *qui* et *quoniam* mutatum sit constat. Qua ex scriptura cum duplex *qm* natum sit, facile intellectu est, quare unus alterve librarius ita falli potuerit, ut alterum *qm* delendum censeret. — In undecim libris ser., in quibus sunt praestantissimi, verborum ordo ita recedit a vulgato, ut *ignosci ante nemini* positum sit; quod iure factum est. Illud enim verbum, in quo sit praecipua latiusque patens notio, cui apte definiendae additum est *nemini*, patet esse praeponendum.

§. 16. *saluti civi calamitoso esse vellemus*.] *Saluti civis calamitosi consultum esse vellemus*. Lambinus et Graevius praetulerunt alteram librorum veterum lectionem, *saluti calamitoso civi esse vellemus*. Illa magis placet, sed ut (?) *esse* deleatur (?), quod in hac phrasi nusquam additum reperi. *Ernest*. Omnes praeter Par. 2 et 4 libri ser. testes sunt scripturae nostrae, a recentissimis editoribus revocatae. Hanc solam veram esse, alteram autem, quae recepta est ab Ernestio et Schuetzio, corruptam, ostendit Wernsdorfius et lucide demonstravit Wunde-

rus in Varr. Lectt. Cod. Erf. p. 50. Sed quanto in errore sit Ernestius, qui *esse* negat post *velle* verbo *consultum* a Cicerone adiungi potuisse, Matthiaeus et Steinmetzius docent his exemplis: p. Sulla c. 22, 62: *ut consultum esse voluerit fratri*. Phil. VIII, 4, 14; 5, 15; p. Coel. 3, 8. Et quod *saluti civi calamitoso esse* Fabritius dicit se nescire an rectius de Caesare, quam de patrono dici possit, id sine causa dicit, et similes sunt hi loci: de Rep. I, 1: *Omitto innumerabiles viros, quorum singuli saluti huic civitati fuerunt*. ad Fam. 15, 4: *neque ei solum saluti fui*. de Orat. II, 49, 200: *qui saepe meis civibus saluti existimarer fuisse*. p. Arch. I, 1. Egregie confirmatur nostra scriptura Arusiani Messi testimonio, qui in Exemplis elocutionum a Maio editis p. 579 nostrum locum ita adfert: *saluti civi calamitoso esse vellemus*.

§. 16. *refellere et redarguere*. Vulgo *coarguere* legabatur pro *redarguere*. Vitii origo manifesta fit ex Bern. *refellere eo redarguere*, quod correxerunt *ref.* et *coarg.* Orell. In quatuor libris optimis, quibus accedunt septem levioris fidei, servata est scriptura nostra et recte a recentissimis criticis recepta. Est enim omnino *refellere*, quod falso dictum est, rationibus arguere; *redarguere*, quod falsum est, rationibus ita reprehendere, ut palam ostendatur vel convincatur. Utrumque autem verbum, cuius significatio habet magnam aliquam similitudinem, plane valet ad unam notionem duabus ex partibus conficiendam. Similis est locus in Tusc. II, 2, 5: *nosque ipsos redargui refellique patiamur*. Scribitur hoc quoque loco *refelli redarguique* in Edd. P. A. B, S, E, C., Iunt., Ven., Asc. 1, 2. de Orat. II, 72. Summa denique huius generis haec est, *ut si in refellendo adversario firmior esse oratio, — potest, omnia in illum conferam tela: sin nostra facilius probari, quam illa redargui possunt etc.* Sed cum *coarguere* loci sententiae non repugnet, nec interdum valde differat a verbo redarguendi, sola optimorum codd. auctoritate patet rei momentum adferendum esse.

§. 16. *Tunc diceres*. In Gruteri et Graevii exemplaribus pro *Tunc* operarum, ut videtur, errore positum est *Tu*, quod a Matthiaeo temere receptum esse miror. *Tunc*

enim tam loci natura, quam librorum scr. consensione probatur, cum haec sit perspicua oratoris sententia. Tunc, quum mendacio aliquo salutem civi misero quaereremus, tu, Tubero, (non alius quispiam, ut falso opinatur Patricius, qui facile refellitur verbis, quae sunt subsequente loco: *quid dicis*), qui velles redarguere nostrum mendacium, dicere posses etc. Accedit, quod voculae *Tunc* respondet *Nunc quid dicis*.

§. 16. *qua qui apud te — utitur*. Etsi quinque libri scr., qui optimis adnumerantur, et undeviginti deteriores de refinenda vulgata *utetur* consentiunt, tamen dubium non videtur, quin praesens *utitur*, quod in egregio Erfurtensi, quocum faciunt novem minoris fidei libri, scriptum legitur, praestantius iudicandum sit. De universa quidem sermonis Tulliani consuetudine hoc constat, utrumque tempus et futurum I et praesens propositionis minoris cum alio eiusdem loci futuro absoluto posse sociari, sed cur *utitur* conveniat nostro loco, non obscurum est. Certum est enim, nostrum *utitur* ad praegressa verba: *Nunc quid dicis? Cave credas*: referri, nec posse in alium quemquam, nisi in Tuberone, quem solum accusatorem allocutus est orator, contorqueri. Etenim si posuisset ille *utetur*, et quicumque in posterum forsitan Ligarii accusator apud Caesarem exsistere posset, eum omnino significasset, ineptum aliquid attulisset. Quapropter Klotzius, Beneckeus, Orellius iure existimandi sunt veram scripturam revocavisse.

§. 16. *citius*. *Potius*, sic enim interdum accipitur, ut lib. I de Offic. 18. *Vicinum citius adiuveris in fructibus percipiendis, quam aut fratrem aut familiarem*. Phil. II, c. 11. *Manut*.

C. VI. §. 17. *primus aditus et postulatio*. Verbis *Primus aditus* in publico iudicio significatur prima ad causam accessio, qua in ipso orationis exordio crimen, nomine eius non addito, proponebatur; *postulare* autem hic nihil aliud est, nisi petere a Praetore vel ab eo, qui iurisdictioni praest, ut liceat nomen alicuius deferri. Hanc vero postulationem nominis sequebatur delatio. Notior res est, quam quae veterum exemplis illustranda sit. Sed tamen

eo mirabilius est, quod Schellerus postulationem dicit esse: *das Anbringen*: Beneckeus autem: *die Anklage*. Quorum uterque quam aberret a recta via, ex eo liquet, quod omnino postulatio numquam fuit ipsa accusatio, nec hoc loco esse potest, ubi scelus non certo nomine nominatur, nec qua in re contineatur, dicitur. Patet enim, certa hac formula uti solitum esse accusatorem: *aio, te peccasse contra legem hanc vel illam*; vel ut in crimine repetundarum: *aio, te in praetura Sículos spoliassse contra legem Cornelianam*. Beneckeus quidem ad probandam sententiam suam adfert Suetonii locum, qui est in Neron. c. 7: *Auspicatus est et iurisdictionem Praefectus urbi sacro Latinarum, celeberrimis patronis non tralatitias, ut adsolet, et breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus*: At vero rei forensis ratio sub Caesaribus ac liberae reipublicae temporibus non eadem fuit, nec utraque confundi debet, neque ille ipse locus quidquam facit ad id, quod vult B., firmandum. Recte autem ita interpretatur locum Ernestius; *in Nerone, honoris causa et ambitionis, magni patroni res maximas postularunt, in quibus cognitione et scientia opus*: Hoc est, a Praefecto urbis maximi patroni petiverunt, ut sibi de maximis rebus, non, ut mos erat, de minutis, velut de hereditatis legitimae, et non controversae possessione, dicendi facultas daretur. Quapropter noster locus potest germanice ita converti: *Gleich beim Beginne (im Eingange) der Rede und in Tuberos Gesuch um die Erlaubniss zur Klage stellte sich, wie ich glaube, soviel heraus, er wolle über ein Verbrechen des Ligarius reden*. Ex totius loci natura cognoscitur, accusationi ipsi locum ibi esse non posse. De postulatione, quae erat in iudicio publico, conf. Sigon. libri, Frankof. 1595. Fol. pag. 404, 22; Bach. Hist. iurisp. Rom. §. 23, p. 103; Cic. Div. in Caecil.; Gell. N. Att. II, 4; Heinecc. Syntagm. ed. Haubold. lib. IV, Tit. VI, §. 19; Manut. Comment. in Cic. oratt. ed. Richt. pag. 108, 6; ubi ille quidem e locis non plane intellectis falso docet, *postulare et reum facere idem esse, quod reum deferre*.

§. 17. *novi sceleris*. Confirmatur haec scriptura a triginta duobus libris, quorum in numero optimi ad unum

omnes sunt, in quinque autem deterioribus est *facinoris*, quod magnopere defendit Weiskeus. Qui ad has abit ineptias: *Necessario facinoris aut simile nomen adhibendum erat, ut Caesar admirari posset, quodnam facinus nomine sceleris adpellasset Tubero.* Et idem W. illud nostrum ita improbat: *Si auctor posuisset novi sceleris, eo concessisset, Ligarium scelus apte commisisse. Nam novum hic est ab homine antea non commissum. Ergo saltem novum non promississet.* Quot verba, tot fere mendacia. Nec vero recte vocem *novi* percepit Patricius, cui respicere videtur Cicero ad illa exordii verba: *novum crimen.* Perversa autem ista tam temere non effutisset Weiskeus, si paulo diligentius animum intendisset ad hanc Manutii explicationem: *cum ita exorsus esset, velle se de Ligarii scelere dicere; novum enim scelus expectabas: cum tu Ligarium in Africa fuisse non ignorares, nec id scelus esse duceres.* Addit W.: *Sed aures etiam offendit ter repetitum in paucis verbis nomen sceleris.* Quasi vero orator non reprehendat Tuberonem, quod ista voce usus est, nec de industria eam cumulando urgeat!

§. 17. *improvidas.* Quid ageretur, ignorantes. *Manut.*

§. 18. *Liceat esse miseros.* Persistit in eadem disputatione et concessione aliarum adpellationum, sceleris nomen removet. *Fabrit.* Loci sententia bene a Manutio ita explanatur: *Liceat per te, Tubero, in exilio ac miseria Ligarium vivere: sed, cum isto modo agis, non licet: aliquid enim ultra exsilii miseriam quaeris.*

§. 18. *Sed non loquor de nobis.* Cum dixerit: *hoc victore esse non possumus*, loqui visus est de omnibus Pompeianis: hic distinguit nec de omnibus loqui se significat, cum Caesar multos iam conservaverit, sed de iis, qui occiderunt, quos ei conservare ut sceleris expertes non licet. *Manut.*

§. 18. *Nisi a te contumeliam propulsare.* Hanc causam interponens Caesar bellum civile concitavit. Nam, ut ait Hirtius 8 de Bell. Gall., M. Marcellus Consul, cum impugnaret Caesaris dignitatem, contra legem Pompeii et Crassi, retulerat ante tempus de Caesaris provinciis. Id est, retulerat ad Senatum, ut Caesar e Galliis, quarum

partem beneficio populi Romani, partem beneficio senatus obtinuerat, revocaretur, nondum expleto quinquennio, quod ei prorogatum fuerat, Pompeio et Crasso Consulibus. Cf. Caes. B. Civ. I, 9: *doluisse se, quod populi Romani beneficium sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur.* Ad Att. VIII, ep. 3; IX, 11.

§. 18. *tuus invictus exercitus.* Quod ego ille ab omnibus praeter Klotzium et Beneckeum criticis post *tuus* positum omisi, id adprobantibus quinque optimis libris feci, quibus ex Vindobonensibus quinque meliores cum Mb ad-sentiuntur. Glossae autem suspicio augetur eo, quod decem deteriores de sede pronomini discrepant.

§. 18. *Ut suum ius tueretur.* Ius populi Romani. Multi enim ex iis, qui cum Caesare militabant, suffragium tulerant in illa lege, quae absenti Caesari consulatus petendi potestatem dabat. *Manut.*

§. 18. *cum pacem esse cupiebas.* Spretas a Pompeio Caesaris de pace conditiones, historiae narrant. *Manut.* Illud hoc loco tempus significatur, quo ad Pompeium pacis conditiones missae sunt. Caesar autem quam videri semper voluerit pacis esse auctor, incertum non est. Cf. ad Fam. XVI, ep. 11; ad Att. IX, 8; Caes. de B. Civ. I, 9 et III, 90, ubi ipse narrat: *“Exercitum cum militari more ad pugnam cohortaretur, suaque in eum perpetui temporis officia praedicaret, in primis commemoravit testibus se militibus uti posse, quanto studio pacem petisset, quae per Vatinius in colloquiis, quae per Appium Clodium cum Scipione egisset, quibus modis ad Oricum cum Libone de mittendis legatis contendisset: neque se unquam abuti militum sanguine, neque rempublicam alterutro exercitu privare voluisse.*

§. 18. *an ut cum bonis civibus conveniret?* A Coloniensi et quatuor minoris fidei libris post *an* abest *ut*. Hoc autem pariter ex optimorum ac plurimorum codd. testimonio, atque ex Latinitatis legibus, quae et in disiunctivis et in adversativis, quae vocantur, membris ut conjunctiones ita praepositiones iubent iterari, omittendum non esse constat. Cf. quae ego docui ad orat. p. Deiot. p.

98 sqq.; Wund. in Varr. Lectt. p. XVII sqq.; Hand. ad Wopkens. Lectt. Tull. p. 383.

§. 19. *cum tot sceleratos*. Pro vulgato *si*, quod est in sexdecim levioris fidei libris, Klotzius, Beneckeus, Orellius (in Oratt. sell.) miro optimorum codd., quibus suffragantur duo deteriores, consensu recte revocarunt *cum*. Verisimillimum est, *si* profectum esse a manu ignari interpretis, qui id propter modo praegressum *si* necesse haberet, neque eam vim, quae hoc loco voci *cum* subest, perspiceret. Coniunctionem autem *cum* Beneck. opinatur talem esse, qua una cum tempore indicetur conditio; cuius opinionis firmandae causa nonnullos Ciceronis locos adfert, ut in orat. p. Deiot. 2, 6: *cum et deorum immortalium et populi Romani et senatus beneficia in regem Deiotarum recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio*. de imper. Pomp. 6, 13; Orat. 2, 27. Quibus locis hi, in quibus *si* pro *cum* expectatur, addi possunt: de Divin. II, 10, 40; 12, 20 extr., ubi confer. in Moseri editione Kaiseri adnotatio; de Off. III, 10, 49; 12, 50. Sed etsi negari non potest illud *cum* interdum orationis perpetuitate declarari, tamen ex nostri loci ratione in *cum* esse causae vis iudicanda est, qua verba: "*Quomodo — bene meritus esses:*" explicantur. Est autem totus locus ita convertendus: "*Wie hättest du dich aber um den Staat sowohl verdient machen können, da du doch so viele Verbrecher in dem ungekränkten Besitz ihres Ansehens zu lassen gewünscht hättest*. In quibus verbis hoc non memoratum intelligendum est: "*si me et multos Pompeianos ut sceleratos servasses*. Qua quidem sententiae conformatione fortior fit ac gravior, quam voce *si*, criminis refutatio.

§. 19. *Secessionem tu illam existimavisti*. His verbis plane intelligitur ad illud tempus respici, quo Caesar Rubiconem transiit, nec videri voluit eo animo, ut Pompeio bellum inferret, venisse, sed se simulavit existimare, rem nihil aliud esse, nisi secessionem, qualis olim fuisset, cum plebs sacrum montem occupavisset.

§. 19. *civile discidium*. Haec est scriptura optimorum librorum, quibuscum sunt quatuor deteriores, iisdem

de causis, quae supra c. 2, §. 6 adlatae sunt, vulgato *dissidium*, quod est in sexdecim minoris fidei libris, anteferenda.

§. 19. *utrisque cupientibus.* Aliter loquitur, cum amicum agit, aliter cum amico: cf. ad Att. 8, 11: *Dominationo quaesita ab utroque est: non id actum, beata et honesta civitas ut esset.* 10, 4: *Utrique semper patriae salus et dignitas posterior sua dominatione et domesticis commodis fuit.* Steinm. De plurali numero *utrisque*, quo duo tantum singuli homines continentur, confer. Herzog. ad Caes. de B. Civ. I, 47 et 85; II, 6; Bremi ad Corn. Nep. Timol. 2, 1; adde, quos attulit Beneckeus, Drakenb. ad Liv. 56, 16, 5; Oudendorp. ad Caes. B. Gall. I, 55; Cort., Kritz. et Herzog. ad Sall. Cat. 50, 4.

§. 19. *Partim consiliis, partim studiis.* *Consiliis*, sentiis: *studiis*, voluntatibus. Manut.

§. 19. *Principum dignitas erat paene par.* Cum dicat, *paene*, relinquit in dubio, utrius maior dignitas fuerit; nam si dixisset, *par*, Caesaris fortasse animum offēdisset: cum dicat, *paene par*, existimare potest plus sibi tribui, quam Pompeio; de iisdem pro Marc. c. 10. *Erat certamen inter clarissimos duces.* Manut.

§. 19. *non par fortasse eorum.* Hic certe Pompeianos Caesarianis dignitate praefert; consularis enim cum Caesare, ut arbitror, nemo fuit, cum Pompeio multi, praeter ipsos consules et magistratus. Idem. Contrarium est loci sententiae, Pompeianos, ut opinatur Manutius, Caesarianis dignitate praeferrī. Dixit enim orator *fortasse*, ne offēderet Caesarem, si eos, qui ipsum sequerentur, inferiores esse Pompeianis adfirmaret. De verbis: *non par fortasse*: conf. ad Att. 7, ep. 5, §. 5, ubi Cicero, quid sentiat, ita exponit: *Verumtamen haec video cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse. Omnes damnatos, omnes ignominia adfectos, omnes damnatione ignominiaque dignos illac facere: omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentes, addito C. Crasso, omnes qui aere alieno premantur; quos plures esse intelligo, quam putaram, ceteris rebus abundat.* Sed temerarium istud multorum Pompeianorum

genus perstringitur illa epistola, quae est ad Attic. 9, 11; 11, 6; 11, 9.

§. 19. *nunc melior ea.* Certe post *melior* in duodecim libris deterioribus oblatum, in undecim, quorum in numero sunt optimi ad unum omnes, omisum est nec desideratur, quamquam imperito alicui librario ad sententiae integritatem necessarium forsitan videri potuerit.

C. VII. §. 20. *Sed ut omittam.* Quod Weiskeus *omittamus* dicit praestare singulari *omittam*, in eo adsensorem habet ex omnibus libris unum deterioris familiae Monac. b. Sed quare non opus sit subsequentis *veniamus* causa pluralem ponere, ambiguum esse non potest, cum apud Ciceronem eadem in persona haud infrequens a singulari ad pluralem transitus reperiatur. Similiter contra, id quod minus usitatum quibusdam videtur esse, a plurali numero ad singularem eodem iure potest transiri, ut fit de Rep. I, 6, 10: *quasi vero maior cuiquam necessitas accidere possit, quam accidit nobis! in qua quid facere potuissem, nisi tum consul fuissem?* ad Fam. II, 11, 1: *Totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in republica sustinere possim et soleam.* p. Deiot. 1, 2: *Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus, nunc — cogor defendere.* Hoc cur fiat, non difficile est ad intelligendum. — Plurali *veniamus*, pro quo in libro a Lambino edito non in verbis orationis, sed in margine scriptum legitur *veniam*, omnium fere librorum et scriptorum et editorum auctoritate fides adfertur.

§. 20. *Ligarium ex Africa exire, quam vos.* Quartus casus *Ligarium* et *vos* legitur in triginta libris scriptis, tertius *Ligario* et *vobis* in duobus deterioribus. Nec vero minus postulat loci ratio, ut nostra scriptura retineatur. Quocirca mirum videtur, quod tot critici antiquiores codicum auctoritati non paruerunt, ut Lambinus et Gruterus, quem temere secuti sunt Graevius, Ernestius, Schuetzius; magisque mirum, quod Weiskeus et Matthiaeus studuerunt dandi casum defendere. Huic autem verborum collocationem obesse, qua *utrum* neque interrogandi particula esse, neque *Ligario* a voce *facilius* disiungi possit,

recte iam viderunt Wernsdorfius et Beneckeus. Qui ad probandam sententiam suam hos Ciceronis locos adfert: Divin. in Caec. 16, 54: *Utrum tandem censes hos iudices gravius ferre oportere, te ab illo esse laesum, an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam?* in Verr. III, 57, 78; IV, 53, 73; de Finn. II, 19, 60; Tusc. IV, 4, 9. Sed accedit, quod sententiae natura fert, ut *utrum* pronominis loco ad significandum universum interrogationis genus, quod hic distinguitur duabus ex partibus, scribatur. Ex quo effici liquet, ut sententiae toti loco subiectae vis acrior sit ac gravior, nec frigide, ut altera fit scriptura *Ligario et vobis*, langueat oratio.

§. 20. *inquires*. Cum hac scriptura, pro qua *inquit* praebet Gruterus et qui eum secuti sunt, Graevius, Ernestius, Schuetzius, non minus convenit loci ratio, quam optimorum ac plurimorum codd. msc. auctoritas. Eodem modo *inquires* scriptum reperitur supra c. V, 12. Cf. Wunder. in Comment. ad orat. p. Planc. c. V, 13.

§. 20. *si me consulis*. Ductum a iuris peritis, qui proprie consuli dicuntur, ut etiam iudices Verr. act. I, 11, 52. *Matth.* Hoc verbum ad iuris peritos constat referri, qui ex eo absolute *consulti* vocantur, quique, ut est in orat. p. Muren. c. 13, §. 28, utebantur hac, quae amplius non opus erat, formula: *licet consulere? cum perdidistis*. Cf. in Cat. I, 5, 13: *Exire ex urbe consul hostem iubet: interrogas me, num in exsilium? non iubeo, si me consulis, suadeo*. p. Caec. c. 24; de Legg. 1, 4; Quint. 16; Verr. I, 42. Verissime de eo, quod nostro loco spectatur, iudicat Klotzius pag. 654 eius libri, quo Ciceronis orationes edidit: Ciceronem, cum quantum potuerit omni tempore videri voluerit legitimo imperio obtemperare, aequè hic atque infra cap. 8, §. 23, ut de ratione sua purgaret se Caesari, dicere se senatus voluntatem sibi quidem probandam semper putasse. Eadem fere illum excusatione purgatum se cupere cap. 39, §. 93. orationis Plancianae, propterea quod Caesari nimium concesserit, etiam iis in rebus, quas senatus Cicerone auctore potissimum egerit. Hoc cum loco ille, qui est de provinc. consul. c. 11, §. 26, et quo decrevit Cicero Caesari sup-

plicationes quindecim dierum, stipendium, decem legatos, scite componitur a Wundero, cuius adnotatio a Klotzio iure laudatur.

§. 20. *senatus idem legaverat.* A recta via quantum deflexerint Patricius et Weiskeus, qui pro *idem* pravum istud *item*, cui deest omnis librorum auctoritas, recipiendum esse ducunt, dilucide docet Stuerenburg. in Adnott. ad orat. p. Archia pag. 124, ubi noster locus ita recte explicatur. «Ut recte diceretur *item*, supra debebat commemorare Cicero, senatum praeter Ligarium alium etiam legavisse. At nihil minus factum est, nec Cicero quidquam aliud dicere voluit, nisi eundem senatum, qui censisset Ligarium ex Africa exire, Ligarium legavisse.» Intelligis igitur, in vocabulo *idem* postposito interdum ita fuisse offensos criticos, ut scripserint *item*, nec reputaverint, quid interesset inter *idem* et *item*.» Nec minus mendose *idem* vocabulo *senatus* antepositum est in codd. Helmst. et Vind. 6. Nam si ita scripsisset orator, hoc visus esset opponere: *idem senatus, non alius senatus*; quod quam sit ineptum, prorsus adparet. Neque vero accedo sententiae Handii, qui ad Wopkens. Lectt. Tull. p. 159 dicit: Latinos adiectivam formam *idem* pro adverbio *item* ponere solere. Quae sententia non probatur, et quos ille locos adfert, ii non efficiunt, quod ab eo affirmatur, ut Tusc. V, 40, 116: «*ergo hi in illorum sermone surdi: omnesque item nos in his linguis — surdi profecto sumus.*» Sic recte Manutius et Lambinus scribendum putarunt, nec mihi videtur Handius vere coniecisse, reponendum esse *iidem*. Quod si verum putaretur, nihil interesset inter *hi* et *omnes nos* vel inter eos, quibus aliquid tribuitur; cum vero utrique surdi dicantur, nihil aliud liquet huic loco convenire, nisi adverbium *item*. Neque alia est ratio eius loci, qui est in Lael. 18, 65: «*est enim boni viri, quem eundem sapientem licet dicere, haec tenere in amicitia.*» Iure hic ponendum est, quod uno omnium codd. consensu comprabatur, pronomen, adverbium non *item*. Qui enim adpellatur vir bonus, is non distat a sapiente, sed varia sunt ac dissimilia, quae uni viro attribuantur, *licet dicere* et *debet tenere*. Quocirca si Cicero

dixisset *item*, efficeretur, *dicere* et *haec tenere*, quod nemo facile concedet, a se non differre. Sed adverbium *item*, quia ad unum tantum attributum potest, vel ad duo idem significantia pertinere, alienum hoc loco existimandum est. Similis est locus de Legg. I, 23, 61: *cum animus — a corporis obsequio — discesserit, voluptatemque — oppresserit — effugerit — coierit* etc.; *idemque cum coelum — perspexerit — viderit, — prenderit, — agnoverit* etc. Eandem ob causam, quam supra exposui, locum ibi habet pronomen, abhorret autem a sententiae natura adverbium *item*. Cicero enim aperte demonstrat, ab uno animo, non a pluribus tot tantasque res agi vel comprehendi, neque vult docere, tam varias res ab illo ipso pari modo perfici. Negari igitur non potest, quod Handius de tribus illis locis fecit iudicium, id non satis probari. Cf. Klotzius, qui ad Lael. 4, 14. pag. 109 et 110 similes locos tractavit.

§. 20. *senatus — legaverat*. Constat senatus fuisse, ut provincias decernere et eligere, qui in eas cum imperio mitterentur, ita legatos Praetoribus et Proconsulibus dare. Perspici hoc potest eo loco, qui est in orat. p. Sest. 14, 55: *ne isti quidem, quos legatos non modo nullo senatusconsulto, sed etiam repugnante senatu tute tibi legasti?* in Vatin. c. 15: *Volo de te audire, quo tandem senatusconsulto legatus sis?* Ibid. paulo inf. *Quis legatos unquam audivit sine senatusconsulto? ante te nemo: post continuo fecit idem in duobus prodigiis reipublicae Clodius*. Quibus locis adparet, non verum esse, quod legitur in Bachii Hist. iurisp. Rom. Lib. II, c. 1, §. 37: *Praeterea (Procoss. et Propraett.) Legatos sibi adsciscere poterant, quibus in bello aliisque rebus administrandis uterentur*. Neque vero magis vera est opinio Waltheri, qui in Hist. iurisp. Rom. part. I, pag. 145 docet, nil a senatu, nisi legatorum numerum decretum esse, Consulibus autem concessam potestatem, qui sub ipsorum imperio praecessent legionibus, eos ad arbitrium deligendi. Cuius opinionis testes non sunt ii loci, qui ab illo laudantur. Haec autem omnino certa videntur esse, legatos aut a senatu datos esse, aut eo concedente ab iis, qui in provincias

abirent, adscitos, eodem vero illo refragante deligi non potuisse. Intelligi hoc licet aequè ex illis quos attuli locis atque ex eo, qui est in orat. de Imper. Pomp. c. 19, 57, ubi orator indignum esse dicit *detrectatum fuisse, ne legaretur Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti*, et addit *se sperare de eo legando ad senatum consules relatu-ros*. Quod adfirmat hoc loco Hotomannus, legationes a populo etiam missas omnium maxime honorificas fuisse, id exemplis testatum non invenitur. Populus quidem Gabinium legasset libentissime, si per senatum eius legi valde infensum, quod cognoscitur ex Plut. Pomp. c. 25, Velleio II, 52, ei licuisset. Cf. Garat. ad Verr. I, 22 et ad orat. de imper. Pomp. c. 19, 57. Ne autem videantur ea, quae ad rem pertinent, inter se pugnare neve confundantur, haec servanda est, id quod in explorandis rebus Romanis gravissimum est, variorum temporum ratio. Et priore reipublicae tempore et eo, quod continuo Sullae dictaturam excipiebat, senatus, cum auctoritate valeret plurimum, hoc sibi reservabat, ut qui legarentur solus decerneret. Sed quia eorum, quibus datae provinciae erant, multum intererat, ut eos, qui voluntate secum consentirent, vel quorum opera uti se optime posse sperarent, legatos secum adducerent: senatus illis ita gratificatus est, ut, si videretur inde res publica detrimentum non capere, quos peterent, concederet. Ab hac autem gratificandi consuetudine saepius senatus recessit, cum turbulentioribus reipublicae temporibus unus alterve praepotens magistratus, ut Vatinius, quem continuo secutos esse Gabinium, Pisonem, Clodium intelligitur ex illo orationis in Vatin. loco c. 15, legare ex arbitrio vellet. Ac senatus in legatis decernendis etiam tum ius suum obtinebat, cum singuli ex magistratibus, ut Caesar et Pompeius, tantam consecuti erant potentiam, ut ex eorum nutu suspensas haberet rationes suas. Neque tamen refellitur haec sententia iis locis, quibus Caesar reperitur iis, quos vellet, legationes, quas iidem vel- lent quantoque cum honore vellent, detulisse, ut est in orat. de Provv. cons. 17, 41; Att. 4, ep. 1; 4, 15. Caesar autem talia obtulit, non quo putaret non opus esse senatus auctoritati parere, sed quod, si illa de re retulisset

ad senatum vel petisset ab eo, se facile impetraturum esse consideret. Minime igitur decet iudicare Caesarem hic legum auctoritatem aut contempsisse aut, quod lex nulla fuisset, totam esse causam illius arbitrio relictam. — Quam ego rationem supra explanavi, ea facile adparet, quantum ipsa secum pugnent et ea, quae hac de re exposuit Manutius in Commentt. ad epistt. datas ad Fam. I, p. 70, *a* et ad orat. p. Sest. p. 656, *a*, et ea, quae disputavit C. Sigonius in lib. II, c. 2 de Iur. province. p. 273, ed. Francof. 1593. fol.

§. 20. *vos tunc parvistis.* Scripturae *tunc*, pro *tum* a Klotzio et Beneckeo recte restitutae fidem facit undecim librorum scr., in quibus sunt quatuor optimi, auctoritas atque ipsa totius loci ratio. Namque illud *tunc*, cum ex *tumce* natum videatur, eam vim habet, qua praecipue urgeatur temporis notio, ut aliquid eo ipso temporis articulo, quo aliud quid, factum esse vel fieri, et ad *quum* temporale, quod vocatur, relatum tantae gravitatis esse indicetur, ut ponatur pro *eodem ipso tempore* et respondeat nostro: *gerade damals*. Quae significatio cum nostro loco eluceat magna duorum membrorum oppositione, nihil relinquitur dubitationis, quin forma illa huius loci naturae optime congruat. — Qui de utriusque particulae ratione ac discrepantia disputaverunt critici atque interpretes, ex iis in primis nominandi sunt Kritzius et Herzogius. Quorum hic ad Caesarem de B. Gall. V, 33, p. 273; de B. Civ. I, 4 et 81; III, 17; ille ad Sall. Iug. V, §. 3 docet: "*tunc* poni, ut significetur aliquid simul cum altera re eodem temporis articulo vel factum esse vel futurum esse, quod tamquam fixum vel immotum intueamur, *tum* vero usurpari, ubi procedat narratio, et quid aliquam rem secutum sit exponat. Addit K., cum particulae *quum*, ubi temporalem vim habeat, nisi *tunc* respondere non posse videatur, haud raro eius loco *tum* reperiri, cuius propria ratio nisi ad *quum* causale referatur, constare nequeat, velut in Verr. 4, 21, 46: *Credo tum, quum Sicilia florebat opibus, magna artificia fuisse in ea insula*. Sed 3, 10, 27. *Quum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur.*" Si vero ad praegressa respicias, quibus altera res

tamquam *consequens* subiiciatur, *tum* legitime poni, quae ratio non mutetur, sive causae sive sola temporis significatio in priore membro insit." Idem conf. ad Iug. 7, 4; 10, 2; 23, 4; 52, 1; Catil. 51, 40. Plurima hac in re recte vidit R., sed illa, quae addidit: *tamquam immotum vel fixum intueamur*, nihil ad rem. Quae vero Gernhardus praecepit ad Lael. 1, 5. p. 7, ea non multum valent ad utriusque particulae rationem declarandam, cum non in rei natura posita, sed extrinsecus petita sint, partim vera partim ficta. Fictum certe est: *tunc* solet oppositum habere *nunc*, aut sequente *cum* aliqua tamen voce interposita." At cf. Att. 9, ep. 19: *Tum eramus in maxima spe, nunc ego quidem in nulla*, Liv. 4, 7, 12: *Ubi nunc in uno inveneris, quae tum populi universi sunt*. Optimorum codicum auctoritate Drakenborch. tuetur *tum*. Cf. Tursell. de Partic. c. 189, ubi similes Ciceronis loci adferuntur. Caes. de B. Civ. III, 17: *neque tum respondendum Caesar existimavit, neque nunc* — *satis causae putamus*. Vere autem Gernhard. dicit: "*tunc* nusquam apud Ciceronem otiosum est; *tunc* est gravius dictum *damentals*, quod non raro etiam per *tum* exprimitur." Magno vero in errore versatur Goerenzius, qui ad Cic. de Finn. II, 11, 55 indicat, *cum* praecedente, semper apud Ciceronem scriptum legi *tum*. Haud verius est, quod ille adfirmat ad I, 8, 28; III, 22, 76, particulam *quum* nulla voce excipi posse, nisi *tum*, et mirum est, quod Herzog. in extrema parte explicationis suae (Caes. de B. Gall. V, 55) haud aliter videtur statuere. Ramshorn. autem in Gramm. Lat. §. 178; III, p. 310 ea praecepit, quae a re aliena sunt et ostendunt, quam ea ipsa quae dedit praecepta parum perceperit. — Quibus rationibus motus Orellius, repudiata optimorum codd. auctoritate, istud *tum* particulae *tunc* nostro loco praetulerit, difficile dictu est.

§. 21. *Tuberoni*. Lucio, non Quinto, eius filio, qui tamquam patris iniuriam ulciscens, Ligarium accusavit. *Manut.* Dandi casus, qui ad verbum aliquod ea ratione pertinet, quae commodi vocabulo significatur a grammaticis, prae genitivo ab omnibus praeter Beneckeum editoribus immerito spernitur. Nam non optimi modo libri scr.,

quibus accedunt inferioris notae tres meliores, sed etiam sententia ipsa aliique similes Ciceronis loci auctoritatem illi adiungunt. Cf. in Verr. 3, 33, 86: *ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit*. Fam. 3, ep. 3, 1: *censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur*. Quod Goerenzius hac de re explicat ad Cic. de Finn. 2, 9, 27, eo nil effici apertum est. — Neque vero est, quod quis suspicetur, litteram s in nomine *Tuberoni* propter subsequens s librarii errore excidisse, cum posita esse eadem de causa possit putari. Illius autem generis dativus notum est quam crebro inveniatur apud rerum scriptores, in primis apud Livium et Sallustium.

§. 21. *sors coniecta est ex senatusconsulto*. Mos erat, ut senatus, cuius in potestate provinciae erant, quas consulares, quas praetorias esse vellet, quotannis statueret. Quare ille ne, quod post subactas Hispanias illae sex erant, oriretur controversia, praetores praetorias sortiri iubebat, consules autem consulares sive sortiri sive, cum duae tantum essent, inter se comparare. Cf. Liv. 28, 43, 9; 34, 33; 42, 4, 2. Sed intelligi licet, consules provincias suas iam sortitos, tempore interdum ac necessitate flagitante, senatusconsulto vel etiam plebis scito mutare coactos esse. Cf. Liv. 33, 20, 9. Hoc idem colligi potest eo loco, qui est in lib. 23, 41, 15. Cf. ibid. Perizon. et Drakenborch. Contra videmus consules, si ambo eandem provinciam cuperent, aut sortiri ipsos voluisse, aut rem populi iudicio, quod raro factum esse cognoscitur, iussos esse permittere, senatum autem, si alius quis atque unus e duobus consulibus grave aliquod bellum gerere iussus esset a populo, ius suum ita persecutum esse, ut illud irritum faceret ac rem ad sortem revocaret. Ita est apud Livium 30, 27, 2: *Italiam atque Africam in sortem coniici, Africam ambo (Servilius et Claudius) cupientes volebant*. Ceterum, Q. Metello maxime adnitante, neque data neque negata est Africa. Consules iussi cum tribunis plebis agere, ut, si iis videretur, populum roga-
rent, quem vellet in Africa gerere. Omnes tribus P. Sci-

pionem iusserunt. Nihilominus consules provinciam Africanam (ita enim senatus decreverat) in sortem coniecerunt. T. Claudio Africa evenit. Rarius etiam accidit, ut quod bello Antiochino factum est, idem illud, altero consulum auctore, soli senatus iudicio decernendum relinqueretur, ut legitur apud Livium in lib. 37. 1: ambo (Laelius et Scipio) Graeciam cupiebant; multum Laelius in senatu poterat; is, cum senatus aut sortiri aut comparare inter se provincias consules iussisset, elegantius facturos dixit, si iudicio patrum, quam si sorti eam rem permisissent. Scipio respondit, se facturum, quod is censeret. — Itaque prope omnes Scipioni Graeciam, Laelio Italiam decreverunt. Ad totum sortiendi modum cognoscendum non satis est, quod dicit Abramius, «eorum qui sortiti essent nomina in urnam esse coniecta eaque concussa et mixta esse, inde ad vitandam omnem fallaciam manu pueri extracta et sortito educta.» Praecipue vide, quae non solum de urnarum, sitellae et cistae discrimine, verum etiam de ratione, qua fieri solebat sortitio, egregie disseruit Wunderus in Varr. Lectt. e Cod. Erf. enot. pag. 160 sqq.

§. 21. *statuerat excusare.* De usu verbi *excusare* mire inter se discordant editores, tanquam in difficilem aliquem nodum inciderint. Namque alii, iique antiquiores, ut Ven., Iunt., Naug., Lamb., Grut., ante *excusare* scriptum habent *se*, quod non feliciter defenditur a Groebelio in Prog. Dresd. 1826, et legitur in tredecim codd. deterioribus; alii, in primis recentiores, quibus sunt praesidio optimi libri ad unum omnes ac plurimi, recte omiserunt istud *se*. Hi autem a se discedunt in verbis huius loci interpretandis. Alii enim (vix commemorandus est Schelleus, qui intelligi inepte vult *provinciam*), ut Graev., Matthiae., Wolff., docent, *morbum* illi verbo additum idem valere, quod *se propter morbum excusare*, alii, ut Beneckeus, *excusare* absolute hic dici adfirmant, ut sit nostrum: *Entschuldigungsgründe beibringen*. Ad quam opinionem probandam testem Beneck. citat locum, qui est ab Orellio allatus e Tacit. Agric. c. 42: *Audiit preces excusantis*. Huic loco addi potest ille, qui est in Verr. Act. I, 10, §. 31: *deinde se daturos et dicendo et excusando facile*

ad ludos Victoriae. At errare videtur Beneckeus, qui arbitratur alienissimum esse nostro loco mente cogitari *morbum*. Nam quomodocumque eundem locum interpretamur, nihil restat, nisi ut illa vox non memorata intelligatur. Qualicumque enim Tubero excusatione usus est, nihil est verisimilius, quam iis verbis, quae praecedunt, *morbo impediretur*, causam indicari, cur ille se excusare potuerit. Et etiamsi quis putari potest universa excusatione uti, tamen aliquid desideratur, quo excusationis vis melius definiatur; quod patet nullo vocabulo aptius quam morbi fieri posse. Tantum autem abest, ut ipsa vox *morbum* ponenda sit, ut etiam in contracto hoc ac brevi dicendi genere, quod est loci naturae maxime congruens, iterata hic langueat. Si tamen forte Beneck. ita condemnet istam vocem, ut verborum *morbum excusare* sententiam ineptam putet, vix dicere attinet, ea idem significare, ac morbum adferre tamquam causam eius rei, quae opus habet excusatione.

§. 21. *omnes necessitudines.* Quod a Victorio et Lambino sine ulla codd. auctoritate, re non cogente, pro *omnes* orationi inculcatum est *communes*, id parum considerate recepit Moebius. Nam sicut falsum est *communes*, quod, ut recte ait Orellius, plane omnes necessitudines per se sint communes, cumque nihil significet istud ἐπιθετον, ita *omnes necessit.* pro *necessitudines omnis generis* ut ponatur, totius loci natura postulat. *Omnes* autem in eandem sententiam dicitur a Cicerone in orat. p. Sest. 17, 59: *M. Crassus, quocum mihi erant omnes amicitiae necessitudines.* ad Fam. 13, 12. Nec vero minus perverse Heumannus, cuius auctoritatem temere sequitur Schellens, statuit scribendum esse *complures*. Depravata autem ista aliquot codd. deteriorum Oxx. et Parr. scriptura *hois* quam facile ex nostra nasci potuerit, intelliget, quicumque cogitaverit, nihil crebrius confusum esse ab ignaris librariis, quam *omnes et homines, omnis et hominis*.

§. 21. *militiae contubernales.* *Contubernales*, ut est apud Festum, dicuntur a *tabernis*, quae fiebant a *tabulis*. Unde et *tabernacula dicta sunt*. Cf. Vegetius de re milit. lib. II, 13: *Ipsae centuriae in contubernia divisae sunt: ut decem militibus sub uno papilione degentibus unus*

praeesset decanus, qui caput contubernii nominatur. Verius hoc mihi videtur esse, quam quod dicit Cortius ad Sall. Jug. c. 64, 4; Torrent. ad Suet. Vesp. c. 3 ext.; Schel. in Hygin. p. 1028, contubernium proprie de militibus *octo vel undecim* coniunctis dici. Huc pertinet locus, qui est apud Ciceronem in orat. p. Coelio c. 30, 73: *In Africam profectus est Q. Pompeio Consuli contubernalis;* et p. Plane. c. 21. Praeterea de adolescentibus nobilibus imperatori sese adplicantibus, qui vel rem militarem vel provinciam cognoscendi causa dicebantur esse in contubernio ducis, cuius sub oculis agebant, vide Torr. ad Suet. Caes. c. 2; Plin. Praef. Nat. Hist. p. 2; Tacit. Agric. c. 5. De ducibus, qui filios suos contubernio habebant, ut Q. Metello et P. Rutilio, conf. Frontin. Strateg. IV, c. 1. n. 11 et n. 12; Lips. de milit. Dial. — Contubernales autem fuerunt Cicero et Tubero bello Marsico, quo ille in exercitu Cn. Pompeii Strabonis tiro fuit a. u. c. 665 et Q. Hortensius orator primo anno miles, altero tribunus militum. Cf. Brut. c. 89, 304; Phil. 12, 11, 27; Plut. vit. Cic. c. 3.

§. 21. *post adfines.* Vide sup. 1, 1.

§. 21. *sed ita quidam agebat, ita — opponebat.* Etsi in plurimis libris scr. est *agebant* et *opponerebant*, tamen patet trium ex optimis singularis numeri testium auctoritati parendum esse. Nam cum per *quidam* nemo alius hic significetur, nisi qui iis verbis, quae nostrum locum excipiunt, vir amplissimus vocatur, dubium esse non potest, quin nostra scriptura verior sit. Quis autem sit *quidam* vel vir ille amplissimus, num Pompeius, ut placet Manutio et Fabritio, an Cato, ut Grutero et Beneckeo, incerta magis coniectura augurantur editores, quam conantur certis rationibus ostendere. Verius illis omnibus mihi quidem videtur iudicare Orellius, qui (selectt. oratt.) ita sententiae suae fidem adiungit: "De his mortuis (Pompeio et Catone) tecte loqui vix attinebat. Ego interpretor de M. Marcello, quem significat tantummodo, ne Caesaris in eum odium refricet. Sed ex optimorum codd. testimonio eius nomen siletur etiam in §. 37."

§. 21. *agebat.* Nihil causae esse, quod *quidam* in ver-

hi agebat, cuius notio latissime patens pro cuiusque loci ratione declaratur, usu absoluto offensi sint, ut Groebel. (Program. Dresd. 1826), his locis cognoscitur. Pro Rose. Amer. 20, §. 57: *sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse.* Fam. 5, ep. 2: *cum agere coepisset* (Metellus), *tertio quoque verbo orationis suae me appellabat.* p. Coel. 15, 32: *Nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me mea fides et causa coget.* p. Sest. 41; Lael. c. 19. Cf. ad hoc verbum Hertel ad Tacit. Agric. c. 18; Telleri indic. h. v. p. 292; Kritz. ad Sall. Cat. c. 23, 3. Est autem omnino illud verbum, absolute positum, ut recte ait Beneckeus, nostrum: *sich geschäftig beweisen*, et ad nostri loci rationem aptius reddi potest: *so eifrig betrieb ein gewisser (die Sache)*; ut, cum intelligendum sit *monendo* vel *cohortando*, sententia sit: *alicui instare, aliq. urgere: in einen dringen, einem durch Vorstellungen zusetzen.* Eiusdem vero verbi vis subsequenter verbis: *sanctiss. rei publ. nom. opponebat* per Epexegetin explanatius definitur. Quapropter quam sit parum necessaria Lambini coniectura, qua is recepit *urgebant*, satis manifestum est. Ceterum perperam docet Wernsdorf., *agere* hic esse *disputare, sermones cum aliquo de aliquo conserere.* Nec minus quam *urgebant* abhorret a loci natura *aiebant*, in bonis aliquot libris scriptum.

§. 22. *cessit auctoritati amplissimi viri, vel potius paruit.* Nam *cedere* voluntatis est, *parere* observantiae. *Manut.* *Cedere proprie dicitur, qui contra veritatem alicui consentit:* ut Cic. p. Lig. *Cessit, inquit, auctoritati amplissimi viri vel potius paruit.* Isidor. Orig. V, 23.

§. 22. *Hinc in Ligarium crimen oritur.* Qui Tubero-nes Africa prohibuit. *Fabrit.* In hunc errorem inductus videtur Fabritius prava ista scriptura, quae paulo post legitur in multis exemplaribus: *prohibere illum.* Neque enim a Ligario, sed a Varo Africa prohibitos esse Tuberones satis constat illo Caesaris loco, qui est de B. Civ. I, 31: *Tubero cum in Africam venisset, invenit in provincia cum imperio Attium Varum. Hic venientem Uticam navibus Tuberone[m] portu atque oppido prohibet neque adfectum va-*

letudine filium exponere in terram patitur, sed sublatis ancoris excedere ex eo loco cogit. Tubero suspicari fortasse potuit, ipsius prohibendi auctorem fuisse Ligarium, quamquam vere prohibitum esse illum a Ligario negare Cicero debuit, nisi repugnare verba sua inter se vellet.

§. 22. *si crimen est illum voluisse, non minus magnum est, vos Africam — obtinere voluisse, quam aliquem se maluisse.* Haec est optimorum ac plurimorum codd. scriptura, a qua sine idonea causa recesserunt recentissimi praeter Steinmetzium et Klotzium editores omnes. Qui cum in nullo huius orationis loco interpretando tantum videantur, quantum in hoc nostro, laboravisse, neque facile de ullo sit maior eorum dissensio, non incommodum est eiusdem loci sententiam diligentius persequi. Ante omnia delendum est ante *illum* pravum istud *prohibere*, quod in paucis tantum deterioris familiae codd. scriptum patet loci naturae adversari. Quibus autem in verbis editoribus videtur magna esse difficultas, ea sunt *illum voluisse et aliquem se maluisse.* Haec quomodo inter se cohaereant, illi fere omnes non viderunt. Ernestius quidem, cum *illum* et *vos* sibi opponi falso opinaretur, *voluisse* post *vos* et *se* ante *maluisse* eiecta temere voluit. Grutero autem, Graevio, Wernsdorfio, Matthiae, Benecke, Orellio adeo displicuit pronomen *illum*, ut eodem depravari totum locum iudicarent et, praetermissa optimorum codd. auctoritate, in Pall. sexti et noni, quibus adstipulantur V7 et Ox. H, scriptura *ullum* remedium quaererent. Hoc qui praeferendum censent acriterque defendunt, ut Wernsdorf. et Beneck., in hanc sententiam ratiocinantur. «Si *illum* ponatur pro *ullum*, tum *illum* pronomini *vos* oppositum esse et, cum: *obtinere voluisse, quam aliquem se maluisse*: cuique absurda debeant videri, nihil restare, nisi ut scribatur *ullum*. Ita verbis *ullum voluisse* constitui propositionem, quae dicatur, maiorem, eique duabus partibus haec subiici: *non minus magnum est vos obtinere voluisse, quam aliquem se maluisse*, ut haec sit loci sententia: « Si velle (crimen committere) crimen est, vos non minus magnum (quod quidem aliter interpretatur Beneck.) crimen commisistis, qui Africam —

obtinere voluistis, quam alius quis (v. g. ? Ligarius), qui eam obtinere maluit. Haec utriusque ratiocinatio, quae ad eam rationem, qua nostri loci verba cum praecedentibus cohaerent, apta non est, fallacem modo veri speciem prae se fert, neque ulla causa est, cur scriptura *ullum*, qua nihil est perversius, probetur, *illum* autem vitupere-
tur. In primis enim tenendum est, pronomina *illum* et *aliquem* hic ita posita esse, ut illo putandus sit solus Ligarius, hoc Varus, non, ut temere adfirmant plurimi criticorum, Ligarius significari. Huc accedit, quod *illum* propter praecedens nomen *Ligarium*, a quo tota huius loci argumentatio profecta est et ad quod est haec eadem revocanda, necessario requiritur, *ullum* autem ferri non potest, quippe quo ea ratio, qua singulae argumentationis partes inter se nectuntur, tollatur et toto hoc loco aliquid desideretur, quo tota eius sententia ad eum, de quo agitur, ad Ligarium referatur. Hic autem Ligarius, (ut vere iam vetus Scholiasta iudicavit his verbis: *quod dico aliquem, non fuit Ligarius, sed Varus*) falso quaeritur in pronomine *aliquem*. Praeterea maior etiam in eo error est plurimorum editorum et interpretum, quod ii ad magis generalem sententiam, in qua tamquam fundamento totum huius loci argumentum positum sit, reperiendam *ullum* maxime necessarium esse opinantur. At vero dubium non est, quin istiusmodi universa vel latius patens notio ex verbo *voluisse* (crim. committ.), non e pronomine *ullum* depromenda sit. Ita fit, ut, quod in protasi, quam vocant, de universa Ligarii voluntate crimen aliquod committendi dictum est, id commode ad singula transferatur, ad duarum quasi partium contrarias Africae obtinendae voluntates, quae in apodosi, quam dicunt, inter sese comparantur. Quocirca tota illa argumentatio ex verbis: *in Ligarium crimen oritur; Nam* «enata, non ex verbis: *quam aliquem maluisse;* sed his: *aliquis Ligarius non fuit. Varus* etc., confici hunc in modum existimanda est. Si ea ratio servatur, ut sola illius (Ligar.) voluntas aliquid committendi crimen ipsum iudicetur, tum (ex hac criminis notione) nemo alius, qui, ut Varus, Africam, quam vos ipsi, obtinere mallet, maius crimen commisit, quam vos, qui

illam terram obtinere, quamvis minus vehementer, voluistis. Namque uter in utraque parte magis minusve vehementer illam cupiverit, non quaeritur. Verumtamen cum ne Ligarius quidem, sed Varus aliquis fuerit ex iis, qui Africam obtinere mallent; vos et Varus, non ille, crimine condemnandi estis, eoque minus causae est, quod eum crimine accusetis.“ Nos dicimus: *Wenn der Wille jenes schon ein Verbrechen ist, so ist der Umstand, dass ihr den Besitz von Africa, dieser Vormauer aller Provinzen, die von Natur zum Kriege gegen diese Stadt eingerichtet ist, wünschet, ein eben so grosses Verbrechen, als wenn irgend einer sich denselben (Besitz) in noch höherem Grade wünschte.* Beneckeus autem cur in verbis *non minus magnum est* vocabulum *crimen* intelligi posse neget, mirum videri debet, cum quomodocumque verba illa interpreteris, de criminis notione cogitandum sit. Nihil enim Beneck. eo proficit, quod studet exemplis docere, illud *non minus magnum* valere: *es ist von gleicher Bedeutung.* Ceterum his glossis ullum, illud, illa, illam, prohibere, se imperatorem esse, quae exstant in paucis minoris fidei libris scr., bene colligi potest, quantis hoc loco molestiis conflictati sint librarii, quamque male rem ipsam perceperint.

§. 22. *arcem omnium provinciarum.* Hic verborum ordo, ab antiquissimis criticis usque ad Orellium prae isto *omnium provinciarum arcem* iniuria repudiatus, a recentissimis demum Ciceroni recte vindicatus est. Etenim cum illarum vocum notiones ipsae separatim considerentur, et illud *omnium provinciarum* vocabulo *arcem* explanatius declarando addatur, nemini dubium potest esse, quin sit secundus casus postponendus. Alia autem esset huius rei ratio, si illa verba ita essent in unam quamdam notionem coacta, ut in gignendi casu contineretur minoris ponderis significatio, quae videretur in nomine substantivo, cui ille adpositus est, tamquam insita inhaerere. Hac genitivi, qui non ipse per se spectatur, natura perspicui potest, ubi is sit suo nomini anteponeendus. Vide, quae ego exposui ad orat. p. Deiot. p. 91 sqq., ubi totam rem exemplis illustravi.

§. 22. *quam aliquem se maluisse.* Quid est, aut quae

latinitas: *aliquis se* vult obtinere (provinciam)? *Ernest.* Iniuria *Ernest.* adspernatur illud *se*, quod vere Tullianum esse quam plurimi loci confirmant. Nam utrumque, et *aliquis se obtinere prov. mavult* et *aliquis obtinere prov. mavult* patet sermonis rationi consentaneum esse. Eorum enim verborum, quibus exprimitur studium aliquod ac desiderium, natura fert, ut, si idem subiectum, quod est in praecedente membro, ad sequentem infinit. transferatur, illa ipsa verba componi duplici modo possint; ut aut nominativus in modum attractionis infinitivum adseiscat, aut pronominis, quo revocetur subiectum, accusativus cum infinitivo iungatur. Haec autem ratio quare servetur, commode demonstrat Billroth. Grammat. lat. p. 502 et 503. Contra Krueger. eo libro, qui inscribitur *Untersuchungen* etc. III, pag. 534 sqq. sustulit istud discrimen, quod inter utramque constructionem esse putat Ramshornius in Grammat. lat. §. 168, N. 2. Neque minore iure Kritzius ad Sall. Cat, 1, 1 opinionem improbat Heusingeri et Beieri, qui ad Cic. de Off. II, 20, 7; 22, 9 docent, pronomen adiecti verbo, ubi scriptor velit subiectum aliquod alicui rei maiore vi ac gravitate opponi. Huic vero opinioni facile intellectu est quantum repugnent hi Ciceronis loci. Cf. Parad. 1, 4: *Ipsi iudicent, utrum se horum, an Fabritii similes esse malint.* de Off. I, 31, 115: *in omni sermone omnibus affabilem et iucundum se esse volebat.* II, 7, 24: *qui se metui volent.* 18, 62: *qui se adiuvari volent.* III, 4, 17; 17, 71; Tusc. Quaest. II, 26; in Catil, I, 2; de Senect. 20, 75; pro Arch. 5, 10. Tum etiam ficta esse reperiuntur, quae Goerenz. ad Acadd. I, 2, 7 et 27, 96 de infinitivi, et Beierus ad Cic. de Offic. III, 5, 26 de pronominis collocatione praecipiant.

§. 22. *imperium se habere dicebat.* Nam revera non habebat. *Manut.* Imperium quidem habebat, quod exercitum complurium legionum et fascēs habebat, sed non legitimum, quia, ut est supra c. 1, 3, a privato clamore imperitae multitudinis nullo publico consilio erat delatum. Imperium enim militare nisi a populo ex lege curiata dari non poterat, cum armis uti nemini liceret, nisi qui ea lege illud accepisset. Quia vero imperium Vari tale non fuit, Ci-

cero, qui hoc quoque loco legitimae potestatis causam agebat, videri voluit dubitare, num idem illud iustum, an ullum esset; quod intelligi potest illis verbis, quae sunt in §. 3: *ille* (Varus) *imperium* — *arripuit, si illud imperium esse potuit* etc. Quare hac quidem parte iudicandus est Varus imperium revera non habuisse.

§. 23. *quoquo modo illud se habet.* Hic est ordo verborum, quo *illud* ante *se* positum est, sententiae conformationi accommodatus, alienus autem is, qui invenitur in Ma et tredecim levioris fidei libris: *se illud*. Etenim quod pronominis *illud* primaria notio est, quae pro sua vi ac natura ad ea quae praecedunt verba *imperium se habere dicebat; fasces certe habebat* refertur, aperta causa est, cur illud pronomen ante *se* locum obtineat. Neque minus ordo ille, qui mutatus plane turbatur, ratione numeri apte cadentis adstrictus est.

§. 23. *illud se.* Scriptura *sese*, quae pro *se* legitur in paucis tantum libris scr. deterioribus, iure omissa est in optimis. Duplex autem pronomen cur a recentissimis demum criticis, non a prioribus relictum sit, valde mirandum est. Difficile est enim adferre locos Tullianos codd. auctoritate probatos, quibus cognoscatur *sese* cum neutrius generis pronomine aliquo pro subiecto singularis numeri posito consociari. Quod mirum non potest esse. Haec est enim pronominis geminati proprietas, ut id valeat ad eos qui agant insigniter ac praecipue notandos, ut sit nostrum: *sie für ihre* sive *er für seine Person*. Ex qua eius vi cum magnum aliquod subiecto pondus accedat, facile intelligi potest, quare saepe illud quidem reperiatur subiecti numero plurali adpositum, sed idem numerus ad pronominis *sese* usum non necessario requiratur, et quare idem pronomen minus rebus quam personis adiiciatur. Atque ex illa pronominis duplicati significatione factum est, ut ignari librarii tam saepe *sese* in *se ipsum* et *se ipse* depravarent, ut in Cic. libro, qui est de Nat. Deor. 3, 14, 33: *ex sese ipse*, ubi codd. fluctuant inter *ex sese et ipse*, *ipse ex se*, *ex se ipse*. — Ceterum valde mirum videri potest, quod Goerenzius, quamquam ad Cicer. de Finn. 3, 11, 30 tuetur duobus locis pronomen *sese*, idem ta-

men apud Ciceronem inveniri negat in Iahnii Annall. 1826, II, p. 504. Quo geminato pronomine nihil frequentius reperiri in libris Ciceronis facile concedet, quicumque aliquot eorum partes celeriter modo percurrerit. Hoc tamen videre licet, duplex *se* a Cicerone pronomini *ipse* non sine aliqua praepositione adiungi; quae cum praecedat, nihil interesse, num, addito *ipse*, simplex *se* an duplex usurpetur. — Neque cuiquam persuadebitur, quod videtur suspicari Gernhard. ad Lael. 9, 52, veteres scriptores in iterando illo pronomine numero solo ac suavitate ductos esse, quamquam illi existimandi sunt numeri leges, quibus tribuebant plurimum, hac quoque vel minima in re non neglexisse.

§. 25. *Quoquo modo illud se habet.* Recte omnino statuunt critici ac grammatici, in huiusmodi conformatione sententiae subiunctivum vitandum esse ex Latinitatis ratione, qua res non, ut nostra consuetudine, incerta sed certa potius indicetur; pronominibus autem et adverbiiis, quorum significatione omnes possint sive res sive personae comprehendi, adiungi solere indicativum. Huic tamen praecepto manifestum est non contrariam esse eam modi rationem, qua tale alicuius loci membrum iis verbis, quae ex loquentis indicio ac voluntate dicta sint, arctiore sententiarum vinculo constrictum sit. Hoc nomine patet subiunctivo, non indicativo locum esse, cum qualis res aliqua, non verane et certa sit consideretur, et ex tota loci alicuius natura, quae ipsa ut subiunctivum postulat, ita indicativum repudiat, declaretur subiunctivi ratio, ut in orat. p. Cluent. c. 14 extr. *Accusare, quoquo modo posset, quam illo modo emori maluit.* Qui locus iniuria a Steinmetzio ita adfertur, tamquam a communi lege discrepet, quamquam propter *maluit* subiunctivus *posset* teneat ibidem locum oportet. de Finn. V, 18, 49: *omnia quidem scire, cuiuscumque modi sint, cupere curiosorum — est putandum.* de Orat. II, 24, 102: *Equidem soleo dare operam, ut — ille agat suam (causam), et quidquid de sua re cogitarit in medium proferat.* Ubi adparet modum verbi *cogitarit* cum modo eius membri, cui illud interpositum est, convenire. de Orat. II, 41, 176: *ut eos, quo-*

cumque velit, vel trahere vel rapere possit. II, 60, 244: *Hoc, opinor, primum, ne quotiescumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere.* 61, 248. Caesar reperitur nullam aliam, nisi duplicem illam rationem secutus esse. Ab hac autem loquendi consuetudine posteriores scriptores quam saepe discesserint et indicativo, licet is iure expectetur, subiunctivum tamen praetulerint, haud incognitum est. Verumtamen quanto in errore sint, qui Ciceronem velint illi legi numquam non obtemperasse, cognoscitur his locis, de quorum integritate non potest dubitari, ut de Finn. I, 4, 10: *debeo profecto, quantumcumque possim, in eo elaborare, ut sint opera — doctiores cives mei.* de Orat. III, 50, 192: *versus debilitatur, in quacumque sit parte titubatum.* Ibid. 51, 201: *quod sententiarum conformatio permanet, quibuscumque verbis uti velis.* Alios eiusmodi locos, qui nunc non sunt in promptu, apud Ciceronem legisse me memini. Nostra quoque scriptura *habet*, suffragantibus deterioris notae duobus V2 et Ox. ψ , non exstat in quatuor ex optimis codd., Gn, Ma, Leid. et Erf., in quo subiunctivum scriptum esse adfirmat Freundius in Additamento, quo variae quaedam Cod. Erf. lectiones continentur pag. 59. Tamen ut soli illorum auctoritati, quanticumque eam facio, paream, eo minus adducor, quo magis indicativus non solum a tota loci nostri ratione, verum etiam a viginti sex libris scr., quorum in numero sunt Par. 11 et Col., comprobatur. Accedit, quod in aliis quoque locis huius nostri non dissimilibus indicativus a recentissimis criticis restitutus est pro subiunctivo codd. testimoniis non munito. Ita in ep. ad Fam. dat. lib. I, 5: *pro quoquo modo se res habeat:* ut erat in prioribus libris editis, Orellius ad optimorum codd. fidem recte revocavit: *quoquo m. s. r. habet.* Qui locus in Tusc. I, 29 prim. prius scriptus legebatur: *Sed alias: nunc, ubi ubi sit animus, certe quidem in te est;* eum Moserus codd. omnium auctoritate ita emendavit: *Sed alias, ubi sit animus: certe quidem in te est.* Haec simplex est ac vera scriptura, illa vero nescio an nata sit a manu eorum, quibus videretur non satis plene locutus esse Cicero, ut fecit aliis locis, et istud *nunc*, quod opponeretur voculae

alias, loco inculcandum esse. Quae vocula cum verbis: *ubi sit*: obstaret, ad expediendam difficultatem nihil fortasse interpretibus reliquum esse videbatur, nisi ut *ubi* duplicaretur. Quamobrem mendosior etiam iudicanda est scriptura ea, quae ab antiquioribus criticis recepta est: *Sed de hoc alias: nunc, ubi sit animus, certe quidem in te est.* Quod exstat in Orat. 54, 181: *quicumque sunt, sive unus sive plures* etc., id a solo Ernestio mutatum est in *quicumque sint*. At quam sit ibi alieno loco subiunctivus, ex eo intelligi potest, quod verba: *quicumque sunt, sive unus sive plures*: sententiarum quadam concinnitate voci *quaestio* adnexa non sunt, nec dubitatur, num quisquam numerus numerorum ipse sit, sed res ut cognita et concessa instar unius nominis describitur. Neque enim negat scriptor, esse unum sive plures numeros, sed hi num communes sint quaerit. V7 et Mb *habebat* pro *habet*, ex prava correctione.

§. 23. *haec querela vestra, Tubero.* Beneckeus et Orellius cur vocem *Tubero*, quae in Erfurtensi superscripta est, eiecerint, mirum videri debet. Namque eadem illa, praeterquam quod agnoscitur ab libris scr. fere omnibus, ad sententiae rationem aptissima est. Redit enim ad eos, a quibus paulum digressa est, oratio, quare orator putandus est post hanc digressionem Tuberonem ipsum nomine adpellavisse. — Nomen possessivum, quod vocant, reperitur in sexdecim libris scr., in quibus sunt Gii et Col., ante *Tubero* collocatum. Quae collocatio quare vera sit, tam manifestum est, ut explicatione non opus sit.

C. VIII. §. 23. *senatus eum sorsque miserat.* Lapsus est per errorem Graevius, qui conaretur falsam hanc Egmontani cod. scripturam tueri: *senatus eum sors miserat.* Etenim ut omittam codd. fere omnium consensum, non videtur ille meminisse, cum ex senatusconsulto, quae provinciae essent praetoriae, constitutum esset, sorte autem singulae essent datae praetoribus, omnem rem aequae ad senatum atque ad sortem esse revocatam. Quocirca utraque vox, quae per se constat, iure sibi subiuncta, non subiecta invenitur. Praeterea ferri non potest barbara ista,

qua solum pronomen inter gignendi et nominandi casum interponitur, verborum collocatio.

§. 23. *patrem suum tibi traditurum fuisse.* Freundius demonstrat in Cod. Erf. Addit. pag. 39, verba: *patre suu:* in Erf. non glossematis instar supra addita esse, ut Be-neckeus suspicatus sit, qui ea ut adulterina delevit. At etiamsi *patri suo* in Erfurtensi revera esset superscriptum, tamen in nostro illo *patrem suum* ne minimae quidem suspicioni locus esset, quod utrumque illud vocabulum non minus miro optimorum praeter Erfurtensem et plurimorum codd. consensu, quam loci ipsius ratione firmatur. Nam quia pronomine *eum* putandus est non Q. Tubero, sed, ut iis verbis, quae in §. 21 et §. 22 scripta sunt, prorsus adparet, L. Tubero significari, et hic provinciam sortitus est; dilucide patet, cur illa verba: *patrem suum tibi traditurum fuisse*: in neminem alium nisi in eundem ipsum L. Tuberonem conveniant. Quam autem falso Be-neckeus argumentetur, illud *traditurum fuisse* pertinere ad Q. Tuberonem, quod is sit accusator, quod paucis ver-bis interiectis commemoratus sit, uterque vero una in Af-ricam venerit, certe non attinet pluribus persequi. Quid? non minore idem captus est errore, cum haec adderet, du-rum esse et insolens orationis genus, *eum* ad id, quod statim sequeretur, *patrem suum* referri. Cuius generis quot quantique loci adhiberi testes possint, non commemoro. At verba: *patrem suum*: dubito num possint alium magis opportunum locum occupare, nisi forte quae separanda non sunt, ut *tibi* et *patrem suum*, misere divellenda sunt? Ita efficitur, nostra scriptura nihil esse loci naturae conve-nientius.

§. 23. *apud ipsum te.* In Helmst., Edit. Bonon. inepte *te* ante *ipsum* positum est, ab Ox. S. abest *te*, in Vind. 1 ineptius etiam scriptum est *eum* pro *ipsum*. Totam autem rationem, qua *ipse* ante pronominalia collocandum est, scite ac diligenter exposuit Wunderus ad orat. pro Plane. pag. 157, ubi bene docet, in collocandis his pronomini-bus eandem regulam valere atque in nominum propriorum et adpellativorum collocatione. Ut enim nomen proprium

ante adpellativum ponendum sit, si adpellativum nominis propii explicandi causa adiiciatur, ita pronomen *ipse* pronomibus personalibus praeponi debere, si notio pronominis *ipse* primaria sit maximeque urgenda, pronomen autem personale explicandi tantummodo pronominis *ipse* causa adiiciatur. Rem Wunderus exemplis patefecit, in quibus noster locus recte ita illustatur: *apud eum ipsum, cuius — interfuit, id est apud te.*

§. 23. *Non enim si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Grata*, quia utilis, *non probata*, quia parum honesta. *Manut.* Causam adfert orator, quare coram Caesare Tiberonem reprehenderet, si provinciam tradidisset; hoc enim non memoratum intelligit, Caesarem, quamvis libenter, quia ei conduxisset, Africam in potestate habuisset, non tamen rem inhonestam, prodicionem eius, qui provinciam a Pompeianis acceptam iniussu senatus sibi tradidisset, probaturum fuisse.

§. 24. *non tam propter id, ne.* Utriusque vocis *propter id*, quae in nullo, nisi in Iunt. et Klotzii exemplari legitur et a me est in orationem recepta, grave testimonium datur consensu quatuor egregiorum codd., Erf., Leid., Par., Col., quibuscum sex inferioris notae libri consentiunt. Neque tamen minus congruit illa scriptura cum sententiae ratione. Nam licet quibusdam videri possit verbis: *non tam*: significari, minus esse pondus illius membri, *ne offendam — patientiss. aures:*, quam eius, quod illo in loco sequitur: *quam ne Tubero — videatur*: ideoque illud nostrum: *propter id*: addendum non esse: tamen paulo acrius locum intuenti facile persuasum erit, aliter rem se habere. Quia enim his verbis: *ne offendam — patientiss. aures:* quae supra dicta sunt: *Vide, quid licentiae nobis tua liberalitas det, vel potius audaciae*: ea et revocantur et confirmantur, atque orator videri vult is, qui in tanta Caesaris liberalitate reprehensionem perfidiae Tiberonis coram ipso Caesare vereri non debeat, ut ille (orator) huic putandus sit laudem velle tribuere; satis constat; quanta vi illa verba notentur, quantumque ad designandam hanc vim nostrum *propter id* in adferenda causa proficiat. Non autem ducenda est ratio pravi istius

ut, quod ante *ne* exstat in multis libris editis, neque aliam habet, nisi infirmam Par. 1 et 5 auctoritatem.

§. 24. *huic victoriae infestam*. Melius puto *huius victoriae* sc. Caesaris. Dixisset illi, si pronomen ad victoriam referre voluisset. *Ernest*. Idem tenet error Patricium maiorque Schelleum, qui coniicit legendum esse *huic victori*, cui patet adversari verba: *aliena voluntas*, quae, cum de eodem victoris vocabulo (nam Africae voluntas aliena ab eodem victore erat) cogitandum esset, inepte essent dicta in eandem sententiam, in quam dicta sunt illa: *Africam huic victori infestam*. Quoniam vero pronomen *hic* ita usurpatur, ut praesentis temporis vel praesentis rei rationem complectatur: manifestum est *huic victoriae* nostro loco idem esse ac *victoriae*, quae nunc nobis grata est vel *victoriae*, quam Caesar, qui hic adest, consecutus est. Huius sententiae argumentum duci iam potest ex eo, quod sequitur, *huic causae*.

§. 24. *rex potentissimus*. In egregio Ma ante *rex*, in Gii autem, quocum faciunt duo deterioris familiae libri, post *rex* illatum reperitur *Iuba*, quod abest ab aliis libris scr. omnibus, qualescumque sunt, et ut glossae nomine suspectum omissum est in libris editis.

§. 24. *rex potentissimus*. Vix dicere attinet, Iubam regem hic intelligi, Hiempsalis filium, Pompeii amicissimum, quocum ei paternum erat hospitium. Iuba autem ubi regnaverit, in Numidia, an in Mauritania, an in utraque terra, non convenit neque inter scriptores neque inter interpretes. Hi quidem, velut Fabritius, quem sequi videtur Beneckeus, negant, illum Mauritaniae regem fuisse, ut est apud Florum IV, 2, 65; Schol. Ambros. p. 372 et Schol. Gronov. ad orat. p. Lig. p. 418, plus tribuentes Hirtio, ex cuius narratione colligi posse opinantur, Bogudem Mauretaniae regem, non Iubam fuisse. Qui tamen locus est apud Hirtium de B. Afr. c. 25: *profectus ab Utica est* (Cn. Pompeius filius) *in Mauritaniam regnumque Bogudis est ingressus*, ex eo non efficitur, Bogudem, Bochi, qui memoratur a Sallustio, filium, cuius fratri erat nomen paternum, Mauris omnibus imperavisse. Voce enim *regnum* hic indicatur ea tantum Mauritaniae

pars, cui praeerat Bogud, ut satis declarant verba Plinii 5, 1 (2): *Diu regum nomina obtinere, ut Bogudiana adpellaretur extima* (i. e. ea Mauritaniae pars, quae erat occidentis) *itemque Bochi, quae nunc Caesariensis*. Nihil autem crebrius confunditur a scriptoribus, quam utriusque fratris nomina, Bochi et Bogudis, et ipsi libri scripti saepe vacillant inter utrumque, cum scriberetur vulgo *Bogus*, ductum e Graeco *Βογούας*. Hoc autem proxime ad verum accedit, unam Mauritaniae partem, quae adpellabatur Tingetana, Bochi vel Bogudis, alteram, quae erat orientem versus, quamque obtinuerat Hiempsal, Iubae pater, cum Numidia Iubae fuisse. Qui quam potens fuerit quantoque terrori partibus Caesaris, satis compertum est; quantae autem ab eo copiae Scipioni subsidio missae sint, varie narratur a scriptoribus, ut ab App. B. Civ. II, 488; Hirt. B. Afr. c. 48; Suet. vit. Caes. c. 66. Sed hi quomodo-cumque illa de re inter se dissident, hoc certe licet adfirmare, maiores Iubam copias habuisse, quam quas adduxerat, cum haud exiguas comparavisset a sociis, magnaeque essent in oppidis munitis aliisque locis Mauritaniae vicinis dispositae. — At ille vero in proelio ad Thapsum facto devictus, cum Petreio, nocturnis itineribus confectis, Zamam profugit, a qua aequae atque a ceteris civitatibus exclusus est. De genere mortis, quam ibi oppetivit, non minor est scriptorum dissensio. Alii eorum, ut Dio Cass. 43, 8; App. B. Civ. 2, 490, 491; Senec. de Prov. 2, memoriae produnt, Iubam et Petreium, desperata salute, ferro inter se depugnasse mutisque vulneribus corruisse; alii, ut Liv. Epit. 114; Flor. IV, 2, §. 60 narrant, Petreium primum mortem regi attulisse, deinde sibi eam conscivisse. Teste vero Orosio 6, 16, Iuba non a Petreio primus necatus est, sed pretio dato a servo aliquo impetravit, ut mortem sibi daret; at ut legitur apud Plut. in vit. Caes. c. 55; Strab. 17, 731; Vitruv. 8, 5 (4); Eutrop. 6, 23; Sext. Ruf. 4, uterque nihil aliud fecit, nisi ut sibi ipsi manum inferret. Quae omnia si comprehendas, probabilius videtur Hirtii (de B. Afr. c. 94) narratio, et haec eius summa esse. Dum uterque ferro inter se pugnat, firmior imbecillior, Iuba Petreium facile ferro consumsit.

Deinde autem ipse sibi cum conaretur gladio transiicere pectus nec posset, quia levi vulnere erat adfectus, precibus a servo suo impetravit, ut ipsum interficeret. Confer. hac de re *Visconti* Iconograph. Gr. Mediol. T. 3, p. 388; *Belleyi* Dissert. in *Histoire de l'académie des inscript.* T. 38, p. 90 sqq.; *Drumannus* in *Hist. Rom.* T. 3, p. 603 et 604.

§. 24. *inimicus huic causae.* Quam glossae suspicionem Beneckeus de his verbis sine ulla codicum auctoritate movet, eam conatur ita firmare. Non opus esse illa verba addi, cum incognitum fuerit nemini, Iubam studuisse partibus Pompeii, quod iam ex verbis: *Africam — huic victoriae maxime infestam:* intelligatur; huc accedere, quod adiectis verbis: *inimicus h. c.:* lex violetur concinnitatis. At vero hic quaeri non potest, illa inimicitia num cognita omnibus an incognita fuerit, cum, hoc si spectaretur, adposita verba: *aliena voluntas:* expelli eodem iure deberent. Neque vero eandem esse verborum: *victoriae infestam:* sententiam patet, ac vocum: *inimicus h. causae.* Quantum enim intersit inter: *Africa victoriam Pharsalicam infenso animo atque iniquo intuetur:* et inter: *Iuba suo nomine odit Caesaris partes vel consilia,* nemo non sentit. Inimicitiae autem notio hic non modo otiosa non est, sed maxime etiam necessaria. Etenim si ad regis potentiam accedit abalienatus eius a Caesaris partibus animus, eo maius est periculum Caesaris, melior vero conditio Pompeianorum magisque credibile, Tiberones, id quod vult orator probare, provinciam Caesari tradituros non fuisse. Quare vero illa nostra scriptura existimanda sit concinnitati obesse, non adsequor. Nonne hoc idem valeret in verba: *conventus firmi,* quibus additum est *magni?* Quoties tum a concinnitatis lege discederet Cicero!

§. 24. *conventus firmi atque magni.* De horum verborum sententia video multum dissentire editores et interpretes. Vere quidem vidit Wernsdorfius ad orat. p. Lig. p. 249 sqq., *conventus* hic non idem esse, ac fora et conciliabula, in quae sint soliti provinciales convenire, sed a recta via deflectit, cum illo vocabulo corpus quoddam civium Romanorum, qui negotiandi causa in provincia fue-

rint, aut alius conditionis civium aut utrorumque ita significari statuit, ut *conventus* genitivus singularis voci *voluntas* subiectus, non nominativus pluralis habendus sit. Cui opinioni miror favere Orellium (in sell. Oratt.), qui etiam suspicatur, ex Caesar. de B. Civ. II, 36 Uticam hic intelligi posse; quod eo minus probatur, quod Uticenses pro quibusdam Caesaris in se beneficiis ei amicissimi, non inimicissimi fuerunt. Nec vero commemoro, quantum genitivo totius loci vis debilitetur, cum quae per se constant supponantur, eaque res, quae obstare Caesaris rationibus creditur, tollatur. At praeterea dubium non est, quin, ut docui in verbis: *inimicus h. c.* explicandis, orator velit ea urgere, quae valeant ad augendas, quae suscipiendae fuerint Caesari, difficultates. Ita fit, ut, cum *conventus* pluralis sit, tria per se spectanda sint, potentissimi regis inimicitia, aliena provincialium voluntas, *conventus* firmi atque magni. — Cuius vocabuli varias significationes quomodocumque explicat Gronovius in Observv. III, c. 22; Ernest. in Clav.; Gesner. in Thes.; nusquam vox *conventus* pro ipsa urbe, in qua forum agebatur, posita invenitur. Qui loci sunt in Verrin. oratt. I, 5; I, 13; II, 8 et 13; V, 31 et 39; V, 55 et 59; in orat. p. Sest. c. 4; apud Caes. de B. Civ. I, 14; apud Auct. de B. Afric. c. 97; apud Plin. III, 1 et 3; IV, c. 22; V, 28; iis non confirmatur illa sententia, quam complures recentiorum editorum voci *conventus* subiectam esse volunt. Quod hic dixi, verum esse facile intelliget, qui illorum locorum sententiam diligentius quam Gronovius consideraverit. Hac autem in re servandum est, tria *conventuum* genera, quae hic spectantur, distinguenda esse. Unum omnis illius regionis, cuius singulae societate coniunctae civitates vel populi in illius caput vel suae rei vel publicae agenda causa conveniebant; alterum civium Romanorum negotiantium, ut illud est, quod memoratur in Verr. oratt. II, 13; V, 36; tertium multitudinis civium Romanorum, sociorum, Latinorum, peregrinorum in unum locum contractae. Haec duo genera, quae huc pertinere arbitrantur nonnulli interpretes, hic aliena esse iis verbis perspicitur, quae leguntur apud Auct. de B. Afric. c. 97, 1: *Caesar interim, Za-*

mae auctione regia facta, bonisque eorum venditis, qui cives Romani contra populum Romanum arma tulerant, praemiisque Zamensibus, qui de rege excludendo consilium ceperant, tributis vectigalibusque regis abrogatis, ipse Zama egressus Uticam se recepit. Qui hic cives Romani nominantur, eos in nostro illo loco: *conventus firm. atq. magn. spectari non potuisse*, iis cognoscitur, quae eodem capite scripta sunt: *Thapsitanis HS vicesies, conventui eorum HS tricesies, Adrumetinis HS tricesies, conventui eorum HS quinquagies multae nomine imponit*. Hoc loco neque cives Romanos, qui modo separatim memorati sunt, neque eos, qui Thapsi et Adrumeti habitabant, sed eas regiones et partes, in quibus utrumque illud oppidum erat, quo variae earum regionum civitates et populi conveniebant, nomine conventus adpellari clarum est. Similis est locus apud Plinium III, c. 3, ubi legitur: *Dividitur (Hispania citerior) in conventus septem, Carthaginensem, Tarraconensem, Caesaraugusta., Cluniensem, Asturum, Lucensem etc. ibid. In conventum Cluniensem Varduli ducunt populos XIV. In eundem conventum Cluniensem Carictes et Vennenses quinque civitatibus vadunt*. Quae cum ita sint, illis locis, qui reperiuntur apud Auctor. de B. Afric. c. 97, adparet, conventum hic non esse; ut ait Manutius et Beneckeus, civium Romanorum, qui fuerint negotiandi causa in Africa, quique Pompeianis partibus faverint, neque, ut iidem illi volunt, voce *firmi* opes, *magni* numerum significari, sed eas civitates et populos, qui in illis regionibus societate iuncti Pompeiique voluntati dediti potentia ad resistendum et auctoritate valuerint. Similiter vox *firmus* usurpata est apud Caesarem de B. Gall. V, 54: "*Senones, quae est civitas inprimis firma*. Nec *magni* potest ad multitudinem referri, nisi vocabulis consociatur, in quibus est notio multitudinis vel copiae vel numeri. Nos igitur dicimus: *mächtige und ansehnliche (bedeutende) Landschaftsvereine*.

§. 24. *Quaero, quid facturi fuistis? Pro fuistis in Ma, V3 et in Lamb. ed. 1584 perperam scriptum legitur fueritis*. Quae scriptura quamquam omnino non est latinitati contraria, tamen cur minus loci naturae congruat,

quam illa nostra, ex iis intelligi potest, quae supra §. 9, ad verba: *quaero, quis putat*: exposui. — Sed non probatur scriptura *fuissetis*, quatuor Vindd., Helmst., Msse. Victor. oblata, et a Lambino in libr. ed. 1566 et in ed. Bon. recepta. Haec cur reiicienda sit, bene docet Handius in eo libro, qui est de arte lat. scribendi, pag. 216, ubi aperte ostenditur, qui fiat, ut Latinorum ratio differat a consuetudine Germanorum, qui plusquamperfecto subiunctivi utuntur, ubi illi praeferunt subiunctivi formam futuri periphrastici.

§. 24. *quamquam quid facturi fueritis, non dubitem.* Nulla est probabilis causa, cur Lambinus duorum codd. deteriorum praesidio confisus voculam *non* ante *dubitem* deleverit, eumque auctorem secuti sint Gruterus, Ernestius, Matthiaeus, Schelleus, qui pro *non* adeo *qui* reposuit. At vere docet Graevius, a sententia necessario requiri illam vocem, cui adsensores sint optimi libri ac plurimi; interrogationis notam huic loco non esse accommodatam, quam respuat bene loquentium consuetudo; Ciceronem potius dicturum fuisse: *sed quid facturi fueritis dubitem?* aut *quamquam quid facturi fueritis cur dubitem?* — Sane mirum est, quod multi editores dubitaverunt, num *quamquam* cum subiunctivo iungi ullo pacto possit. Quaeritur potius, qua conditione subiunctivi usus moderandus sit. De tota huius rei ratione optime disseruit Billroth. Grammat. Lat. ed. alt. §. 561, Adnot. 1 et 2; Kritz. ad Sall. Iug. c. 5, 2; Ellendt ad Cic. Brut. c. 50, §. 115, p. 86 et 87. Qui rem leviter attigerunt nec satis certis argumentis confirmarunt, sunt Manut. Comment. ad Famil. p. 146; Oudend. ad Caes. de B. Gall. VIII, 1; Wyttenb. Bibl. Crit. P. III, p. 25; Spalding. ad Quint. Prooem. §. 18; Heusinger. ad Cic. de Off. I, 8 et 17; Gernhard. ad Cic. de Off. I, 2, p. 9; Goerenz. ad Cic. de Legg. III, 8, 18; de Finn. III, 15, 48. p. 575; in Iahn. Annal. Philol. et Paedag. a. 1826. I, 2, p. 522; Matth. ad orat. p. Muren. c. 9, 20, ubi *loquar* nihil aliud est, nisi futurum I, non subiunctivus; Beneck. ad orat. in Cat. I, c. 5; Ruehner. ad Tusc. Disp. V, 50; Bremi. ad Nepot 25, 15, 6; Vossius de Construct. p. 598 sqq.; Ruddiman. II,

p. 552; Ramshorn. Grammat. Lat. §. 191, p. 596. — De Tulliana autem consuetudine, de qua hic agitur, hoc videtur certum esse, *quamquam* non pro sua vi propria additum reperiri subiunctivo, sed pro loci natura, quae postulet subiunctivum. Hoc autem fieri solet, ubi ea verba, quibuscum *quamquam* iungitur, aut ex animo loquentis dicta, aut magis minusve arcto sententiarum vinculo cum cogitatione ac voluntate eius, cui aliquid tribuitur, constricta sunt. Ita de Orat. 2, 1, 1: *Erant multi, qui, quamquam non ita sese rem habere arbitrentur, tamen — praedicarent.* Si vero *quamquam* invenitur in orat. recta cum subiunctivo consociatum, ut sit nostro loco, tum sententia loci ita exprimitur, ut aliquid *feri posse*, non *vere fieri* vel *esse* concedatur, et modus sit, qui vocatur, potentialis, in cuius naturam vocula *quamquam* nullam habere vim potest. Hanc patet rationem esse Ciceronis, posteriorum scriptorum non item, qui non gravabantur saepius, re non cogente, subiunctivum cum *quamquam* coniungere.

§. 24. *cum videam, quid feceritis.* Video enim vos Africa prohibitos in Graeciam ad Pompeium ivisse. *Manut.*

§. 24. *et prohibiti summa cum iniuria.* Non vereor istud *ut perhibetis*, quod post *prohibiti* scriptum legitur in quinque libris deterioribus, miro optimorum ac plurimorum, a quibus abest, consensu expellere. Sed mirari satis non possum, quod Gruterus, Lambino obloquendi libidine ductus, non dubitavit profiteri, ablatam hoc pacto Ciceronianae sententiae gemmam, quae propter litterarum sillabarumque geminam quasi similitudinem facile potuisset excidere. At nonne verisimilius est, illa verba, quae ad sententiam necessaria non sunt, illata esse in orationem a librario aliquo, qui indicare vellet, verba: *summa cum iniuria*: accusatoris iudicanda esse? Praeterea servandum est, *perhibere*, ut demonstravit Madvigius in Opuscul. Acad. p. 199, hac significatione, qua est nostrum *behaupten*, *vorgeben*, alienum esse a consuetudine Tulliana. Orellius quidem, qui Madvigii iudicium laudat in Praef. Oratt. sell. X, dicit controversum omnino locum esse de Finn. II, 3, 15: *Heraclitus, cognomento oxoteirós qui perhibetur.* At

hic locus, etiamsi non esset controversus, tamen nihil haberet, quod traduci posset ad nostrum. Facile est enim intellectu, verbum perhibendi illo loco valere, quod saepius valet apud Ciceronem, *vocare, nominare, adpellare, commemorare*, non, ut nostro loco, *dicere (behaupten)*, quam vim dubito num Cicero illo verbo, non addito accusativo, expresserit.

§. 23. *cuius auctoritatem secuti.* Latenter hoc significat: Auctoritas amplissimi viri, non causa vos ad belli societatem adduxit. *Manut.*

§. 23. *Caesaris causa.* Ut Caesari provinciam traderetis. *Fabrit.*

§. 23. *Quodsi Caesaris causa in provinciam veniebatis.* Vide ad hunc locum Beneckeum, qui huius indicativi rationem reddidit in conditionali sententia positi et cum alterius eidem suppositi membri subiunctivo coniuncti. De Div. II, 8, 20.

§. 23. *Quae est haec ergo apud Caesarem querela?* De pronomine *haec* ponendo aut omittendo non minus libri ser., quam ipsi critici inter se discrepant. Exstat enim illud in Col. et Gud. II, abest ab Erf., Ma, Leid., quibus utrisque adiungi potest prope par numerus deteriorum; est vero a Graevio in orationem receptum et ab iis, qui post eum secuti sunt, editoribus probatum, ab Orellio autem et Beneckeo repudiatum. Huic quidem illud videtur esse interpolatum et ne aptum quidem ad sententiam, cum non cadat in Ciceronem ita interrogare: "*quae est haec ergo etc.: Was ist dies also für eine Klage beim Caesar?*" Quid vero? Nonne miratur orator, quod eadem iniuriae acceptae querela, quae ad Pompeium delata et modo memorata est, nunc praepostere deferatur ad Caesarem? Cum vero praegressum querelae vocabulum consulto revocetur proprieque indicetur, pronomine illo nihil liquet huc convenire melius, ut nos dicamus: *Was soll diese Beschwerde also vor Cäsar?* At contra prorsus adparet quam hoc loco abhorreat universa, non definita, quae sola placet Beneckeo, querelae notio. Neque enim potest quodcumque genus querelae, sed certum ac definitum spectari i. e. querela iniuriae acceptae. Et pronomen cum hanc praecipuam vim

habeat, cur adverbio *ergo* anteponendum sit, obscurum non est.

§. 23. *cum eum accusetis*. Subiunctivum *accusetis*, quem Ciceroni reddiderunt Klotzius, Beneckeus, Orellius, indicativo praeferendum duxi, non magis optimorum ac plurimorum codd. auctoritate, quam loci ipsius natura impulsus. Etenim non dicit Cicero, Caesarem a Tuberone vere accusari, sed probabili argumentatione concludit, hanc istius querelae vim esse, ut Caesar accusari videatur. Cogitatae autem rei et incertae, non certae ac definitae causam cum animo effingat orator, facile intelligitur, cur ibi subiunctivo, non indicativo locus sit. Accedit, quod ex subiunctivo *queramini*, de cuius veritate non potest dubitari, colligendum est, indicativum *accusatis* locum habere non posse. Quamobrem audiendi non sunt, quibus forsitan particulae *cum* natura postulare videatur, ut *accusatis* hic retineatur. Est certa quidem ratio ea, qua *cum* indicativum adsciscit, ubi duabus loci alicuius partibus, quarum altera alteri supposita est, duae res certae et cognitae vel iudicio constitutae ad se ita referuntur, ut vocula *cum* causae extrinsecus accedentis notio aperiatur et, quae utroque membro exprimantur, inter se nexa et una ratione colligata coalescant. Ita fit, ut *cum* nihil aliud valeat, nisi, id quod saepe valet, *eo, quod*, vel nostrum: *dadurch dass, indem, insofern, weil einmal*. Cf. orat. p. Rabir. VI, 18: *Nihil me clamor iste commovet, cum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos*. de Orat. II, 37, 154: *quo etiam maior vir (Numa) habendus est, cum illam sapientiam — cognovit*. in Verr. II, 64, 153: *Hi cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias etc.* ad Fam. 16, 16: *mihi gratissimum fecisti, cum eum — amicum quam servum esse maluisti*. Cf. p. Planc. 32, 78; p. Mil. 36, 96; pro Deiot. 13, 36; ad Fam. 7, ep. 13, ibid. 28; 9, 14; 11, 2; 13, 6 et 24; ad Att. 4, 3; 14, 17; Cat. mai. 19. — Sed quamquam nostro in loco indicativus eam ob causam, quam supra attuli, poni non potest; tamen id *cum* causale, quod est in orat. pro Milone c. 36, 99, cum indicativo iunctum Matthiae non debuit esse suspec-

tum. Qui suspicioni locum non dedisset, si ei placuisset naturam causae verius considerare. Nam quod duplex est ratio causam adferendi, et firma atque ex ipsa re nata est ea, quam modo exposui; nemo non videt, indicativum illi voculae adiunctum non magis posse in dubitationem venire, quam qui cum *quod*, *quoniam*, *quandoquidem* consocietur. His autem ipsis vocabulis cur, id quod doceri vult Matthiaeus, pro *cum* uti scriptores noluerint, etsi quaeri nil refert, tamen ex iis, quae supra explanavi, perspicitur. Quod praeterea addit Matthiaeus, illud *cum* causam indicans paucis tantummodo locis confirmari, et hos ipsos varie scribi, id verum esse nego, cum qui modo allati a me sunt, et quorum numerus aliis multis augeri facile potest, incorrupta sint sanitate atque integritate. Et quia illa sententia, quam voculae *cum* subiectam esse dixi, ad temporis notionem nil pertinet, non potest ferri, quod Ellendtius ad Brut. c, 36, 139 adnotavit, idem illud *cum* ad indefinitum tempus relatum cum subiunctivo, ad definitum tempus loquendi, cum indicativo sociari.

§. 23. *queramini prohibitos esse vos*. Iure Klotzius et Beneckeus post *prohibitos* restituerunt *esse*, quippe cui auctoritatem adiungant quatuor optimi libri, ad quos accedunt duo deteriores Mon. b et Vind. 3. Neque vero potest ex eo, quod est verbum illud in tribus deterioribus ante *prohibitos* positum, glossae suspicio nasci; cui suspicioni vox aliqua tum adfinis est, cum, quod hic secus est, abest a nonnullis optimorum, et deteriores de sede eius inter se dissident. Sed loci quoque ratio exigit scripturam nostram, qua verbi *esse* ope ostenditur, de veritate eius rei, de qua querela sit, dubitandum non esse, sive id, de quo forsitan querantur Tuberones, non cogitatione conceptum, sed vere effectum esse. Ex quo perspicui licet, post verba *dicendi* vel *putandi* non subiectum vel obiectum, ut vocant, sed id, quod ei attribuatur, maximeque num hoc vere perfectum sit, spectari. Praeterea vero ex hac verborum collocatione efficitur, non participium, quod infinitivi vim habeat, sed infinitivum scribi oportere. Verbum enim *prohibitos*, si attributi loco pronomini *vos* explicationis causa ita adderetur, ut nihil aliud esset, nisi:

qui sive quod prohibiti sitis: non ante vos sed post id locum haberet. Quocirca perspicuum est, probari non posse eam scripturam, quae legitur in Coloniensi et Vind. 6, quamque omnes praeter Klotzium et Beneckeum editores amplexi sunt, et Orellius tres optimorum codd. secutus retinuit. Eamdemque ob causam, quam supra explicavi, non decet abiicere illud *esse*, quod est in simili loco Tusc. V, 5, 14: *virtutes autem noli vereri, ne expostulent et querantur, se a beata vita relictas esse.* In Vulgata est: *esse relictas*, quod propter hexametri clausulam tam suspectum est Beneckeo, ut *esse* delere malit quam transponere. At idem vero quoniam ab uno tantum Oxon. abest, a Lambino autem in marg. libr. 1584 editi et in egregio Gud. II exstat post *relictas*, nulla causa est, cur extirbetur. Atque magis etiam verbum *esse* sententiae ratio postulat. Non enim dicit Cicero, neminem vereri debere, ne virtutes de sese ipsis tamquam relictis, vel de opinata derelictione sua querimonias habeant, sed ne de eo querantur, quod vere a vita beata relictas sint. De tota autem, quam hic explicare longum est, ratione, qua decernitur, ubi verbum *esse* ponatur, ubi omittatur, egregie disseruit Handius in illo libro, qui est de arte lat. scribendi pag. 274, praecipue autem 429 et sqq. Cf. quae docui in Quaest. crit. ad orat. p. Deiot. pag. 25 sqq. et in Adnott. ad eamd. orat. pag. 112, 125, 134. Hac de re singula bene exposuit Kritzius ad Sall. Cat. 1, 5; 20, 5; 48, 5; Iug. 20, 1. Res magis exemplis demonstrata, quam ratio exposita est a Goerenzio ad lib. de Finn. V, 5, 15; in Iahnii Annall. Philoll. et Paedagg. I, 2. pag. 312, ubi ii loci corriguntur, qui sunt in lib. II de Off. c. 22, 78; de Orat. II, 60, 246. Improbandum est autem, quod Beierus dicit, in Lael. X, 1, 2. scribendum esse: *meministi — quanta hominum vel admiratio vel querela pro quanta esset etc.*

§. 25. *gerere bellum.* Huic ordini verborum, quem pro vulgato *bellum gerere* ex omnibus criticis soli receperunt Klotzius et Orellius, non minorem fidem facit optimorum ac plurimorum codd. auctoritas, quam ipsa loci conformatio. Facile est enim ad intelligendum, vocem *bellum* eam

vim habere, in quam audientium animus maxime intendatur, ideoque esse in clausula ponendam. Quocirca in nostrum locum valet, quod Quintilianus docet in Inst. orat. 9, 4, 29 sqq. *Saepe est vehemens aliquis sensus in verbo, quod, si in media sententia latet, transire intentionem et obscurari circumiacentibus solet, in clausula positum adsignatur auditori et infigitur.*

§. 23. *si velitis gloriari per me licet.* Quod pro vera hac scriptura, quae est in optimis ac plurimis libris scr., Graevius et Orellius Coloniensem, cui suffragantur quatuor deteriores, auctorem secuti non dubitarunt pravum istud: *si vultis gloriemini* in orationem recipere, mirum debet videri. Quam enim sit hic alienus indicativus *vultis*, cui-libet perspicuum erit, qui meminerit, non potuisse Cicero-ni in mentem venire eam voluntatem, quam re vera habebant Tiberones, sed eam, quam his esse cogitatione ille effinxerat. Recte igitur positum esset *si vultis*, si Tiberones ante iam velle se gloriari dixissent. Sed quoniam haec verba referenda sunt ad illa, quae supra in §. 22 leguntur: *Si responderit Tubero, Africam — tibi patrem suum traditurum fuisse*; et quoniam apertum est, hoc ipsum, quod sententia conditionali exprimitur, animo fingi neque dato, sed cogitato responso adstringi: incertum non est, quare nulli alii modo possit, nisi subiunctivo locus concedi. Neque tamen minus certa est scriptura *gloriari*, cuius loco ex eiusdem Coloniensis testimonio Lambinus, Graevius, Orellius temere posuerunt *gloriemini*, quod vel Ernestio non displicuit. Beneckeus contra recte videt, sicut Lambinus ad personam, quam significare necesse putarit, indicandam in lib. 1566 edit. *vobis* post *quidem* interposuerit, ita veteri alicui grammatico accidere potuisse, ut sibi videretur verbo *gloriari* in *gloriemini* mutato isti opinato incommodo posse occurrere. Haec tamen mutatio bene ostendit idem ille quam non necessaria sit, cum propter *velitis* persona non desideretur.

§. 23. *etiamsi a Varo et a quibusdam aliis prohibiti essetis.* Difficile dictu est, qui factum sit, ut in hoc loco explicando interpretes, licet laborantes sudarent, tamen mirabilia commemorarent. Ita magnus ille Manutius ea tri-

huit oratori, quae ipsa falsa sunt et a re aliena, cum haec dicit: *a Ligario non a Varo prohibiti estis*; quamquam ext. cap. 7 dixit Cicero, non a Ligario, sed a Varo Tuberones prohibitos esse. Et in eandem sententiam addit: *sed si prohibiti essetis a Varo*, — tunc quoque concederem, vos provinciam, nisi prohibiti essetis, Caesari tradituros non fuisse; id enim verisimilius gloriari videremini: quia Varum Caesaris inimicissimum fuisse et contra ducem eius Curionem pugnasse constat. Patet Manutium illud cum mendacio gloriari declarare voluisse, sed ita a recta via declinasse, ut in interpretando verborum et rerum aliunde quaesitarum laqueis irretiretur. Atque Fr. Ursinus et Patricius, quod *provincia* in verbo *prohibiti essent* intelligendum iudicabant, eo errore capti sunt, ut ille *si non*, hic *nisi* scribendum esse coniceret. Minus etiam ferri potest Wernsdorfii sententia, qui omnes nervos intendit, ut nobis persuadeat, in illis verbis cogitando addi debere: *contra Caesarem pugnare*. Quod quam repugnet praegressis verbis: *vos provinciam fuisse Caesari tradituros*, in promptu est. Contra et loci naturae et toti rationi, qua toto capite verborum sententiae aliae ex aliis aptae et inter se nexae sunt, consentaneum est, nihil aliud intelligi, nisi *provinciam Caesari tradere*. Cicero enim postquam extr. cap. 7 quaesivit: *Caesarine eam tradituri fuissetis?* et animo finxit fore, ut Tubero ad illam quaestionem responderet, se hoc facturum fuisse, ac respondendo et quaerendo usque ad verba: *Venistis ad Pompeium*: demonstravit, quantum Tuberones re ipsa probassent, se provinciam Caesari tradituros non fuisse; haec ita adiungit: Nunc vobis vel falso gloriari per me licet, vos, etiamsi provinciam Caesari tradere prohibiti essetis, tamen eam illi tradendi voluntatem habuisse. Quomodocumque autem huius loci verba interpretamur, nihil relinquitur, nisi ut illud: *provinciam Caesari tradere*: non memoratum intelligatur.

§. 23. *a Varo et a quibusdam aliis*. Praepositio *a*, quae ante *quibusdam* recte recepta erat a Graevio, a posterioribus criticis omissa est, a recentissimis autem, testibus optimis libris scriptis, iure restituta. Nam quod

duo hic vocabula simplici *et* coniuncta separatim et ipsa per se spectantur, ut alterum alteri non explicationis causa adiunctum sit, sed illi *quidam alii* ad Tuberones prohibendos tantum contulisse putandi sint, quantum ipse Varus: plane constat, quare non semel, sed bis poni debeat praepositio. De tota vero ratione, qua vere indicatur, ubi semel, ubi bis ponatur praepositio, disputavit Handius in eo libro, qui est de arte lat. scribendi pag. 233 sqq.; Wunderus ad Varr. Lect. Cod. Erf. pag. XVII; Soldan in Quaestt. critt. ad orat. p. Deiot. pag. 6 et in Adnott. ad eamd. orat. pag. 98 sqq. et 187.

§. 25. *ego tamen*. Pro vulgato *autem*, in paucis tantummodo libris scr. iisdemque deterioribus oblato, recentissimi demum editores merito revocarunt *tamen*, cuius testes sunt optimi libri ac plurimi, cuiusque vestigium adparet in Pithoeani falsa scriptura *tum*. Quicumque enim non ignorabit, librarios pro integra forma *tamen* modo compendio *tñ* modo *tām* usos esse, ei satis probabile videbitur, quam facile eorumdem errore, cum non raro littera *a* propter scripturae similitudinem in *u* abiret, *tamen* et *tum* confundi potuerit. Quam compendiorum vim etiamsi neque respexisset neque percepisset Ursinus, tamen potuisset ex loci natura cognoscere, *tum* nullo modo probari, cum nec conditio nec tempus aliquod significetur, cui id respondeat. Neque vero aptius est *autem*, quod nemini facile, nisi iis fraudem facere poterit, qui quomodo noster locus cum antegresso cobaereat, non satis animadverterint. Intereedit autem inter utrumque locum haec sententiarum ratio: quam ego quam perspicue demonstravi, vos non a Ligario, ut vultis, sed a Varo prohibitos esse provinciam Caesari tradere, tamen, si velitis hoc gloriari, facile largior, culpam sustinere Ligarium, qui vos (his verbis patet in Tuberones facetae ironiae aculeos converti) tantae laudis i. e. provinciae Caesari tradendae occasione privaverit. In qua concessivae, ut vocant, sententiae conformatione quam sit incommoda vacula *autem*, nemo non sentiet, quem non fugiat omnis eius usus ac proprietas.

§. 25. *confiteor*. Etsi in egregio Erfurtensi et novem levioris fidei libris exstat *confitebor*, quod sunt omnes

amplexi editores, tamen non vereor, in recipiendo *confiteor* maiori trium ex praestantissimis codd. auctoritati, quibuscum faciunt septem alii cum Copp. Victorianis, obtemperare. Nam cum praesentis temporis natura mihi quidem videtur optime congruere sententiae ratio. Cicero enim, postquam, quae videri Tubero vellet spectasse, ut commenta delevit, ad totum argumentum ironiae acerbitatem adiungit, in qua praesentis temporis ope tota res magis ob oculos ponitur, tamquam dicat: non eunctor confiteri, sive parata est confessio mea, tantae laudis vobis praereptae crimine damnandum esse Ligarium. Quod cum ita sit, quanto melius conveniat orationi illud *confiteor*, quam languidum istud *confitebor*, non opus erit pluribus docere.

C. IX. §. 26. *quamvis ipse probarim*. Sic verissime scriptum legitur in plurimis libris scr. ac praestantissimis praeter Gud. II, in quo cum paucis deterioris familiae codd. reperitur *probarem*, sine idonea causa a Lambino, Heumanno, Ernestio et Orellio receptum. Quod, tantum abest, ut, id quod Ernestius adfirmat, latinitas postulet, ut etiam non ferat. Quis enim non videt, quantum verba: *quamvis — probarim, ut probo*: iam ipsa sibi contraria sint? Nonne haec in iis latet oppositio: *sed constantiam Tuberonis vere non probo sive probabam, ut nunc probo*? Quo nihil dici potest perversius, cum orator velit hanc sententiam exprimere: *ego quidem constantiam Tuberonis quam maxime semper probavi, ut nunc probo, sed eam tamen non commemorarem, nisi — cognovissem* etc. Quocirca recte statuit Beneckeus, conditionalem, ut vocant, sententiam: *non commemorarem, nisi — cognovissem*: per se constare, neque cum verbis: *quamvis — probarim*: una neque aequali ratione comprehendendi. Sed ut hoc loco perfectum subiunctivi solum probatur, ita idem, quod voculam *quamvis* sequitur, plane improbandum est in orat. p. Deiot. c. 11, 30: *Sed quamvis ingrate et impie necessitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis*. Ubi imperfecto *repudiaretis*, cuius loco a paucis levioris fidei libris datur *repudiaritis*, et ab optimis libris masc. et ab

ipsa totius loci natura certum est subsidium. Nullo autem pacto possunt cum nostro loco ii comparari, qui a Steinmetzio comparantur ex orat. pro Mil. c. 30 ext. et ex illa, quae est p. S. Rosc. c. 44 pr.

§. 26. *nescio, an melius patientiam possim dicere.* Si usquam apud Ciceronem vocabulum aliquod immerito est in suspicionem vocatum, id nostro loco factum est a Beneckeo, qui unius Coloniensis testimonio adductus vocem *melius* non est veritus uncis concludere. Quod ille suspicatur, *melius* ab interpretis manu profectum esse, id iustis rationibus non probavit. Ut omittam certam omnium praeter Coloniensem librorum ser. auctoritatem, vocabulum illud loci sententia ipsa vindicat suum, cum idem non modo ab hoc orationis genere non abhorreat, sed commode etiam adiiciatur ad eam verecundiae ac prudentiae cautionem, quae est in eiusmodi formula, qua constantia distinguatur et patientia, apertius significandam. Quare quis ferret, si vocula *recte* reiiceretur in simili formula, quae est in Tusc. III, 8: Σωφροσύνην soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem adpellare, nonnumquam etiam modestiam; sed haud scio, an recte ea virtus frugalitas adpellari possit. De Finn. V, 3: Peripateticorum princeps fuit Aristoteles, quem haud scio, an recte dixerim principem philosophorum. Quis autem dubitabit, quin ex sermonis latini legibus ibi *rectius* sive *melius* dici eodem iure potuerit? Nec valde absimilis est ratio eius formulae, qua utuntur Latini in significatione cuiusque maioris vel maximae rei, ut de Orat. I, 14, 61; II, 52, 209; ad Fam. 19, 15; Tusc. III, 23, 55; Cf. Hand. Turs. Vol. I, pag. 517. Contra merito Beneckeus Matthiaeum reprehendit, quod pro praesenti *possim*, ab Ernestio recte restituto, recepit *possem*, quod ut codd. auctoritas ita ipsa Latinitas respuit.

§. 26. *a quibus partibus — receptus — reiectus — ad eos ipsos rediret.* Haec optimorum ac plurimorum codd. scriptura et ab antiquis et ab recentioribus criticis praeter Klotzium omnibus, qui multum inter se discrepant, iniuria repudiata est. Qui cum in rebus minutis haesitantes loci naturam parum intellexissent, facere non potue-

runt, quin ad has duas, quae levi paucorum eorumque deteriorum codd. auctoritate nituntur, scripturas confugerent: *a quibus — reiectus — ad eos ipsos*, et *a quibus partibus — reiectus — ad eas ipsas*. Illam qui probant, vocem *partibus*, ut glossae nomine suspectam, non dubitarunt ideo expellere, quod, ut ait Ernestius, quem sequitur Schelleus, Tiberones non a totis Pompeii partibus, sed a Pompeianis quibusdam essent reiecti. Sed illorum verborum vim si ita velis interpretari, hac ipsa scriptura: *a quibus — ad eos ipsos*: nihil potest inveniri perversius. Quis enim sibi persuadeat, Tiberones esse ad eosdem homines, a quibus essent summa adfecti iniuria, ad Varum et alios quosdam, in Africam reversos? Verumtamen cum pronomen *quibus*, (modo ne putetur tam anguste valere), idem sit, quod *a Pompeianis*, nec hoc differat a Pompeianis quae in Africa fuerunt partibus, (quicumque enim partium quarundam personas agunt, pro partibus ipsis dici existimandi sunt); quid causae est, quod illud *partibus* tanta codd. msc. auctoritate firmatum eiiciatur? Magis autem mirum videtur Matthiae iudicium, qui in not. critt. ad h. orat. pag. 392 vocabulum *partibus* eam ob causam improbat, quod *reiici a partibus* pro *ab earum partium hominibus* nondum invenerit, qui diceret. Quid? Nonne tum aliquanto plus haberet vituperationis, quod infra §. 27 ext. legitur: *in Macedoniam ad Cn. Pompeii castra venit, in eam ipsam causam, a qua erat reiectus cum iniuria*? Neque vero minus probatur altera, quam amplexi sunt Graevius et Steinmetzius, scriptura: *a quibus partibus — ad eas ipsas*: in qua nemo, nisi spinas vellere volet, quidquam reperiet, quod sententiae sanitati contrarium sit. Tamen pauci tantum iidemque levioris fidei libri illius testes sunt, quorum tanta est dissensio, ut manifesta ab iis ostendantur adulterinae scripturae indicia. Ita scriptum invenitur in Col., H, V6, Ox. στ: *eas ipsas partes*, quod receptum est ab Heumanno et Moebio; in Vind. 1 *eas*; in Vind. 3 et Ox. χ: *eas ipsas*, quamquam ab iisdem non agnoscitur *partibus*; in Vind. 5: *a quibus partibus — causas ipsas*. Haec utut sunt, facile intelligitur, si, nulla librorum ratione habita, verba

ad vivum resecare velis, et ad verba et ad sententiam accommodare scribendum esse: *a quibus — ad eorum ipsorum partes rediret.* — Contra nostri loci conformationem diligentius intuentibus non opus, spero, videbitur, ab illa optimorum ac plurimorum codd. consensu confirmata scriptura recedere. Cuius scripturae constructionem, quam grammatici partim Synesin, partim Syllepsin vocant, eam esse patet, ut pronomen *eos ipsos* non cum genere eius vocis, ad quam refertur, congruat, sed ad solam eius sententiam accommodetur. Hac autem liberiore nec usitatis sermonis legibus adstricta ratione utitur interdum Cicero in fervidiore et incitatore orationis genere, quo adductus videtur nonnumquam vulgarem, quem nos diligentius tenere solemus, ordinem mutasse. Ita orator quidem non dubito quin primo partes Pompeianorum, qui fuerant in Africa, spectaverit, sed deinde, interpositis illis verbis: *in dissensione civili non esset receptus, esset etiam cum crudelitate reiectus*: quibus verbis institutus cursus paululum intermittitur, ipsi qui in Graecia fuerant Pompeiani, quasi potiores, pro voce partium subito, priusquam sententia ad exitum perduceretur, animo illius oblatis sint. Simile est vero apud Ciceronem illud genus orationis, quo pronomina ad proxime praegressa verba eum in modum referuntur, ut ab iis vel genere vel numero differant, quorum alterutrum est ex tota sententiae natura depromendum. Cf. pro Sext. c. 17, 38: *Habebam inimicum C. Marium, — sed duo importuna prodigia, quos egestas, quos aeris alieni magnitudo, quos levitas, quos improbitas, tribuno pleb. constrictos addixerat.* Ubi Piso et Gabinius intelliguntur. Ad Fam. I, 9 med.: *Illā furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam, quam tres sorores.* De Clodio loquitur Cicero. Ad Att. I, 16: *Narra, inquit, patrono tuo, quae Arpinates aquas concupivit.* Per quae aperte significatur Clodia, quare recte docet Gronov. ad Plaut. Most. I, 3, 57, legendum non esse qui. Ad Fam. XIV, 1: *Sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat, quem ego diem si videro, — satis magnum mihi fructum videbor percepisse etc.* Ad Att. XII, 14. De rariore numeri mutatione vid. Cic. Acad. II, 32,

103: *Itaque ait vehementer errare eos, qui dicant, ab Academia sensus eripi, a quibus numquam dictum sit etc.* Ibiq. Goerenz.; de Off. 1, 54, 3; pro Arch. 12, 51, ubi vid. Stuerenburg. — Nostram scripturam veram esse ex eo colligi licet, quod in egregio Erfurtensi duplex a supra eos ipsos a. l. itum est ab ignaro interprete, qui forsitan quod ei minus usitatum videretur, adsequi non posset. Suffragantur illi libro quatuor alii, qui eius sunt simillimi, cum duodecim inferioris notae, nec ulla causa est, cur ab iis recedatur.

§. 26. *esset etiam — reiectus.* Omisi copulam *que* post *esset*, et iure hoc mihi videor fecisse, propterea quod eadem non modo abest ab egregiis illis Erf., Gud. II, Ma et quinque levioris fidei libris, sed etiam loci naturae non convenit. Altero enim membro ei, quod praecedit, non simile quid neque aequale additur, ut per *que etiam und auch, ebenfalls auch, auch noch dazu*, quod est apud Ciceronem quidem orationis cum lenitate quadam aequabiliter profluentis, rem aliquam accedere simpliciter significetur. Contraria potius ex parte aliquid accedit, quo praegressa sententia, ut in acriore gravioreque dicendi genere, non modo augeatur, sed etiam quasi corrigatur maiorque totius loci vis apertius ita indicetur: *denn wie viele würden zu der Parthei selbst zurückkehren, die während der bürgerlichen Spaltung sie nicht aufgenommen, (nein) sogar mit Grausamkeit von sich gestossen hätte?* In hac loci ratione copula *que* sedem vindicare non potest. Quod quia videtur sensisse Patricius, pro *que* desiderari vero significavit. Quae supra de huius copulae usu exposui, ea docent, *que etiam* in leni illo dicendi genere, quod est in Lael. c. 4, 14: *cum et Philus et Manilius adessent — tuque etiam — mecum venisses*: apte poni, in nostro illo non item. Quamquam intelligendum est, illud discrimen, quod ego esse statui, valere in Ciceronem, non in alios aequales vel in argenteae, quae vocatur, aetatis scriptores. Quorum locis pro argumento uti in nostrum locum non debuit Beneckeus, qui *et etiam* et *que etiam* plane non distinxit, ut pro similitudine sua et dissimilitudine distinguenda sunt. Quod praeterea idem dicit, *que* omitti po-

tius a librario aliquo, quam addi potuisse, in eo ne leve quidem argumentum est, cum quae verba adulterina recepta inveniantur in infimae notae libris, ea saepe in optimis omissa esse videamus. Nec vero firmitus est Beneckei iudicium, copulam *que* opus esse ad verborum numerum explendum, sine cuius incommodo illa abesse non possit. Quis enim non intelligit, sententiae ratio quanto sit potior quam numeri, qui, tantum abest, ut nisi adiecta copula non conficiatur, ut ea vi, quae omissa eadem copula restituta est orationi, aptius notetur.

§. 26. *Magni cuiusdam animi atque eius viri.* Hunc locum existimandus est ita corrupisse Ernestius, ut vulgata scriptura *posset*, opinor, commotus, *esset*, quod et codd. fere omnium auctoritati et loci sententiae adversatur, reciperet pro *est*, in plurimis libris editis post *viri* temere addito. Hoc ipsum verbum *est* dubitari non potest, quin, ut postulat magna optimorum ac plurimorum codd. scr. auctoritas et ipsa loci ratio, expellendum sit. Illud enim verbum constat non requiri in proverbii sermone tritis vel in sententiis ad omnes pertinentibus, quae aliquid habeant vel admirationis vel gravitatis tantaeque sint efficacitatis, ut solum verborum pondus, non tantulum verbum consideretur. Nostri loci talem esse sententiam, paulo post docebo. De illa re vid. Quaestt. critt. meas in orat. p. Deiot. pag. 26, ubi rem exemplis illustravi.

§. 26. *nullum periculum possit depellere.* Optimo mihi iure videor optimos ac plurimos libros scr. auctores secutus esse in recipiendo *possit* pro *posset*, quod exstat in quatuordecim codd., qui praeter Leidensem deteriores sunt. Etenim quod generalem noster locus sententiam continet, praesens *possit* desideratur, non imperfectum. Huic quidem iudicio obstare videntur hae incommodae Wernsdorffii et Wolfii (lib. I, pag. 467 sqq.) opiniones: oratorem non voluisse generatim loqui, sed rem ita exprimere, tamquam esset generalis. At missis eiusmodi dictis, quid ad loci naturam potest esse aptius, quam oratorem voluisse, quae de Tiberonis virtutibus, constantia ac patientia, singulatim exposita sunt, ea generaliore sententia concludere, tantoque maiore eundem ipsum laude (licet ea utatur per dissi-

mulationem) ornare. Maius enim et gravius ex eo argumentum ducitur, quod semper quis facere solet, quam quod putatur semel tantum vel saepius fecisse.

§. 27. *nobilitas*. Nobilissima fuit gens Aeliorum, quippe quae ab ipsis Laestrygonum regibus originem suam repetebat, ut alibi ex Horatio lib. III. carm. od. 17. memini me probare: *Aeli vetusto nobilis ab Lamo* etc. Quae, ut supra vidimus, cum Paulis et Scipionibus adfinitatem contraxerat, per Q. Aelium Tuberonem illum Stoicum, qui P. Aemilii filiam, sororem minoris Africani duxit uxorem. Gens autem Accia videtur diu fuisse obscurior, donec per Augustum Caesarem, qui ex Accia M. Accii Balbi filia natus erat, ad claritatem emersit. *Abram.* Conf. cum illis Horatii verbis Iuven. 4, 154; 6, 585: "*Quaedam de numero Lamiarum ac nominis alti.*" Ad Horat. verb. Orell. Vol. 1, quo edid. Horat. carmina. De origine nominis Aeliorum vid. Pighii Annall.; Norisii Epitaph.; et quae contra hos dicit Duker. ad Liv. 32, 7; Eckhel D. N. 5. p. 120; Orell. Onomastic. P. II, p. 10; Ernest. Clav. p. 89.

§. 27. *iusto cum imperio*. Observa iustum imperium Tuberonis dici, quod ille ex S. C. sine lege curiata habuit: nam de Tuberonis et caeterorum imperio ad populum relatum non fuisse Caesar scribit. Sunt tamen viri docti, qui scripserint, sine lege curiata neminem omnino (?) imperium habuisse. *Fabrit.* In illis verbis interpretandis cum Fabritius non minore impediatur titubatione, quam Patricius; ea, quae iisdem videntur esse obscura, facile ita possunt illustrari. Constat duplex fuisse imperium, unum civile, alterum militare. Illud ipso magistratu continebatur, et erat maior quaedamprehendendi et coercendi potestas, maioribus magistratibus comitiis centuriatis tributa. Hoc autem militare, quamquam ipsum varium non erat, vario tamen modo transferebatur. Etenim cum magistratus, sive Consul sive Praetor sive Dictator, imperator eligeretur, a populo curiatim congregato, lege curiata; cum privatus, a populo tributim convocato plebiscito imperium delatum esse cognovimus. Quoniam vero Tubero, ut intelligitur e Caes. de B. Civ. I, 6, fuit privatus, de imperio curiata

lege, cuius mentionem facit Fabritius, mandando cogitari non licet. Sed quod de Tuberonis aliorumque privatorum hominum imperio latum ad populum non fuit, tamquam violata lex fuerit, adversariis ita dat vitio Caesar eodem loco: *In reliquas provincias praetores* (qui ex privatis pro praetoribus erant) *mittuntur, neque exspectant, quod superioribus annis acciderat, ut de eorum imperio ad populum feratur, paludatique — exeant: quod ante id tempus acciderat numquam.* Hoc Tuberonis imperium, etsi de eo lege actum non est, iustum tamen adpellatur ea parte, quatenus publico aliquo consilio Senatus mandatum est. Et hoc ratum esse debuit. Nam dum Caesar putatur Italiae finibus adpropinquare, ea erat Romae perturbatio omnium rerum, ut, cum (Caes. lib. all. c. 3) compleretur urbs et eius comitum tribunis, conturionibus, evocatis, et omnes (c. 2.) terrore praesentis exercitus Pompeiani, vocibus Lentuli et Scipionis coss., et minis amicorum Pompeii essent perculsi, comitia haberi non possent, omniaque senatusconsulta ex paucorum arbitrio fierent. Ex hoc rerum statu, in quo populus tributim rogari non poterat, facile cognoscetur, iustum iure vocari imperium Tuberonis, quod est ab ea potestate, quae tum sola erat legitima, a senatu commissum; iniustum Vari, quod privato imperitiae, quae erat in Africa, multitudinis consilio delatum est. Hic autem noster locus non est, ut opinatur Patricius, contrarius ei, qui supra legitur in c. 7, §. 20, ubi est: *Atque ille* (Ligarius) *eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat; vos tunc parvistis, cum paruit nemo qui noluit.* Ex quibus quidem verbis videmus, in illa rerum conditione tenuem fuisse et contemptam senatus auctoritatem, potestatem vero eius legitimam; a qua potestate quod fuit datum Tuberoni imperium, id Cicero iudicandus est iure dixisse iustum. At Ciceronis sententiae forsitan quibusdam videatur repugnare Plutarchi locus, qui est in Catone c. 56: *Ἐνταῦθα πυνθανόμενος, — Οὐαρον Ἀττιον, ὃς ἦν ὑπὸ Πومπήϊου Διβύης ἀποδεδειγμένος ἡγεμὼν, εἶναι σὺν αὐτοῖς μετὰ δυνάμεως.* Haec tamen verba quid valeant, vere ita explicatur ab Abramio: «Dici potest Varus quidem alienam provinciam

occupasse, sed postea deletis legionibus Curionis, iussu Senatus et Pompeii (qui in Graecia erat), iusto cum imperio praefuisse.

§. 27. *quam secutus erat.* Recentissimi editores pro vulgato *esset*, quod est in quatuordecim libris deterioribus, merito Ciceroni vindicarunt *erat*, quod in optimis libris ad unum omnibus aliisque compluribus, qui sunt minoris auctoritatis, invenitur. Quibus libris mire convenit loci ratio, quae haud dubie postulat, ut verba illa e Ciceronis, non e Tuberonis iudicio scripta existimentur, eamque ob causam praeferatur indicativus.

§. 27. *a qua erat reiectus iniuria.* In omittendo *cum*, quod ab omnibus praeter Beneckeum editoribus collocatum est ante *iniuria*, non dubito optimos libros scr. sequi, qui ad unum omnes, quatuor libris levioris fidei adprobantibus, possunt nostrae scripturae testes adhiberi locupletes. In Erf. illa quidem praepositio supra addita est, in Gu autem pro *cum* scriptum legitur *in*, quod cur propter sequentem syllabam *in* librario possit culpa dari, certe licet augurari. Hoc vero loco cavendum est, ne, ut Billrothius Grammat. Lat. ed. alt. §. 194, Adnot. 2, p. 252 et Zumptius Gramm. ed. sept. §. 472, in eum errorem inducamur, quo credamus in eiusmodi ablativo, non adiuncto attributo, praepositionem abesse non debere. Quod autem quaeritur ubi ponatur praepositio, ubi omittatur, valet illud, quod Handius Tursell. II, p. 156 docet his verbis: "non potest — ambitus huius usus certa regula determinari. Alia enim nomina admittunt praepositionem, alia respuunt. Ita recte dicitur *fide amicitiam colere* et *cum fide*, quod est *adhibita fide*: non item *cura scribere litteras*, sed *cum cura*: nam curam nos adhibemus in re agenda, fides autem potest amicitiae colendae causa et auctor esse." Similiter dici potest pro varietate sententiae, quae alicui loco subiicitur: *silentio egredi* et *cum silentio audiri*, ut Liv. 2, 57, 4; 3, 54, 10; 38, 10, 4: "Adiuncto adiectivo, ait idem Handius, existit ratio diversa eiusdem sententiae, atque conficitur causae definitio singularis etc." Haec reputanti mirum videri non potest, quod supra c. 8, §. 24 positum est: *prohibiti summa cum iniuria*: et §. 26: *cum*

crudelitate reiectus: nostro autem loco *reiectus iniuria*. Tota vero ratio, qua *jillius rei controversia diiudicanda est*, exposita est ab Handio, itaque res ipsa exemplis demonstrata, ut de ea plura dicere non opus sit. Iis autem criticis atque interpretibus, qui de vario illius ablativi usu disputaverunt, quorumque magnus ab illo allatus est numerus, addendus est Kritzius ad Sall. Jug. c. 53, 7; 54, 1; 106, 4. Handii praeceptis eum in modum usus est Beneckeus ad nostrae scripturae explanationem, ut non attineat quidquam adiicere. Sed quae idem exempla collegit ad probandam sententiam suam, ea huc non pertinent, ut in Cat. I, 7, 17: *si me meis civibus iniuria suspectum tam graviter atque offensum viderem*. — Ubi *iniuria* adverbialiter positum est pro *sine causa, immerito*. Illi loco addi possunt hi, in quibus similis est vocis *iniuria* significatio, velut de Nat. D. 3, 37, 89: *cum — vectores — dicerent, non iniuria sibi illud accidere* etc. Ad Q. Frat. 3, ep. 8, 3: *Hoc horret Milo: nec iniuria* i. e. non sine causa. Pro Rosc. Am. c. 40, 116.

§. 28. *cum ista res nihil commovisset eius animum*. Cum Pompeius ista iniuria vobis illata vestrisque querelis commotus non esset, ut signum daret alienatae a Ligario voluntatis.

§. 28. *tantummodo in praesidiis eratis*. Dukeri adnotatione ad Liv. 38, 11, 4 male intellecta videtur deductus esse a recta via Beneckeus, qui adfirmat, formulam *in praesidiis esse* non modo idem valere, quod *in castris esse*, sed etiam quodammodo id, quod *inter auxilia esse*, συμπολεμεῖν. Quod latine expressit Livius l. l.: *quum inter praesidia Romana Aetoli essent*. Polyb. Legat. c. 28, ut ait Dukerus, Graece dixit: καὶ ὃν καιρὸν Αἰτωλοὶ μετὰ Ῥωμαίων συνεπολέμουν. Casaubonus haec verba latine interpretatur: *quum inter auxilia Romana Aetoli essent*. His verbis aliisque compluribus huius formulae immutatis significationibus, quas attulit Dukerus, Beneckeus videtur esse adductus, ut illam interpretationem, quae a nostro loco abhorret, quamque studet aliquot locis probare, iniuria praeferret. — Est autem, teste Festo, praesidium, quod pro utilitate et salute alicuius praeponitur;

subsidium, quod postpositum est ad subveniendum laborantibus, et, ut ait Varro de L. Lat. 4, 16, *praesidium est dictum, quia extra castra praesidebant loco aliquo, quo tutior regio esset*. Et nostri loci verba idem omnino significant, quod, ut tradit Gesner. in Thesaur. Lat., *in castris* vel generatim potius in locis, quae milite Pompeius insederat. Iam adverbio *tantummodo* ostenditur, de *συμπολεμεῖν* non posse cogitari, sed de iis potius, qui quamquam fuerint in castris vel in praesidio sive in loco castris adiacente, tamen non militaverint. Haec autem illius formulae vis perspicui potest e Caesare de B. Civ. III, 83, ubi est: *sententias de singulis ferrent, qui Romae remansissent, quique intra praesidia Pompeii fuissent neque operam in re militari praestitissent*. Nihil vero interest, num ponatur *inter* in ista formula, an *intra*, nec est huius loci, omnes illius vocis significationes, quae per translationem confectae adferuntur a Dukero et Beneckeo, enumerare. Sed tenendum est, illud *in praesidiis esse*, ubi ad aliud quid translatum et voci *in castris* adiunctum reperiatur, ductum esse ex eo, quod supra dictum est a Varro; ex quo explicandus est ille locus orationis, quae est p. Caec. c. 29, 85: *in meis castris praesidiisque versaris, mea, mea est ista defensio*. Qui autem senatores, magistratus nobilissimique homines quacumque de causa Pompeium in Graeciam secuti sunt, ii existimantur in castris et praesidiis fuisse, quamquam magna ex parte in exercitu non militabant; in quos videtur referendus esse Tubero.

§. 28. *fuistis: tantummodo in praesidiis eratis, animi vero a causa abhorrebant: an, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis? omnes enim vincendi studio tenebamur*. Ita meliore hic locus forma donatus est a recentissimis editoribus, Klotzio, Beneckeo, Orellio, qui singulari optimorum ac plurimorum codd. consensu enim post omnes revocarunt. Recte praeterea sublatum est a Beneckeo et Orellio interrogationis signum post *tenebamur*. Ille vero ut commode demonstrat, cur vitiosa sit Vulgata, ita nostram scripturam rationibus admodum tuetur. Vere enim iudicat, in verbis: *omnes enim vincendi studio tenebamur*: propter ea, quae paucis verbis

interiectis sequuntur: *Omnes, inquam, vincere volebamus*: interrogationi locum esse non posse. Qui tamen arbitrantur, illis in verbis: *omnes — tenebamur* :, recepta vocula enim, vim esse interrogationis, iis, quae statim sequuntur: *Pacis equidem semper auctor fui*: videntur moti esse, ut oratorem suspicarentur ab iis, qui victoriae cupidi fuissent, excipiendum esse et interrogatione significari, illum eorum esse noluisse, qui vincendi studio tenerentur. At secus esse eo adparet, quod verba: *omnes — tenebamur*: ad tempus suscepti belli civilis, haec autem: *Pacis auctor fui*: ad illud referuntur, quod, ut colligi licet ex ep., quae est ad Fam. 4, 1, 3, fuit ante Ciceronis e Cilicia reditum. Quam ob causam in re inter omnes communicata correctio adhibetur, ut haec sit sententia: „Nos omnes, flagrante bello civili, par vincendi studium tenebat; quamquam ego quidem ante conflatum hoc bellum pacis auctor esse non destiti.“ Illud autem studium cum fuerit omnium, neque ab his possit orator secerni, satis exploratum est, quare is rem certam esse statuatur, neque dubitationi neque negationi locum concesserit. Neque vero minus recte videt Beneckeus, cum haec addita sint: *tu certe praecipue, qui in eum locum veneras, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses* :, Tuberonis studium vincendi urgendum esse, quod omnino fiat, si, quae deficient in nostra scriptura, ita extrinsecus petantur: *Oder, was bei Bürgerkriegen der Fall zu seyn pflegt, war dies nicht auch bei euch noch mehr der Fall, als bei den übrigen? nämlich: dass ihr sehnlich zu siegen wünschtet?* Iam ante Beneckeum ostendit Madvigius, ea hic excidisse, quae proprie de Tuberonum studio dicta essent. Quae omissa sunt, verbis: *omnes enim — tenebamur*: declarantur. — De eo usu particulae *an*, quo in reiicienda adversarii sententia accedit ironia, cuius est eadem vis, quae interrogationis, videatur Heindorf. ad Cic. de Nat. D. I, 24, 67; Hand. Tursell. T. I, pag. 148 et 154, ubi res exemplis illustratur.

§. 28. *Pacis equidem semper auctor fui*. Hac de re conf. Orat., quae est p. Deiot. c. 19, 29: *ego, qui pacis semper auctor fui*; Att. 7, 14: *Equidem ad pacem hortari non*

desino, quae vel iniusta utilior est, quam vel iustissimum bellum in civibus. 9, 11: Et illi (Pompeio) semper, et senatui, cum primum potui, pacis auctor fui; nec, sumtis armis, belli ullam partem attigi. Oratio quae vulgo vocatur p. Mare. 5, 14: Quo quidem in bello semper de pace audiendum putavi; semperque dolui, — pacem — repudiari. Adde duos illos locos, qui sunt a Beneckeo et Orellio memorati: Phil. II, 10, 24: pacis, concordiae, compositionis auctor esse non destiti. Ad Fam. 6, 6: Quid ego praetermisi aut monitorum aut querelarum, cum vel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferebam.

§. 28. *Omnes, inquam, vincere volebamus.* Post *Omnes* a recentissimis editoribus merito eiectum est alterum istud *omnes*, ab Orellio ex levi coniectura, quam fecit Goerenzius ad Acadd. II, 24, 77, invitis libris ser. omnibus, in maiore libro edito receptum. Firmam autem causam, quare ante *inquit* vocabulum aliquod semel aut bis poni oporteat, Goerenzius non videtur perspexisse. Cur geminetur nomen aliquod vel verbum in comprehensione interpositis membris interrupta, exposui ad orat. p. Deiot. c. 12, 33; ubi duplicetur, ubi non duplicetur, Beneckeus exemplis demonstrat.

§. 28. *qui in eum locum veneras.* In locum subiunctivi, qui est in libris ser. deterioribus, indicativus, qui duodecim codd., in quibus sunt praestantissimi, testimonio firmatur, iure restitutus est a Klotzio, Beneckeo, Orellio. Quam enim noster locus causam continet, ea non est eius, qui, ut supra §. 25 in verbis: *cum eum accusetis*, rem secum in animo considerat, quique quomodo causa et quae ex ea efficiantur arcte inter se nexa sint, ipsa orationis forma declarat, sed eius, qui id, quod pro causa aliunde accedit, certam quamdam rem simpliciter exprimit ad praegressum nomen vel pronomen dilucide explicandum. Quocirca orator si posuisset subiunctivum, visus esset rem ita exponere, quasi Tubero non vere venisset, sed vel ex suo ipsius vel ex oratoris iudicio putandus esset in eum locum venisse. Hoc vero dicendi genus quam parum congruat cum totius loci natura, nemo non videt. Indicativus quomodo post *qui* causam continens differat a subiunctivo,

bene explicavit et exemplis ostendit Beneck. ad nostrum locum et ad orat. p. Deiot. 1, 2; E. Wunder. in Iahnii Annall. Philoll. et Paedagg. a. 1827. T. III, F. 2. p. 147. Nihil autem efficitur eo discrimine, quod esse Matthiaeus statuit ad orat. in Catil. III, 9, 22, p. 160, cuius haec verba Kritzius probat ad Sall. Iug. 10, 7, pag. 54 et 55: «ubi causa plane et diserte exprimitur, semper coniunctivus post *qui* usurpatur; sed non semper necesse est causam diserte exprimi.»

§. 28. *in eum locum veneras, ubi tibi esset pereundum.* Verba: *in eum locum*: Manutio videntur idem valere, quod: *in ipsa Pompeii castra*, Weiskeus autem ea ita interpretatur: «qui ea suscepas et in rebus gerendis eo usque progressus eras:». Etsi plane constat, id quod Beneckeus docere aliis Ciceronis locis conatur, vim vocis *locum* et proprie et translate pro statu vel condicione usurpari, tamen non necesse est, ut temere ille fecit, translatam hanc significationem praeferri. Quam ut idem confirmet, ex solius Coloniensis auctoritate *uti* vult pro *ubi* nostro loco vindicari. At quid est verisimilius, quam compendium *u*, quo *ubi* scriptum esse constat, propter sequentem syllabam *ti* librarii culpa depravatum esse in *uti*, quod in duobus Oxx. abiit in *ut*. Sed hoc quoque loco ea nobis servanda est ratio, ut optimos libros religiose sequamur, et si quid in minoris fidei codd. elegantius vel exquisitius dictum esse videatur, dum ne idem ad rem sit magis necessarium, constanter spernamus.

§. 28. *hanc salutem.* a Caesare victore acceptam. *Abram.*

§. 28. *illi victoriae.* quam de Caesare referre expetebas. *Abram.* De cuius crudelitate timebamus. *Manut.* Recte id. Cicero enim, quo essent in se animo Pompeii filii aliique eius studiosi, non sine periculo in se ipso erat expertus.

C. X §. 29. *beneficii sui.* Erga vos, quorum constantiam (in Pompeiana causa) non ignorabat. Auget Caesaris clementiam, et simul Tuberones carpit, cum eos non poenitere constantiae suae dicit. *Manut.*

§. 29. *Si reipublicae.* Eius, quae nunc est, et Caesaris consilio ac sapientia gubernatur. *Idem.*

§. 29. *Itaque num tibi videor in causa Ligarii esse occupatus?* Postquam hactenus Ligarium purgatione defendit, transit ad deprecationem, ut haec sententia sit: omnis oratio mea non tam in Ligarii causa defendenda occupatur, quam, omissa controversia, ad misericordiam Caesaris commovendam confertur. — Post *videor* exstat in Gn et aliquot inferioris notae libris *Caesar*, quod iure omissum est in optimis ac plurimis. — Praeterea in praestantissimis ad unum omnibus aliisque multis *esse* ante *occupatus* collocatum est. Nec iniuria. Ita enim comparata est loci ratio, ut singularis quaedam, in quam audientis animus intendatur maxime, participii vis ostendatur, quae debilitaretur, si *occupatus* verbis *Ligarii* et *esse* circumdatum occultaretur. Illa vis quo magis eluceat, nil reliquum est, nisi ut *occupatus* ponatur in loco extremo.

§. 29. *ad unam summam referri volo vel humanitatis vel clementiae vel misericordiae.* Post *misericordiae* recte Beneckeus et Orellius eiecerunt *tuae*, quod non legitur in optimis libris et quatuor minus probatis. Inanis enim haec vox addita videtur a librario, qui eadem in extremo loco posita nihil iudicaret gravius, nihil elegantius, vel aperte significandum putaret, illas virtutes esse Caesaris. Sed quaecumque isti voculae sententia subiicitur, hoc loco aliena est. Etenim *tuae* si explicationis causa accedat, ut idem sit, quod: *quae tua est*?, quis non sentiat, quam sit languens et oratore indignum? si singularem vim habeat, ut sit: *Caesari propria*: quis dubitet, quin sit vocabulo *humanitatis* anteponendum? — De collocatione genitivi conferantur, quae ego exposui in Adnott. ad orat. p. Deiot. pag. 91 et 92, ubi ad rem explicandam exempla collegi. — Hic tamen genitivus, qui vulgo vocatur explicativus, ubi sententia eius per se constat tantique est ponderis, ut sit pro integra quadam loci parte, non modo nomini suo postponitur, sed ab eo etiam uno pluribusve verbis interiectis saepe distrahitur et collocatur in loco extremo. Ita in Lael. 1, 4: *Genus* — *plus nescio quo pacto videtur habere gravitatis.* Infra §. 31 extr.: *Quamquam nec*

in hac oratione spes est posita causae. Ad Att. X, 16: at ille perpauca locutus hanc summam habuit orationis. Lael. 2, 6: propterea quasi cognomen iam habebat in senectute sapientis. 6, 22: ut dolore careas et muneribus fungare corporis. 10, 33: atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat ineuntis aetatis. 21. 80: ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam ipse a se mercedem exigat caritatis suae.

§. 30. *Causas, Caesar, egi multas, et quidem tecum.* Ante praeturam Caesar causas egi multas orationesque edidit, quae quidem Ciceroni valde probantur, et quarum se complures legisse Brutus apud Ciceronem de claris orat. ait c. 73. *Fabrit.*

§. 30. *et quidem tecum.* Magnopere miror, quod Goerenzius levi Pithoeani et duorum codd. aliorum auctoritate motus *equidem* pro *et quidem* probavit, Schuetzius etiam, inciso post *multas* sublato, recepit eumque secutus est Orellius in exemplari suo operum omnium. Etsi saepe etiam in bonis libris ser., ut hic in Gu et Ma, quibuscum consentiunt tres deteriores, *et quidem* et *equidem* confunditur, tamen aequae duodeviginti codd., in quibus sunt Erf., Leid., Col., testimonium ac totius loci ratio nostrae scripturae fidem adiungit. Nam cum *et quidem* dicatur, ubi novum aliquid addatur, quo quod praecesserit aut augeatur aut corrigatur, nemini, puto, dubium erit, quin illud ipsum sit nostro loco aptissimum, quo orator ita rem urget vel corrigit, quasi dicat: non modo causas egi multas, sed etiam, quod maius est et potius, multas egi cum Caesare. Et tantum abest, ut, quod Schuetzius et Goerenzius opinantur, *et quidem* langueat, ut iis, quae hic praecedunt, maiorem vim adferat. De huius formulae usu vid. Drakenborch. ad Liv. 33, 33, 6; Moser. ad Cic. de Nat. D. I, 28, pag. 124; I, 29 extr. p. 152; I, 32, 143; ad Tusc. III, 20, 48, p. 150; V, 6, pag. 55; Beier. ad Cic. Lael. 21, 76, p. 122; Madvig. ad Cic. Philos. p. 91 — 94; Zumpt. ad Verr. IV, 38, 83. p. 737.

§. 30. *dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum!* Intelligendum hic est illud tempus, quo Caesar ab uno et vicesimo anno aetatis, cum Dolabellam accusavit, usque

ad annum fere undetricesimum causis in foro agendis ita industriam suam probavit, ut magistratus a populo in eum conferrentur. Qui enim tunc erant causis melius tuendis illustres, iis amplissimi honores dabantur.

§. 30. *non putavit. non reputavit secum: i. q. paulo post legitur: temere feci.* In totius loci verbis certe nihil est, propter quod Cicero putandus sit de Stoicorum illa sententia: *non putaram: cogitasse aut voluisse eius Caesarem admonere.* Aliter se res haberet, si orator Stoicorum sententias persequeretur, aut easdem in componenda aliorum philosophorum disciplina tecte significaret. Quam ob causam merito Beneckeus non adsentitur Beiero, qui ad Cic. de Off. I, 23, 81: nostrum: *non putavit: ad illud: non putaram: temere revocat.*

§. 30. *ne haec quidem colligo.* Proponit Cicero per dissimilitudinem summam sequentis orationis, cum repetit capita purgationis, qua Ligarium hactenus defendit. *Fabrit.* In nostro loco Antiphrasis est, cuius haec exempla Steinmetzius attulit. Quintil. IX, 2, 47: *Ne illa quidem testimonia recito, quae dicta sunt de sestertiorum septingentis millibus.* Iul. Rufin. de Schem. Dian. XII. p. 274: *Antiphrasis est figura sententiae, cum quaedam negamus nos dicere, et tamen dicimus.* In Verr. V, 2, 4.; Phil. II, 25, 62.

§. 30. *in eo ipso.* Ex hac optimorum ac plurimorum codd. scriptura plane intelligitur quanto gravior fiat loci sententia, quam isto vulgato: *in eo*, quod nemo facile probaverit, nisi Schelleus, cui videtur *ipso* brevitati obesse.

§. 30. *non acerbus fuit, tametsi totus animo ac studio tuus.* Editores praeter Klotzium omnes, contemta optimorum codd. auctoritate, in hoc loco emendando eos in errores lapsi sunt, ut alii *fuit tametsi* omitterent, alii pro eodem *tum etiam*, alii *quin etiam* reponerent, alii *iam est* scribendum suspicarentur. Quarum lectionum nulla est perversior quam haec, quae valde commendatur a Graevio: *Legatus ante bellum profectus est, relictus in pace, bello oppressus, in eo ipso non acerbus, totus etc.* Manifestum est enim, verbum auxiliare est, si participio *profectus* adponatur, ut fit in deteriore Par. 3, in nomine

quoque *acerbus* esse cogitandum. Attamen cum illud *non acerbus* ad prius belli tempus referendum sit, quis non videt, praesens tempus quam a nostro loco abhorreat? Qui vero *fuit* abiiciunt, ii videntur hoc eam ob causam fecisse, quod idem illud in hoc brevi et contracto dicendi genere minus usitatum sit et vel in Erfurtensi supra additum inveniatur. Sed quia egregiorum illorum codd., Gr, Ma, Par. 11, quibus adstipulantur sexdecim alii, auctoritate firmatur *fuit*, ac praeteritum tempus, quo acta haec sunt omnia, praecipue urgetur, eodemque tempore comprehenditur *non acerbus*; plane perspicitur, quare illud *fuit*, quod certe non obstat brevitati, verum hic locum suum obtineat. Magis autem criticis videbatur oratio respuere *tametsi*, cuius locupletes sunt testes praestantissimi praeter Gr libri ser. omnes, quibuscum conspirant septemdecim alii minus probati. Tenendum est autem, in Erf. non *etiamsi*, sed, ut docet Freund. in Additam. sup. l. p. 39, distincte scriptum esse *tam et si* (*et per notam*), ex quo natum videtur corruptum istud *si* Vind. 7. Illi autem scripturae nostrae non minus convenit librorum auctoritas quam totius loci natura, qua, si solita ratione leniter et aequabiliter profluens esset oratio, ante *totus* expectaretur *sed* sive *verum*, quo verba: *totus animo — tuus*: apte opponerentur voci *acerbus*. Sed cum orator, in enumerandis Ligarii factis animique virtutibus magis conciso illo dicendi genere usus, notionem vocum *non acerbus* corrigendo cumulandam et confirmandam putarit, minime mirum debet videri, quod locus illo modo ita tractatus est, ut reddi germanice his verbis possit: *Als Legat war er vor dem Kriege abgereist, zurückgelassen im Frieden, vom Kriege überrascht, gerade in diesem kein erbitterter Feind; wiewohl* (scilic. quid loquor? *acerbus*? *ein erbitterter Feind*?) (*vielmehr*) *von ganzem Herzen Dir zuge- than*; sive *im Gegentheil* (*vielmehr*) *ganz von Herzen und seiner Neigung nach der Deinige*. Quae hic non memorata per *parenthesin* adieci, ea ut in pleno et fuso dicendi genere verbis exprimi solent, ita possunt in brevi et contracto, cui fervidum aliquid vel incitatum admiscetur, nostra quoque consuetudine omitti, ut in illa loci ratione

per *tametsi* idem adsequamur, quod per nostrum: *im Gegenteil vielmehr*; vel *doch vielmehr*. De hac *tametsi* particulae vi, quae spectatur in corrigenda aliqua sententia, vide Handii Turs. T. II. p. 604, 605 et 606; Zumpt. ad Verr. I, 2, 6; I, 11, 29 et IV, 9, 19. Illa autem a me recepta scriptura non modo singulari librorum consensu, sed etiam in hac insignita sententiarum conformatione magis adprobatur, quam alia ulla earum, quae reperiuntur in ceteris libris emendatis. Nam verba: *non acerbus, totus animo* etc.: quam male cohaereant, facile intelligi licet, cum inter eadem aliquid desit, quo indicetur utriusque membri inter se ratio. Hoc Lambinus videtur sensisse, cum ante *totus* poneret *quin etiam*, quod etsi caret codd. auctoritate, tamen a loci sententia alienum non est. Minime autem probatur istud, quod a Steinmetzio receptum est, *tum etiam*, propterea quod verba: *totus — tuus*: ad idem tempus, ad quod *non acerbus*, revocanda sunt.

§. 30. *animo ac studio*. Non recte Manutius interpretatur: *licet re non ostenderit*. Ex verbis enim inf. §. 34 scriptis: *tempestate abreptus est unus*: haec potius videntur intelligenda: «licet adversa fortuna vel casu fatali impeditus sit, re voluntatem tibi suam praestare; i. e. in Italiam redire seque tibi adiungere.» Sententia verborum: *studio tuus*: confirmatur iis, quae inf. leguntur §. 34: *omnes fratres* (Ligarios) *tecum iudicares fuisse*. Ibid. *qui, si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti*. Ibid. *Voluntate igitur* (Ligarii) *tecum fuerunt*.

§. 30. *Ad iudicem sic agi solet, sed ego apud parentem loquor*. Beneckeus paucos tantum deterioris familiae codd. secutus cur sine idonea causa verbis: *agi solet* et *ego*: circumdederit uncas, et cur deletis illis corrumpatur oratio, non emendetur, non difficile intellectu est. Verbum enim agendi in re iudiciali proprium est eius, qui sive patronus sive orator causam aliquam oratorie tractat et ex lege defendit coram iudicibus, quod cognoscitur ex ep., quae est ad Fam. 5, 10, 10, ubi utrumque verbum ita iunctum legitur: *ad Caesarem meam causam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes*. Loqui autem

dicatur omnino is, qui verbis aperit sententiam suam, magisque utitur familiari sermone cum aliquo communicando. Cf. Cic. Brut. c. 58, 210, quo capite §. 212 ita distinguitur loqui a dicendo: *Scipio — mihi sane bene et loqui videtur et dicere*. Utrumque, et agere et loqui, putandum est ita differre, ut illud adponi soleat iis verbis, quae orator dixit valere apud iudicem, et quibus quid ferat iudicialis fori consuetudo, generatim declaratur; hoc cadat in eum, qui proprie, sprete severitate iudiciali, conetur verbis suis se in iudicis familiaritatem insinuare eiusque animum deprecando ad lenitatem traducere. Quare elucet, cum verbum: *loquor*: non conveniat in utramque rationem, *agi solet* et *ego* abesse non debere. — In locum praepositionis *ad*, quae erat ante *parentem*, optimorum codd. ad unum omnium, quibus suffragantur tres deterioris familiae, testimonio *apud*, ut fecerunt nonnulli novissimorum editorum, restituendum est. Errat autem Herzogius, cum ait ad Caes. de B. Civ. I, 7, *apud* cum de praesentia dictum *coram* significet, plerumque ante nomina, quibus contineatur aut collectiva, ut ita dicam, notio aut numerus multitudinis, poni solere. Sed hoc neque vocis illius natura potest, neque Latinitatis consuetudo postulare, ut docent hi loci cap. 28, lib. II de B. Civ.: *ne primi sacramenti, quod apud Domitium atque apud se quaestorem dixissent, memoriam deponerent*. Cic. p. Cluent. 27, 74: *causam nescio quam apud iudicem defendebat*. Alia multa exempla formularum: *apud iudicem accusare, apud praefectum agere* collegit Brisson. de Verb. sign. p. 90. Praepositionis *ad* idem significantis rariora esse exempla adfirmat Hand. Turs. T. I, p. 94, quamquam satis multa adfert; eundem de hac utriusque voculae vi vide ibidem p. 93, 94 et 95 et 407 sqq.

§. 30. *ut ignoscatur*. In revocanda hac scriptura, cuius loco in omnibus libris editis legitur *ignoscas*, non dubito optimorum librorum ad unum omnium, quibus levioris fidei octo accedunt, auctoritati parere. Etsi satis perspicuum est, utramque scripturam sententia non differre, tamen *ignoscatur* dubium non est quin aequali loci rationi magis consentaneum sit. Secunda persona, quae pronon-

mine *tuam* adpellata est, quia ad verba: *veniam peto*;, quae verbo *oro* pari ordine iuncta sunt, addita non est, redundat in *ignoscas*, eoque melius potest abesse, quo facilius ex iis, quae praecesserunt, intelligitur.

§. 51. *An sperandi Ligario causa non sit.* Hic quoque Beneckeus Dresdensis et Coloniensis testimonio, ut videtur, adductus suspicatur adulterinum esse *Ligario*, quod quominus expelleret se profiteretur potuisse vix sibi temperare. Addit idem, multo melius illud omitti, quod fiat prope necesse esse, cum subsequente *altero* nemo alius significetur, nisi Ligarius. Ego contra vix adsequor, quomodo potuerit Beneckeus tam longe a recta via deduci. Neque enim magis summa optimorum ac plurimorum codd. consensione, quam re ipsa, quae hic loquitur, confirmatur nomen *Ligario*. Quid enim cogitari potest verius, quam haec sententia: «cum tu mihi, in Pompeii causa olim versato, potestatem feceris pro altero Pompeiano deprecandi, cur Ligario, qui idem fuit Pompeianus, causa non sit, veniam a clementia tua sperandi?» Hac comparatione patet adprobari spem Ligarii a maiore, ut aiunt, ex eo genere argumentorum, quae, teste Quintiliano V, 10, 93, ducuntur ex difficiliore; in quo argumento Ligarii nomen non modo non minus necessarium est, quam in eo, quod §. 8 huius orationis adfertur a Quintiliano: «*Vide, quaeso Tullero, ut;* sed etiam sine detrimento sententiae deleri non potest. Desideraretur enim peculiare aliquid certo nomine significandum, ad quod huius loci pars generalis accommodaretur.

§. 51. *cum mihi.* Qui me confiteor, nulla vi coactum, meo iudicio, ad ea profectum esse arma, quae sumta erant contra te. *Manut.*

§. 51. *in hac oratione.* Pro scriptura *oratione*, invitis praeter Erfurtensem libris omnibus, Beneckeus posuit *ratione*, quo mihi quidem videtur librarii errorem in orationem intulisse. Nam cum *oratione* debeat ad eorum quae praecesserunt verborum: *ad clementiam tuam confugio, — veniam peto, — pro altero deprecandi*: sententiam, non, ut vult Benecke., ad *loci sit* referri; cumque eam ob causam idem sit atque orationis genus, quod in depre-

cando pro altero versatur, quid est, quod loci naturae nostra scriptura respondeat melius? Comparatur enim hoc deprecandi genus, nomine orationis signatum, cum Caesaris necessariorum studiis, in quibus utrisque orator spem causae positam esse negat. Errare igitur Beneckeus videtur, cum dicit, hic non considerari orationem, sed rationem sive rem (*Umstand*), qua significetur locus vel facultas deprecandi. At vero vox *oratione*, etiamsi non tam late hic patet, ut eadem intelligatur tota haec pro Ligario habita oratio, tamen pertinet ad orationis partem eam, in qua orator ad Caesaris clementiam confugit. Et quam sit hoc loco frigida ista vocis *ratione* sententia, quis est, quin sentiat?

§. 31. *tui necessarii ad qui relatum pro eorum studiis — tuorum necessariorum. Matth.* Idem conf. in Wolfii Analect. litt. III, p. 11, ubi multa anacol. exempla collegit. Cf. ad Manil. §. 11; Brut. 59, 214; Phil. IV, 4, 9; de Offic. I, 23, 80; de N. Deor. II, 53 extr.

C. XI. §. 32. *causas — gratiosiores esse.* Nullus recentiorum, qui sunt post Ernestium, criticorum de veritate scripturae nostrae dubitavit, cuius idonei testes proferri possunt optimi libri omnes ac plurimi deterioris familiae. E vocabulo illo: *gratiosiores*: aliquot librariorum vel ignorantia vel negligentia per contractionem ortum videtur *gratiores*. Quod sententia carere quia videbat Ernestius, de coniectura scribendum censuit *graviores*, re non exigente, ab eodem commendatum. Vocem *gratiosiores* ideo ille damnavit, quod haud aliter ac Manutius (in Comment. in ep. ad Fam. V, 20. T. I, p. 361, a) homines gratiosos esse, non causas et res opinabatur. Quae quam sit falsa opinio, intelligitur e loco a Graevio allato ex ep., quae est ad Fam. II, 6: *nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et propterea fortasse etiam gratiosam.* Maior etiam scripturae varietas, quam quae est nostro loco, reperitur apud Cicer. in ep. data ad Fam. V, 20, ubi est: *de Luceio parum gratiosum est*, quod legitur in libris veteribus quinque, pro quo tamen exstat in aliis *gavisum*, in aliis *gravisum*. Editores autem partim reposuerunt *provisum*, partim, ut Corradus,

gratum visum, partim, ut Schuetzius, *actum est*. Hoc quoque loco vox *gratiosum* habet, quo defendi possit, nec necesse videntur multae eius mutationes, cum haec sententia sit: «quod pars quaedam pecuniae, quam Luceius quidam debebat, controversa erat, ideoque in fano deposita, res gratiosa non erat, i. e. gratia non valebat: *sie fand keinen Anklang, machte keinen Eindruck*.» Hic quoque dubito, num Manutius ceterique interpretes scripturam illam: *gratiosum*: fuerint repudiaturi, nisi iudicassent hoc non dici de rebus inanimatis. At conf. Liv. 43, 16 extr. *et quarum ante merita stipendia gratiosa missio sibi visa esset*. Gell. 4, 18, 3: *conditionibus gratiosis et mollibus*: i. e. quibus gratum fit ei, cui illae feruntur. Gratiosae igitur causae hic cum sint, quae gratia valent, et huius vocabuli significatio optime conveniat loci naturae; nullam esse causam adparet, quod alia scriptura recipiatur, ut Ernestius fecit, quem temere secutus est Schelleus.

§. 31. *quam preces*. Novissimi editores praeter Steinmetzium omnes veriti non sunt, invitis libris optimis, quibus decem inferioris notae adsentiuntur, re non postulante, voci *preces* praeferre *vultus*, in nullis codd., nisi in deterioribus scriptum. Beneckeus rem paucis absolvit, cum *preces* interpretis alicuius glossam indicat et probat haec verba Matthiae: «Vultus dixit pro *preces*, quia qui precantur, sollicitudinem, demissionem animi, moerorem vultu prae se ferre solent. «Respondent verba: *quorum iustissimum videas dolorem in petendo*.» Ego contra dico, vocis *vultus*, quae in optimis libris non legitur, manifestum glossae indicium ostendi in Par. 8, in quo est *quam preces, quam vultus*, ubi *vultus* interpretationis causa adiectum esse videtur a librario, qui forsitan opinaretur causas et preces non posse componi, cum illae his contineantur. Et similiter videntur haesitasse, qui in Erf. et Leid. supra addiderunt *vultus*. Sed utrumque vocabulum recte posse sibi opponi, non modo aperte declarant eadem verba infra redintegrata: *apud te causas, ut dixi, valere plus, quam preces*: (ex quibus Beneckeus nescio quo iure cum Ernestio coniicit, *preces* librarii errore in nostrum locum retractum esse), sed etiam docet totius loci sententia, quae

in hunc modum commode explicatur. «Non modo specio, qui sint, qui petant, quive sit eorum modus petendi, sed etiam quanta sit aequitas postulati, quam iusta causa ipsa.» Ille vero modus petendi latius patet, quam vult Matthiaeus, neque solum comprehendit eas animi affectiones, quae nominatae sunt ab illo, sed etiam eam, quae inter alios et Caesarem intercedit, rationem et conditionem eorum, qui rogant. Qua re quaeritur, num qui petant necessarii sint Caesaris, an ambitione ducti orent, ut adparet ex ep. data ad Fam. 6, 6 et 12. Talium igitur hominum preces ille non respicit. Neque magis verum est, quod Matthiaeus addit, «verba respondere,» *quorum iustissimum videas* etc. Neque enim dicit orator, Caesarem dolore ipso eorum, qui petant, moveri, sed considerare, dolor quam sit iustus. Iustitia igitur doloris in petendo praecipue spectatur et aequitas, eiusque rei causa illa verba video cum iis, quae praecedunt: *causas — — — valere plus quam preces*: apte cohaerere, et praestantiorrem esse scripturam *preces*, quam Vulgatam *vultus*.

§. 31. *te spectare*. Quod hic Patricius et Lambinus putant addendum esse *te*, id in paucis tantummodo deterioris notae libris omissum est, in optimis autem oratori iure vindicatur, quod Latinitatis consuetudini magis respondet.

§. 31. *esset necessarius*. Abest post *necessarius* pronomen *is* ab octo libris ser., in quibus ii sunt, qui habentur optimi, et in Vind. 6 collocatum invenitur ante *necessarius*. In reiiciendo isto pronomine non cunctor illorum codd. auctoritati obtemperare, iisdem hoc loco rationibus motus, quas sup. §. 1 in verbis: *investigatum est, quod latebat*: explicavi.

§. 31. *quam illius*. Sic vere in tribus optimorum codd., Gn, Ma, Leid. et plurimis deterioribus. In Erfurtensi vero *quam* a manu recentiore mutatum est in *quae*, quod in Par. 7 a prima manu scriptum est, cuius tamen loco in aliis Parr. reperitur compendium $\overline{q}$. Hoc compendio notabatur *quam*, non *quae*, quod per notam $\overline{q}$ ^e indicari constat. Praeterea in Erf., Parr. 9 et 11 ab eadem manu

supra *illius* scriptum legitur *causa*, in Oxx. et septem Parr. in verba orationis receptum. Sed ut maior librorum auctoritas, ita, id quod Beneckeus ostendit, loci ratio videtur postulare, ut *causa* omittatur, et *necessarius* ad *illius* non memoratum intelligatur. Etenim ut taceam, quam temere eadem sententia, quae praegressis verbis: *causas* — *preces*: expressa est, iteretur, servandum est, oratorem a causarum aequitate transgredi ad officia eorum, qui rogabant pro illis, quibuscum erant necessitudine coniuncti. Quorum precibus, quibus iustissimus dolor ostenditur, cedere paratus est Caesar. Haec nostra interpretatio confirmatur epist. data ad Fam. VI, 12: *Valent tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae*, i. e. quae fiunt pro amicis intima necessitudine coniunctis.

§. 51. *tribuis quidem tuis ita multa*. In aliquot deterioris familiae libris pro *tribuis* est *tribuisti*, quod utrum Ciceroni debeatur, nec ne, incertum esse Beneckeus dicit. Sed non potest dubitari, quin *tribuisti* glossa sit, et quod in optimis ac plurimis exstat *tribuis* atque in Leid. supra scriptum est, et quod res ipsa praesens tempus flagitat. Nam maior certe ex eo laus nascitur, quod quis facere semper solet, quam quod putatur semel vel saepius fecisse. — In optimis ac plurimis codd. ante *quidem* omissum est *tu*, in paucis minoris auctoritatis oblatum, in Gu autem post *tuis* positum. Imperitis vero librariis accidit, ut falso opinarentur, particulam *quidem* nisi pronominibus adponi non posse. Hunc aliquot criticorum, ut Goerenzii, errorem satis mihi videor et rationibus et exemplis refutasse ad Orat., quae est p. Deiot. pag. 192. Cum vero pronomen *tu* inepte urgeatur et prorsus alieno loco sit, ex oppositorum ratione, quae est in: *tribuis quidem* — *Sed video tamen*: verbi notio illud *quidem* iure adsciscit. — Iniuria Beneckeus *ita* solius Erf. testimonio delendum censet, quo sublato quis non sentit quare vis ea, quae tribuitur loci sententiae, debilitetur?

§. 51. *qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedas*. Praestantissimos libros ac plurimos video conspirare in his verbis ita scribendis, ut scripta

sunt a recentissimis praeter Orellium criticis, qui (in oratt. sell.) solum Coloniensem secutus pro *fruuntur* dedit *fruantur*, quod in Helmst. a secunda manu supra additum est. Maxime probabile est, librarium potiore duxisse subiunctivum quam indicativum, quod iudicaret utrumque verbum esse aequalis comparisonis vel modi lege adstrictum. At quam sit dissimilis utriusque membri, quod ab relativo incipit, ratio, facile est ad intelligendum. Nam pronomini *illi*, cuius notio hic infinita est neque confecta, verba: *qui — fruuntur*: explicationis causa loco attributi, in quo non est quaerenda ratio, cur illi beati sint, simpliciter eum in modum adponuntur, ut idem valeant, quod: *illi, qui fruuntur vel fruantes, beatiores* etc., apteque indicativus ponatur. In altera autem parte comparisonis satis certa ac definita est pronominis *tu ipse* notio, cui verbis: *qui — concedas*: non simpliciter modo aliquid explicationis causa additum est, sed cui declarandae etiam causa, quae adfertur ex iudicio scriptoris, recte adiungitur. Sed sunt, qui censeant, in iis sententiis, quae sint omnium, pronomina vel adverbia relativa in iis loci partibus, quae ei parti, in qua sit subiunctivus, subiiciantur, necessario coniungenda esse cum subiunctivo; ut de Off. 1, 17, 56: *Omnis virtus nos ad se allicit, facitque, ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur*. Verumtamen quod uno in loco verissimum est, in altero potest esse falsissimum. Cf. de Nat. D. 2, 59, 148: *Eloquendi vis efficit, ut ea, quae ignoramus, discere, et ea quae scimus alios docere possimus*. Rectissime hic positus est indicativus. Verba enim: *ea quae ignoramus* et *ea quae scimus*: cum utraque in parte in unam notionem coacta obiective, ut ita dicam, spectentur, ut in nostrum converti possint: *das Unbekannte, Bekannte* etc., merito tenent locum indicativi. Contra per *ignoremus* et *sciamus* mutari loci sententiam, nemo non videt. Quae cum ita sint, Orellius mihi videtur non recte pro *fruuntur* e solo Col. recepisse *fruantur*.

§. 31. *apud te causas, ut dixi, valere plus, quam preces*. Verbum rogantium, quamquam id in duobus tantum libris deterioribus legitur post *causas*, tamen Klotzcius in libro suo emendato ante *causas* posuit, eo fortasse ad-

ductus, quod supra, ubi iisdem fere verbis usus est orator, illud ipsum scriptum reperitur. Hoc quidem verbum *rogantium* potest salva sententia iterari, sed cum ad eandem necessarium non sit, quia ex iis, quae modo memorata sunt, ut leve quid facile intelligi potest, codd. fere omnium consensu expellendum est.

§. 31. *videas dolorem in petendo*. Hic verborum ordo, ex quo *dolorem* verbo *videas* postponitur, in praestantissimis libris ac plurimis servatur. Et iure hoc, quod, ut recte Beneckeus demonstrat, verba *dolorem in petendo* divelli non debent.

§. 32. *fortissimos viros, Sabinos*. Cognoscitur e Liv. I. 18, 4 et Plut. vit. Rom. c. 16, Sabinos duris, tetricis, severis moribus fuisse, et partim (Dionys. Hal. Antiqq. Rom. II, 49. p. 339) Lacedaemoniorum colonos bellicis virtutibus floruisse. Cf. Cic. in Vat. 15, 37; Plin. III, 12. Ex his scriptoribus adparet, illorum bellicam virtutem cum a natura tum a disciplina et institutione duci. Quod vero Cicero Sabinos petentes proponit, ex eo merito colligitur, Ligarios aut e Sabinis ortos esse aut in Sabinis fuisse. Caesar enim summa erat voluntate ac studio erga Sabino- rum gentem, in qua Sullana proscriptione a Plutarcho narratur delituisse.

§. 32. *nosti optimos homines*. Verissimae huic scripturae, ab optimis libris scr. ad unum omnibus confirmatae, a recentissimis editoribus iure posthabita est Vulgata *optime*, quae in nullis libris legitur, nisi in deterioribus. Illa cur sit praestantior quam haec, vere Beneckeus ostendit, qui dicit, non quaeri, qualis fuerit Caesaris notitia hominum, sed quales fuerint homines ipsi, quos orator commemoraverit; accedere, quod, si ponatur adverbium, male omis- sum sit pronomen aliquod, quo nomen *homines* melius definiatur. Hoc videtur animadvertisse librarius cod. Par. 9, in quo invenitur *istos optime*.

§. 33. *Nam quodvis*. Steinmetzius et Orellius soli ex recentissimis editoribus ante *quodvis* sine idonea causa omiserunt particulam *nam*, quamquam eius retinendae auctores sunt optimi libri scr., quotquot sunt, ac plurimi deteriores, neque hic discrepant a recta ratione utriusque loci

sententias inter se nectendi. Namque illa particula, etiamsi non necessaria videatur, quod sententia eius e verbis loci facile colligitur, tamen ad eiusdem loci naturam eo aptior debet iudicari, quo planius ratio, cur Ligarii exterminandi sint, illius ope exprimitur.

§. 55. *hunc splendorem omnium*. Permirus mihi videtur, recentissimos praeter Klotzium editores praestantiam scripturae *omnium*, quae est in quatuor optimis libris scr., quibuscum quatuor minoris auctoritatis consentiunt, non agnovisse, sed pro ea *omnem* ante pronomen *hanc* retinuisse et ut Beneckeum defendisse. Illud *omnium* quantum desideretur, cum verba *hunc splendorem* nimis nuda sint posita, cur autem verbis: *hanc* — *domum*: istud *omnem* addi opus non sit, et rhetoricae artis ratio postulet, ut pronomen *hanc*, non *omnem* primum locum occupet, apte significat Klotzius in Praef. ad edid. suam p. 77 sqq. — Sed Beneckeus adfirmat, cum *splendor* hic ponatur pro splendidissimis viris, vocabulum *omnium*, quo hominum ipsorum notio explanatius definiatur, adponi non posse; hoc fieri posse, ubi vocabulum splendoris loco attributi dicatur. At quam sit falsa haec Beneckeii opinio, docet ipsa sermonis ratio et consuetudo. Nam licet nomine splendoris ipso res designetur sensibus non percipienda, qua homines ipsi significantur, tamen nihil obstat, quominus pura eius notio, quomodocumque ad alias res vel ad homines vel ad ea, transfertur quae non memorata complectitur, servetur ac, praesertim cum idem sit, quod ordinis alicuius adpellatio, cuiuscumque significationis verba ei adiiciantur. E multis nostri similibus locis conferatur hic unus lib. I, qui est de Orat. 45, 200: *quod* (vestibulum) — *maxima quotidie frequentia civium, ac summorum hominum splendore celebratur*. Quod nos convertimus: *auf welchem täglich eine grosse Menge von Bürgern, und oft die vornehmsten und angesehensten Männer versammelt sind*. Ubi *summ. hom. splendore* perspicuum est nihil aliud valere, nisi *a summis hominibus ac splendidissimis*. Eodem quoque modo praestantissimorum codd. scriptura nostro loco probatur.

§. 55. *L. Corfidium*. Quisquis fuit Corfidius, certe

eum testium, qui proferuntur, numero habendum non fuisse, Cicero ipse testis est in ep. data ad Att. 13, 44: *Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod adpelletur L. Corfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum; sed ut aiunt μνημονιζὸν ἀμάρτημα. Sciebam Corfidium pernecessarium Ligariorum; sed eum video ante esse mortuum. Da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Ansaeco, Salvio (Attici librariis), ut id nomen ex omnibus libris tollatur.* Quod hic fieri vult orator, id temere ait Manutius vere factum esse, cum addit, in oratione Ligariana Corfidium nusquam adpellari. Contra hanc quidem sententiam perperam dicit Perizonius in Animadvers. hist. p. 8, in huius orationis c. 12 inter necessarios Ligarii, quos adesse illi orator pro opinione sua commemoret, L. quoque Corfidium nominari. Quo in capite nullam Corfidii mentionem fieri constat. Sed ne ex eo quidem, quod Manutius adfirmat, Corfidium in hac oratione nusquam, nisi hoc loco memorari, efficitur, nomen illud hic certe non esse servatum, cum non quaeratur, quoties tale nomen, sed num vere positum sit. Commode autem per occasionem docuerunt Sabellicus ad Livium et Budaeus in Comm. de Asse, certissima vitia, a doctissimis viris antiquitatis in scribendo facta, in scriptis editis relictas esse. Quocirca etiamsi simile vitium, quod Cicero in ep., quae est ad Att. 12, 6 ita corrigi voluit, ut per Attici librarios in Orat. c. 9, 29 Aristophanes reponeretur pro Eupoli, vere correctum est, tamen ego non dubito, quin Ernestius bene coniecerit, nimis multa exempla huius clarissimae orationis facta fuisse, ut id fieri non posset. Haec Ernestii opinio praestantissimorum ac plurimorum codd. ope iuvatur, in nonnullis autem deterioribus haec menda adparent: *Conificium, Considium, Confidium, conifidium, Cornificium*. Id ipsum nomen alteri *Corfidium* immerito praetulisse Manutium eo planum fit, quod, ut constat ex ep. 21 lib. 12 ad Fam. scripta, eo tempore Cornificius, quo Africae provinciae praecerat, adesse Ligario non potuit. — Cicero autem Corfidii nomen ideo sublatum voluit, quod is iam e vita excesserat; quem credibile est eundem fuisse, de quo Varro apud Plin. H. N. 7, 52 haec refert: "*Romae quoque Cor-*

fidium materterae suae maritum funere locato revixisse, et locatorem funeris ab eo elatum.

§. 55. *probatos, qui tecum fuerunt?* Haec a Manutio iam laudata scriptura cum ab optimorum ac plurimorum codd. auctoritate, tum vero a sententiae natura comprobatur, ut mirandum sit, qui fieri potuerit, ut Graevius, Ernestius, Schuetzius, Wernsdorfius, Wolffius Gruterum secuti perversum istud: *tecum fuisse*: recipere. Cui quidem cur non minus sententiae ratio, quam codd. ser. auctoritas repugnet, Beneckeus vere explicavit, cur autem altera scriptura: *probatos; tecum fuerunt*, quae etsi legitur in paucis tantum inferioris notae codd., tamen ab Orellio, qui Madvigium sequitur, recepta est, non magis loci naturae conveniat, non commemoravit. Klotzius tamen, quare asyndeton hoc loco alienissimum sit, commode in praef. p. 8 ita declarat: "Ciceronem non tam voluisse efficere, ut Caesar id consideraret, hos viros secum fuisse, — hoc quia Caesar ipse optime novisset, asyndeton non minus ineptum esse, quam infinitivum *fuisse*, — quam illud, eosdem illos viros, qui ipsius (Caesaris) essent studiosissimi, orare, ut venia daretur Ligario. Qua data, eundem, quod sui cuperent ardentissime, libenter esse facturum.

§. 55. *hos requirebamus.* Non requirebamus, ut eos occideremus, sed absentes accusabamus, quomodo dicitur *prudentiam tuam requiro*, quia scilicet eam non video. *Manut.*

§. 55. *nonnulli etiam minabantur.* Quod Patricius scribendum esse coniecit *minabamur*, et Graevius Erfurtensis testimonio motus recepit, id recentiores praeter Wernsdorfium et Orellium omnes amplexi sunt, opinantes, tertiam personam ab iis positam esse librariis, qui putassent illud *nonnulli* e sermonis consuetudine cum prima persona verbi sociari nullo pacto posse. At non minore iure licet suspicari, istud *minabamur*, ideo scriptum esse ab ignavis librariis, ut eadem quae instituta esset ratio in coniunctione verborum servaretur, ne personis perturbaretur oratio. Quod praeterea Beneckeus probare primam personam conatur exemplis e rerum gestarum scriptoribus, non e Ci-

cerone petitis, multum operae perdidit in re satis explorata et nostro loco aliena. Non enim quaeritur, num illa constructio usitata fuerit Latinis, sed num ad loci sententiam necessaria sit et hoc nomine vera. Vere autem hic poni primam personam, iure mihi quidem videtur ita negare Orellius in Praef. ad sel. Oratt. p. 7: *«hoc certe communicare secum Cicero nec voluit nec potuit:»* Probabile est enim, voce *nonnulli* imprimis significari Pompeium (Caes. de B. Civ. I, 33), Lentulum, Scipionem, Fannium, non Ciceronem, qui eos potius graviter vituperat, qui otiosis minati sunt. Cf. ad Fam. lib 9, ep. 6: *Extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. Crudeliter enim otiosis minabantur: eratque iis et tua invisita voluntas, et mea oratio.* Ad Att. XI, 6: med. *«tanta erat in illis crudelitas, — ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata; ut iam omnium iudicio constitutum esset, omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae; — numquam enim de te ipso, nisi crudelissime, cogitatum est. Quare voluntatis me meae numquam poenitebit; consilii poenitet. — extr. perniciose loquebatur (Fannius) de mansionem tua. — Omnes enim, qui Italia manserant, hostium numero habebantur.* ad Fam. 4, 14. Cum vero libri scr., utriusque scripturae testes, pari sint auctoritate, non vereor, re ipsa cogente, nostram scripturam praeferre. — Duplex et, quod ante *hos* et *his* legitur in exemplari Wernsdorfii, non modo nullam habet codd. auctoritatem, sed etiam valde discrepat cum loci natura, quae certe postulat, ut pronomen, nulla addita copula, cum vi iteretur per anaphoram.

§. 33. *hoc.* Omnes, qui contra te non essent, tuos fore. *Manut.*

C. XII. §. 34. *tecum iudicares fuisse.* domi remansisse. *Manut.*

§. 34. *in eadem sententia fuerit futurus.* Etsi praestantissimorum codd., ut Erf., Ma, Gu, Leid., Par. 11 et quatuordecim deteriorum summa est de scriptura *fuiisset futurus* consensio, tamen non dubito antiquissimum Coloniensem, cui adsentiuntur duodeviginti minus probati, sequi in

retinenda vulgata, a Graevio alteri illi: *futurus fuerit*: posthabita, a Steinmetzio autem, Klotzio, Beneckeo relictæ. Hic Latinitatis consuetudini consentaneum esse arbitratur utrumque et *fuerit* et *fuisset*, quamquam *fuisset* ideo sit præferendum, quod ei maiore codd. auctoritate fides addatur. Sed hæc quantacumque est et quomodocumque defenditur ab illo, scriptura *fuisset futurus* mihi videtur sermonis nec ratione nec consuetudine posse confirmari. Nihil certe valent, quæ Beneckeus docet, ad scripturam illam probandam. Is enim iudicat, omnia in eo posita esse, ut sententiae conditionales ex antecedente verbo non aptae putentur. Verum quidem ipsum est, quod ille dicit, per se constare sententias, quæ dicuntur, conditionales, sed vitiose idem inde concludit, in coniugatione, quæ vocatur, periphrastica plusquamperfecto subiunctivi locum posse concedi. Etenim quemadmodum soloecum est dicere: *quid facturi fuissetis, si ille venisset* pro *quid facturi fuistis, si ille venisset*; ita non minus soloecum istud: *non dubito, quin, si ille venisset, facturi hoc fuissetis* pro *facturi hoc fueritis*. Neque vero scripturae: *fuisset futur.*: argumento potest esse ille locus, qui est apud Liv. 41, 24, 4: *Divinat etiam, quæ futura fuerant, si Philippus vixisset*. Ita scripsit Drakenborch. ex uno codd. primæ edit., sed quamquam lensius Lectt. Lucian. 4. p. 3 profitetur, *fuerant* poni pro *fuissent* more Liviano (non facile autem in sententia conditionali reperitur apud Livium *futura fuissent*), tamen Donatus et Priscianus iubent reponi *futura fuerint*. Quocirca eae sententiae, quæ conditione adstringuntur, sive ipsae per se considerantur, sive non per se considerantur, non possunt, ut Beneckeus opinatur, per plusquamperfectum subiunctivi cum participio futuri iunctum exprimi, nec ullum me confiteor eius rationis, quam idem sequitur, exemplum apud idoneos scriptores invenisse. Secus etiam est, quod legitur in orat., quæ est p. Sest. 38, 83: *non dubito, quin, si modo esset in re publica senatus, si maiestas populi Romani revixisset, aliquando statua huic — in foro poneretur*. Nemo non videt, quare praesens *dubito* nullam in aliq. — *statueretur* habere vim possit, quantumque illius loci ratio a nostri ratione differat, cum

coniugationis, quae vocatur, periphrasticae usus non iisdem temperetur legibus, quibus ceterae verbi partes. Hoc quidem loco mihi videor Coloniensem, cui multi minoris auctoritatis libri accedunt, eodem iure secutus esse, quo supra c. 7, 23 in verbis: *quoquo modo illud se habet*, pro quo est in optimis: *habeat*:, ut soloeum a ceteris editoribus recte repudiatum.

§. 34. *tempestate abreptus est unus*. Manifestum est, haec verba a navigantibus, qui vi venti abripiantur, translata esse in Ligarium adversa fortuna, quia domum redire non potuit, repentino bello oppressum.

§. 34. *consilio*. Aliena a te voluntate. *Manut.*

§. 33. *dissenserit*. Hoc mihi verbum videtur altero isto *discesserit*, quod a Grutero et Graevio receptum retinuit Orellius, multo praestantius esse, non modo propter maiorem optimorum ac plurimorum codd. auctoritatem, sed etiam propter loci ipsius rationem. Nam cum discedere sit corporis, dissentire animi, in iis autem, quae praecedunt, non de Ligarii discidio cum fratribus et Caesare facto, sed de eorum et consensu cum Caesare conspirante et diversis, quas fratres secuti sunt, sententiis agatur; plane cognoscitur, hoc quam tueatur loci natura, illud adspernetur. Quocirca *discesserint* credibile est a manu aliquot librariorum natum esse, qui verbis: *ierit ad bellum*: adducti de corporum discidio agi putarent. Id autem ipsum discidium quia, praegressis modo illis verbis: *ierit a. b.*, ex se intelligitur, verbi *discesserint* notio existimanda est alieno loco accedere. *Dissederit* contra tametsi non minus est animi, quam *dissenserit*, tamen, quia maiorem animorum discrepantiam designat, non satis aptum ad loci sententiam debet iudicari. Accedit, quod idem istud, cum nullam habeat, nisi infirmam duorum deterius familiae codd., auctoritatem, a glossae suspitione non abest.

§. 33. *Equidem*. Confirmat deprecationem fratrum ab unius T. Ligarii meritis, eaque suo testimonio corroborat. *Fabrit.* Hactenus de Caesaris clementia: nunc de grati animi laude; ut hoc etiam argumenti genere eius animum commoveat. *Manut.*

§. 33. *qualis T. Ligarius*. Vere iudicat Wunderus in

Praef. Cod. Erf. 25, particulam *tum*, cuius loco non *tuis*, ut idem adfirmat, l. all., in Erf. suprascriptum esse demonstrat Freund. in Addit. sup. all. p. 59, adici sane potuisse ab interpretibus. Quae particula cum nihil faciat ad loci interpretationem, et in paucis tantummodo deterioribus Britannicis exstet, in ceteris autem libris omnibus omissa sit, pro glossa ab omnibus praeter Orellium editoribus iure eiecta est. Hunc autem quid impulerit, ut istud *tum*, quod propter illud praegressum *cum* certe non necessarium est, in orationem reciperet, non facile licet intelligi.

§. 55. *quaestor urbanus fuerit erga te et dignitatem tuam.* Sunt qui putent, Ligarium Caesari in eo gratificatum esse, quod permiserit ei aerarium diripere. Sed cum initio belli civilis Caesar aerarium diripuit, tum Cicero eius negotiis non interfuit, sed ab illis prorsus abfuit. Quid ergo? Facile adducor, ut credam, T. Ligarium Quaestorem urbanum Lentulo et Philippo Coss., cum Caesari stipendium decretum esset, cuius meminit Cicero in ep. data ad Fam. I, 7, hoc beneficium ei praestitisse. Quo tempore M. Tullius stipendium se non solum decrevisse, sed etiam, ut senatus decerneret, laborasse, ait de Provinciis Consul. *Fabrit.* Dicit autem ille in orat. de Provv. Cons. c. 11, 28: *Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decrevi solum, sed etiam ut vos decerneretis laboravi; multa dissentientibus respondi, scribendo adfui; tum quoque homini plus tribui, quam nescio cui necessitati: illum enim arbitrabar, etiam sine hoc subsidio pecuniae retinere exercitum praeda ante parta et bellum conficere posse, sed decus illud et ornamentum triumphi minuendum nostra parsimonia non putavi. Actum est de decem legatis, quos alii omnino non dabant, exempla quaerebant, alii tempus differebant, alii sine ullis verborum ornamentis dabant.* Ad Fam. I, 7, §. 6: *Nam et stipendium Caesari decretum est, et decem legati.* Pro Balb. 27, 61: *Idem (senatus) in angustiis aerarii victorem exercitum stipendio adfecit, imperatori decem legatos decrevit; — Harum ego sententiarum et princeps et auctor fui.* — Pighius in eo videtur errare, quod in Annall. scribit, T. Ligarium a. 703 quaestorem fuisse. Hoc si verum

esset, nihil aliud hic spectaretur, nisi illud tempus, quo Caesar paulo post conflatum bellum civile L. Metello, tribuno plebis, intercedenti mortem minitatus aperiendum sanctius aerarium curavit (ad Att. 10, 4, 5; Plut. in vit. Caes. c. 35; Pomp. 62; Apophth. V, 8. p. 167; Zonar. 10, 8; Dio 41, 17; Flor. 4, 2, 21). At dum haec Romae geruntur, Cicero fuit in Cumano, ubi illa de re certior factus est a C. Curione (ad Att. 10, 4, 5), nec interesse omnibus Caesaris negotiis potuit. Accedit etiam, quod in aperiendo illo sanctiore aerario non tam Caesaris dignitas, cui inserviendum fuit a quaestore, quam potentia respicienda est. Ita sequitur, ut habenda sit potius ratio illius temporis, quo Caesari, licet is Galliis devictis e praeda haberet, quo alere exercitum posset, tamen ut post tot relatas victorias praecipuo honore adficeretur, cum decem legatis stipendium exercitus, Cicerone auctore, ex senatusconsulto decretum est. Sed hac re Ligario quaestori data erat facultas Caesari eiusque dignitati gratificandi. Quaestores enim urbani, ut bene tradit Sallengre in Thes. Antiqq. Rom. T. III, p. 1095, tantae fuerunt auctoritatis, ut imperatores redeuntes ab expeditione non prius triumphum adipiscerentur, quam apud ipsos iurarent vere scriptum fuisse ad Senatum de hostium occisorum et civium amissorum numero. Neque vero hac in re modo T. Ligarius Caesari absenti gratum facere potuit, sed etiam in pecunia eroganda, cum, quotiescumque eam solvere senatus debebat, quaestores essent adeundi. Quapropter quia verisimile est, Ligarium illo quaestorio officio Caesaris dignitati non defuisse, mirum non est, quod Cicero eorum, quae ille egit, Caesarem admonet. Illa autem omnia, quae nostro loco tecte significantur, satis certum est incidere in annum 698, Lentulo et Philippo Coss., non, ut ait Pighius, in illum, quo commotum est bellum civile, 703.

§. 35. *qui oblivisci nihil soles, nisi iniurias.* Quint. VI, 3, 108. de dictis urbanis: *Marsus seria partitur in tria genera, honorificum, contumeliosum, medium. Et honorifici ponit exemplum Ciceronis, quod est pro Lig. apud Caesarem: Qui nihil soles oblivisci nisi iniurias.*

§. 33. *quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui.* Hoc animo tu es, ut nihil velis oblivisci, nisi iniurias: hoc etiam tibi a natura insitum atque ingeneratum est. *Fabrit.* *Animi*, est magni animi, qui obliviscitur iniurias; *ingenii tui*, sapientiae, quae laudem et fructum ponit in oblivione iniuriarum. *Manut.* De utriusque vocabuli discrimine vid. ad hunc locum Beneckeus.

§. 33. *te de huius illo quaestorio officio, etiam de aliis quibusdam quaestoribus reminiscentem, recordari.* Sic primus hunc locum scriptum exhibuit Wunderus, qui in Praef. Cod. Erf. p. 26 *cogitantem*, quod in Erf. et Leid. a secunda manu supra additum, in egregio Gii et tribus inferioris notae libris omissum est, post *officio* eiiciendum esse censet. Vere is docet, verbis *reminiscentem recordari* sive *cogitantem recordari* copulatis ineptum pleonasmum contineri, totiusque loci sententiam everti, quod quae primaria debeat esse enuntiatio, verborum interiectionis tantum vim habeat, neque verbum *recordari* posse cum verbis: *de aliis quibusdam quaestoribus*: coniungi. Praeterea idem ille sententiam loco subiectam ita interpretatur: "*non ego tantum T. Ligarii quaestoris in te studia et officia memoria teneo, sed te etiam memorem eorum puto, maxime si, quid alii quaestores fecerint, qui obesse tibi quam prodesse maluerint, recorderis.*" In eandem fere sententiam Manutius et Ernestius intelligunt quaestores initio belli civilis de Caesare male meritos. At huic explicationi, ut iam Weiskeus recte vidit, repugnant verba: *qui oblivisci — iniurias*: et, quod Beneckeus demonstravit, contraria est particula *etiam*, quae non fert Wunderi illam interpretationem *maxime si*, sed cum participio iuncta, ut ait Hand. Turs. T. II, p. 570, vim habet adfirmandi, sicut germanicum *auch*, omissa conjunctione *si*. Haec est igitur loci sententia. "Non ego solum T. Ligarii quaestoris in te studia memini, sed te etiam puto, etiam si de aliorum quorundam quaestorum in te officiis, maioribus fortasse quam huius (Ligarii), reminiscare, tamen aliquid de Ligarii officio recordaturum esse, i. e. benevolum ei propter officia fore." Sive, quod idem est: "etiam si officia, quamvis magna sint, ab aliis quaestoribus in te collata, in memoriam revocas, eadem tamen non officient, quo-

minus de Ligarii erga te officio aliquantum recordere. Hanc sententiae conformationem particulae *etiam* participio additae ope confici posse, et rationibus et exemplis Hand. l. all. confirmavit. Quicumque vero illi quaestores sunt, hoc debet dubitari, num Caesari, ut opinantur quidam interpretes, adversati fuerint in sanctiore aerario diripiendo. Qua de re hoc certe cognitum habemus, Metellum, tribunum plebis, concionatum ante fores aerarii Caesari restitisse; qui cum illum occidi voluisset, perterritum eundem discessisse (Plut. Caes. 55). Senatus cum, Caesare auctore, decrevisset, ut pecunia traderetur, aerarii autem claves, quas habuissent consules, defuissent, iussissetque Caesar aerarium securibus perfringi, traditam ei esse (ad Att. 8, 3, §. 2) omnem pecuniam et publicam et privatam. De tota re cf. ii loci, quos supra attuli §. 55 ad verba: *quaestor urbanus*: in primis ad nomen *Metellum*. In tradenda autem illa pecunia quaestores, senatu volente, Caesaris commodis potius servisse, quam offecisse maxime credibile est, praesertim cum nullus rerum Romanarum auctor usquam scriptum reliquerit, ullum umquam quaestorem ausum esse aliqua in re Caesaris potentiae obsistere. Quae cum ita sint, facile adducor, ut credam, verba: *de al. quib. quaest.* ita intelligenda esse, ut Beneckeus intellexit, neque, id quod adfirmat Klotzius T. I. p. 655, in malam partem accipienda.

§. 36. *ut tu eum studiosum et bonum virum iudicares.* In hoc loco, tanquam in turbata structura, ita haeserunt critici, ut alii alio correctionis genere utendum putarent. Flagitat autem summa, cui ego hic quoque non vereor parere, librorum scr. auctoritas, ut ante *studiosum* omittatur pronomen *tui*, ab omnibus praeter Klotzium editoribus receptum, ab aliis autem ante *eum*, ab aliis post *studiosum* collocatum. Quorum quidem hoc est iudicium: vocabulo *studiosum*, cum ipsum per se apud Ciceronem numquam dicatur pro Graeco *σπουδαῖος*, sed sine secundo casu apud eundem semper idem significet, quod *litterarum studiosus*, genitivum *tui* necessario adiiciendum esse. Quod illi iudicium, opinor, non fecissent, si eos locos, quos attulerunt, diligentius considerassent. Argumento

esse potest unus ille locus, qui est in Verrin. II, 4, 12: *Videte, quid potuerit, qui quatuor in una provincia quaestores, studiosissimos defensores propugnatoresque, habuerit.* Matthiaeus, quem Beneckeus temere sequitur, ad sententiam suam, qua *studiosus* absolute dici posse negat, firmandam quare nihil profecerit hac interpretatione: *studiosissimi defensores sunt, qui summo studio defendunt.*; nemo non intelligit. Quomodocumque enim interpretamur: *studiosissimos*, id sine casu hic dici putandum est. Quid vero? Nonne orator haec eiusdem illius loci verba addidit: *praetorem vero cohortemque totam sic studiosam, ut facile adpareret, non tam illis Siciham, — quam Verrem ipsum, qui plenus decesserat, provinciam fuisse.* Haud alia est nostri loci ratio. Nam voce *studiosus* hic non, ut editores verbis illis, quae sunt in §. 53: *qualis quaest. fuer. e. t.* etc., adducti arbitrantur, designatur is, qui *fautor alicuius* sive *alicui deditus est.* Quam vim hic si haberet *studiosus*, praepositum non bene cohaereret cum vocabulo *bonum*. Servandum potius est, *studiosum* ad ea verba, quibuscum arctiore cognationis vinculo iunctum est, *illo quaestorio officio et huius admonitus officio*, pertinere, eamque ob causam idem valere, quod (si quid non memoratum intelligendum sit) *quaestorii officii praestandi studiosum* sive *virum, in quo est magnum officii (quaestorii) explendi studium* sive *virum officiosum*, ut hac parte prope accedat ad nostrum: *pflichtliebend, diensteifrig, dienstfertig.* Haec autem latius patens significatio quanto melius non rei modo ipsi, sed adiuncto etiam vocabulo *bonum* conveniat, perspicuum est; neque necesse est locum varie mutari isto *tui*, quod exhibetur in misere interpolatis V 4 et V 7, orationi inculcando. Quod certe non fecissent plurimi criticorum et aliquot librarii, si cogitassent, *studiosum* hic non valere *deditum esse Caesari*, neque opus esse gignendi casu. Ita vero factum est, ut plerique editores *tui* post *eum* collocarent, Ernestius autem ista Coloniensis glossa (*studiosum*) *tuis* inductus daret *studiosum tui*, et Beneckeus cum Manutio et Lambino *tu* in *tui* ante *eum* mutaret. Sed pronomen *tu*, quod, quia propter praecedens nomen *Ligarius* non sine aliqua vi enuntiatur, ad sententiae integritatem requiritur, quam male ab-

sit, quantoque verius *tui* pronomini *eum* postponatur, facile intelligitur. Quocirca ego non adsentior Wundero, qui cum loci nostri verba putet tam aspere ad aures cadere, ut numerus plane evertatur, et *tu*, quod salva sententia omitti possit, et *eum* delendum esse censet, propterea quod ei alius aliis in libris locus tribuatur. At ut vix hoc commemorem, *eum* per consuetudinem latinam melius servari, quam expelli, tamen tenendum est, non illius pronominis sedem, sed glossae *tui* mutatam reperiri, cum modo *tui eum*, modo *eum tui*, modo *studiosum tui* inveniat. — Quod *eum* hic pro *se* positum est, nemini mirum videri potest, nisi Latinitatis valde ignaro. Cf. Goerenz. ad Cic. de Legg. I, 7, 25; Handii liber, qui est de Art. lat. scrib. p. 191 sqq.; Billroth. Gramm. lat. §. 580, Adnott.

§. 56. *necessariis tuis*. Hoc *tuis*, de quo optimi libri, quicumque sunt, ac plurimi conspirant, quanto sit praestantius, quam vulgatum *suis*, eo minus opus est explicare, quo facilius perspicitur. Similiter dicitur XI, 52: *In Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis*.

§. 56. *condonaveris*. Fluctuant libri scr. et auctoritate et numero inter *condonaveris* et *condonabis*. Hoc est enim in tribus optimorum, quibus suffragantur decem deteriores; illud in Erf., Col. (num exstet in Par. 11, non certo possum adfirmare) et quindecim levioris fidei codd. Quamquam non deesse locos constat, in quibus illorum temporum alterum pro altero positum reperiat, et *condonabis* habet, quo se tueatur; tamen *condonaveris*, vulgari sermonis rationi sententiaeque conformationi convenientius, sine ulla dubitatione retinui. Ceterum verisimilius est, e *condonaveris* natum esse *condonabis*, quam contra. Non enim incognitum est, quam saepe vel in optimis libris litterae *b* et *v* confusae sint; ex qua confusione oriri facile potuit pravum istud *condonaberis*, quod probabile est a properante librario in *condonabis* esse contractum.

§. 57. *de homine nobilissimo et clarissimo*. Verba *M. Marcello*, quae miror Steinmetzium non exturbasse, in aliis optimorum codd., quibuscum tres deterioris familiae consentiunt, omissa, in aliis eorum ut inferenda post *clarissimo*

a manu recentiore margini adscripta, in duodecim autem, qui deteriores habentur, vel haec tria verba *M. Marcello restituto* in orationem recepta sunt. Haec non immerito Graevius suspicatur adiecta a magistro pro interpretatione, et postea interposita esse orationi, cum Romani satis intellexissent, quem Cicero significasset, etsi non nominasset. Omnino autem quoties ab interpretibus nomina propria, non sine causa omissa a Cicerone, addita sint in orationibus, exemplis bene docet Wunderus in Praef. Cod. Erf. pag. 44 sqq., 55 sqq. — M. Marcellus, ut recte ait Matthiaeus, consul inprimis pugnaverat, ne Caesaris absentis ratio haberetur. Cic. ad Fam. IV, 4. "*Caesar, accusata acerbitate Marcelli, — repente praeter spem dixit, se senatui roganti de Marcello ne hominis quidem causa negaturum.*"

§. 37. *noli dubitare.* Nihil te remoretur: nulla res, nulla suspicio, nulla ratio tanti apud te sit, ut a simili te laude removeat. *Manut.*

§. 37. *Nihil est tam popolare.* Particula *enim* in optimis ac plurimis libris ser. post *est* omissa, in aliis autem, qui sunt inferioris notae, ante *est*, in aliis post id addita est. Illorum vero codd., in quibus *enim* non exstat, auctoritas eo magis sequenda videtur Wundero in Praef. Cod. Erf. p. 26, quo saepius particula illa, quae aptissime nostro loco absit, a librariis in verba scriptoris illata sit. Neque agnoscit *enim* Quint. VIII, 5, 3 de sententiis: *Est autem haec vox universalis, quae etiam citra complexum causae possit esse laudabilis, interim ad rem tantam relata;* ut *Nihil est tam popolare quam bonitas.* — Non minus inepte scriptum legitur *enim* §. 38 post *nihil* in quatuor libris deterioribus.

§. 37. *misericordia.* Quae nihil est aliud, nisi bonitas. *Manut.*

§. 38. *Homines — ad deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando.* His verbis quid adsequi orator voluerit, §. 37 ad illa: *si ille dies tibi gloriosissimus* bene ita Abramius exponit. "Quo tu Marcellum patriae restituens summam tibi peperisti laudem clementiae. Atque hinc spe laudis et gloriae Caesarem ad misericordiam

inflectit. — Proponit exemplum lenitatis Caesaris in Marcel-
lum, ut Caesar secum ipse certet, caveatque collectam hoc
facto Senatus populi que Romani caritatem amittere (?). Osten-
dit cum iam clementia sua magnam esse gloriam adeptum,
ut eius augendae studio magis inflammetur, et spe gloriae,
quae fructus virtutis est, stimuletur. Addit homines ad
deos nulla re propius accedere, quam salutem hominibus
dando; quia videbat, Caesarem quodam immortalitatis stu-
dio teneri, et divinos quosdam honores, ut Lupercos, ut
statuas in omnibus templis, ut Flamines a Senatu decretos,
libenter admittere. Iam demonstrat, in Caesaris potestate
positum esse, ut salutem et incolumitatem multis impertiat:
atque adeo nihil restare, nisi ut Caesar naturae suae ad le-
nitatem et misericordiam propensae obsecundet, et bene de
humano genere mereatur. Haec Abramius. Is et Markland.
ad Stat. Silv. V, 2, 170, aliorum veterum scriptorum locos
comparant, quibus similes ac nostri loci sententiae conti-
nentur. Addantur illis hi in primis Ciceronis loci: Orat.
p. Muren. c. 1. §. 2; p. Rabir. c. 2; de Rep. 1, 7; Agrar.
II, 33; Fictus Cic. p. Marc.: *“Animum vincere, iracun-
diam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate,
ingenio, virtute praestantem non modo extollere iacentem,
sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: haec qui
faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed si-
millimum deo iudico.* Haec autem verba iniuria, ut mihi
videtur, ideo notat F. A. Wolfius, quod Caesar dei similli-
mus dicatur. Non enim philosophatur ibi orator, sed rhe-
torice ornat sententiam ad eam rerum conditionem, quam
supra Abramius significavit, accommodatam. Et dici illud
de summo viro et eminentissimo eodem iure potuit, quo
orator maiores Romanorum in deorum immortalium numero
venerandos putat in Agrar. II, 33. Cf. Gesner. ad orat. p.
redit. c. 8, 18, p. 118, ubi Wolfius nemini facile persuade-
bit, verissimum non esse, quod Gesnerus disseruit.

§. 38. *salutem hominibus dando.* Lambinus nullis hic
aliis codd. subsidiis, nisi Egmont., adiutus, sine ulla causa
pro nostra scriptura recepit *salute* — *danda*. Gerundi-
vum etsi ad sermonis rationem non minus verum est, quam
gerundium *dando*, tamen a Beneckeo, qui Ramshornii

praeceptum amplectitur, immerito condemnatur, propterea quod loci naturae non congruat. Is enim dicit, utrumque ita inter se differre, ut gerundium ponatur, ubi verbi notio coeat cum obiecto. At magis tamen hoc fictum est discrimen, quam in veterum exemplis positum, quae potius declarant, utramque illam constructionem, dummodo in genitivi singularis et pluralis usu et perspicuitatis et numeri leges serventur, promiscue usurpari.

§. 38. *natura melius.* Optimis praeter Erf. libris testibus, quorum fidei accedunt deterioris familiae plurimi, et Quint. VIII, 3, 7, post *natura* expellendum est *tua*, a Klotzio et Orellio iure omissum. Idem quod Beneckeus, solius Erf. auctoritate, ut videtur, motus retinuit, eo magis miror, quo minus ista tam ignava vox et languida defendi ulla ratione potest.

§. 38. *causa forsitan postulat.* In solo Erfurtensi pro *forsitan* legitur *forsan*, quam formam constat non esse Ciceronis, quamque probabile est per librarii errorem media syllaba omissa ortam esse. Sed cur hic post *forsitan* sequatur indicativus *postulat*, cuius loco Cicero solet cum illa particula iungere subiunctivum, facile ex iis perspicitur, quae de illius particulae usu ac natura egregie disputavit Hand. Turs. T. II, p. 715 sqq. Quod autem Orellius hoc loco declarat, propter verba *tua certe natura br.*, quibus de hoc membro omnis dubitatio excludatur, necessario requiri indicativum, id mihi non satis probatur, cum ex eo, quod in uno membro res aliqua certa et non dubia exprimitur, non efficiatur, in altero non posse dubiam et ambiguam sententiam exprimi. Sed quod hic potissimum quaeritur, id eiusmodi est, ut, quia *tua certe natura* et *causa forsitan* sibi opponuntur, vocabulum *causa* particulam adsciscat, neque ab ea adficiatur verbum *postulat*, praesertim cum *forsitan* per se addi sententiae possit. Ceterum Hand. l. l. eos criticos, qui, ut Heinsius in Ovidii carminibus, subiunctivum usque quaque restitui debere censent, non iniuria monet, ne, quae rariora sint, vituperent et corrigant. Praeterea Zumptius, tametsi ad Verrin. I, 38, 98, p. 176 negat, Ciceronem, etymi ratione habita, ab ea quasi lege, qua *forsitan* societur cum subiunctivo,

umquam discessisse, tamen ad IV, 56, p. 782 adfirmat, in his rebus nihil esse sine exceptione. Hic quoque magno opere servanda sunt, quae vere l. l. dicit Hand., rariora non esse falsa, sed, ut saepe per criticorum antiquiorum regulas factum sit, mutatis plurimis locis, paucos relictos. Ita in Brut. c. 45, 52: *etiam haec ipsa forsitan fuerunt non necessaria*: non Victorius modo, sed recentissimi etiam editores, Ellendtius et Sternius, qui Orellii regulam, qua improbatur indicativus, probavit, dederunt *fuerint pro fuerunt*, quamquam non de re dubia agitur, et in compluribus libris scr. exstat indicativus. Nec aliter statuit Gronovius ad Liv. 5, 47, qui quidem ibidem vult subiunctivum Livio vindicari, sed verba eius mihi videtur non recte percepisse.

§. 58. *quam me, aut quemquam.* De omittendo *aut*, quod ante *me* legitur in multis libris deterioribus, optimorum, quibus adstipulantur inferioris notae complures, nulla est dissensio, neque potest dubitari, quin istud *aut* delendum sit. Nam quod non aequa est utriusque pronominis, quod distinguitur, ratio, neque necessaria nec plena exprimitur distinctio, ut tertium, quod dicitur, excludatur; sed tam iniqua, ut a maiore descendatur ad minus, et alterum pro altero substituatur, mirum non videtur, quare *aut* semel tantum, non bis ponatur. Valet autem simplex *aut* idem, quod nostrum: *oder auch, oder vielmehr*. Pronomen vero *me* quanto plus ex sententiae natura habeat ponderis, quam *quemquam*, facile adparet.

§. 58. *te admonebo.* Abest ab optimis et multis minoris auctoritatis libris pronomen *ipsum*, quod cum manifestum sit cur locum hic habere non possit, videtur e praecedente *te ipsum* librarii culpa esse transpositum.

I N D E X

RERUM ET VERBORUM.

A.

- Ab** praepositio ubi iis nominibus addi possit, in quibus continetur rei notio, p. 63.
- Ac** et *et* quomodo differat, p. 60.
- Ac** respondet formulae *ut* — *ita*, ibid.
- Accusativus**, quo tempus indicatur, quomodo differat ab ablativo, p. 63 sqq. Praeferendus est dativo, p. 100.
- Adhuc** non modo praesenti tempore, sed etiam praeterito iunctum, p. 57.
- Adhuc** i. q. *etiam*, *adeo*, ibid.
- Adpositio** ad casum praecedentis pronominis relativi, non eius nominis, ad quod pertinet, relata, p. 137.
- Aelia** gens quam originem habuerit, p. 142. Quam nobilitatem, adfinitatem, ibid. Quas familias, p. 81.
- L. Aelius** iuris civilis peritissimus, p. 81. Eius doctrina, ibid.
- Sext. Aelius Paetus Catus** et **Publ. Aelius Paet. Cat.** maxime in Aelia gente insignes, p. 81. Magna eorum in profitendo scientia, ibid. Iuris scientia, ibid.
- Africa** quo tempore fuerit provincia proconsularis, quo praetoria, p. 58.
- Agebat** — *opponebat* cur sit verior scriptura, quam *agebant* — *opponebant*, p. 110.
- Agere** absolute dictum quid sit, p. 111.

Agere quid valeat, p. 154. Quid intersit inter *agere* et *loqui*, p. 153.

Agi solet et *ego* verba vindicantur, p. 154 et 155.

Aliis quibusdam quaestoribus reminiscentem verba non in malam partem accipienda, p. 172.

Aliquis pronomine significatur Varus, non Ligarius, p. 113.

Aliquot annis post verborum collocatio, p. 80.

An in reiicienda adversarii sententia per ironiam usurpatur, p. 147.

Animi et *ingenii* vocabulorum sententia declaratur, p. 171.

Animo ac studio verborum sententia explicatur, p. 154.

Antiphrasis, p. 152.

Apud i. q. *coram* in re iudiciali usurpatum, p. 155.

Asyndeton ubi locum habeat, p. 60 et 61. Ubi alienum sit, p. 163. In oratione, quae a minore ad maius adscendit, p. 86.

Atius cur non minus vere scribatur, quam *Attius*, p. 62. Perperam autem *Accius* et *Acticus*, ibid.

Aut ubi semel, non bis ponatur, p. 178.

B.

Bochus, Bogudis frater, Mauritaniae Tingetanae rex, p. 123.

Bogud, rex Mauritaniae Bogudiana sive eius partis, quae erat occidentis, p. 123.

Brocchus Turiae familiae nomen, p. 78. Brocchus privatum apud Caesarem interponit partes suas, ibid. Cur consobrinus Ligarii vocetur, ibid. Brocchi soror fuit mater Ligarii, p. 79. Brocchi filius proprie Ligarii amitinus, ibid.

C.

Caesar quot annis post Sullam dictatorem iudicium de sicariis instruxerit, p. 80. Quaestionem non habuit, ibid. Pacis condiciones ad Pompeium mittit, p. 97. Semper videri voluit pacis auctor, ibid. Quibus legationes detulerit, p. 104. Ante praeturam causas egit multas, p. 151. Quo anno aetatis Dolabellam accusaverit, ibid. Quo tempore causis forensibus industriam probaverit, ibid. Quid ea re consecutus sit, ibid. Caesari, Galliis devictis, stipendium cum decem legatis, Cicerone auctore, ex senatusconsulto decernitur, p. 170.

Casaris causa quid sit, p. 129.

Causa glossa, p. 160.

Cedere quid sit, p. 111.

Certe scio et certo scio quo modo differat, p. 85.

Cicero proconsul in Ciliciam venit, p. 71. Imperator, ibid. De provincia decedit, ibid. Athenis moratur, ibid. Ad urbem accedit, ibid. Decernitur ei a senatu supplicatio, ibid. Imperium militare cur retinere constituerit, ibid. Quare et quando id deposuerit, p. 72. Cur senatus voluntatem sibi probandam semper putarit, ibid. Quid Caesari decreverit, ibid. Contubernalis cum Tuberone bello Marsico fuit, p. 110. Pacis auctor, p. 147 sqq.

Citius i. q. *potius*, p. 94.

Cogitantem glossa, p. 171.

Confiteri et *profiteri* discernitur, p. 51.

Coniunctiones et *praepositiones* ut in disiunctivis, ita in adversativis sententiis iterantur, p. 97.

Conquiescere quid significet, p. 64.

Consilia i. q. sententiae, p. 99.

Consobrinus, p. 79.

Consulere ductum a iuris peritis, qui absolute dicebantur *consulti*, p. 101.

Contendere voce et *vocem contendere*, p. 69.

Contubernales unde dicti fuerint, p. 109.

Contubernium proprie dicitur de octo vel decem militibus coniunctis, p. 110.

Conventus quid sit, p. 125. Non pro urbe ipsa dicitur, ubi forum agebatur, ibid. Tria conventuum genera, ibid. Quot conventus fuerint in Hispania, in Africa, p. 126. Conventus firmi et magni, ibid.

Corfidius cur testis esse non potuerit, p. 163. Cum aliis nominibus conf., ibid.

Crimen in verbis: *non minus magnum est*: intelligendum est, p. 114.

Cum quare omittendum sit ante *prodo*, p. 67. Cur abesse non possit, p. 68.

Cum ubi causale, non temporale sit et verius scribatur, quam *si*, p. 98.

Cum significans *eo, quod* quare cum indicativo, non cum subiunctivo consocietur, p. 129. Hac significatione non habet temporis notionem, p. 131.

Cum praepositio pro varietate sententiae ante ablativum, non adiuncto adiectivo, aut poni aut omitti debet, p. 144.

D.

Dativus commodi ubi verius ponatur, quam genitivus, p. 106 sqq. p. 122.

- Decanus* caput contubernii, p. 109 sqq.
Defendere i. q. *in defendendo dicere*, p. 69.
Denique omittendum, p. 81. Ubi ponatur, *ibid.*
Destructus cur verius scribatur, quam *districtus*, p. 74.
Dicere et *confiteri* vindicantur, p. 72.
Discidium et *dissidium*, p. 67 et 99.
Dissentire, *discedere* et *dissidere* confus. p. 168.
Doctrina non spectat ad iuris scientiam Tuberonis, sed ad universam eius doctriam, p. 76.
Dolorem in petendo verborum collocatio, p. 162.
Durius et *gravius*, p. 83. *Durius* non minus de rebus, quam de hominibus dicitur, *ibid.*

E.

- Enim* ubi ponatur, p. 56.
Enim vindicatur, p. 146 sqq.
Enim glossa, p. 173.
Esse ubi omittatur, p. 76, 84.
Esse quomodo usurpetur post verba *putandi* et *dicendi* p. 151 sqq.
Esse quare ante *occupatus* collocandum sit, d. 150.
Est cur omittatur in proverbiiis, sententiis etc. p. 141.
Est et *esset*, *ibid.*
Et ubi omittendum sit, p. 61.
Etiam particulae collocatio, p. 64.
Etiam cum participio iunctum vim habet adfirmandi, omisso *si*, p. 171.
Et quidem quam vim habeat, p. 151.
Et quidem et *equidem* confus. *ibid.*
Excusare absolute positum, *ibid.* Cur non dicatur *excusare se propter morbum*, p. 109.
Excusare morbum quid valeat, *ibid.*

F.

- Facturi fuistis, fueritis, fuissetis* quomodo differant, p. 127.
Forsitan ubi cum indicativo iungatur, p. 177.
Futurum I et *praesens*, p. 73, 94, 136.
Futurum I et *futur. exact.* confus. p. 174.

G.

- Genitivus* ubi nomini suo et postponatur et aliis verbis ab eo disiunctus in extremo loco collocetur, p. 114, 151 sqq.
Genitivus variae rectionis quomodo collocetur, p. 82.

Genitivus triplex variae rectionis, *ibid.*

Gens et *familia*, p. 81.

Genus i. q. *gens*, *ibid.*

Gerere ante vocabulum *bellum* ponendum, p. 152 sqq.

Gerundium et *gerundiv.* in ablativo posit. non differt,
p. 176 sqq.

Grata et *probata* vocabulorum sententia exponitur, p. 121.

Gratiosiores et *graviores*, p. 157.

Graviores glossa, *ibid.*

H.

Hic pronomen et ad tempus praesens et ad rem praesentem referendum, p. 122.

Hic defenditur, p. 129.

Hoc ante accusativum c. inf. positum vindicatur, p. 55.
Eius collocatio, p. 69.

Homines — ad deos — propius accedunt, quam salut. etc. verba explicantur, p. 175 sqq.

Humanitas i. q. *misericordia*, p. 86.

I.

Idem et *item* quomodo differat, p. 102.

Ignoscatur et *ignoscat*, p. 84, 155 sqq.

Ignosci ante dativum collocandum, p. 92.

Ille omittendum est, p. 97.

Illud ante se ponendum, p. 116.

Illum cur sit verior scriptura, quam *ullum*, p. 111.

Immanitas barbarorum ad quos pertineat, p. 78.

Imperfectum indicativi pro imperfect. subiunctivi in sententia conditionali positum, p. 129.

Imperium duplex, civile et militare, p. 142.

Imperium legitimum, p. 115. A populo dabatur ex lege curiata, *ibid.*

In ante pronomen relativ. omisum, p. 56.

In ante *totus* positum, p. 70.

Inauditum et *non auditum*, p. 49.

Incitari solent odio, *incitare solent odium* et *incitare solet odium*, p. 77.

Indicativus et *subiunctivus*, p. 74, 144, 148, 160 sqq.

Infinitivi activi et *passivi* enallage, p. 88 sqq.

Inimicus huic causae verba vindicantur, p. 124.

In praesidiis esse quid significet, p. 145 sqq.

Inquies et *inquit*, p. 101.

Ipsa pronomen glossa, p. 178.

Ipsa non ponendum pro se, p. 75.

- Ipse* ubi pronomini personali praeponatur, p. 120 sqq.
Irruisses et *irrupisses*, p. 87.
Is loco pronominis reflexiv., p. 174.
Is pronominis usus, p. 52, 159.
Is ipse gravius, quam solum *is*, p. 152.
Istinc et *illinc* ante *ullum* delendum, p. 66.
Iuba, Hiempsalis filius, p. 122. Pompeii amicissimus, ibid.
 Ubi regnaverit, p. 123. Quanto terrori fuerit partibus Caesaris, ibid. Proelio ad Thapsum facto devictus cum Petreio Zamam profugit, ibid. A qua aeque atque a ceteris civitatibus excluditur, ibid. Genus mortis, ibid. Iuba et Petreius num sibi mortem intulerint, p. 123 et 124.
Iubebat vindicatur, p. 79.
Iudicio i. q. *considerate*, *consulto*, p. 70.
Iustum imperium, p. 142.

C.

- Leges* Valeriae de iure civium Rom. datae, p. 76. Porcia et Sempronia, ibid. Ex quibus populus Rom. nunquam civem capitis damnavit, p. 77.
Levitas Graecorum, p. 78. Quos in notanda eorum levitate respiciat Cicero, ibid.
Lex, quae absenti Caesari consulatus petendi potestatem dabat, p. 97.
Liceat esse miseros verborum sententia explicatur, p. 86.
Ligarius cur dicatur in Africa fuisse, p. 51. Nomen *Ligarius* non eiiciendum, p. 156. Quo tempore Caesari gratificatus fuerit in sanctiore aerario diripiendo, p. 169 sqq.
Ligarii e Sabinis orti, p. 162.
Lux liberalitatis mihi ante oculos oboritur verba explicantur, p. 69.

M.

- Marcellus* impugnat Caesaris dignitatem, p. 96. Idem contra legem Pompeii et Crassi retulit ad senatum, ut Caesar e Galliis revocaretur, nondum expleto quinquennio, quod prorogatum erat, p. 97.
M. Marcello restituto glossa, p. 173.
Melius vindicatur, p. 157.
Meo omittendum, p. 70.
Metellus, tribunus plebis, Caesari restitit in sanct. aerario diripiendo, p. 172.
Minabantur et *minabamur*, p. 163 sqq.
Misereatur et *misereat*, p. 88.

N.

Nam falso omissum, p. 162.

Nobis pronomine non omnes Pompeiani significantur, sed ii, qui occiderunt, p. 96.

Non cur omittendum sit ante *audeam*, p. 73.

Non solum — *sed etiam* cur poni non possit, p. 54.

Non modo omittendum, p. 76.

Non putavit i.q. non reputavit secum, p. 152. Non referendum ad Stoicorum sententiam: *non putaram*, ibid.

Nullum et *ullum*, p. 64.

Numeri leges quanti veteres fecerint, p. 117.

Numerus ubi magnam vim habeat, p. 79.

Numerus sibi non constans in eadem persona eodem loco repetita, p. 100.

O.

Omnes semel, non bis ponendam, p. 148.

Omnes et *communes*, *complures*, *homines*, p. 109.

Omnia vindicatur, p. 83. *Nota* — *omnia* verba explicantur, ibid.

Omnium laude et *omni* laude, p. 68.

Omnium et *omnem* confus. p. 163.

Opinor et *ut opinor*, p. 53.

Oppugnabis potius quam *pugnabis*, p. 87.

Oppugnare quid sit, p. 86.

Optimos et *optime* confus. p. 162.

Oratio et *ratio* confus. p. 156.

P.

Paene p. 99.

Pansa (C.), eius origo, p. 51. *Tribunus plebis*, ibid.

Praetor, ibid. *Consul*, ibid. *Qualis fuerit*, ibid.

Patrem suum verba vindicantur, p. 120.

Perfectum subiunctivi cohaerens cum imperfecto subiunct. in sententia conditionali posito, p. 156.

Perhibere non idem valet, quod *dicere*, p. 129.

Per te iteratur, p. 91.

Petimus praesens, non perfectum, p. 85.

Plurimarum artium atque *optimarum* verba vindicantur, p. 82.

Plusquamperfectum subiunctivi coniugationis, quae dicitur, periphrastic. cur in sententia conditionali non usurpetur, p. 167.

- Pompeiani* non praeferuntur *Caesarianis*, p. 99. *Perstringuntur*, ibid.
- Possessivi* collocatio, p. 119.
- Postulatio* quid sit, p. 93.
- Potius* ante *malle* positum, p. 66. Eius collocatio, ibid.
- Praepositio* ubi post copulam omittatur, ubi iteretur, p. 133.
- Praesens* et futur. I, p. 73, 94, 136.
- Praesens* et perfectum, p. 160.
- Praesens* subiunctivi in generali sententia praeferendum imperfecto, p. 141.
- Preces* vindicatur, p. 138.
- Primus aditus* quid sit, p. 94 sqq.
- Privato clamore* et *ad privatum clamore*, p. 63.
- Proconsules* et *Consules* etiam interdum adpellabantur, qui ex praetura in provincias abibant, p. 58.
- Prodo* et *probo*, p. 68 sqq.
- Prohibere* glossa, p. 111 et 112.
- Prohibiti essetis* scriptura postulat, ut non memoratum intelligatur: *provinciam Caesari tradere*, p. 134.
- Prolepsis* numeri, p. 139.
- Pronomen* aliquis ubi intelligi debeat, p. 84.
- Pronomen* relativ. praecedenti nomini non convenit genere, p. 139.
- Pronomina* relat. et demonstrat. interdum sibi non respondent sive genere sive numero, ibid.
- Propinqua cognatio* i. q. *adfinitas*, p. 85.
- Propinquus* i. q. *adfinis*, p. 50.
- Propter id*, ne defenditur, p. 121.
- Provincia* eadem quare modo proconsularis, modo praetoria fuerit, p. 58.
- Provinciae* in senatus potestate, p. 107. Senatus, quas consulares, quas praetorias esse vellet, quotannis statuebat, ibid. et p. 119. Praetores praetorias sortiebantur, consules consulares sive sortiri sive inter se comparare solebant, p. 107. Consules quando provincias suas senatusconsulto vel plebis scito mutare soliti fuerint, ibid. Qua conditione consules ipsi sortiri voluerint, aut sortitionem populi iudicio permittere iussi fuerint, ibid. Ius senatus, populi iudicium in imperatore deligendo irritum reddendi ac rem ad sortem revocandi, ibid. Rarissime provinciarum sortitio soli senatui relinquebatur, p. 108. *Provinciae* sorte dabantur praetoribus, p. 119.

Q.

Quae scribebatur compendio *q*, p. 80.

Quaestor honore legatis praestabat, p. 60. *Quaestores* erant adeundi, quoties pecuniam solvere senatus debebat, p. 170. *Quaestoris* urbani quanta fuerit auctoritas in triumpho decernendo, p. 170. *Quaestores* Caesari nunquam adversati sunt in pecunia tradenda, p. 172.

Quam ad tantus relatum, p. 90.

Quam quo compendio scriptum fuerit, ibid.

Quamquam cum subiunctivo iuncti usus qua conditione moderetur, p. 127 et 128.

Que quomodo ante *etiam* usurpetur, p. 140.

Que etiam quid significet, ibid.

Que non opus est ad numerum conficiendum, p. 141.

Qui vindicatur, p. 145.

Qui defenditur, p. 92.

Quidam pronomine cur significetur Marcellus, p. 110.

Quidem non solis pronominibus adponitur, p. 160.

Quisquis, quicumque et eiusmodi pronomina atque adverbia ubi cum subiunctivo consociantur, p. 117. *Quam* rationem sequatur Cicero, ibid.

R.

Reddere et *dare*, p. 72.

Refellere et *redarguere* quid significet et quomodo differat, p. 95.

Repente et *derepente*, p. 87.

Res publica, quae Caesaris consilio ac sapientia gubernatur, p. 150.

Rex potentissimus quis sit, p. 122.

Rogantium glossa, p. 161 sqq.

S.

Salus i. e. a Caesare victore accepta, p. 149.

Saluti civi calamitoso esse et *saluti civis calamitosi consultum esse*, p. 92 sqq.

Sabinorum mores, p. 162. *Eorum* bellica virtus, ibid. Caesaris summa erga eos voluntas, ibid.

Scelus et *facinus* confus., p. 95 sqq.

Scires et *scire*, p. 52.

Sententiae ratio potior quam numeri, p. 141.

Sese non sociatur cum pronominis neutro genere singularis, p. 116. Saepius personis quam rebus additum

- reperitur, *ibid.* Qua conditione pronomini *ipse* adiungatur, p. 117. In eius usu veteres non solo numero et suavitate ducti, *ibid.*
- Secessionis* vocabulo quid significetur, p. 98.
- Senatus sorsque* et *senatus* — *sors*, p. 119.
- Senatus* ius et provincias et legatos decernendi, p. 103, 104, 107. Proconsules et Propraet., senatu refragante, legatos sibi deligere non poterant, p. 103. Qua conditione senatus concesserit Consulibus et Praetoribus, ut legatos adsciscerent, *ibid.*
- Socii* et provinciales distinguuntur, p. 58. Duplex genus provincialium, p. 59. Sociorum et provincialium cur eadem interdum conditio fuerit, *ibid.*
- Sortitionis* modus, p. 108.
- Splendor* i. q. splendidissimi homines, p. 163.
- Studia* i. q. voluntates, p. 99.
- Studiosus* absolute dictum, p. 173.
- Subiectum* nominis ubi omitti possit, p. 84.
- Sulla* quantum praemium proposuerit iis, qui proscriptum aliquem occiderant, p. 79.

T.

- Tamen* potius quam *autem*, p. 153.
- Tamen* et *tum* confus., p. 153. Quo compendio scribi solita fuerint, *ibid.*
- Tametsi* particulae vis propria, p. 152 sqq.
- Tempestate abreptus* verba a navigantibus ducta, p. 168.
- Tempus* sententiae conditionalis e tempore verbi praecedentis non suspensum, p. 167.
- Tu* et *eum* vindicatur, p. 173 sqq.
- Tu* ante *nunc* positum vindicatur, p. 80.
- L. Ael. Tubero*, non *Q. Tubero* propinquus Ciceronis, p. 50 et 106.
- Q. Ael. Tubero* Stoicus, avus Tuberonis accusatoris, p. 81. Eius persona, *ibid.*
- L. Tubero* Academicus, p. 82. Eius fragmenta historiarum, *ibid.* Eidem Aenesidemus *Περὶ ὁρίωνος λόγους* inscripsit, *ibid.*
- Tuis* et *suis* confus. p. 171.
- Tui*, *tuis* glossae, p. 173.
- Tum* non semper scriptum legitur apud Ciceronem, praecedente *cum*, p. 106.
- Tum etiam* glossa, p. 153 sqq.
- Tum* et *tuus* confus. p. 179.
- Tunc* vindicatur, p. 94.

Tunc particulae vis explicatur, p. 105. Quid intersit inter *tum* et *tunc*, p. 105 et 106. Non necesse est *tunc* et *nunc* sibi opponi, ibid. *Tunc* apud Cicero-
nem nusquam otiosum, ibid. *Tunc* ubi per *tum* ex-
primi possit, ibid.

Tua glossa, p. 177.

Tuus omittendum, p. 150.

U.

Ubi et *ut*, p. 149.

Ut post *Romae* omittendum, p. 78.

Ut perhibetis glossa, p. 128.

Utrum pronomen, non interrogandi particula, p. 101.

V.

V littera ubi reperiatur in praeteritis, p. 86.

Varus quando ex Africa in Hispaniam profugerit, p. 71.

Quid gesserit init. bell. civil., ibid. Ubi interierit,
ibid. Cur imperium revera non habuerit, p. 110.

Varus, non Ligarius Tuberones Africa prohibuit, p. 111.

Velitis gloriari et *vultis gloriemini*, p. 153.

Victoriae vocabuli sententia, p. 149.

Voluntatis et *studii* verborum, subsequente infinitivo, va-
ria ratio, p. 115.

Voluntate i. q. *libere*, *libenter*, p. 70.

Vultus glossa, p. 158.

CORRIGENDA.

Pag. XII, lege: PRAEFATIO pro: PRAEFITIO

• 55	vers. 21	lege: simulat pro: dissimulat
• —	• 29	• simulet pro: dissimulet
• 62	• 38	• qui vel pro: vel qui
• —	• 39	• qui vel pro: vel qui
• 128	• —	• servandum pro: sarvandum
• 133	• —	• quamquam ego pro: quam-ego
quam

Cicero, Marcus Tullius,

Oratio pro Ligario

Hanovia 1839

A.lat.b. 348 h

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10244337-7